

Спасибо, что скачали книгу в бесплатной электронной библиотеке Royallib.com

Все книги автора

Ета же книга в других форматах

Приятного чтения!

Гюстав Флобер Мадам Бовари

На Мари-Антоан-Жюл Сенари

Член на адвокатското съсловие в Париж, бивш председател на Народното събрание и бивш министър на вътрешните работи.

Скъпи и знаменити приятелю,

Позволете ми да поставя начело на тая книга и над посвещението — Вашето име; защото най-много на Вас дължа нейното публикуване. Минало през Вашата великолепно защита, моето произведение придоби сякаш за самия мене непредвидена значителност. Приемете прочее тук знака на моята благодарност, която, колкото и голяма да е, никога не ще стигне висотата на Вашето красноречие и на Вашата преданост.

Париж, 12 април 1857 г.

Гюстав Флобер

Част първа

I

Бяхме в занималнята, когато влезе директорът, а след него един нов, облечен по градски, и училищният прислужник, който носеше висок чин. Ония, които спяха, се събудиха и всички станаха, като че бяха изненадани сред работата си.

Директорът ни направи знак да седнем, после се обърна към възпитателя.

— Господин Роже — каза той полугласно, — водя ви тоя нов ученик. Той постъпва в пети клас. Ако работата и поведението му са задоволителни, ще мине в отдела на *големите*, което отговаря и на възрастта му.

Останал в ъгъла зад вратата, така че едва се виждаше, *новият* беше селско момче, около петнадесетгодишно и на ръст по-високо от всички ни. Косата му бе подрязана по права линия над челото като на селски псалт, изглеждаше смислен и много смутен. Макар да не бе широкоплещ, дрешката му от зелено сукно с черни копчета като че го стягаше под мишниците, а през отвора на ръкавите се виждаха червени ръце, свикнали да бъдат на открито. Краката му, в сини чорапи, се подаваха от жълтеникави панталони, които бяха силно изопнати от презрамките. Обут беше с яки обуца, нелъснати, подковани с гвоздеи.

Почнаха да разказват уроците. Той цял се превърна в слух, съсредоточен, като че се намираше на проповед в църква, не смеейки дори да кръстоса крака или да се облакът, и в два часа, когато звънецът удари, възпитателят трябваше да му каже да застане в редиците при нас.

Имахме обичай, влизайки в клас, да хвърляме фуражките си на земята, за да останат ръцете ни свободни; трябваше още от прага да ги запращаме под чина, та да се ударят в стената и да вдигат много прах: така беше *установено*.

Но било че не забеляза това, което правехме, било че не се реши да го усвои, молитвата свърши, а *новият* все още държеше фуражката на коленете си. Тя беше една от ония сложно направени шапки, в които могат да се открият елементите на калпака, на шапската¹, на кръглата шапка, на видровата фуражка и на нощната шапчица — с една дума, едно от ония жалки неща, мълчаливата грозота на които е дълбоко изразителна като лицето на глупак. Яйцевидна, издута от банели, тя започваше с три обиколки, прилични на кървавици; сетне се редуваха, разделени от червена ивица, ромбове от кадифе и от заешка плът; после идеше нещо като торбичка, която завършваше с мукавен многоъгълник, покрит със сложна везба от лъскав ширит, отдето се провесваше като пискиол на тънка червена връвчица една кръстовидна висулка от преплетена сърма. Фуражката беше нова; козирката лъщеше.

— Станете — каза учителят.

Момчето стана, фуражката му падна. Целият клас се разсмя. То се наведе да я вдигне. Съседът му я бутна с лакът и тя падна; то отново я вдигна.

— Освободете се най-сетне от каската си — каза учителят, който беше духовит човек.

Учениците избухнаха в гръмовит смях, което съвсем обърка клетото момче, и то не знаеше вече да държи ли фуражката си, да я остави на земята ли, или пък да я сложи на главата си. То седна и я тури на коленете си.

— Станете — поде учителят — и ми кажете името си.

Новият смотолеви някакво неразбираемо име.

— Повторете!

Чу се същото смотолевяне на срички, заглушено от дюдюканията на класа.

— По-високо — викна учителят, — по-високо!

Тогава, като взе едно отчаяно решение, новият разтвори неимоверно уста и изкреся, колкото му глас държи, сякаш викаше някого:

— *Шарбовари*.

Гръмна страшна врява, вдигна се в кресчендо, с остри крясъци (ревяха, лаеха, тропаха, повтаряха: „Шарбовари! Шарбовари!“), после се разля в отделни звуци, едва затихна, подемах се неочаквано от време на време в редицата на някой чин, дето тук-там като незагасен фишек избухваше приглушен смях.

Все пак, под дъжд от наказания, редът полека-лека беше въдворен и учителят, успял най-сетне да схване името Шарл Бовари — след като накара да му го диктува, срича и препрочита, заповяда на клетото момче да седне на чина, определен за мързеливите, поставен при катедрата. То се размърда, но преди да тръгне, се подвоуми.

— Какво търсите? — попита учителят.

— Моята фу... — продума *новият*, като гледаше безпокойно наоколо си.

— Петстотин стиха на целия клас! — Тези думи, изкряскани с яростен глас, спряха като някакво Quos ego² нова буря.

— Мирувайте най-сетне! — продължи възмутеният учител, бършейки челото си с кърпа, измъкната под шапчицата му. — А вие, *новият*, ще ми препишете двадесет пъти глагола *ridiculus sum*³.

После с по-мек глас добави:

— Е, ще си намерите фуражката, не са ви я откраднали.

Всичко отново утихна. Главите се наведоха над книгите и през двата часа *новият*

¹ Шапка — военна каска, заимствана от поляците и носена във Франция от копиеносците през Втората империя.

² Quos ego (лат.) — думи на Вергилий в „Енеида“, с които Нептун изразява гнева си и заплаха срещу ветровете.

³ Ridiculus sum (лат.) — смешен съм.

имаше примерно държане, макар че от време на време някоя топка от сдъвкана хартия, подхвърлена с върха на перо, му изцапваше лицето. Той се избърсваше с ръка и оставаше неподвижен, с наведени очи.

Вечерта в занималнята той извади изпод чина наръкавниците си, сложи в ред нещата си, начерта грижливо листовете.

Видяхме го, че работи съвестно, търси всяка дума в речника и употребява много труд.

Несъмнено бе, че само поради усърдието, което проявяваше, не го върнаха в по-долен клас; защото макар да знаеше сносно правилата, изразите му бяха почти лишени от изящество. Той бе почнал уроците си по латински със селския свещеник, тъй като родителите му от пестеливост го бяха изпратили колкото може по-късно в колежа.

Баща му, г. Шарл-Дени-Бартоломе Бовари, бивш военен помощник-хирург, компрометиран към 1812 г. в наборни афери и принуден да напусне по онова време службата, беше се възползвал от привлекателната си външност, за да пипне на бърза ръка зестра от шестдесет хиляди франка чрез женитбата с дъщерята на един търговец на плетени изделия, влюбена в неговата представителност. Красавец, самохвалко, раздръкващ силно шпорите си, с бакенбарди, сключени с мустаците, винаги окичен с пръстени и облечен в яркоцветни дрехи, наглед той беше храбър воин, който има веселата лекота на търговски пътник. След като се ожени, живя две-три години от средствата на жена си, като се хранеше добре, ставаше късно, пушеше с порцеланови лули, връщаше се вечер едва след театъра и посещаваше редовно кафенетата. Тъстът умря, оставяйки съвсем малко пари. Това много възмути Бовари, той се впусна в *индустрията*, изгуби известна сума, после се оттегли на село с намерение да печели. Но тъй като разбираше от земеделие колкото от басми, яздеше коне, вместо да ги впряга за оран, пиеше своя сидър в бутилки, вместо да го продава на бъчви, изяждаше най-хубавите птици от кокошарника си, мажеше ловджийските си ботуши със сланината от своите свине и скоро разбра, че е по-добре да зареже всякакви сделки.

За двеста франка годишен наем той намери в едно село на границата между областите Ко и Пикардия нещо като жилище, полуцифлик, полугосподарска къща; и тъжен, терзан от съжаления за миналото, като обвиняваше съдбата и завиждаше на всички, той се отдели от света на четиридесет и пет годишна възраст, отвратен, както казваше, от хората и решен да живее в спокойствие.

На времето жена му беше лудо влюбена в него; тя го беше обичала с хиляди унижения, а от това той още повече се откъсна от нея. По-рано весела, излиятелна и любеща, тя беше станала с годините (като изветряло вино, което се превръща в оцет) тежка по характер, креслива и нервна. Колко много беше страдала тя в първите години, когато, без да се оплаква, го виждаше да задиря всичките леки селски момичета и трябваше да го посреща вечер от разни вертепи, преситен и вмирисан от пиене! После гордостта ѝ се разбунтува. Тогава тя млъкна, като стопи гнева си в ням стоицизъм, който запази до смъртта си. Тя непрекъснато тичаше по уреждане на разни въпроси. Ходеше при адвокатите, у председателя на съда, следеше падежа на полиците, издействаше отсрочки, а в къщи гладеше, шиеше, переше, надзираваше работниците, изплащаше сметките им, докато господинът, без да се безпокои за нищо, постоянно замаян в някаква навъсена сънливост, от която се събуждаше само за да ѝ наговори неприятни неща, стоеше край огнището, пушеше и плюеше в пепелта.

Когато тя роди дете, трябваше да го дадат за отглеждане на дойка. По-късно прибраха хлапето в къщи и почнаха да го гледат като принц. Майката го хранеше със сладка; баща му го оставяше да тича босо и като искаше да мине за философ, казваше дори, че детето би могло да ходи съвсем голо, както малките на животните. Срещу стремежите на майката той имаше свой мъжествен идеал за детската възраст и се опитваше да оформи сина си според него, като искаше да го възпитат сурово, по спартански, за да закали тялото му. Той го изпращаше да спи в незатоплена стая, учеше го да пие големи глътки ром и да сквернослови религиозните шествия. Но кротко по природа, детето мъчно се поддаваше на неговите внушения. Майка му постоянно го мъknеше със себе си; изрязваше му картинки, разправяше му приказки, разговаряше с него в безкрайни монолози, изпълнени с печална веселост и

гальовни бърбрежи. В самотността на своя живот тя пренесе сега върху тая детска главица всичките свои разпилени и разбити суетни радости. Тя мечтаеше за високи служби, виждаше го вече израснал, хубав, духовит, настанен като инженер-строител на мостове и пътища или в правосъдното ведомство. Научи го да чете и дори на едно нейно старо пиано научи го да пее два-три малки ромansa. Но г. Бовари, нечувствителен към литературата, казваше, че всичко това не си струва труда! Щяха ли да имат някога достатъчно средства, за да го издържат в държавните училища, да му откупят някоя служба или някое търговско предприятие? Впрочем с нахалство човек винаги успява в света. Госпожа Бовари си хапеше устните, а детето скиташе из селото.

То вървеше подир орачите и гонеше с буци пръст враните, които хвъркваха, ядеше черници край ямите, пасеше с пръчка в ръка пуйките, пластеше сено по време на коситба, тичаше из гората, през дъждовните дни играеше в черковното преддверие „на плочка“, а в големите празници измолваше от клисаря да бие камбаните, за да може, увиснало с цялото си тяло на дебелото въже, да усеща как въжето го носи в своя размах.

Така като дъб израсна то. Ръцете му станаха яки, доби здрав цвят.

Когато навърши дванадесет години, майка му издейства да почнат учението му. С тая работа натовариха свещеника. Но уроците бяха толкова къси и нередовни, че нямаше голяма полза от тях. Те се преподаваха в дарохранителницата, на крак, набързо, в късото време между някое кръщение и някое погребение; или след вечерната служба, когато не трябваше да излиза, свещеникът пращаше да извикат ученика му. Качваха се в неговата стая, сядаха; мушички и нощни пеперуди се въртяха около свещта. Беше топло, детето заспиваше; а и добрякът свещеник, задрямвайки със скръстени на корема ръце, скоро захъркваше с отворена уста. Друг път, когато свещеникът се връщаше от някой болник в околността, комуто беше носил причастие, и съзреше Шарл, който безделничеше из полето, той го повикваше под някое дърво, мъмреше го четвърт час и използваше случая да го накара да спрегне някой глагол. Дъждът или някой познат минувач ги прекъсваха. Впрочем свещеникът винаги беше доволен от него и дори казваше, че *момъкът има силна памет*.

Шарл не можеше да остане с това образование. Господжата се показва енергична. Засрамен или по-скоро отегчен, господин Бовари отстъпи без съпротива и те решиха да почакаят още една година, докато момчето приеме първото си причастие.

Минаха още шест месеца; на следната година Шарл най-сетне бе изпратен в руанския колеж, дето баща му го заведе сам към края на октомври по време на Сен-Роменския панаир.

Невъзможно е сега някой от нас да си спомни нещо за Шарл Бовари. Той беше момче със спокоен темперамент, което играеше през междучасията, учеше в занималнята, внимаваше в клас, спеше добре в спалнята, ядеше добре в трапезарията. Настояник му беше един ангросист на дребна железария от улица Гантери, който веднъж в месеца през неделните дни, след като затвореше дюкяна си, го извеждаше от колежа, пращаше го да се разхожда на пристанището, за да гледа параходите, и после пак, още в седем часа, го завеждаше в колежа преди вечерята. Всеки четвъртък вечерта той пишеше на майка си дълго писмо с червено мастило и три восъчни печата; после препрочиташе тетрадките си по история или четеше един стар том от „Анахарзис“⁴, намерен в стаята за занимания. През време на разходките разговаряше със слугата, който като него беше от село.

Той успя да се задържи като среден ученик в класа само чрез прилежанието си; веднъж дори спечели първо отличие по естествена история. Но в края на третата година родителите му го взеха от колежа, за да учи медицина; те бяха убедени, че той ще може да се подготви сам за зрелостния изпит.

Майка му избра стая на четвъртия етаж към О-дьо-Робек у един познат бояджия. Тя уговори условията за квартирата и храната, намери мебели, маса и два стола, докара от къщи едно старо черешово легло, купи малка чугунена печка, както и необходимия запас дърва,

⁴ „Анахарзис“ — произведение от абат Бартелми (1779), в което се описва животът на гърците през IV век.

които трябваше да топят клетото й дете. Най-сетне в края на седмицата замина след хиляди заръки да се държи добре сега, когато го оставяха сам.

Програмата на занятията, които той прочете в обявата, го замая: курс по анатомия, курс по патология, курс по фармакология, курс по химия и по ботаника, и по клинично лечение, и по терапевтика, без да се смята хигиената и медицинската материя — все названия, етимологията на които той не познаваше и които му се сториха като двери на светилища, пълни с царствен мрак.

Той не можа да разбере нищо: колкото и да слушаше, не схващаше нито дума. Все пак работеше, имаше подвързани тетрадки. Посещаваше всички лекции, не изпускаше ни един болничен преглед. Изпълняваше дребните си всекидневни задължения като кон с вързани очи, който обикаля в кръг, без да знае какво върши.

За да намали разноските, майка му всяка седмица изпращаше по човек къс печено телешко, от което той обядваше, когато се върнеше от болницата, като в същото време тропаше с крака, за да се стопли. После трябваше да тича на лекции в анатомическата зала, в болницата и за да се върне в къщи, да минава през целия град. Вечер след оскъдната вечеря у хазяина той се качваше пак в стаята си и почваше отново да работи в своите измокрени дрехи, които дигаха пара пред зачервената печка.

През хубавите летни вечери, в часа, когато топлите улици са пусти и когато слугините играят с хвърчила пред портите, той отваряше своя прозорец и се облакътяваше на него. Реката, която прави тоя квартал от Руан да прилича на някаква отвратителна малка Венеция, течеше долу под него, жълта, морава или синя, между мостове и решетки. Работници, клекнали на брега, миеха ръцете си във водата. Памучна прежда се сушеше на открито по върлини, които стърчаха от таваните. Насреща, отвъд покривите, се разгръщаше широко чисто небе с алено залязващо слънце. Колко хубаво беше навярно там! Каква хладина под букаците! И Шарл разтваряше ноздри, за да вдъхне хубавия полски мирис, който не стигаше до него. Той отслабна, източи се и лицето му доби някакво печално изражение, което го правеше почти интересно.

От безгрижие съвсем естествено стигна дотам, че заряза всичките си взети по-рано решения. Веднъж пропусна болничния преглед, на другия ден — лекцията и наслаждавайки се от леността си, полека-лека заряза всичко.

Свикна да посещава кръчмата и се пристрасти към игра на домино. Струваше му се, че като се затваря всяка вечер в някое мръсно заведение и трака върху мраморните маси овчи кости, нашарени с черни точки, това е скъпоценна проява на свободата му, което пък го издигаше в собствените му очи. То беше като първо встъпване в живота, навлизане в забранените наслади; и когато отиваше в кръчмата, той хващаше дръжката на вратата с някаква почти чувствена радост. Много потиснати в него неща се отприщиха тогава; той запомни наизуст куплети, с които приветстваше другарите си, увлече се от Беранже, изучи се да прави пунш и позна най-сетне любовта.

Благодарение на такива подготвителни занимания той напълно пропадна на лекарския си изпит. Същата вечер в къщи го очакваха, за да отпразнуват успеха му. Той тръгна пешком и спря пред селото, прати да извикат майка му и й разправи всичко. Тя го извини, като отдаде неуспеха на несправедливостта на изпитната комисия, и го ободри малко, заемайки се тя да уреди работата.

Едва след пет години г. Бовари узна истината; тази истина беше вече остаряла и той я прие; впрочем той не можеше и да допусне, че човек от неговия корен може да бъде глупак.

Шарл се впрегна отново на работа и без прекъсване приготви изпитния материал, като предварително научи наизуст всички въпроси. Той издържа с доста добра бележка. Колко хубав беше тоя ден за майка му! Дадоха тържествена гощавка.

Къде щеше да иде той да упражнява професията си? В Тост. Там имаше само един стар лекар. Отдавна вече г-жа Бовари очакваше смъртта му и добрият човек още не беше прибрал багажа си, когато Шарл се настани срещу жилището му като негов заместник.

Ала не стига да си отгледал син, да си го накарал да учи медицина и да си намерил

Тост, дето ще упражнява професията си — трябваше му и жена. Майка му намери жена: вдовицата на един съдебен пристав в Диеп, която беше четиридесет и пет годишна и имаше хиляда и двеста ливри рента.

Макар и грозна, суха като клечка и цяла в пъпки като дърво напролет, г-жа Дюбюк все пак не беше лишена от кандидати. За да постигне целта си, майката Бовари трябваше да изтика всички и тя дори много сръчно осуети интригите на един саламджия, когото поддържаха свещениците.

На Шарл му се струваше, че женитбата ще му донесе промяна към по-добър живот, въобразяваше си, че ще бъде по-свободен и ще може да разполага със себе си и с парите си. Ала господар стана жена му; пред хората той трябваше да казва това, да не казва онова, да пости в петък, да се облича, както искаше тя, да гони по нейна заповед пациентите, които не му плащаха. Тя разпечатваше писмата му, дебнеше стъпките му и подслушваше зад стената, когато преглеждаше в кабинета си жени.

Всяка сутрин трябваше да има течен шоколад и безкрайни внимания. Оплакваше се непрестанно от нервите си, от дробовете си, от неразположенията си. Шум от стъпки я измъчваше; оставяха ли я сама, беше ѝ непоносимо; отиде ли при нея, то било, разбира се, само за да видят, че умира. Вечер, когато Шарл се прибираще, тя измъкваше изпод завивката дългите си мършави ръце, обгръщаше шията му и като го караше да приседне на леглото, почваше да му разправя за мъките си: той я забравя, обича друга жена! Прави били, като ѝ казвали на времето, че ще бъде нещастна; и завършваше с молба за някакъв подкрепителен сироп и за малко повече любов.

II

Една нощ към единадесет часа бяха събудени от тропот на кон, който спря точно пред портата. Прислужницата отвори таванското прозорче и известно време води преговори с някакъв човек долу на улицата. Той беше дошъл за лекаря; носеше писмо. Настази слезе по стъпалата, треперейки от студ, и отключи едно след друго бравата и резетата. Човекът остави коня си и се вмъкна веднага след прислужницата. Той извади изпод вълнения си, със сиви пискюли калпак писмо, обвито в парцал, и го подаде внимателно на Шарл, който се облакът на възглавницата, за да го прочете. Настази, до леглото, държеше свещника. Госпожата от свенливост остана обърната към стената, гърбом към посетителя.

Това писмо, залепено с малък печат от син восък, молеше господин Бовари да отиде незабавно в чифлика Берто, за да намести един счупен крак. Ала от Тост до Берто има цели шест левги път, като се мине през Лонгвил и Сен-Виктор. Нощта беше много тъмна. Младата госпожа Бовари се боеше да не се случи нещо с мъжа ѝ, та поради това решиха конярят да отиде предварително. Шарл ще тръгне три часа след него, когато изгрее месецът, а те ще изпратят някое хлапе да го посрещне, за да му показва пътя към чифлика и да му отваря вратниците.

Към четири часа сутринта Шарл, плътно загърнат в наметката си, потегли за Берто. Още тръпен от топлината на съня, той се отпусна, люлян от спокойния тръс на животното. Когато то само спираше пред обраслите с тръни ровове, изкопани край браздите, Шарл се стряскаше, събуждаше се, сещаше се изведнъж за счупения крак и се стараеше да си припомни всички познати нему фрактури. Дъждът беше престанал, зазоряваше се. И по голите клони на ябълковите дървета бяха накацали птички — неподвижни, с настръхнала перушина от студения сутрешен вятър. Равното поле се разстиляше, додето поглед стига. А китките дървеса около чифлиците, отдалечени една от друга, бяха като черновиолетови петна върху тая огромна сива повърхност, която се сливаше в далечния кръгзор с безрадостния цвят на небето. От време на време Шарл отваряше очи; после, тъй като съзнанието му се уморяваше и неволно сънят пак го натискаше, той потъваше в нещо подобно на дрямка, в която доскорошните му усещания се преплитаха със спомени. Той се виждаше раздвоен — студент и съпруг, изтегнат в леглото си, както преди малко, и минаващ

през залата с оперираните, както някога. Топлият мирис на лапите се смесваше в съзнанието му с тревистия мирис на росата; чуваше шума на железните халки при дръпването на завесите около болничните легла, чуваше дишането на заспалата си жена... Като минаваше през Васонвил, съзря край един изкоп момче, седнало на тревата.

— Вие ли сте лекарят? — попита детето.

Щом чу отговора на Шарл, то грабна в ръце дървените си обувки и хукна пред него.

По пътя лекарят разбра от приказките на своя водач, че г. Руо бил един от най-охолните земеделци. Счупил си крака миналата вечер, като се връщал от празнуване на Богоявление у един съсед. Жена му се била поминала преди две години. При него живеела само неговата госпожица, която му помагала в домакинството.

Коловозът ставаше по-дълбок. Наближаваха Берто. Хлапакът се провря през една дупка на оградата, после се върна в дъното на един двор и отвори вратника. Конят се плъзгаше по мократа трева; Шарл се навеждаше, за да мине под клоните. Кучетата лаеха от колибата и дърпаха веригите си. Когато Шарл влезе в Берто, конят му се подплаши и скочи встрани.

Чифликът имаше добър вид. През отворените врати на конюшните се виждаха едри коне за оран, които хрупаха спокойно в нови ясли. Покрай постройките имаше торище; то димеше и отгоре му, между кокошките и пуйките, кълвяха пет-шест пауна, гордостта на кокошарниците в Ко. Кошарата беше дълга, хамбарът висок, с гладки като длан стени. Под сайванта имаше две големи коли и четири плуга заедно с камшиците, хамутите и всички останали впрегатни принадлежности, сините вълнени подплати на които се замърсяваха от ситния прах, който падаше от хамбарите. Дворът вървеше полегато нагоре, беше насаден със симетрично наредени дървета и откъм блатото се чуваше весела глъчка на стадо гъски.

Една млада жена в синя вълнена рокля, украсена с три волана, излезе на прага на къщата, за да посрещне г. Бовари, и го заведе в готварницата, дето пламтеше буен огън. Наоколо в малки гърненца, различни по големина, къкреше закуската на ратаите. Край огнището се сушаха влажни дрехи. Лопатата, машата и духалото, всички с огромни размери, светеха, като че ли бяха от полирана стомана, а по стените се редяха многобройни готварски съдове, в които се отразяваха неравни отблясъци от огъня, смесени с първите зари на слънцето, влезли през прозорците.

Шарл се изкачи на първия етаж, за да види болния. Намери го в леглото му, изпотен под завивките и задалеч надолу нощната си шапчица. Той беше дебел, нисък човек, към петдесетгодишен, с бяла кожа, синеок, с плешив лоб и с обици на ушите. На стол до него беше сложено голямо шише с ракия, от което той си наливаше от време на време, за да се ободрява; но щом видя лекаря, възбуждението му спадна и вместо да псува, както правеше от дванадесет часа насам, почна тихичко да стене.

Фрактурата беше проста, без никакво усложнение. Шарл не би могъл да си пожелае по-лек случай. И като си спомни как се държаха неговите професори пред болните, той ободри своя пациент с всевъзможни шеги — хирургически ласки, подобни на маслото, с което се смазва оперативният нож. За да направят шини, пратиха да търсят в коларницата сноп летви. Шарл избра една от тях, нарязва я на парчета, изглади я с къс стъкло, докато прислужницата дереше чаршафи за бинтове, а госпожица Ема се опита да шиє възглавнички. Тъй като тя се забави много, докато намери кутията си с нещата за шиене, баща ѝ се раздражни, тя не отговори нищо, но като шиеше, бодеше пръстите си и след това ги туряше в уста, за да изсмуче кръвта.

Шарл остана изненадан от белината на ноктите ѝ. Те бяха лъскави, заострени, по-изчистени от диеспките украшения от слонова кост и подрязани във вид на бадеми. Ръцете ѝ обаче не бяха хубави, не достатъчно бледи може би и малко сухи в ставите; бяха също така много дълги и без меки извивки в линиите. Онова, което беше хубаво у нея, бяха очите — кафяви, те изглеждаха черни от ресниците и нейният поглед идеше право към вас с някаква наивно детска смелост.

След като лекарят направи превръзката, той бе поканен от самия г. Руо да хапне един залък, преди да си тръгне.

Шарл слезе в обширното помещение на партера. Два прибора със сребърни потири бяха поставени върху масичка до широко легло с балдахин, покрито с басма, нашарена с фигури на хора, които изобразяваха турци. Лъхаше мирис на перуника и на влажни чаршафи, който идеше от високия дъбов скрин, сложен срещу прозореца. В ъглите бяха наредени на пода чували с жито. Те не бяха се побрали в съседния хамбар, за където водеха три каменни стъпала. Като украса на помещението наред стената, зелената мазилка на която се лющеше, беше закачена на гвоздей една глава на Минерва, нарисувана с черен молив и сложена в златна рамка, под която с готически букви беше написано: „На скъпия ми татко“.

Приказваха отначало за болния, сетне за времето, за големите студове, за вълците, които скитаха нощем из полето. На госпожица Руо никак не ѝ беше весело на село, особено сега, когато почти единствено върху нея тежаха грижите за чифлика. Тъй като помещението беше хладно, докато ядеше, тя трепереше и от това нейните сочни устни леко се разтваряха: когато млъкваше, имаше навик да ги захапва.

Шията ѝ излизаше от бяла, обърната якичка. Черните ѝ коси, на които всяка от двете половини изглеждаше изваяна от един къс — толкова гладки бяха те, — се разделяха от тънка рязка, която вървеше по извивката на главата ѝ, оставяйки да се вижда само крайчецът на ухото, и се събираха отзад в разкошен кок с една вълниста извивка към слепите очи, каквато селският лекар виждаше за пръв път през живота си. Страните ѝ бяха розови. Тя носеше като мъж лорнет с рогова рамка, пхнат между две копчета на корсажа.

Когато, преди да тръгне, Шарл се качи да се сбогува с чичо Руо и след това се върна в долната зала, той я завари там изправена, опряла чело до стъклата на прозореца, загледана в градината, дето вятърът бе съборил прътовете за фасула. Тя се обърна и го попита:

— Търсите ли нещо?

— Камшикът ми, моля — отговори той.

И почна да го търси под леглото, зад вратата, под столовете; камшикът беше паднал на земята между чувалите и стената. Госпожица Ема го съзря; тя се наведе над чувалите с жито. Шарл от любезност се спусна и тъй като бе протегнал ръка със същото движение, почувства как гърдите му докоснаха гърба на девойката, наведена под него. Тя се изправи, цяла изчервена, и го погледна през рамо, подавайки му волския бич.

Вместо да отиде след три дни в Берто, както бе казал, Шарл още на следния ден пристигна, а после се отбиваше редовно дважд в седмицата, без да се смятат неочакваните посещения, които правеше от време на време, уж като че без да мисли за това.

Впрочем всичко вървеше добре; излекуването стана по всички правила и след четиридесет и шест дни, когато хората видяха как чичо Руо се опитва да ходи сам из своята къщурка, почнаха да мислят, че г. Бовари е много способен човек. Чичо Руо казваше, че най-видните лекари от Ивето, а дори и от Руан не биха могли да го излекуват по-добре.

Колкото за Шарл, той не се и питаше защо му е приятно да ходи в Берто. И да бе се замислил за това, несъмнено щеше да обясни усърдието си със сериозността на случая или може би с възнаграждението, което очакваше. Но дали това беше причината, поради която тия негови посещения в чифлика сред жалките записи на неговия живот се превръщаха в чудесно изключение? През тия дни той ставаше рано, препускаше в галоп, пришпорваше коня си, после слизаше, за да избърше обувките си в тревата, и преди да влезе, слагаше черните си ръкавици. Той обичаше да се вижда как пристига в двора, да усеща до рамото си вратнята, която се завърта, да чува петела, който пее на стобора, и да гледа слугите, които идат да го посрещнат. Обичаше хамбара и оборите; обичаше чичо Руо, който го тупаше по дланта, наричайки го свой спасител; обичаше малките обувки на госпожица Ема по измитите плочи на готварницата; токовете я правеха малко по-висока и когато тя вървеше пред него, дървените подметки подскачаха и хлопаха сухо по кожата на горната част на обувките.

Тя винаги го изпращаше до първото стъпало на площадката. Когато конят му не беше докаран, почакваше. Обикновено бяха се вече сбогували, затова не приказваха; вятърът ги обгръщаше, развявайки немирните коси на тила ѝ, или раздвижваше на бедрата ѝ шнуровите на престилката, които се извиваха като знаменца. Един ден — беше почнало да се затопля —

кората на дървесата се оцеждаше по двора, снегът по покривите се топеше, тя стоеше на прага; отиде да вземе чадърчето си, отвори го; чадърчето от сивосинкава коприна, през която минаваха слънчевите лъчи, осветяваше с менливи отражения бялата кожа на лицето ѝ. Под него тя се усмихваше от приятната топлина; и чуваше се как падат една след друга водните капки върху опънатата коприна.

През първите дни, когато Шарл отиваше в Берто, госпожа Бовари — младата, не пропускаше да пита за болния и дори в приходно-разходната книга, която водеше, бе отделила за г. Руо цяла чиста страница. Но когато научи, че той има дъщеря, засъбира сведения и узна, че госпожица Руо, възпитана в Манастира на урсублинките, е получила, както се казва, изискано възпитание, че тя следователно знае танци, география, рисуване, че знае да шие на гергеф и да свири на пиано. То беше върхът на всичко!

„Затова, значи — казваше си тя, — той сияе, когато знае, че ще я види, затова облича новата си жилетка, без да мисли, че дъждът може да я повреди! Ах, тая жена, тая жена!...“

И инстинктивно я намрази. В началото облекчи мъката си със загатвания. Шарл не ги разбира; след това със забележки, уж случайни, на които той не отговаряше от страх тя да не избухне; най-сетне с остри запитвания, отправени внезапно, на които той не знаеше какво да отговори. Отде накъде той още ходи в Берто, щом г. Руо е оздравял и когато тия хора още не са платили? А то е — защото там има една личност, една, която умее да води разговор, да бродира, една издигната духовно жена. Това обича той: на него му дай градски госпожици! И тя отново почваше:

— Дъщерята на чичо Руо — градска госпожица! Хайде де! Дядо им беше овчар и имат братовчед, който насмалко щеше да бъде съден заради една побойническа разправа. Напразно тя се перчи толкова и в неделя ходи на черква да се показва в копринена рокля като някаква графиня. А пък оня клет човечец, бащата, ако не беше ланската рапица, мъчно щеше да изплати наема за нивите си!

Отегчен от това, Шарл престана да ходи в Берто. В един изблик на любов, след много ридания и целувки, Елоиза го беше накарала да се закълне, с ръка на молитвеника, че няма да стъпи вече там. И той се подчини; но смелостта на желанието му се възбунтува срещу раболепието на поведението му и в някакво наивно лицемерие той сметна, че тази забрана да я вижда му дава право да я обича. Освен това вдовицата беше мършава; тя имаше дълги зъби; през всичките годишни времена носеше черно шалче, краят на което висеше между плешките ѝ; костеливата ѝ снага беше стегната в рокли като калъфи и понеже бяха много къси, откриваха глезените ѝ с кръстосани върху сивите чорапи връзки на широките ѝ обуца.

Майката на Шарл идваше от време на време да ги навестява, но след няколко дни снахата като че я наостряше срещу сина ѝ; и тогава, като два ножа, те го разраняваха със своите съждения и забележки. Той не бивало да яде толкова! Защо черпел с пиене всеки, който дойде? Защо се инатял да не носи фланела!

Случи се, че през един хубав ден в началото на пролетта един нотариус от Ингувил, на когото вдовицата Дюбюк беше доверила състоянието си, офейка, като задигна цялата наличност на своите клиенти. Елоиза наистина освен частта от един кораб, оценен на шест хиляди франка, притежаваше още къща на улица Сен-Франсоа; обаче от цялото това прехвалено богатство нищо, като не се смятат малкото мебели, стари дрехи и бельо, не бе влязло в домакинството. Работата трябваше да се уясни. Излезе, че къщата в Диеп беше проядена чак до основите от ипотека; един господ знаеше какво бе вложила тя у нотариуса; а пък частта от кораба не беше повече от хиляда екю. Значи, почтената госпожа беше лъгала! В яростта си г. Бовари — бащата, строши един стол върху плочите, обвини жена си, че е озлочестила сина им, като го е впрегнала с такава кранта, хамутите на която не струваха колкото кожата ѝ. Те дойдоха в Тост. Обясниха се. Последваха сцени. Елоиза, потънала в сълзи, се хвърли в прегръдките на мъжа си, закле го да я брани от родителите си. Шарл поиска да я защити. Родителите се разсърдиха и си заминаха.

Ала ударът беше нанесен . Осем дни след това, когато простираше прането на двора, тя почна да храчи кръв, а на следния ден, когато Шарл беше гърбом към нея, за да дръпне

завесата на прозореца, тя каза: „Ах, господи!“ — въздъхна и загуби съзнание. Беше умряла! Каква изненада!

Когато погребението се свърши, Шарл се върна в къщи. Долу нямаше никой; изкачи се на първия етаж в спалнята, видя нейната рокля, още закачена до леглото, и облегнат на писалището, остана така до вечерта, потънал в скръбен размисъл. Все пак тя го беше обичала.

III

Една сутрин чичо Руо дойде да плати на Шарл за излекуването на счупения си крак: седемдесет и пет франка в монети по четиридесет су и една пуйка. Той се бе научил за неговото нещастие и го утеши, доколкото можа.

— Знам какво значи! — казваше той, като го тупаше по рамото. — И с мене беше същото. Когато загубих моята клета покойница, скитах из полята, за да бъда сам: строполявах се под някое дърво, плачех, призовавах бога, обвинявах го; пожелавах да бъда като къртиците, увиснали по клоните,⁵ с червеи, загъмжали в корема им, с една дума — да съм пукнал. А когато помислях, че по това време другите са със своите женички, че ги притискат в обятията си, удрах бясно с тоягата си земята; бях се почти побъркал, не се хранех; дори, вярвате ли, повдигаше ми се само при мисълта да отида в кафене. И на, полека-лека единият ден избутва другия, пролет иде след зимата, есен след лятото и всичко отмина капка по капка, зрънце по зрънце; искам да река, отишло, отминало, слязло долу, защото винаги остава нещо на дъното, както се казва... някаква тежест ей тук на, върху гърдите! Но тъй като това е съдбата на всинца ни, човек не бива да се изоставя и да загива и само *защото друг е умрял*, да иска и той да умре... Трябва да се вземете в ръце, господин Бовари, и всичко ще мине! Идвайте у нас; дъщеря ми, знаете ли, от време на време мисли за вас и казва, че я забравяте. Ето и пролетта наближи; ще наредим да ударите някой заек в развъдника, за да се разсеете.

Шарл послуша съвета му. Той отново отиде в Берто, намери там всичко както в навечерието, както преди пет месеца. Крушите бяха цъфнали и добрият Руо, вече на крак, сновеше насам-нататък, което още повече оживяваше чифлика.

Смятайки за свой дълг да проявява към лекаря поради скръбта, която го бе връхлетяла, колкото е възможно по-голямо внимание, той го молеше да не сваля шапката си, говореше му тихо, като че беше болен, и дори се престори на ядосан, че не са приготвили за него нещо по-леко от другите неща за ядене, като например каймак или печени круши. Разправяше разни истории. Шарл сам се изненада, че се разсмя; но изведнъж споменът за жена му го помрачи. Донесоха кафето и той веднага престана да мисли за нея.

Колкото повече свикваше да живее сам, толкова по-малко мислеше за нея. Приятното ново чувство на независимост скоро направи самотата му по-поносима. Сега той можеше да мени часовете на хранене, да се връща или да излиза, без да дава обяснения, и когато се почувстваше много уморен, да обтегне нашироко крака и ръце в леглото си. И така той почна да се разглезва, да си угажда сам и да приема утешенията, които му даваха. От друга страна, смъртта на жена му помогна доста в работата, защото цял месец хората бяха повтаряли: „Горкият млад човек! Какво нещастие!“ Името му беше станало известно, клиентелата се бе увеличила, а освен това ходеше в Берто колкото си искаше. Той имаше някаква надежда без определена цел, някакво смътно блаженство; когато разчесваше пред огледалото бакенбардите си, смяташе, че сега лицето му е по-привлекателно.

Един ден пристигна към три часа; всички бяха из полето; той влезе в готварницата, но не съзря Ема; капациите бяха затворени. През цепнатините слънцето удължаваше върху плочките тънките ивици, които се пречупваха по ръбовете на мебелите и трептяха по тавана.

⁵ ... къртиците, увиснали по клоните — френски обичай да закачат по дървесата убитите къртици.

На масата по неизмитите чаши лазеха мухи и бръмчаха, като се давеха в останалия на дъното сидър. Светлината, която падаше през комина, озаряваше саждите на плочата с кадифена мекота и придаваше синкав отблясък на изстиналата пепел. Седнала между прозореца и огнището, Ема шиеше. Тя нямаше шалче и върху голите ѝ рамене се виждаха ситни капчици пот.

По селския обичай тя го покани да пийне нещо. Той отказа, тя настоя и най-сетне, смеейки се, му предложи да изпие заедно с нея чашка ликьор. Тя отиде да вземе от скрина шише кюрасо, извади две малки чашки, напълни едната догоре, а в другата наля съвсем малко и след като се чукна с него, поднесе я до устните си. Тъй като чашката беше почти празна, тя цялата се извиваше назад, за да пие; и с отметната глава, с протегнати устни и опъната шия, тя се смееше, че не усеща нищо, докато крайчецът на езика ѝ, подавайки се между изящните ѝ зъби, лижеше с леки докосвания дъното на чашата.

Тя отново седна и взе прекъснатата си работа — памучен бял чорап, който замрежваше; работеше с наведена глава: не говореше. Шарл също. Ветреецът, минавайки изпод прага, навяваше прах по плочите; Шарл гледаше как тоя прах се разстила и чуваше само туптене в главата си заедно с далечното кудкудякане на кокошка, която снасяше някъде из дворовете. От време на време Ема разхлаждаше страните си, като долепяше длани до тях; след това ги изстудяваше върху железните топки на каминната преграда.

Тя се оплака, че от началото на пролетта страда от замайване; попита дали ще ѝ бъдат полезни морски бани; заговори за манастира, Шарл — за своя колеж и разговорът им се оживи. Качиха се в нейната стая. Тя му показва старите си ноти, книжките, които беше получавала като награди, и захвърлени в дъното на скрина венчета от дъбови листа. Разправи му и за майка си, за гробището и дори му показва в градината лехата, от която всеки първи петък на месеца беряла цветя, за да ги носи на гроба ѝ. Но техният градинар не разбирал нищо; изобщо прислугата била толкова лоша! Много ѝ се искало да живее в града, поне през зимата, макар че през лятото селото с дългите слънчеви дни може би е още по-отегчително; и гласът ѝ според това, което разказваше, беше ту ясен, ту остър или когато говореше на себе си, неочаквано замъглен от копнеж, повлечен в извивките, които стигаха до шепот, а тя — ту весела, с отворени простосърдечни очи, ту с полуспуснати клепачи, с потънал в отегчение поглед и със зареяна някъде мисъл.

Връщайки се вечерта, Шарл премисляше една по една казаните от нея фрази, старейки се да си ги припомни, да допълни смисъла им, за да може да си представи оная част от нейното съществуване, която тя бе изживяла, преди още той да я познава. Но ни веднъж не можа да я види в мисълта си по-друга от тая, която бе видял първия път, или не такава, каквато преди малко бе я оставил. После се запита какво ли ще стане с нея, ако се омъжи, и за кого би се омъжила. Уви! Чичо Руо бе много богат, а тя... толкова хубава! Но лицето на Ема отново и непрестанно изникваше пред очите му и нещо еднозвучно, подобно на бръмченето на пумпал, звънтеше в ушите му: „Ами ако ти се ожениш за нея? Ако ти се ожениш?“ През нощта той не спа, гърлото му бе свито, мъчеше го жажда; той стана да пие вода от каната и отвори прозореца; небето бе обсипано със звезди, лъхаше топъл вятър; в далечината лаеха кучета. Той извърна глава към Берто.

Като размисли, че най-сетне нищо не рискува, Шарл си каза, че при първия удобен случай ще направи предложение; но винаги, когато имаше такъв случай, от страх, че не ще намери подходящите думи, не можеше да отвори уста.

Чичо Руо нямаше нищо против да го отърват от дъщеря му, която не му вършеше почти никаква работа в къщи. Пред себе си той я извиняваше, намираше, че тя е твърде умна, за да се занимава със земеделие — занаят, прокълнат от небето, тъй като не се е видяло някой да стане милионер от това. Добрият човечец не само че не бе натрупал богатство от земеделие, но всяка година губеше: защото, макар и да водеше отлично пазарлъците — хитростите на занаята му доставяха голямо удоволствие, — земеделието в истинския смисъл на думата и вътрешното управление на чифлика съвсем не бяха работа за него. Нему бе приятно да стои с ръце в джобовете и щом се отнасяше за удобствата на собствения му живот, той не пестеше:

искаше да бъде добре нахранен, добре отоплен, добре настанен. Обичаше силния сидър, сочните печени бутове и кафе с коняк. Хранеше се в готварницата самичък срещу огъня, на масичка, която му донасяха наредена като в театър.

Та когато забеляза, че в присъствието на дъщеря му Шарл се изчервява, което означаваше, че някой ден ще му я поиска за съпруга, той премисли надълго цялата работа. Намираше го наистина слабават и не тъкмо такъв зет му се искаше; но казваха, че бил почтен, пестелив, много образован и сигурно нямаше да го върти много за зестрата. И тъй като чичо Руо щеше да бъде принуден да продаде двадесет акра от своя имот, а дължеше много и на зидаря, и на сарача, и трябваше да сменя оста на пресата си, той каза:

— Ако ми я поиска, ще му я дам.

По Архангеловден Шарл бе отишъл да прекара три дни в Берто. Последният ден беше минал като предните — в отлагане от един четвърт час на друг. Чичо Руо отиде да го изпрати; вървяха по изровен път и скоро щяха да се разделят; моментът беше удобен. Шарл го отложи до завоя на плета и най-сетне, когато отминаха и него, промълви:

— Господин Руо, бих искал да ви кажа нещо.

Спряха се, Шарл мълчеше.

— Хайде, кажете си приказката! Та мигар аз не знам? — каза чичо Руо, като се смееше тихичко.

— Чичо Руо... чичо Руо — смотолеви Шарл.

— Нямам нищо против — продължи чифликчията. — Но макар че малката мисли като мене, все пак и тя трябва да каже мнението си. Сега вие си идете. Аз ще се върна в къщи. Ако отговорът е „да“, разберете ме добре, недейте се връща, за да не ви виждат хората, а пък и, от друга страна, това много би я развълнувало. Но за да не си тровите кръвта, аз ще разтворя широко капака на прозореца: вие ще можете да го видите изотзад, като се наведете над плета.

И се отдалечи.

Шарл върза коня си за едно дърво. Отърча и се изправи на пътеката; почака. Мина половин час, после преброи на часовника си деветнадесет минути. Изведнъж се чу шум от удар в стената, капакът бе отметнат, дръжката още трептеше.

На другия ден в девет часа сутринта Шарл беше вече в чифлика. Когато влезе, Ема се изчерви, като в същото време от приличие се мъчеше да се засмее. Чичо Руо прегърна бъдещия си зет. Заговориха по материални въпроси, впрочем имаха още време за това, тъй като не беше прилично сватбата да стане, преди да изтече жалейката на Шарл, т.е. към пролетта на следващата година.

Зимата мина в очакване. Госпожица Руо се занимаваше с прикята си. Част от нея бе поръчана в Руан, а тя сама си уши нощници и шапчици по модни рисунки, които взе назаем. Когато Шарл идваше в чифлика, приказваха за приготовленията около сватбата, обмисляха в кое помещение ще бъде угощението, съобразяваха колко ястия ще трябва и с какво да започнат.

На Ема ѝ се искаше да се венчае в полунощ, при запалени светилници; но чичо Руо съвсем не можеше да разбере тая приумица. Така че дигнаха една сватба, на която присъстваха четиридесет и трима души, като прекараха на трапезата шестнадесет часа, и която продължи и на другия ден, че дори отчасти и през следните дни.

IV

Гостите пристигнаха рано — в коли, в кабриолети с по един кон, в двуколки със скамейки, в стари кабриолети без покрив, в пътнически коли с кожени завеси, а младежите от близките села — с каруци, препускайки тръс и силно раздрусвани, понеже стояха прави, на редици, с опрени на ритлите ръце, за да не паднат.

Дойдоха от десетина левги наоколо, от Годервил, от Норманвил и от Кани. Бяха поканили всички роднини на двете семейства, бяха се сдобрили с всички приятели, с които бяха скарани, бяха пратили писмени покани на отдавнашни, полузабравени познати.

От време на време зад оградата се чуваше плющене на камшик; вратникът бързо се отваряше; влизаше някоя каруца. Препускайки чак до първото стъпало на площадката, тя изведнъж спираше, изтърсваше хората, които слизаха от всички страни, като търкаха колене и разкършваха ръце. Дамите, с малки шапчици, носеха градски рокли, златни верижки за часовник, пелерини с кръстосани на колана краища или пъстри шалчета, които бяха забодени на гърба с карфици и откриваха отзад шията. Хлапетата, облечени като бащите си, изглежда, се чувстваха неудобно в новите си дрехи (много от тях за пръв път в живота си обуваха ботуши), а до тях, не смеейки да продума, облечено в бялата рокля от първото си причастие, удължена по тоя случай, се виждаше някое четиринадесет-петнадесетгодишно девойче, навярно братовчедка или по-възрастна сестра — червенобузесто, смутено, с омазани от розова помада коси, което много се страхуваше да не изцапа ръкавиците си...

Тъй като нямаше достатъчно коняри, за да разпрягат колите, господата запретваха ръкави и сами вършеха това. Според различното си обществено положение, те носеха фракове, рединготи, жакети — хубави дрехи, гледани с почит от цялото семейство и изваждани от скриновете само в тържествени случаи: рединготи с дълги поли, развявани от вятъра, с цилиндрична яка и джобове, широки като торби, долни палта от дебело сукно, които се носеха обикновено с някаква фуражка с меден обръч около козирката: много къси жакети с по две копчета на гърба, едно до друго, като чифт очи, твърдите пешове на които сякаш бяха отсечени с дърводелска тесла от един къс. Други (те обаче сигурно щяха да бъдат в долния край на трапезата) носеха празнични блузи, т.е. блуза с обърната на раменете яка, със ситно надиплен гръб и с шит колан, ниско под кръста.

Ризите бяха изпъкнали върху гърдите като брони! Всички току-що се бяха остригали, бяха гладко избръснати; ушите им стърчаха, някои, станали още преди съмване, поради липса на светлина за бръснене бяха се порязали на диагонал под носа или по челюстите, или с олющена колкото трифранкова монета кожа, възпалена от вятъра при пътуването, така че тия пълни, весели, бели лица бяха нашарени подобно мрамор с розови петна.

Тъй като кметството беше на половин миля от чифлика, отидоха там пешком и след обряда се върнаха пак така в църквата. Шествието, отначало непрекъснато като пъстра лента, извита из полето по тясната лъкатушна пътека между зелените жита, скоро се проточи и се разкъса на отделни групи, които се спираха да приказват. Най-напред вървеше цигуларят с цигулката си, окичена с панделки, навити като охлюви, после идеха младоженците, роднините, подир тях вървяха безредно приятелите, а децата оставаха назад и се забавляваха да скубят класовете на овеса или да играят помежду си, но така, че да не ги виждат другите. Роклята на Ема, прекалено дълга, малко се влачеше; от време на време тя се спираше да я подигне и със своите облечени в ръкавици пръсти отмахваше внимателно острите треви и малките бодили на магарешките тръни, докато Шарл, с отпуснати ръце, я чакаше да свърши. Чичо Руо, с нов цилиндър и фрак с ръкави, дълги до ноктите, водеше под ръка старата госпожа Бовари. Колкото за господин Бовари — бащата, който всъщност презираше всички тия хора, той бе дошъл просто в редингот с военна кройка, с един ред копчета, и обсипваше с изтъркани любезности една млада, руса селянка. Тя му се кланяше, червеше се, не знаеше какво да отговори. Другите сватбари приказваха за своите работи или се закачаха, настройвайки се предварително за веселбата, а ако човек се вслушаше, можеше да долови непрекъснатото скрибуцане на цигуларя, който продължаваше да свири из полето. Щом видеше, че е изпреварил много другите, той се спираше да откъдне, търкаше продължително с колофон лъка си, за да скрибуцат по-добре струните, и пак потегляше, като ту навеждаше, ту дигаше грифа на цигулката, за да си отмерва такта. А шумът ѝ пропъждаше птичките надалеч.

Трапезата беше наредена под навеса за колите. Бяха сложени четири големи къса печено говеждо месо, шест пилета фрикасе, варено телешко, три задушени овнешки бута и в средата хубаво печено прасе-сукалче, обкръжено от четири наденици с киселец. В ъглите на масата стърчаха шишета с ракия. Сладкият сидър, налян в бутилки, изпускаше гъста пяна около запушалките, а всички чаши бяха предварително напълнени догоре с вино. Върху

гладката повърхнина на широки блюда с жълт крем, който потреперваше при най-малкото мръдване на масата, бяха изрисувани със ситни арабески инициалите на младоженците. За тортите и халвите бяха извикали един сладкар от Ивето. Тъй като той за пръв път се проявяваше в тоя край, беше се много постарал; за десерта той сам донесе едно сложно сладкарско изделие, което предизвика възторжени възклицания. Основата му беше квадрат от синя мукава, изобразяващ храм с портици, стълбове и наоколо гипсови статуйки в ниши, обсипани със звезди от варакосана хартия; после, на втория етаж, се издигаше кула от савойски сладкиш, оградена с малки укрепления от ароматна захар, бадеми, сухо грозде и портокалови резенчета; най-сетне горната площадка, която представляваше зелена ливада със скали и езера от сладка и ладии от лешникови черупки, и на върха ѝ се виждаше едно малко амурче; то се люлееше на люлчица от шоколад, двете стълбчета на която завършваха вместо с топки с две истински пъпки от роза.

Ядоха чак до вечерта. Когато се уморяваха да седят, гостите отиваха да се разходят из дворовете или да изиграят в хамбара една игра „на тапа“⁶ и после пак се връщаха на трапезата. Към края на увеселението някои още там заспаха и захъркаха. Но когато поднесоха кафето, всичко се оживи, подеха песни, показваха силите си, почнаха разни номера, носеха тежести, опитваха се да издигнат на раменете си каруците, пущаха солени шегии, прегръщаха дамите. Вечерта на заминаване конете, натъпкани чак до гуша с овес, мъчно влизаха между оковите; ритаха, изправяха се на задните си крака; хамутите се късаха, господарите псуваха или се смееха; и цялата нощ, под сиянието на месеца, из всички пътища на околността препускаха каруци с изтървани коне, които тичаха в галоп, колите подскачаха из рововете, прескачаха купчини чакъл, високи няколко метра, закачаха се в крайпътните храсти и през вратичките се навеждаха жени, за да хванат поводите.

Ония, които останаха в Берто, прекараха нощта в готварницата, продължавайки да пият. Децата бяха заспали под пейките.

Невестата бе помолила баща си да я избавят от обичайните шегии. И все пак един от братовчедите, рибар (който дори беше донесъл като сватбен подарък две хубави риби), беше почнал да църка вода с устата си през дупката на бравата, но чичо Руо пристигна навреме, спря го и му обясни, че важното обществено положение на зет му не позволява такива неприлични шегии. Братовчедът обаче мъчно отстъпи пред тия доводи. В душата си той обвини чичо Руо във високомерие и отиде в ъгъла при четири-пет други гости, които случайно бяха получили на трапезата по-лоши късове месо и смятайки също така, че не са били приети добре, злословеха за стопанина и пожелаваха с неясни думи разсипването му.

Старата госпожа Бовари през целия ден не обели зъб. Не бяха я питали нито за премяната на снахата, нито за уредбата на угощението; тя си отиде рано. Съпругът ѝ, вместо да я последва, прати за пури в Сен-Виктор и пуши до зори, като пиеше грог с кирш, смес, неизвестна на околните, което стана извор на още по-голямо уважение към него.

Шарл нямаше шеговит нрав; през време на сватбата той не блесна. Доста неумело отговаряше на остроутите, на каламбурите, на двусмислията, на честитките и слободиите, с които гостите се смятаха длъжни да го закачат още от поднасянето на супата.

Затова пък на следния ден той изглеждаше съвсем друг човек. Сякаш до снощи той именно беше девственикът, докато невестата не проявяваше нищо, от което би могло да се отгатне каквото и да е. И най-лукавите не знаеха какво да рекат и когато тя минаваше край тях, те я гледаха с извънредно изострено внимание. Но Шарл съвсем не се прикриваше. Той я наричаше „моята жена“, говореше ѝ на „ти“, разпитваше за нея всеки срещнат, търсеше я навсякъде и често я завеждаше в някой ъгъл на двора, дето го виждаха отдалеч, между дървесата, как я хваща през кръста и продължавайки да върви полунаведен над нея, как главата му мачка нагръдника на корсажа ѝ.

⁶ Игра „на тапа“ — игра, при която върху запушалка са поставени монети, по които се цели с топка или тояга.

Два дни след сватбата младоженците заминаха: поради пациентите си Шарл не можеше да отсъства повече. Чичо Руо нареди да ги отведат с неговата бричка и сам той ги придружи до Васонвил. Тук той целуна дъщеря си още веднъж, слезе от колата и се върна обратно. След стотина крачки се спря и като погледна отдалечаващата се бричка, колелата на която се търкаляха в праха, издълбоко въздъхна. Спомни си след това своята сватба, своята младост, първата бременност на жена си; и той беше много весел в деня, когато я отведе от бащиния ѝ в своя дом, когато я носеше на коня зад себе си и караше тръс из снега; то беше към Коледа и полето бе съвсем побеляло; тя се държеше за него с една ръка, а на другата висеше кошницата ѝ; вятърът развяваше дългите дантели на нейната кошоазка шапчица и понякога те досягаха устата ѝ, а когато той извърнеше глава, виждаше съвсем близо, на рамото си, нейното румено личице, което се усмихваше мълчаливо изпод златната плочка на нейната шапчица. От време на време, за да стопли пръстите си, тя ги пхаше в пазвата му. Колко отдавна бе всичко това! Техният син щеше да бъде сега тридесетгодишен. Той пак погледна зад себе си, не видя нищо по пътя. Почувства се тъжен като изпразнена къща; и тъй като в неговия мозък, помрачен от парите на пиршеството, нежните спомени се смесваха с черните мисли, хрумна му за миг да се поразходи към църквата. Ала страхувайки се, че ще му стане още по-тъжно, върна се право в къщи.

Господин и госпожа Шарл Бовари пристигнаха в Тост към шест часа. Съседите се бяха изправили по прозорците, за да видят новата жена на своя лекар.

Старата прислужница се представи, поднесе ѝ поздравленията си, извини се, че са закъснели с вечерята, и предложи на госпожата да разгледа къщата, докато яденето бъде готово.

V

Тухлената фасада бе на самата улица или по-право на пътя. Зад портата бяха закачени горно палто с малка яка, юзда, черна кожена фуражка и в ъгъла на земята чифт високи гетри, още покрити със засъхнала кал. Вдясно беше всекидневната, т.е. помещението, дето се хранеха и седяха денем. Книжният тапет, яркожълт като перушината на канарче, в горната част на който бе нарисувана гирлянда от бледи цветя, потреперваше върху лошо опънатия плат; завеси от бяло хасе с кенар от червен ширит се кръстосваха между прозорците, а върху тесния корниз на камината лъщеше между два посребрени светилника, похлупени със стъклени кълба, часовник с бюст на Хипократ. На срещната страна на коридора се намираше кабинетът на Шарл, малка стая, широка около шест стъпки, с маса, три стола и писалищно кресло. Единствено томовете на „Речника на медицинските науки“, неразрязани, но пострадали от всички последователни продажби, през които бяха минали, украсяваха шестте лавици от чамовата библиотека. В приемните часове миризмата от запръжките проникваше през стената на кабинета, а в кухнята се чуваше как кашлят болните и разправят цялата си история. След това имаше — с изход към двора, дето беше конюшната — широка, разнебитена стая с фурна, която служеше сега за дърварник, изба и склад, пълна със стари железарии, празни бъчви, негодни земеделски сечива и всевъзможни други прашни вещи, предназначението на които не можеше да се отгатне.

Градината, по-дълга, отколкото широка, се простираше между две кирпичени стени, закрити с редици кайсиени дръвчета, и стигаше до плет от тръни, които я отделяха от нивята. В средата се намираше слънчев часовник от сива каменна плоча, поставен върху зидан пиедестал; четири лехи, украсени с хилави шипкови храсти, ограждаха по-полезния четириъгълник с ценни растения. Съвсем в дъното, под канадските борчета, един свещеник от гипс четеше требника си.

Ема се качи в стаите. Първата не беше мебелирана, но във втората — спалнята — имаше легло от махагон в алков с червени завеси. Кутия от раковини украсяваше скрина, а върху писалищната маса до прозореца в една кана имаше букет от портокалови цветчета, вързан с бяла атлазена панделка. Това беше булчински букет, букетът на другата! Тя го

загледа. Шарл забеляза това, взе го и отиде да го занесе на тавана, докато Ема, седнала в креслото (около нея нареждаха нещата ѝ), мислеше за своя сватбен букет, опакован в мукавена кутия, и се питаше замислена какво ли биха направили с него, ако случайно тя умреше.

През първите дни тя обмисляше промените в къщата. Махна стъклени кълба на светилниците, накара да облепят стените с нови тапети, да пребоядисат стълбите и да поставят пейки около слънчевия часовник в градината; попита дори как би могло да се направи басейн с водоскок и рибки. А мъжът ѝ, който знаеше, че тя обича да се разхожда с кола, купи на вехто една бричка, която, след като бе снабдена с нови фенери и подшити кожени калници, почти заприлича на тилбюри⁷.

Така той беше щастлив и без никакви грижи. Един обед насаме, разходка вечер по широкия друм, движението на ръката ѝ по косите, нейната сламена шапка, закачена на дръжката на прозореца, и много още други неща, в които Шарл никога не бе подозирал, че може да се таи наслада, изплитаха сега продължителността на неговото щастие. Сутрин в леглото, глава до глава на възглавницата, той гледаше как слънчевият блясък минава по лекия мъх на нейните златисти бузи, полузакрити от спуснатите краища на нощната шапчица. Гледани така отблизо, нейните очи му се струваха разширени, особено когато при събуждане отваряше последователно няколко пъти клепачите си; черни на сянка и тъмносини при силна светлина, те бяха като че с наслоени оттенъци, които, по-тъмни в дъното, ставаха постепенно по-светли към емайла на ретината. Неговият поглед се губеше в тия дълбочини и той виждаше там своя умален образ до рамената, с кърпа на глава и яката на полуразтворената си риза. Той ставаше. Тя се изправяше на прозореца, за да го види, когато тръгва, и стоеше облакътена на ръба, между две саксии здравец, в пеньоара, който я обгръщаше свободно. Шарл, на улицата, стягаше шпорите си на тротоара; а отгоре тя продължаваше да говори, откъсваше с уста стръкче цвете или зеленина, издъхваше го към него и то, като се олюляваше във въздуха, задържаше се за миг, описваше подобно на птица полукръгове и преди да падне, се закачаше на несресаната грива на старата бяла кобила, застанала неподвижна пред вратата. Възседнал коня, Шарл ѝ изпращаше целувка; тя отговаряше с кимване, затваряше прозореца, той тръгваше.

Тогава по широкия друм, който простираше в безкрая своята дълга, прашна лента, през изровените пътища, дето дървесата се привеждаха като сводове, по пътеките, дето житата стигаха до коленете му, с облени от слънце рамене и с ноздри, вдъхващи утринния въздух, със сърце, преизпълнено от блаженствата на нощта, със спокоен дух и задоволена плът, той вървеше, преживявайки своето щастие, както ония, които предъвкват и след ядене, за да запазят вкуса на трюфелите, които се смилат в стомаха им.

Какво хубаво е имало досега в живота му? Дали времето, прекарано в колежа, когато стоеше затворен между ония високи стени, самотен сред своите по-богати и по-силни другари, които се надсмиваха на говора му, които се подиграваха на дрехите му и чиито майки идваха в приемната зала със сладкиши в маншона? Или по-късно, когато учеше медицина и никога нямаше достатъчно пари, за да заведе на танц някоя млада работничка, която би му станала любовница? А след това бе живял четиринадесет месеца с вдовицата, чиито нозе в леглото бяха студени като лед. Но сега той притежаваше за цял живот тая хубава жена, която обожаваше. Отвъд кръга на нейната копринена пола за него нямаше вселена; и той се укоряваше, че не я обича достатъчно, искаше пак да я види; връщаше се бързо, качваше се с разтуптяно сърце по стълбите. В стаята си Ема се занимаваше със своя тоалет. Той се приближаваше безшумно, целуваше я по гърба, тя възкликваше.

Не можеше да се сдържа и непрекъснато пипаше гребена, пръстените, шалчето ѝ, понякога шумно, с цяла уста я целуваше по бузите или нижеше една след друга леки целувки по голата ѝ ръка, от крайчеца на пръстите чак до рамото; а тя го отблъскваше полуусмихната

⁷ Тилбюри — кабриолет с две колела.

и отегчена, както се постъпва с дете, което досажда.

Преди да се омъжи, тя беше повярвала, че има вече любов; но тъй като щастието, което трябваше да дойде като последица от тая любов, не се бе явило, помисли, че навярно се е измамила. И търсеше да проумее какво всъщност се разбира в живота под думите *блаженство*, *страст*, *опиянение*, които ѝ се бяха сторили толкова хубави в книгите.

VI

Тя беше чела „Павел и Виргиния“ и бе мечтала за бамбуковата къщичка, за негъра Доминго, за вярното куче, а особено за нежното приятелство на някое добро братче, което ще търси за нея червени плодове из големите, по-високи от камбанарии дървеса или ще тича босо по пясъка, за да ѝ донесе птиче гнездо.

Когато навърши тринадесет години, сам баща ѝ я заведе в града, за да я остави в манастира. Отседнаха в една странноприемница в квартала Сен-Жерве, дето за вечерята сложиха нарисувани чинии, изобразяващи историята на госпожица дьо Лавалиер. Легендарните обяснения, заличени тук-таме от драскотините на ножовете, прославяха религията, нежностите на сърцето и придворното великолепие.

В началото тя не само че не се отегчаваше в манастира, но дори ѝ беше приятно обществото на добрите сестри, които, за да я развличат, я водеха в параклиса; за там се отиваше през трапезарията по дълъг коридор. В междучасията тя играеше малко, разбираше добре катехизиса и когато свещеникът задаваше мъчни въпроси, винаги тя отговаряше. И живеейки така, без да напусне нито за миг приятно топлата атмосфера на училищните стаи, между тия белолики жени, които носеха броеници с медно кръстче, тя се унесе сладостно в мистичния копнеж, излъхван от благоуханията на олтара, от хладината на светената вода и от сиянието на свещите. Вместо да следи литургията, тя гледаше в молитвеника си благочестивите картинки в сини рамки; и обичаше болната овца, светото сърце, пронизано от остри стрели, или бедния Исус, който пада, носейки кръста си. За да умъртви плътта си, тя се опита да не яде цял ден. Търсеше в мислите си някакъв обет, на който да се отдаде.

Когато отиваше на изповед, измисляше дребни грехове, за да остане по-дълго време коленичила в полумрака със склучени ръце и лице до решетката под шепота на свещеника. Думите годеник, съпруг, небесен любовник и вечен брачен съюз, които се повтарят в проповедите, пораждаха в дълбочините на душата ѝ неочаквани сладости.

В занималнята вечер преди молитва четяха някакъв, религиозен текст. През делничните дни някой съкратен откъс от свещената история или пък „Беседите“ на абат Фрейсину, а в неделните дни за разнообразие откъси от „Геният на християнството“.

Как слушаше тя през първите дни звучната жалба на романтичната тъга, повтаряна от всеки ек на земята и вечността! Ако детството ѝ бе минало в задната стаичка на някой дюкян сред търговски квартал, тя би разкрила може би душата си за лирично опиянение от природата, което обикновено стига до нас само чрез посредничеството на писателите. Но тя познаваше повече, отколкото бе потребно, селския живот; знаеше блеенето на стадата, млечните продукти, плуговете. Свикнала със спокойни гледки, нея я привличаше неочакваното. Тя обичаше морето само заради неговите бури, а зеленината — само когато бе поникнала сред развалини. От нещата трябваше да извлече някаква лична полза и отхвърляше като непотребно всичко, което не служеше за непосредствена храна на сърцето ѝ, тъй като имаше повече сантиментален, отколкото артистичен темперамент и диреше чувства, а не гледки.

В манастира всеки месец идваше една стара мома да шие и кърпи по осем дни бельото. Покровителствана от архиепископията, понеже бе от старо, благородно семейство, разорено през революцията, тя се хранеше в трапезарията заедно със сестрите и след ядене, преди да отиде на работа, оставаше за малко на приказка с тях. Често пансионерките избягваха от занималнята, за да отидат при нея. Тя знаеше наизуст любовни песни от миналия век и ги пееше полугласно, като в същото време бодеше с иглата си. Разправяше разни истории,

носеше новини, изпълняваше поръчки из града и заемаше скришом на по-възрастните по някой роман, който винаги биваше в джобовете на престилката ѝ и от който простодушната госпожица изгълтваше дълги глави в почивките между работата си. Това бяха само любовни приключения, любовници, преследвани дами, които припадат в самотни павилиони, пощальони, убивани на всяка станция, на всяка страница коне — издъхващи от пресилване; тъмни гори, сърдечни вълнения, клетви, ридания, сълзи и целувки, ладии под лунен блясък, славеи в храсти, *господа*, храбри като лъвовے, кротки като агънца, добродетелни, както никой не би могъл да бъде, винаги добре облечени и плачещи с порой сълзи. Цели шест месеца петнадесетгодишната Ема си цапаше ръцете с този прах на старите заемни библиотеки.

По-късно с Валтер Скот тя се влюби в историческите неща, мечтаеше за старинни сандъци, зали на царски телохранители, за менестрели⁸. Искаше ѝ се да живее в някой стар замък, както владетелките на такива замъци; облечени в дълги корсажи, те прекарват дните си под детелинообразния изрез на готическия прозорец, облакътени на камъка, с брадичка, опряна на дланта, загледани далеч вдън полето, отдето препуска към тях рицар с бяло перо, яхнал вран кон. По онова време Ема се преизпълни с обожание към Мария Стюарт и с възторжена почит към всички знаменити или нещастни жени. За нея Жана д'Арк, Елоиза, Агнес Сорел, хубавата Фероньерка и Клеманс Изор се отделяха като комети върху тъмната необятност на историята, дете още изпъкваша тук-таме, но по-загубени в мрака и без никаква връзка помежду си, свети Луи под своя дъб, умиращият Баяр, някои сцени от жестокостите на Луи XI, други от Вартоломеевата нощ, перото върху шапката на Беарнееца⁹ и постоянно — споменът за рисуваните чинии с хвалебствията за Луи XIV.

В часа по музика, в романсите, които тя пееше, се споменаваха само за ангелчета със златни крилца, за мадони, за лагуни, за гондолиери, банални композиции, в които през глупостта на стила и невъзможността на музиката ѝ се мяркаше примамливата фантасмагория на сантиментални светове. Някои от другарките ѝ донасяха в манастира своите албуми, получени като подарък. Трябваше да ги крият; това беше цяла история; четяха ги в спалнята. Ема пипаше нежно техните атлазени подвързии и спираше възхитен поглед върху имената на непознатите автори, повечето от които се бяха подписали под редовете „граф“ или „Виконт“. Тя тръпнеше, когато дъхът ѝ раздвижваше копринената хартия на рисунките, която се изправяше полусгъната и отново леко падаше върху страницата. Там имаше изобразени — зад перилата на балкон младеж с къса наметка, който притискаше в обятията си девойка в бяла рокля, с окачена на колана ѝ кесийка за милостиня; или безименни портрети на русокъдри английски лейди, които гледаха под кръглите сламени шапки със своите големи ясни очи. Виждаха се други, излегнати в каляски, летящи през паркове; пред конете, карани от двама кочияши в бели къси панталони, подскачаше хрътка. Други замечтани върху дивани пред разпечатано писмо, съзерцаваха луната през откrehнатия прозорец, полузакрит от черна завеса. Наивки, със сълзи по бузите, целуваха през железните пръчки на готически кафез гургулица или усмихнати, с приведена на рамо глава, късаха с островърхите си пръсти, извити като носове на средновековни пантофи, листчетата на маргаритка. И вие бяхте там, султани с дълги чибуци, примрели сред градински беседки в обятията на баядерки; гяури, турски ятагани, гръцки шапчици¹⁰ и особено вие, бледи пейзажи на дитирамбичните страни, които често ни показвате в едно и също време палми и борове, отдясно — тигри, отляво — лъв, на хоризонта татарски минарета, на преден план римски развалини, по-нататък клекнали камили, всичко това

⁸ Менестрели — средновековни поети-певци или поети-музиканти.

⁹ Беарнееца — Анри IV, френски крал.

¹⁰ Гръцки шапчици — къщни шапчици с пискюл.

обиколено от девствен, добре пригладен лес, с дълъг отвесен слънчев лъч, който трепти във водата, дето се откриват като бели драскотини върху сивостоманен фон плуващи тук-таме в далечината лебеди.

И лампата с абажур, окачена на стената над главата на Ема, осветяваше всички тия картини от светския живот, които минаваха една след друга пред очите ѝ в тишината на общата спалня и през далечния шум на някой закъснял фиакър, който трополеше по булевардите.

Когато умря майка ѝ, тя плака много през първите дни. Поръча да сложат в рамка косите на покойната и в едно писмо, изпратено в Берто, пълно с тъжни размишления върху живота, молеше да я заровят по-късно в същия гроб. Добрият човечец помисли, че е болна и дойде да я види. В душата си Ема беше доволна, че така изведнъж се е извисила до този рядък за безрадостните съществування идеал, до който посредствените сърца не стигат никога. Така тя се изоставяше да я носят ламартиновските криволици, слушаше арфите по езерата, всички песни на умиращи лебеди, падането на листата, пречистите деви, които се възнасят на небето, и гласа на вечния, който говореше в долините. Това ѝ омръзна, но не искаше да го признае, продължи по навик, после от суета, докато най-сетне бе изненадана, че се чувства успокоена и че в сърцето ѝ няма тъга, както на челото ѝ — бръчки.

Добрите калугерки, които бяха повярвали в посветяването ѝ на религията, забелязаха с голямо учудване, че госпожица Руо сякаш започна да се изплъзва от техните грижи. Наистина те толкова я бяха отрупали с черковни служби, дни на благочестиво съсредоточение, деветдневни молитви, проповеди, тъй усърдно бяха ѝ проповядвали за почитта, дължима на светците и мъчениците, бяха ѝ дали толкова добри съвети за смиряване на тялото и спасение на душата, че тя стори същото, каквото правят конете, когато ги теглят за юздата: изведнъж се спря и юздата изхвъркна от зъбите ѝ. Тоя дух, останал положителен сред възторзите си, който бе обичал църквата заради цветята ѝ, музиката заради думите на романсите, а литературата — заради страстните ѝ вълнения, се бунтуваше пред тайните на вярата и се дразнеше още повече от дисциплината, тъй противна на нейната природа. Когато баща ѝ я взе от пансиона, там не съжалиха за нейното заминаване. Игуменката смяташе дори, че Ема напоследък бе станала не много почитителна към общежитието.

Когато се върна в къщи, на нея изпърво ѝ бе приятно да заповядва на прислугата, но скоро селският живот ѝ стана противен и тя почна да съжалява за своя манастир. Когато Шарл дойде за първи път в Берто, тя се смяташе за много разочарована, мислеше, че няма вече какво да научи, че нищо вече не бива да почувства.

Ала тревогата на едно ново състояние или може би възбудата, причинена от присъствието на мъж, стигаше да я накарат да помисли, че най-сетне притежава оная чудна страст, която досега като голяма птица с розови пера бе зареяна сред великолепието на поетичните небеса; а сега не можеше да си представи, че тоя покой, в който живееше, е щастieto, за което бе мечтала.

VII

Понякога тя мислеше, че все пак това са най-хубавите дни в живота ѝ, меденият месец, както се казва. За да вкусиш тяхната прелест, би трябвало несъмнено да тръгнеш към ония страни със звучни имена, от които утрините след сватбата придобиват още по-сладостна леност! В дилижанс, зад завеси от синя коприна, младоженците бавно се изкачват по стръмни пътища, заслушани в песента на пощальона, отекваща в планината ведно със звънчетата на козите и глухия шум на водопада. Когато слънцето залязва, те вдишват край брега на залива дъха на лимоновите дървета, а вечер върху терасата на някоя вила, сами, с преплетени пръсти, съзерцават звездите и кроят планове. Струваше ѝ се, че някои места на земята трябва да произвеждат щастие — като растение, присъщо на тая почва, което не вирее другаде. Защо да не можеше да се облакът на балкона на швейцарска планинска вила или да заключи своята тъга в някоя старинна шотландска къща, до съпруг, облечен в черна

кадифена дреха с дълги поли, обут в ботуши от мека кожа, с островърха шапка и ръкавели!

Искаше ѝ се може би да довери някому всичко това. Но как да се изрази тая неуловима болка, която мени образа си като облаците, която се върти като вятъра? Липсваха ѝ думи, удобен случай, смелост.

Ала струваше ѝ се, че ако Шарл би пожелал, ако би се досетил, ако поне веднъж погледът му би доловил нейните мисли, сърцето ѝ би се изляло във внезапна щедрост, както се посипва плодът на овощните дървеса, щом ги досегне ръка. Но колкото повече се стягаха интимните връзки на техния живот, толкова по-силно възникваше някакво вътрешно отчуждаване, което я откъсваше от него.

Речта на Шарл беше плоска като уличен тротоар и общоприетите идеи се низеха там в делнично облекло, без да будят възмущение, смях или мечтание. През времето, когато живеел в Руан, разправяше той, не полюбопитствал нито веднъж да отиде на театър да види парижките актьори. Той не умееше да плува, нито да се фехтува, нито да стреля с револвер и веднъж не можа да ѝ обясни някаква дума във връзка с ездата, която тя бе срещнала в един роман.

А не трябваше ли мъжът, напротив, да знае всичко, да се проявява в многобройни дейности, да те въвежда в поривите на страстта, в тънкостите на живота, във всички тайни? Но тоя мъж не учеше на нищо, не знаеше нищо, не желаше нищо. Той смяташе, че е щастлива, а тя му се сърдеше заради това спокойствие, за тази блажена отпуснатост, дори за щастieto, което му даваше.

Понякога тя рисувахе и за Шарл беше голямо забавление да стои изправен до нея да я гледа, наведена над картоната, как прижумява, за да види по-добре рисунката си, или как валя с палеца си топчета от хлебна среда. А когато свиреше на пиано, колкото по-бързо се движеше пръстите ѝ, толкова по-бързо растеше удивлението му.

Тя удряше самоуверено клавишите и ръцете ѝ пробягваха по тях от горе до долу без прекъсване. Така раздрусван, старият инструмент, със съвсем отпуснати корди, се чуваше при отворен прозорец чак до другия край на селището и често писарят на съдебния пристав, който минаваше по широкия път, гологлав и по терлици, се спираше с книжа в ръка, за да послуша.

От друга страна, Ема знаеше да управлява къщата си. Тя изпращаше на пациентите сметката за лекарските посещения в умело съчинени писма, които не приличаха на търговски фактури. В неделя ден, когато някой съсед идваше на обед у тях, тя знаеше как да поднесе някое изтънчено ястие, нареждаше с вкус пирамиди от сливи върху лозови листа, поднасяше сладко, приготвено в бурканчета и обърнато върху чинии, и дори казваше, че ще купи прибори за изплакване на ръцете за десерта. Всичко това увеличаваше много уважението към Бовари.

Шарл започна повече да цени себе си за това, че притежава такава жена. Той с гордост показваше в гостната две малки скици, рисувани от нея с молив, които беше поръчал да поставят в много широки рамки и ги бе окачил с дълъг зелен шнур на покритата с тапети стена. Когато излизаха от църква, жителите можеха да видят Шарл на вратата, обут в хубави шити пантофи.

Той се връщаше късно, в десет часа, понякога и в полунощ. Искаше да яде и тъй като прислужницата беше вече легнала, поднасяше му Ема. За да вечеря по-удобно, той събличаше редингота си и изреждаше едно след друго всички лица, които бе срещнал, селата, които бе обходил, рецептите, които беше писал, и доволен от себе си, изяждаше остатъка от задушено месо, остъргваше сиренето си, изхрупваше една ябълка, изпразваше каната, после си лягаше в кревата, изтягаше се на гръб и захъркваше.

Понеже отдавна бе свикнал да спи с памучна нощна шапчица, копринената кърпа не се задържаше на ушите му, така че заран косите му падаха разчорлени по лицето, побелели от пуха на възглавницата, връвчиците на която се развързваха през нощта. Той носеше винаги груби ботуши, които при извивката на крака имаха две дълбоки гънки, косо насочени към глезените, докато останалата част от горнището продължаваше в права линия, опъната като

по калъп. Казваше, че тия ботуши са *тъкмо каквито трябва* за село .

Майка му одобряваше тая пестеливост. Тя дохождаше да го навести както едно време, и то когато в дома ѝ се разразяваше някаква по-силна буря; но госпожа Бовари — майката, изглеждаше зле разположена към снаха си. Според нея Ема се държеше *много на голямо, като се вземе пред вид тяхното имотно състояние* : дървата, захарта и свещите се *прахосваха като в богатски дом* . Жаравата, която отиваше в готварницата, можела да стигне да се приготвят двадесет и пет ястия. Тя нареждаше бельото в скриновете и учеше Ема как да следи месаря, когато носи месото. Ема слушаше тия уроци, госпожа Бовари щедро ги увеличаваше и думите „дъще“ и „майко“ се разменяха от сутрин до вечер, придружени с леко потреперване на устните — всяка от тях подхвърляше сладки думи с глас, който трепереше от гняв.

През времето на госпожа Дюбюк старата жена чувстваше, че все още е предпочитана, но сега любовта на Шарл към Ема ѝ се виждаше като измяна към нейната нежност, като нахлуване в област, която ѝ принадлежеше; и тя наблюдаваше щастието на сина си с тъжно мълчание, както разорен човек гледа през прозорците хора, седнали на трапеза в неговия предишен дом. Във вид на спомени тя му изреждаше своите мъки и жертви и като ги сравняваше с небрежността на Ема, заключаваше, че съвсем не е разумно да я обожаваш по такъв изключителен начин.

Шарл не знаеше какво да отговори; той почиташе майка си и обичаше безкрайно жена си; смяташе преценките на едната непогрешими и все пак намираще, че другата е безукорна. След заминаването на госпожа Бовари той се опитваше да подхвърли боязливо и със същите изрази една-две от най-невинните забележки, които бе чул от майка си; Ема с една дума му доказваше, че се лъже и го изпращаше при пациентите му.

Все пак според теориите, които бе усвоила, Ема поиска да се убеди, че е влюбена. Под лунна светлина в градината тя декламираше всички страстни стихотворения, които знаеше наизуст, и му пееше, въздишайки, меланхолични адажио; но след това пак се чувстваше толкова спокойна, колкото и преди, а Шарл не изглеждаше нито по-влюбен, нито по-развълнуван.

След като напразно бе удряла така с кремък по сърцето си, без да успее да изтръгне ни една искрица, неспособна да разбере онова, което не чувстваше, както и да вярва в нещо, което не се проявява по установените форми, тя лесно се убеди, че в страстта на Шарл нямаше вече нищо *необикновено* . Любовните му излияния бяха станали редовни, той я целуваше в определени часове. То беше навик между другите навици, също като предварително известен десерт след еднообразието на вечерята.

Един горски пазач, когото господин Бовари беше излекувал от пневмония, подари на госпожата малка италианска хрътка; когато отиваше на разходка, Ема я вземаше със себе си — защото тя излизаше понякога, за да остане за миг сама и да не са пред очите ѝ вечната градина и прашният път.

Тя отиваше до банвилската букова горичка, до напуснатия павилион, който беше в ъгъла на стената към нивите. Там в защитния ров, между тревите, имаше високи тръстики с резливи листа. Тя поглеждаше първо да види дали нещо не се е изменило от последното ѝ идване. Намираще на същите места дигиталите и жълтите шиболи, китки коприва около големите камъни и лишеи по трите прозореца с винаги затворени капаци, които се ронеха, гниещи върху ръждясалите си железни пръчки.

Мислите ѝ, безцелни в началото, бродеха без път, както нейната хрътка, която обикаляше на кръгове из полето и джавкаше подир жълтите пеперуди, гонеше полските мишки, хапеше маковете край синора на нивата. После мислите ѝ постепенно се съсредоточаваха и седнала в тревата, която бръскаше леко с върха на чадърчето си, Ема си повтаряше: „Защо, боже мой, се омъжих?“

Питах се дали не е възможно при други комбинации на случая да срещне друг мъж; и се мъчеше да си представи какви ли биха били ония ненастъпили събития, оня различен живот, онзи неизвестен съпруг. Всички те наистина не приличаха на тоя съпруг. Оня би

могъл да бъде хубав, духовит, изискан, привлекателен, каквито несъмнено са мъжете, за които се бяха омъжили нейните бивши другарки от манастира. Какво ли правеха те сега? В града, сред шума на улиците, мълвежа в театрите, блясъка на баловете, те имаха съществування, в които сърцата се разтварят, а чувствата разцъфтяват. А тя — животът ѝ бе студен като таванско помещение със северен прозорец и досадата, мълчалив паяк, плетеше в мрака своята мрежа във всички ъгли на сърцето ѝ. Тя си припомняше дните на раздаване на наградите, когато се качваше на естрадата, за да получи венчетата за отличие, с коса на плитки, с бяла рокля и открити платнени обувци; тя беше миловидна и когато се връщаше на мястото си, господата се навеждаха, за да ѝ направят комплименти; дворът беше пълен с каляски, през вратичките ѝ викаха за сбогом, учителят по музика с цигулката в калъф минаваше и поздравяваше. Колко далеч беше всичко това! Колко далеч!

Тя повикваше Джали между коленете си, милваше с ръка продълговатата ѝ хубава глава и казваше:

— Хайде, целуни господарката си, на тебе не ти е тежко.

После, гледайки тъжното изражение на гъвкавото животно, което бавно се прозяваше, тя се разнежваше и като го уподобяваше на себе си, приказваше му гласно, като че утешаваше опечален човек.

Понякога върхлитата бури, морски ветрове, които, помитайки внезапно цялото плато на Ко, разнасяха далеч из полята солена хладина. Тръстиките, приведени до земята, свиреха, а листата на буките шумоляха с бърз трепет, докато върховете им се люлееха безспир и продължаваха своя тържествен шепот.

Ема загръщаше по-плътно шала около раменете си и ставаше.

В алеята зеленикав отсвет, отразен от листата, озаряваше редкия мъх, който тихо скърцаше под нозете ѝ. Слънцето залязваше, между клоните небето беше червено и стволовете, подобно на посадени в права линия дървета, приличаха на тъмна колонада, изрязана на златист фон; обхващаше я страх, тя викаше Джали, връщаше се бързо в Тост по широкия път, отпускате се в креслото и цялата вечер мълчеше.

Но към края на септември в нейния живот се случи нещо необикновено: тя бе поканена във Вобиесар у маркиз д'Андервиле.

Държавен секретар през Реставрацията, маркизът, който искаше отново да влезе в политическия живот, подготвяше отдалеч кандидатурата си за Камарата на депутатите. През зимата той раздаваше щедро по един товар дърва, а в окръжния съвет с патос и настойчиво искаше пътища за своята околия. През силните горещини в устата му се бе появил абсцес, от който Шарл като по чудо го беше облекчил чрез едно навременно рязане с ланцет. Управителят на имота му, изпратен в Тост да плати за операцията, разправи вечерта, че видял в градината на лекаря великолепни череши. И тъй като черешите не вирееха във Вобиесар, господин маркизът измоли от Бовари няколко калема за присаждане и сметна за свой дълг да му благодари лично, видя Ема, помисли, че тя има хубава снага и че поздравява съвсем не като селянка, затова в замъка решиха, че няма да бъдат прекалено снизходителни, нито, от друга страна, ще направят нещо неуместно, ако поканят младото семейство.

Една сряда в три часа господин и госпожа Бовари потеглиха за Вобиесар със своята бричка, на която отзад бе привързан голям куфар, а една кутия за шапки беше сложена пред завивката на краката им. Друга мукавена кутия беше поставена между краката на Шарл.

Пристигнаха по здрач, когато в парка запалваха книжните фенери, за да светят на колите.

VIII

Замъкът, модерна постройка в италиански стил с две издадени крила и три площадки със стъпала, бе разположен в долния край на огромна морава, дето няколко крави пасяха между пръснати далеч една от друга китки високи дървета, а леха от храсти, алпийски рози, ямин, картопи издигаха своите вълнисти кичури от разнообразна зеленина край

лъкатушния, посипан с пясък път.

Под един мост минаваше поток; през мъглата се съзираха постройките със сламени покриви, пръснати из ливадата, оградена от два залесени хълма със слаб наклон, а отзад, сред гъсталата, в две успоредни редици бяха сайвантите и конюшните, останки от стария разрушен замък.

Бричката на Шарл спря пред средната площадка; дойдоха прислужници; маркизът се приближи и като предложи ръка на жената на лекаря, въведе я в преддверието.

Тук подът беше от мраморни плочи, потонът — много висок и шумът от стъпките заедно с гласовете ехтеше като в църква. Насреща възлизаше права стълба, а наляво галерия, с прозорци към градината, водеше за билиардната зала, отдето още от вратата се чуваше тракането на топките от слонова кост. Като прекосяваше залата, за да иде в салона, Ема видя около билиардната маса мъже със сериозни лица, всички с ордени, с бради, опрени на високи връзки, и усмихнати мълчаливо, като движеха щеките си. По тъмната дървена ламперия в долния край на големи позлатени рамки бяха написани с черни букви имена. Тя прочете:

„Жан-Антоан д'Андервиле д'Ивербонвил, граф дьо Вобиесар и барон дьо ла Фленей, убит в сражението при Кутра на 20 октомври 1587 година“. А под друга рамка:

„Жан-Антоан Анри-Ги д'Андервиле дьо ла Вобиесар, адмирал на Франция и кавалер на ордена «Сен-Мишел», ранен в сражението при Хуг-Сен-Вааст на 29 май 1692 година, починал във Вобиесар на 23 януари 1693 година“. Другите, които бяха по-нататък, мъчно личаха, тъй като светлината на лампите, нагласена към зеленото сукно на билиярда, хвърляше сенки в помещението. Придавайки кафява отсенка на хоризонталните платна, светлината се пречупваше от тях по пукнатините на лака в тънки искрици и от всички тия широки, тъмни, обкръжени със злато квадрати изпъкваше тук-там някоя по-светла част на платното — някое бледо чело, две очи, които ви гледаха, перуки, падащи върху напудреното рамо на червена дреха, или токата на жартiera над издут прасец.

Маркизът отвори вратата на салона; една от дамите стана (самата маркиза), отиде при Ема, покани я да седне при нея на двойното кресло и поведе приятелски разговор, сякаш отдавна я познаваше. Тя беше около четиридесетгодишна жена с красиви рамене, с орлов нос и провлечен глас; тая вечер върху кестенявите си коси носеше само една дантела, която се спускаше отзад във вид на триъгълник. Млада руса жена беше седнала до нея на стол с високо облегалo и господа с цветче в петлицата на фрака разговаряха с дамите около камината.

В седем часа поднесоха вечерята. Мъжете, на брой повече, насядаха около първата маса в преддверието, а дамите — около втората, в трапезарията, заедно с маркиза и маркизата.

Ема още при влизането се почувства облъхната от топлина, смесена с благоуханията на цветя и на изящните покривки по масите, с вкусния дъх на месо и мирис на трюфели. Свещите на канделябрите източваха пламъчетата над сребърни чашки; приборите от рязан кристал, замъглени от матова пара, си кръстосваха един към друг бледи ръце; по цялата маса бяха сложени цветя и в чиниите с широки бордюри салфетки, сгънати във форма на владишка митра, държаха между две гънки кръгло хлебче. Червените щипци на омарите излизаха вън от блюдата; едри плодове бяха наредени едни върху други на постелята от мъх в плетени прозирни кошници; пъдпъдъците бяха поднесени с перушината; вдигаше се пара; с копринени чорапи, къси панталони, бяла вратовръзка и жабо, важен като съдия, главният распоредител, поднасяйки между раменете на сътрапезниците предварително нарязаното месо, с един замах на лъжицата отделяше за вас избраното парче. Върху високата порцеланова печка с медни украси статуя на жена, загърната до брадата в дреха, гледаше неподвижна препълнената с хора зала.

Госпожа Бовари забеляза, че няколко дами не бяха сложили ръкавиците си до своите чаши.

В горния край на масата, единствен мъж между всички тия жени, наведен над пълната чиния и с кърпа, вързана на шията като на дете, ядеше един старец и от устата му капеше сос. Очите му бяха кръвясали; на тила си имаше косичка, вързана с черна панделка. Това

беше тъстът на маркиза, старият херцог дьо ла Вердиер, някогашният любимец на граф д'Артоа от епохата на ловните празненства във Водрьой у маркиз дьо Конфлан, любовник, както се разправяше, на кралица Мария-Антоанета след господин дьо Куани и преди господин дьо Лозьон. Той беше водил шумен, развратен живот, пълен с дуели, обзалагания, отвлечени жени; беше пропилял богатството си и изплашил цялото си семейство. Прислужник, изправен зад неговия стол, му назоваваше високо, до ухото, имената на ястията, които той поискваше с пръст, като изричаше неясно някакви думи; а очите на Ема непрекъснато и несъзнателно се обръщаха към тоя старец с увиснали устни като към нещо необикновено и величаво. Той беше живял при кралския двор и беше спал в леглото на кралици.

Наляха шампанско, изстудено в лед. Тръпки полазиха по тялото на Ема, щом почувства тоя студ в устата си. Тя никога не бе виждала нарове, нито бе яла ананаси. Дори ситната захар ѝ се видя по-бяла и по-ситна, отколкото другаде. След вечерята дамите се качиха в стаите си, за да се приготвят за бала.

Ема се притъкми с придирчивото старание на дебютираща актриса. Тя нагласи прическата си според указанията на коафьора, облече рокля от лек вълнен плат, която бе простряна на леглото. Панталоните на Шарл го стягаха на корема.

— Щрипките ще ми пречат да танцувам — каза той.

— Да танцуваш ли? — поде Ема.

— Да.

— Полудял ли си? Ще ти се смеят, стой си на мястото. А това е и по-прилично за един лекар — прибави тя.

Шарл замълча. Той се разхождаше нагоре-надолу, чакайки Ема да свърши с обличането.

Изправен до нея, той я виждаше в огледалото между два светилника. Черните ѝ очи изглеждаха още по-черни. Косите ѝ, леко бухнали към ушите, лъщяха със синкав блясък; една роза, затъкната в кока ѝ, трептеше върху гъвкава дръжка с изкуствена роса по краищата на листата. Тя беше облечена в бледошафранена рокля с гънки, образувани от три букета малки рози, примесени със зеленина.

Шарл се приближи и я целуна по рамото.

— Остави ме — каза тя, — ще ме измачкаш.

Чу се встъпителна мелодия на цигулка и звуци на рог. Тя слезе по стълбата, едва сдържайки се да не тича.

Кадрилите бяха почнали. Пристигаха хора. Натискаха се. Тя седна на малка пейка до вратата. Когато контр-танцът свърши, паркетът се освободи за групата мъже, които разговаряха прави, и за лакеите, облечени в ливреи, разнасящи големи табли. Жените, насядали в редица, си вееха с рисувани ветрила, букетите прикриваха усмивките по лицата и флакончетата със златни запушалки се въртяха в полуразтворените ръце, белите ръкавици на които очертаваха формата на ноктите и стягаха мускулите на китката. Дантелените накити, диамантените брошки, гривните с парички трептяха по корсажите, искряха по гърдите, звънтяха по голите ръце. Косите, прилепнали до челата и засукани на тила, бяха украсени с венци, с китки или с клончета незабравки, ямин, нарови цветове, житни класове или метличина. Седнали спокойно по местата си, майките с червени тюрбани стояха с намусени лица.

Сърцето на Ема леко заби, когато нейният кавалер я хвана за крайчеца на пръстите и тя влезе в редицата, като чакаше замахането на лъка, за да се понесе. Но скоро вълнението изчезна и люлеейки се в ритъма на оркестъра, тя се плъзгаше напред, като извиваше леко шията си. При някои нежни звуци на цигулката, която понякога свиреше сама, когато другите инструменти млъкваха, на устните ѝ цъфваше усмивка; чуваше се ясният звън на жълтиците, които се изсипваха в съседната стая върху сукното на масите; после всичко почваше отново, корнет-а-пистонът прозвучаваше високо. Нозете се раздвижваха в такт, полите се издуваха и шумоляха, ръцете се срещаха и разделяха; едни и същи очи, току-що

сведени пред вас, след миг отново се впиваха във вашите.

Неколцина мъже (петнадесетина) от двадесет и пет до четиридесет години, пръснати между танцуващите или разговарящи на вратите, се отделяха от множеството по някакъв семеен отпечатък, макар да бяха съвсем различни по възраст, по облекло или по чертите на лицето.

Техните фракове, скроени по-добре, изглеждаха от по-меко сукно, и косите, причесани на къдри към слепите очи, бяха пригладени с по-хубави помади. Цветът на лицето им бе цветът на богатите; оня бял цвят, който още повече се подчертава от бледите порцелани, от отраженията на атлаза, от лака на хубавите мебели и който се поддържа чрез лек режим от изтънчени храни. Шиите им се движеха свободно над ниски вратовръзки; дългите им бакенбарди падаха над обърнати яки; те избърсваха устните си с кърпи, които благоухаеха, бродирани с широки вензели. Ония, които бяха почнали да стареят, имаха младежки вид, докато по лицата на младите бе разляна някаква зрелост. В техните равнодушни погледи се отразяваше спокойствието на задоволявани всекидневни страсти; а в меките им обноски прозираше оная особена грубост, която се придобива от властване над доста лесно постижими неща, при които силата се упражнява, а суетността се забавлява — както е управляването на породисти коне и обществото на паднали жени.

На три крачки от Ема кавалер в син фрак приказваше за Италия с бледа млада жена, която носеше накити от бисери. Те възхваляваха големите стълбове на свети Петър, Тиволи, Везувий, Кастеламаре, Касините, розите на Генуа, Колизея при лунна светлина. С другото си ухо Ема слушаше някакъв разговор, пълен с думи, които не разбираше. Бяха наобиколили един съвсем млад мъж, който миналата седмица бил надбягал *мис Арабел и Ромулус* и спечелил две хиляди наполеона при прескачането на ров в Англия. Някой се оплакваше от своите бегачи, които затлъстявали, друг — от печатните грешки, които изопачаваха името на неговия кон.

Въздухът в балната зала беше тежък, лампите бледнееха. Минаха в билиардната зала. Един прислужник се покачи на стол и счупи две стъкла; при шума на строшеното стъкло госпожа Бовари изви глава и съзря прилепените до прозореца лица на селяни, които надничаха от градината. Тогава споменът за Берто изплува. Тя видя пак чифлика, тинестото блато, баща си в блуза под ябълковото дърво, видя и себе си, някогашната, как обираше с пръст каймака от паниците с мляко в млекарницата. Но в светкавичния блясък на сегашния час нейният минал, тъй ясен до днес живот изчезваше изцяло и тя почти се съмняваше, че някога го е живяла. Тя беше тук, а отвъд бала имаше само мрак, разстлан над всичко останало. Тя ядеше сладолед с череши в позлатена купичка във форма на раковина, като я държеше в лявата ръка, примижала, с лъжичка между зъбите. Някаква дама до нея изпусна ветрилото си. Един от танцуващите минаваше.

— Ще бъдете ли тъй любезен да вдигнете ветрилото ми, което падна зад канапето!

Господинът се поклони и докато той протягаше ръка, Ема съзря как ръката на младата дама пусна в шапката му нещо бяло, сгънато на триъгълник. Господинът вдигна ветрилото и почтително го поднесе на дамата; тя му благодари, като кимна, и почна да мирише своя букет.

След вечерята през нощта, на която се поднесоха много испански и рейнски вина, супи от раци и от бадемово мляко, трафалгарски пудинги и всякакви видове студени меса, заобиколени с трептящи в блюдата желета, каретите почнаха да се разотиват една след друга. Когато се дигаше крайчецът на муселиновата завеса, виждаше се как фенерите им се плъзгаха в мрака. Пейките се опразниха; няколко играчи останаха още; музикантите освежаваха краищата на своите пръсти, като ги навлажняваха с език. Шарл беше полузаспал, опрял гръб на една врата.

В три часа след полунощ започна котилйонът. Ема не знаеше да танцува валс. Всички валсираха, дори госпожа д'Андервиле и маркизата; бяха останали само гостите на замъка — около дванадесетина души.

Между това един от танцуващите, когото интимно наричаха *виконт*, с дълбоко

изрязана жилетка, която беше като калъп на гърдите му, покани за втори път госпожа Бовари, като я увери, че той ще я води във валса и че тя лесно ще се оправи.

Отначало почнаха бавно, после се понесоха по-бързо. Въртяха се; всичко около тях се въртеше: лампите, мебелите, ламперията и паркетът — като диск върху ос. Когато минаваха край вратите, край на роклята на Ема се закачаше в неговите панталони. Краката им се вмъкваха един между друг. Той навеждаше очи към нея, а тя вдигаше поглед към него; тя се зашемети, спря се. Отново се понесоха; и с по-бързо движение виконтът я увлече, изчезна с нея в дъното на галерията, дето, задъхана, тя едва не падна и за миг облегна глава на гърдите му. После, като продължаваха да се въртят, но вече по-полека, той я отведе на мястото ѝ. Тя се облегна на стената и закри очи с ръка.

Когато отново ги отвори, видя наред злата една дама, седнала на табуретка, а около нея коленичили трима от валсьорите. Дамата избра виконта и цигулката отново засвири.

Всички ги гледаха. Те отиваха, връщаха се, тя с неподвижна снага, с наведена брадичка, той все в същата поза, изпънат, с извит лакът, с издадена напред уста. Тая дама наистина знаеше да валсира! Те танцуваха дълго и измориха всички други.

Разговаряха още няколко минути и след сбогуването или по-право след „добро утрото“ гостите на замъка отидоха да си легнат.

Шарл се мъknеше по стълбите, заловен за перилата, *коленете му се подгъваха*. Той беше стоял пет часа наред изправен пред масите да гледа как играят вист, без да разбира играта. Затова, след като си изу ботушите, въздъхна с голямо задоволство. Ема метна шал на раменете си, отвори прозореца и се облакът.

Нощта беше черна. Поръсиха няколко капки дъжд. Тя вдъхна влажния вятър, който освежаваше клепките ѝ. Музиката на бала бръмчеше още в ушите ѝ и тя се мъчеше да остане будна, за да продължи илюзията за тоя блестящ живот, който след малко трябваше да напусне.

Съмна. Тя дълго гледа прозорците на замъка, старайки се да отгатне кои са стаите на всички, които бе забелязала миналата вечер. Искаше ѝ се да познава живота им, да проникне в него, да се слее с него.

Но потрепери от студ. Съблече се и се сгуши под завивката до Шарл, който бе заспал.

На обяда имаше много хора. Яденето трая десет минути, не поднесоха никакъв ликьор, нещо, което учуди лекаря. След това госпожица д'Андервиле събра в кошничка късове от кифличките, за да ги занесе на лебедите в езерото, и отидоха да се разходят в зимната градина, дето странни растения, целите космати, се редяха пирамидално под висящи саксии, които подобно препълнени змийски гнезда спускаха дълги, зелени, преплетени стъбла. Покритата оранжерия в дъното водеше до пристройките на замъка. Маркизът, за да достави удоволствие на младата жена, я заведе да разгледа конюшните. Над яслите, които приличаха на кошници, бяха поставени порцеланови плочки с имената на конете, означени с черни букви. Когато минаваха край отделенията на някои коне и той цъкнеше с език, всеки от тях се раздвижваше. Подът на седларницата блестеше като паркет на зала. В средата върху два въртящи се стълба бяха подпрени хамути, а юздите, камшиците, стрemenата и подбрадниците бяха наредени покрай цялата стена.

През това време Шарл помоли един от слугите да впрегне неговата *бричка*. Докараха я пред площадката. След като натъпкаха всички неща, съпрузите Бовари се сбогуваха с маркиза и маркизата и потеглиха за Гост.

Мълчалива, Ема гледаше как се въртят колелата. Шарл, приседнал на външния край на седалището, караше с разперени ръце, а кончето тичаше равнo между оковите, премного широки за него. Отпуснатите поводи го шибаха по задницата и се мокреха от пiana, а вързаната зад бричката кутия хлопаше със силни равномерни удари.

Бяха вече по височините на Тибурвил, когато изведнъж пред тях минаха ездачи, размени и с пура в устата. На Ема се стори, че позна между тях виконта; тя се извърна и забеляза на хоризонта само движението на главите, които се снишаваха и издигаха според неравномерния ход на тръса или галопа.

Четвърт миля по-нататък трябваше да спрат, за да поправят с въже оглавника, който се бе скъсал.

Но Шарл, като хвърли последен поглед върху хамута, съзря на земята между краката на коня някакъв предмет; той вдигна една табакера, цяла обшита със зелена коприна, в средата на която като на вратичка на каляска имаше герб.

— Вътре има дори две пури — каза той, — ще ги изпуша днес след вечеря.

— Нима пушиш? — попита тя.

— Някой път, когато се случи.

Той сложи в джоба си намерения предмет и шибна кончето.

Когато стигнаха в къщи, вечерята още не бе готова. Госпожата се ядоса. Настази отговори дръзко.

— Вървете си — каза Ема. — Това е подигравка. Махайте се от къщи.

За вечеря имаше супа от лук и телешко с киселец. Шарл, седнал срещу Ема, с щастливо изражение каза, като потриваше ръце:

— Приятно е да се намериш пак в къщи!

Чуваше се плачът на Настази. Шарл обичаше донякъде това клето момиче. По-рано през празните дни на неговото вдовство тя му бе правила компания много вечери. Тя беше неговата първа пациентка, най-старата му позайница в този край.

— Ти наистина ли я изпъди? — каза той най-сетне.

— Да, кой ще ми попречи? — отговори тя.

После, докато приготвяха стаята им, отидоха да се стоплят в кухнята. Шарл запуши. Той пушеше, като протягаше устни, плюеше непрекъснато и при всяко кълбо дим се дръпваше назад.

— Ще ти стане лошо — каза тя презрително.

Той остави пурата, затече се към помпата и изгълта чаша студена вода. Ема сграбчи табакерата и я хвърли бързо в дъното на скрина.

Следният ден изтече много бавно. Тя се разхожда в градината, като минаваше и се връщаше по същите алеи, спираше се пред лехите, пред редицата овощни дървета, пред гипсовата статуя на свещеника, разглеждайки с учудване всички тия по-раншни неща, които тъй добре познаваше. Колко далеч ѝ се струваше вече балът! Но кой отдалечаваше на такова голямо разстояние утрото на вчерашния ден от вечерта на днешния? Пътуването ѝ до Вобисар бе изкопало някаква яма в нейния живот като ония широки процеци, които понякога само в една нощ бурята издълбава в планините. И все пак тя се примири: сгъна благоговейно в скрина своята прекрасна рокля, прибра дори сатенените си обувки, подметките на които се бяха ожълтили от плъзгавия восък на паркета. Като тях беше и сърцето ѝ: от досега с богатството върху него бе останало нещо, което нямаше да се изличи.

Така сега Ема постоянно живееше със спомена за тоя бал. Всяка сряда при събуждане тя си казваше: „Ах! Преди осем дена... преди петнадесет дена... преди три седмици бях там!“ и полека-лека лицата се сляха в паметта ѝ, тя забрави мелодията на танците, не виждаше вече съвсем ясно ливреите и залите, някои подробности изчезнаха, но съжалението остана.

IX

Често, когато Шарл беше излязъл, тя отиваше до скрина да извади табакерата от зелена коприна, пхнатата от нея между сгънатите долни дрехи.

Тя я разглеждаше, отваряше я, дори вдъшваше мириса на подплатата, примесен с мирис на върбина и на тютюн. Чия беше тя?... На виконта. Може би бе подарък от любовницата му. Тя е била везана на гергеф от абаносово дърво, мъничък гергеф, скриван от всички погледи; тая работа сигурно е отнела много часове и над нея са се отпусkali меките къдрици на замислената работница. Лъх на любов беше минал през дупчиците на канавата: всеки бод на иглата бе отбелязал там някоя надежда или някой спомен и всички тия преплетени

копиринени нишки сочеха само непрекъснатостта на една мълчалива страст. А после една заран виконтът я бе отнесъл със себе си. За какво ли са говорили те, когато табакерата е била върху камината с широк корниз, между вазите с цветя и часовниците „Помпадур“?... Тя беше в Тост. А той сега бе в Париж; там някъде! Какъв беше тоя Париж?

Какво безпределно име! Тя го повтаряше полугласно, за да си достави удоволствие. То звънтеше в ушите ѝ като камбана на катедрала, пламтеше пред очите ѝ дори по етикетите на нейните бурканчета за помада.

Нощем, когато продавачите на риба, пеейки „Ла Маржолен“, минаваха с каруците си под нейните прозорци, тя се събуждаше и заслушана в шума на обкованите с желязо колела, който, щом излезе от село, скоро се притъпяваше от пръстта, тя си казваше: „Утре те ще бъдат там!“

И ги следваше в мисълта си — как възлизат и как се спускат по хълмовете, минават през селата, препускат по широкия път под сиянието на звездите. След като изминаваше с тях неопределено разстояние, тя стигаше всякога до някаква неясна местност, дето мечтанието ѝ спираше.

Тя си купи плана на Париж и с крайчеца на пръста си правеше разходки из столицата. Вървеше по булевардите, спирайки се на всеки ъгъл между чертите, които означаваха улиците, пред белите квадратчета, които изобразяваха къщите. Най-сетне, когато очите ѝ се уморяваха, затваряше клепачи и виждаше в мрака как се извиаха под вятъра газовите рогчета на уличните фенери и каляски, стъпалната на които се разтварят с голям шум пред входа на театрите.

Абонира се за „Ла Корбей“, вестник за жени, и за „Силф де Салон“. Поглъщаше, без да пропусне дума, всички рецензии за премиерите, за надбягванията и вечеринките, интересуваше се от дебюта на някоя певица, от откриването на известен магазин. Знаеше новите моди, адреса на добрите шивачи, дните за разходка в Булонската гора или за посещение на операта. От романите на Йожен Сю изучи описанията на мебелировки; прочете Балзак и Жорж Санд, търсейки у тях въображаемо утоляване на своите лични страстни желания. Тя носеше книгата си дори на трапезата и обръщаше страниците, докато Шарл ядеше, приказвайки ѝ. Споменът за виконта винаги се вмъкваше в четивата ѝ. Тя установяваше някаква близост между него и измислените лица. Ала кръгът, на който той беше център, полека-лека се разшири и ореолът му, отдалечавайки се от неговото лице, се разпростря по-надалеч, за да озари други мечти.

Париж, по-необхватен от океана, блестеше през очите на Ема в алено сияние. Ала многобройните съществувания, които се движеха в тая бъркотия, образуваха групи, бяха разпределени в различни картини. Ема виждаше само две-три от тях, които закриваха от нея останалите и представляваха сами цялото човечество. Светът на посланиците се движеше по лъскави паркетни, в салони, цели от огледала, около кръгли маси с покривки от кадифе и със златни ресни. Там имаше рокли с шлейфове, дълбоки тайни, терзания, скривани под усмивки. След това идеше обществото на херцогините: там всички бяха бледи, ставаха в четири часа следобед, жените — бедните ангелчета! — носеха фусты по краищата с дантели от английски бод, а мъжете — непризнати таланти под лекомислена външност — съсипваха конете си в увеселения, ходеха лете в Баден и най-сетне към четиридесетата си година се оженваха за богати наследнички. В сепаретата на ресторантите, дето се вечеря след полунощ, пъстрото множество от писатели и актриси се смееше под светлина на свещи. Те бяха разточителни като крале, преизпълнени с идеални амбиции и фантастични бълнувания. Те бяха съществувания над всички други, носещи се сред бури между небето и земята, нещо съвсем възвишено. Колкото за останалия свят, той бе някак загубен, без определено място и като че несъществуващ. От друга страна, колкото по-близки до нея бяха нещата, толкова повече мисълта ѝ се извърщаше от тях. Всичко, което я заобикаляше непосредствено — досадното село, дребните глупави буржоа, посредственото съществуване, — ѝ се струваше като изключение в света, някаква особена случайност, в която тя беше впримчена, докато отвъд се простираше, додето поглед стига, безпределната страна на блаженствата и на

страстите. В своя копнеж тя смесваше чувствените наслаждения от разкоша с радостите на сърцето, изискаността в навиците с изтънчеността на чувствата. За любовта, както за индийските растения, не беше ли потребна подготвена почва, особена температура? И въздишките под лунното сияние, дългите прегръдки, сълзите, които текат над разделящите се ръце, всичките безумства на плътта и нежните копнежи бяха неотделими от балконите на големите замъци, дето има много свободно време, от будоара с копринени щори, от дебелия килим, от жардиниерите, пълни с цветя, от високо издигнатите легла, от блясъка на скъпоценните камъни и от акселбантите по ливреите.

Слугата от пощата, който дохождаше всеки ден да чисти кобилата, минаваше през коридора с дървените си обувки, блузата му беше скъсана, обувката, обути на бос крак. Ето това беше грумът с къси панталони, с когото трябваше да се задоволи тя! Като свършеше работата си, той не дохождаше през целия ден, защото, когато Шарл се връщаше, той сам отвеждаше коня в конюшната, сваляше седлото и слагаше оглавника, а в това време слугинята донасяше връзка слама и я хвърляше, както умееше, в яслите.

Вместо Настази (която най-после замина от Тост, като проля реки от сълзи) Ема взе за прислужничка една четиринадесетгодишна девойка, сираче с благо лице. Тя ѝ забрани да носи памучни шапчици, научи я да се обръща в трето лице, да носи чаша вода на чинийка, да чука на вратата, преди да влиза, както и да глади, да колосва, да помага при обличане, защото искаше да я направи своя камериерка. Новата слугиня изпълняваше всичко, без да мърмори, за да не я изгонят, и тъй като госпожата обикновено оставяше ключа от бюфета, Фелисите всяка вечер си вземаше по мъничко захар, която изядаше в леглото си, след като бе прочела молитвата си.

Следобед тя отиваше понякога да побъбри с пощальоните отсреща. Госпожата оставаше горе, в стаите.

Тя ходеше със съвсем отворена домашна рокля, която откриваше между вълнените ревери на корсажа ѝ плисирана риза с три златни копчета. Коланът ѝ беше шнур с големи пискюли, а малките ѝ гранатовочервени пантофки имаха флъонги от широки панделки, които покриваха крака ѝ от обувката. Тя си беше купила бювар¹¹, листове за писма, перодръжка и пликосе, макар че нямаше кому да пише, бършеше праха от етажерката си, поглеждаше се в огледалото, вземаше някоя книга, после се замечтаваше между редовете и книгата падаше на коленете ѝ. Искане ѝ се да пътува или да се върне в манастира. Имаше желание да умре и в същото време да живее в Париж.

В сняг и дъжд Шарл препускаше по междуселските пътища. Ядеше пържени яйца по масите на чифлиците, пяха се ръцете си във влажни легла, изпръскваше лицето си от струята при пускане на кръв, слушаше хъркания, разглеждаше съдържанието на легените, пипаше сума мръсни долни дрехи; ала вечер винаги намираще запален огън, сложена трапеза, чисти мебели и жена си — изящно облечена, очарователна и лъхаща на свежест, така че не можеше да се разбере отде иде тоя лъх и дали кожата ѝ не парфюмира ризата.

Тя го очароваше с безброй нежни неща: ту с нов начин да прави книжни розетки за свещите, ту с това, че променяше някой волан на роклята си или с необикновеното име на някоя съвсем проста гозба, която Шарл ядеше с удоволствие, макар че беше сбъркана от слугинята. В Руан тя беше видяла дами, които носеха на часовниците си връзка брелоци¹². Пожела да има на камината си две големи вази от синьо стъкло, а по-късно несесер от слонова кост с напръстник от позлатено сребро. Колкото по-малко проумяваше елегантността ѝ, толкова повече Шарл се поддаваше на нейния чар. Това увеличаваше удоволствията, които изпитваше, и сладостта на домашното огнище. Сякаш златен пясък посипваше цялата пътека на неговия живот.

¹¹ Бювар — голям картон с попивателна, върху който се пише.

¹² Брелоци — дребни украшения, дрънкулки.

Той беше здрав, имаше добър вид и напълно установена известност. Селяните го обичаха, защото не беше горд. Той галеше децата, не стъпваше в кръчма, а от друга страна, вдъхваше доверие с нравствеността си. Особено сполучливо лекуваше катарии и гръдни болести. Страхувайки се да не убие някого от болните си, Шарл наистина предписваше само успокоителни, от време на време средства за повръщане, баня на нозете или пиявици. Не че хирургията го плашеше. Той здравата пускаше кръв на хората като на коне, а за ваденето на зъби имаше *дяволска хватка*.

Освен това, *за да бъде в течение*, той се абонира за „Медицински кошер“, нов вестник, за който беше получил предложение.

Четеше го по малко, след вечеря; но от топлината в жилището, прибавена към храносмилането, след пет минути заспиваше; и оставаше така, с брада върху двете си ръце и с коса, разпиляна чак до поставката на лампите като грива. Ема го поглеждаше, свивайки рамене. Защо неин мъж да не бъде поне някой от ония мълчаливо-усърдни хора, които цели нощи работят над книгите и най-сетне, на шестдесет години, когато дойде възрастта на ревматизма, носят кръст в петлицата на лошо ушития си черен фрак! Искаше ѝ се името Бовари, което беше и нейно, да бъде прославно, да го вижда изложено по книжарниците, да бъде повтаряно във вестниците и познато на цяла Франция. Но Шарл нямаше никаква амбиция! Един лекар от Ивето, с когото напоследък бяха на консулт, го беше малко унизил пред събраните роднини до самото легло на болния. Когато същата вечер Шарл ѝ разказа тая случка, Ема кипна шумно срещу неговия събрат. Шарл се трогна от това. Просълзен, той я целуна по челото. Но тя беше извън себе си от срам, искаше ѝ се да го удари, отиде в коридора, отвори прозореца и подиша чист въздух, за да се успокои.

— Какъв жалък човек! Какъв жалък човек! — повтаряше тихо тя, като хапеше устни.

От друга страна, най-много се дразнеше от него. С възрастта той се проявяваше все по-просташки; през време на десерта режеше тапите на празните бутилки, след ядене облизваше с език зъбите си; като ядеше супа, гърлото му при всяка глътка изпускаше някакви звуци и понеже беше почнал да тлъстее, от подпухналостта на скулите очите му, и без това малки, като че отиваха към слепоочията.

Понякога Ема напъхваше в жилетката червения ръб на фланелата му, оправяше вратовръзката или хвърляше изтърканите ръкавици, които той се канеше да сложи на ръцете си; тя вършеше това не както мислеше той, заради него; правеше го за себе си, от изблик на егоизъм, от нервна раздразнителност. Също така понякога му говореше за онова, което беше чела, пасаж от някой роман, за някоя нова пиеса или за случка от висшето общество, описана в някой подлистник; защото Шарл все пак беше човек, ухо, винаги отворено да слуша — одобрение, което винаги беше сигурно. Тя правеше много изповеди на хрътката си! Би ги правила и на дървата в камината, и на махалото на стенния часовник.

И все пак в дълбочините на душата си тя чакаше някакво събитие. Както моряците, изпаднали в беда, оглеждаше самотата на своя живот с отчаяни очи и търсеше в далечината сред мъглите на хоризонта някое бяло платно. Тя не знаеше какъв ще бъде тоя случай, кой вятър ще го тласне към нея, към кой бряг ще я отведе, дали ще бъде лодка или трипалубен кораб, натоварен с мъки или пълен догоре с блаженство. Но всяка сутрин, когато се събуждаше, се надяваше, че тъкмо през тоя ден той ще се яви и се вслушваше във всички шумове, скачаше изведнъж, чудейки се, че не иде; сетне, при залез-слънце, все по-тъжна и по-тъжна, искаше по-скоро да настъпи утрешният ден.

Пролетта отново дойде. При първите горещини, когато цъфнаха крушите, у нея се появи задушаване.

Още от началото на юли почна да брои на пръсти колко седмици остават до октомври, надявайки се, че маркиз д'Андервиле може би ще даде още един бал във Вобиесар. Но целият септември изтече без писмо, нито посещение.

След скръбта от това разочарование сърцето ѝ отново опустя и редицата еднообразни дни отново започна.

Те ще продължават, значи, сега така — един след друг, — винаги еднакви, безбройни,

без да ѝ носят нищо! Другите съществувания, колкото и плоски да бяха, имаха поне вероятността да им се случи някое събитие. Понякога някое приключение водеше след себе си непрекъснати внезапни промени и обстановката се менеше. Ала за нея не идеше нищо. Тъй бе пожелал бог! Бъдещето беше черен коридор със заключена в дъното врата.

Тя изостави музиката. Защо да свири? Кой ще я слуша? Нямаше смисъл да се измъчва с упражнения, щом никога нямаше да свири на концерт на пиано „Ерар“, облечена в кадифена рокля с къси ръкави, щом нямаше да удря с леките си пръсти клавишите от слонова кост и да усеща как я облъхва като лек ветреца възторженият шепот. Тя остави в скрина своите рисувателни картони и везбата си. За какво ли? За какво ли? Шиенето я дразнеше.

„Чела съм всичко“ — казваше си тя.

И продължаваше да оставя машата в камината да се нажежава или да гледа как вали дъждът.

Колко тъжна беше тя в неделя, когато камбаната биеше за вечерня: с тъпо внимание слушаше как звънят един след друг дрезгавите удари на камбаната. По покривите бавно минаваше котка, извила гръб под бледите лъчи на слънцето. По шосето вятърът дигаше пушилка. Понякога в далечината виеше куче, а камбаната продължаваше на равни интервали еднообразния си звън, който чезнеше в полето.

Хората излизаха от църква. Жените с лъснати дървени обувки, селяните с нови блузи, деца, които скачаха гологлави около тях, всичко живо се прибираше в къщи. И до мръкнало пет-шест души, все едни и същи, оставаха да играят на тапа пред голямата порта на странноприемницата.

Зимата беше студена. Всяка сутрин скреж отрупваше стъклата на прозорците и беззвучната светлина, която проникваше през тях като през матово стъкло, оставаше понякога неизменна целия ден. От четири часа следобед трябваше да палят лампата.

През дните, когато времето беше хубаво, тя слизаше в градината. Влагата бе оставила по зелките сребърни дантели с дълги светли нишки, които се проточваха от една зелка до друга. Не се чуваха птици, всичко като че спеше — редиците плодни дръвчета край стената, покрити със слама, и лозата, като голяма болна змия под стряхата на стената, дето се виждаха, когато приближиш, как пълзят многокраки мокрици. В елхичките до оградата свещеникът с триъгълна шапка, който четеше молитвеника си, беше останал без десен крак и дори гипсът, олющен от мраза, беше нашарил с бели петна лицето му.

Сетне тя се прибираше, затваряше вратата, нареждаше въглищата и изнемогваща от топлината на огъня, още повече страдаше от досадата, която отново я обземаше. Искаше ѝ се да слезе да побъбри със слугинята, но някакъв свян я възпираше.

Всеки ден в един и същи час учителят, с черна кадифена шапчица, отваряше капаците на къщата си и полският пазач минаваше със сабя над блузата си. Вечер и сутрин пощенските коне, наредени по три, пресичаха улицата за водопой на блатото. От време на време на вратата на някоя кръчма издрънкваше звънче и когато духаше вятър, чуваха се как скърцат на металическите си прътове двете медни легенчета на бръснаря, които му служеха за фирма. Дюкянът му беше украсен с една стара модна гравюра, залепена върху стъклото на прозореца, и с един восъчен женски бюст с жълта коса. Бръснарят също се оплакваше за неуспялото си призвание, за пропадналото си бъдеще, мечтаеше за магазин в някой голям град, като Руан например, на пристанището, близо до театъра, и по цял ден се разхождаше от кметството до църквата, мрачен и очакващ клиенти. Когато и да вдигнеше очи, госпожа Бовари го виждаше постоянно там, като часовей на пост, с кривното над ухо фесче и в лека вълнена дреха.

Понякога следобед зад прозорците на залата се показваше мъжка глава, изгоряла от слънцето, с черни, късо подрязани бакенбарди, която бавно се усмихваше с широка, кротка усмивка, разкриваща бели зъби. Веднага почваше някакъв валс и отгоре на латерната в малко салонче танцуващи, големи колкото човешки пръст — жени с розови чалми, тиролци в жакети, маймуни във фракове, господа в къси панталони, — се въртяха, въртяха между кресла, канапета, салонни маси, умножени чрез отраженията в малки огледала, които бяха

свързани в ъглите със златна хартия. Човекът въртеше дръжката, гледайки надясно, наляво и към прозорците. От време на време изплюваше към края на тротоара дълга струя тъмна плонка, повдигаше с коляното латерната от твърдия ремък, който обляваше рамото му; и ту тъжна и проточена, ту весела и бърза, музиката излиташе от кутията, като бръмчеше през завеската от розова коприна, закачена на изрязана с арабески медна плоча. То бяха мелодии, които се чуваха другаде — в театрите или в салоните, дето ги пееха или танцуваха под светнали полилеи, отзвучи от висшия свят, които стигаха до Ема. Несвършващи сарабанди¹³ се въртяха в главата ѝ и нейната мисъл сякаш заедно със звуците, като баядерка по цветята на килим, се люшкеше от една мечта към друга, от една скръб към друга. Когато човекът прибереше в шапката си подаянията, спускаше стара покривка от син вълнен плат, мятеше латерната на гръб и се отдалечаваше с тежки стъпки. Тя го гледеше как си отива.

Ала особено непоносими бяха за нея часовете на обедите и на вечерите в малката трапезария на партера, с печка, която димеше, с врата, която скърцаше, със стени, от които капеше, с влажни плочки на пода; струваше ѝ се, че в чинията ѝ поднасяха цялата горчивина на живота и от парата на вареното месо се издигаха, сякаш от дълбочината на душата ѝ, други изпарения на блудкавост. Шарл ядеше бавно; тя схрускваше няколко лешника или отпусната на лакът, се забавляваше да драска с върха на ножа по мушамата.

Сега тя бе занемарила съвсем домакинството си и старата госпожа Бовари, която бе дошла в Тост да прекара част от великите пости, много се учуди от тая промяна. И наистина, някога тъй грижлива, внимателна, сега тя оставаше по цели дни необлечена, носеше сиви памучни чорапи, осветяваше стаята със свещ. Повтаряше, че трябвало да пестят, защото не са богати, добавяйки, че е много доволна, много щастлива, че Тост много ѝ се харесва и други нови приказки, които затваряха устата на свекърва ѝ. Освен това Ема не бе разположена да слуша нейните съвети; дори веднъж, когато госпожа Бовари си бе позволила да заяви, че господарите трябва да следят за вярата на слугите си, тя ѝ отговори с такъв разгневен поглед и с такава студена усмивка, че добрата жена не спомена вече за това.

Ема ставаше мъчна по характер, капризна. Тя поръчваше отделни гозби за себе си и не ги вкусваше; един ден пиеше чисто мляко, друг — дузина чаши чай. Често упорстваше да не излиза от къщи, сетне се задушаваше, разтваряше прозорците, обличаше лека рокля. След като нахокваше слугинята, правеше ѝ подаръци или я пращаше да се поразходи до съседките, както понякога пък хвърляше на просящите всичките сребърни пари от кесията си, макар че съвсем не беше нежна, нито особено чувствителна към чуждите страдания, както са повечето хора от селски произход, в чиито души винаги остава нещо от твърдостта на бащините мазолести ръце.

В края на февруари, в спомен на излекуването си, дядо Руо лично донесе на зетя си една великолепна пуйка и остана три дни в Тост. Тъй като Шарл беше зает с пациентите си, Ема му правеше компания. Той пушеше в стаята, плюеше върху преградката на камината, разправяше за посеви, за телета, за крави, за домашни птици и за общинския съвет; така че когато баща ѝ си замина, тя затвори вратата с чувство на облекчение, което изненада и самата нея. Впрочем тя вече не криеше презрението си към всичко и към всички; и понякога започваше да изказва чудновати мнения, като осъждаше онова, което другите одобряваха, и одобряваше извратени и безнравствени работи, което караше мъжа ѝ да я гледа с широко отворени очи.

Нима това жалко съществуване ще продължава вечно? Нима тя няма да излезе от него? И все пак тя не беше по-лоша от всички жени, които живеяха щастливо! Във Вобиесар бе видяла херцогини с по-тромави фигури и по-просташки обноски и проклинаше сега божията несправедливост; облягаше глава до стените и плачеше; жадуваше за шумен живот, за нощни маскаради, за дръзки удоволствия с всичките безумства, които не познаваше и които те навярно носят.

¹³ Сарабанди — танци и музика от XVII и XVIII век.

Ставаше все по-бледа и имаше сърцебиене. Шарл ѝ предписа валерианови капки и камфорови бани. Но всичко, с което опитваха да я лекуват, като че още повече я дразнеше.

Имаше дни, когато я обземаше трескава бърливост; след тая възбуда изведнъж идваше тъпо вцепеняване, когато оставаше, без да продума, без да мръдне. За да се съживи, тя изливаше на ръцете си цяло стъкълце одеколон.

Тъй като постоянно се оплакваше от Тост, Шарл си въобрази, че причината на болестта ѝ е несъмнено някакво въздействие на местния климат и след като се спря на тая идея, помисли сериозно да се пресели другаде.

Оттогава тя почна да пие оцет, за да отслабне, хвана суха кашлица и съвсем загуби апетит.

Не беше леко на Шарл да напусне Тост, дето беше живял четири години, и то тъкмо когато бе почнал да *пуска корени тук*. Но щом трябваше! Той я заведе в Руан при своя някогашен професор. Болестта беше нервна: трябваше да промени въздуха.

След като обикаля тук-там, Шарл узна, че в Нюшателска околия имало едно доста голямо градче Йонвил л'Абеи, лекарят на което, полски бежанец, се бил изселил оттам миналата седмица. Тогава той писа на тамошния аптекар, за да узнае броя на жителите, разстоянието до най-близкия друг лекар, колко е печелил годишно неговият предшественик и т.н.; и тъй като отговорите излязоха задоволителни, той реши да се пресели там напролет, ако здравето на Ема не се подобри.

Един ден, готвейки се за предстоящото заминаване, тя нареждаше едно чекмедже и убоде в нещо пръстите си. Беше телче от сватбения ѝ букет. Пъпките от портокаловото дърво бяха пожълтели от прах, а краищата на сатенените панделки със сребърни ивички по ръбовете бяха разнищени. Тя хвърли букета в огъня. Той пламна по-бързо от суха слама. Сетне над пепелта сякаш израсна червен храст, който бавно се смаляваше. Тя го гледаше как изгаря. Малките картонени зрънца се пукаха, телените нишки се гърчеха, лъскавият ширит се топеше; а втвърдените книжни венчета, люлеейки се като черни пеперуди над цялата плоча, хвъркнаха накрай през комина. Когато през май заминаха от Тост, госпожа Бовари беше бременна.

Част втора

I

Йонвил л'Абеи (наречен така поради някогашния капуцински манастир, от който вече няма дори развалини) е градец на осем левги от Руан между пътя за Абвил и пътя за Бове, в дъното на долина, напоявана от Рийол, рекичка, която се влива в Андел, като преди това до устието си кара три воденици и дето има малко пъстърва, която през неделните дни момчетата обичат да ловят с въдица.

Напуснеш ли големия път за Боасиер, продължаваш по равно, докато стигнеш височината на склона Льо, отдето се разкрива долината. Рекичката, която минава през нея, я разделя на две части, които имат съвсем различни лица: вляво всичко е ливади, вдясно всичко е орана земя. Ливадите, прострени под ивица ниски хълмове, се свързват отзад с пасищата на местността Брей, а към изток полето, което леко възлиза, се разгръща и разстила, додето поглед стига, своите бледожълти житни нивя. Водата, забързала покрай тревата, отделя с бяла черта цвета на ливадите от цвета на разораната земя и така местността прилича на голяма разгъната наметка с яка от зелено кадифе, поръбена със сребърен ширит.

Когато се стигне края на кръгозора, отпред са дъбовете на гората Аргъой, с урвите на склона Сен-Жан, набраздени от горе до долу с дълги, неравни червени линии; това са следи от дъждовете, а тоя тон на тухли, който изрязва ситна мрежа върху сивия цвят на планината, иде от много извори, наситени с железни съединения, които текат отвъд, из околните места.

Тук човек се намира на границите на Нормандия, на Пикардия и на Ил-дьо-Франс,

местност — смесица от противоположности, дето езикът е без каквато и да е особеност, както гледката — без нищо характерно. Тук именно се произвеждат най-лошите в цялата околност ньошателски сирена, а от друга страна, обработването на земята тук е скъпо, защото трябва много тор, за да се подхранва тая ронлива почва, пълна с пясък и камънак.

До 1835 година нямаше никакъв свестен път, за да се стигне до Йонвил, ала по това време прокараха *голям междуселски път*, който свързва пътя за Абвил с пътя за Амиен и обслужва понякога каруцарите, които отиват от Руан за Фландрия. Но Йонвил л'Абеи въпреки *новите си пазари* не помръдна от тогавашното си състояние. Вместо да подобрят земеделското си производство, жителите упорстват да се занимават с ливадите, колкото и обезценени да са те, и мързеливият градец, отдалечавайки се от нивята, продължи да расте естествено към реката. Той се съзира отдалеч, цял легнал край реката, като говедар, който почива на пладнe край брега.

В подножието на склона след моста почва шосе, засадено с млади трепетлики, което води по права линия до първите къщи на градчето. Обградени с плетища, къщите са посред дворове, пълни с разни постройки, с помещения на земеделски преси, със сайванти за коли и казани за варене на ракия, пръснати под кичести дървета, по които има стълби, върлини или окачени по клонищата им коси. Сламени покриви, като нахлупени над очите калпаци, се надвесват почти до третината на ниските прозорци, издутите дебели стъкла на които са украсени с по един пъп в средата, като дъната на бутилки. До варосаните стени, по които личат диагонално черни греди, се прислонява тук-там някое крушово дръвче, а вратите на приземните етажи имат малки въртящи се прегради, за да пазят от пилците, които дохождат да кълват на прага трохите чер хляб, натопен в сидър. Ала постепенно дворовете стават по-тесни, жилищните постройки се сближават, плетищата изчезват, китка папрат, вързана за дръжката на метла, се олюлява на някой прозорец; ковачница на налбантин, сетне коларница с две-три нови каручки отвън, които запречват пътя. После през желязна ограда се вижда бяла къща зад кръгла леа, украсена с един амур, сложил пръсти на устните си, две излени от чугун вази — в двата края на площадка със стъпала, кръгли металически знакове блестят на вратата; това е къщата на нотариуса, най-хубавата в градеца.

Църквата е на срещната страна на улицата, двадесет крачки по-далеч, дето започва площадът. Малкото гробище, което я обкръжава, оградено с невисока стена, е толкова препълнено с гробове, че старите плочи на земята образуват непрекъснат каменен под, по който тревата от само себе си е нарисувала правилни зелени квадрати. Църквата е била наново съградена в последните години от царуването на Шарл X. Дървеният свод почва да гние отгоре и тук-там личат черни пукнатини върху синята боя. Над портата, дето би трябвало да бъде органът, има галерия за мъже, с една извита стълба, която кънти от дървените обуща.

Слънчевият блясък, влизайки през неизписаните големи стъкла на прозорците, осветява полегатите наредените напреко към стената столове, постлани тук-там с някоя закована възглавничка, над която личат с едри букви думите: „Стол за г-н еди-кой си.“ По-нататък, дето корабът се стеснява, на едната страна е изповедалнята, а на другата — една Богородица, облечена в сатенена рокля, забулена с тюлен воал, осеян със сребърни звезди, и с ярко боядисани червени бузи като идол от Сандвичевите острови; най-сетне — едно копие от „*Светото семейство*“, дар от министъра на вътрешните работи, поставено над главния олтар между четири свещника, завършва в дъното перспективата. Столовете за хора, направени от борови дъски, не бяха боядисани.

Халите, т.е. един покрив с керемиди, подпрян на двадесетина дървени стълба, заемат, само те, около половината от големия йонвилски площад. Кметството, построено по *чертежите на един парижки архитект*, е нещо като гръцки храм на ъгъла до къщата на аптекаря. В приземния етаж има три йонийски колони, на първия — галерия със свод, а триъгълната част, с която завършва галерията, е украсена с един галски петел, опрян с единия си крак на конституционната харта, а с другия — държащ везните на правосъдието.

Ала онова, което най-много привлича погледа, се намира срещу странноприемницата

„Златен лъв“ — аптеката на г. Оме! Особено вечер, когато лампата е запалена и червените и зелени стъклени кълба, които украсяват витрината, хвърлят надалеч върху земята двете цветни светлини, тогава през тях като в бенгалски огън се съзира сянката на аптекаря, облакът на високата си масичка. Неговата къща от горе до долу е окичена с надписи с полегати, кръгли, печатни букви: „Минерални води «Виши»“, „Зелц“ и „Бареж“, екстракти за пречистване на кръвта, лекарства „Распай“, „Арабско брашно“, таблетки „Дарсе“, „Реньолова паста“, превръзки, вани, диетичен шоколад и др. А на външната табела, дълга колкото цялата ширина на дюкяна, е написано със златни букви: „Оме, аптекар“. После, в дъното на дюкяна, зад големите, заковани към тезгяха везни, думата „Лаборатория“ изпъква над една стъклена врата, по средата на която още веднъж се повтаря „Оме“ със златни букви на черен фон.

След това нищо друго вече няма за гледане в Йонвил. Улицата (единствена), дълга колкото разстоянието на пушечен изстрел, с няколко дюкяна от двете страни, спира изведнъж при завоя на пътя. Оставите ли пътя отдясно и поемете в подножието на склона Сен-Жан, скоро ще стигнете до гробището.

През време на холерата, за да го разширят, събориха една от стените и купиха съседното място; но цялата тая нова част остана почти незаселена, тъй като продължават, както и преди това, да наблъскват гробовете около вратата. Пазачът, който е едновременно и гробар, и черковен слуга (печелейки така двойно от мъртъвците на енорията), използва празното място и пося там картофи. От година на година обаче неговата малка градинка се стеснява и когато се появи епидемия, той не знае дали да се радва на погребенията, или да скърби заради гробовете.

— Вие се храните от умрелите, Лестибудоа! — каза му най-сетне един ден г. свещеникът.

Тия зловещи думи го накараха да се замисли; за известно време го спряха; но и днес още той продължава да отглежда картофи и дори самоуверено твърди, че те растели там от само себе си.

От времето на събитията, които ще разкажем, нищо наистина не се е променило в Йонвил. Трицветното тенекиено знаме все така се върти наврѣх църковната камбанария; дюкянът на галантериста още развява по вятѣра двете си парчета басма; зародишите на аптекаря, прилични на късове бяла прахан, изгниват все повече и повече в калния спирт и над странноприемницата старият златен лъв, обезцветен от дъждовете, все така показва на минавачите своята къдрава кучешка козина.

През вечерта, когато съпрузите Бовари щяха да пристигнат в Йонвил, госпожа вдовицата Льофрансоа, стопанката на тая странноприемница, беше толкова отрупана с работа, че шетайки около тенджерите, цялата беше в едра пот. Утре беше пазарният ден на градеца. Трябваше отсега да се нареже месото, да се изчистят пилетата, да се приготвят супата и кафето. Освен това трябваше да приготви и яденето на пенсионерите си, на лекаря, на жена му и на прислужницата им; билиардната кѣнтеше от силен смях; в малката стая трима мелничари викаха да им донесат ракия; дървата пламтяха, жарта прашеше и върху голямата маса в готварницата, посред четвъртините сурово овнешко месо, се издигаха стълбове от чинии, които потреперваха от друсането на дъската, на която кълчаха спанак. В задния двор кудкудякаха кокошките, подгонени от слугинята, която щеше да ги коли.

Един мъж по пантофи от зелена кожа, със слаби белези от шарка по лицето и с кадифена шапчица със златен пискюл грееше гърба си срещу камината. Лицето му не изразяваше нищо друго освен доволство от себе си и наглед той беше толкова спокоен, колкото кадѣнката над главата му в плетения върбов кафеэ: това беше аптекарят.

— Артемиз — викаше стопанката на странноприемницата, — начупи съчки, напълни шишетата, донеси ракия, бързо! Да знаех поне какѣв десерт да дам на господата, които очакват! Боже господи! Коларите пак вдигат врява в билиардната! А каручката им е на портата! „Лястовицата“ може да я издѣни, като влиза! Извикай Полит да я закара в сайванта... Представете си, господин Оме, че от заранта са изиграли може би петнадесет

партии и са изпили осем кани сидър!... Ами че те ще ми скъсат сукното — продължаваше тя, като ги гледаше отдалеч, с лъжицата за пяна в ръка.

— Няма да е голяма загуба — отговори г. Оме, — ще си купите друг.

— Друг билиард ли? — възкликна вдовицата.

— Щом този вече не държи, госпожо Льофрансоа; пак ви казвам, вие сама си пакостите! И после сегашните играчи искат тесни дупки на билиярда и тежки щеки. Днес вече не се играе както по-рано; всичко се промени! Трябва да вървим с времето! Я вижте Телие...

Стопанката почервения от яд. Аптекарят добави:

— Каквото и да казвате, неговият билиард е по-хубавичък от вашия; и ако някому хрумне да уреди например някоя патриотична игра в полза на Полша или за пострадалите от наводнението в Лион...

— Не се боим ние от такива голтаци! — пресече го стопанката, като дигна пълните си рамене. — Оставете тая работа, господин Оме, докато „Златен лъв“ съществува, ще има и посетители в него. Ние все имаме нещичко настрана! А пък „Френското кафене“ ще го видите някоя заран затворено с обявление на капациите! Да сменя билиярда ли — продължаваше тя, приказвайки на себе си, — който ми е толкова удобен за простиране на прането и на който през ловния сезон съм настанявала по шестима души за спане... Тоя пипкав Ивер още го няма!

— Да не го чакате за вечерята на господата? — попита аптекарят.

— Да го чакам ли? Ами господин Бине! Ще го видите, че влиза точно като бие шест часът, защото няма на земята друг такъв точен човек. Мястото му в малката зала трябва да е свободно. Да го убиеш, няма да седне да вечеря на друго място! А пък какъв е злояд! Колко е придиричлив за сидъра! Не е като господин Леон; той идва понякога в седем часа, дори в седем и половина, и не гледа какво яде. Какъв добър момък! Никога няма да повиши глас.

— То е, защото има голяма разлика, нали знаете, между човек с добро възпитание и един бивш карабинер, сега бирник.

Удари шест часът. Влезе Бине.

Той беше в син редингот, който висеше от само себе си право надолу около мършавата му снага, а под кожения му каскет с наушници, вързани с връвчица на върха на главата му, и с подигната козирка се виждаше плешиво чело, малко вдълбано от дългото носене на каска. Той беше с черна сукнена жилетка, яка от конски косъм, сив панталон и през всяко време на годината с хубаво лъснати ботуши, които имаха две успоредно изпъкнали места поради подутите му пръсти. Ни един косъм не нарушаваше линията на неговата руса брада, която, заобикаляйки челюстите му, затваряше подобно бордюр на лека дългото му безцветно лице с малки очи и извит нос. Майстор във всички игри на карти и добър ловец, той имаше хубав почерк, беше натъкмил у дома си един струг и се забавляваше да изработва на него с усърдието на художник и с егоизма на буржоа дървени халки за салфетки, с които бе затрупал цялата си къща.

Той се запъти към малката стая; но трябваше първом да се изкарат оттам тримата мелничари и през всичкото време, докато слагаха прибора му, Бине стоя мълчалив до печката; после затвори вратата и свали каскета си както всеки друг път.

— Езикът му няма да се изхаби от вежливост! — каза аптекарят, щом останаха сами със стопанката.

— Никога не приказва повече — отговори тя; — миналата седмица дойдоха двама търговски пътници на платове, две весели момчета, които разправяха вечерта сума смехории, така че аз се смях до просълзяване; и на, той си седя там ням като риба, думица не продума.

— Да — рече аптекарят, — нито въображение, нито остроумие, нито каквото и да е, с което се отличава човек от добро общество!

— Но разправят, че бил способен — забеляза стопанката.

— Способен ли? — отвърна г. Оме. — Той? Способен? По неговата част — възможно е — добави той по-спокойно.

После поде:

— О, ако някой едър търговец, който има големи връзки, ако някой юрисконсулт, лекар или аптекар са толкова потънали в работата си, че стават от това своеобразни и дори мрачни, това го разбирам; такива случаи се споменават в историята! Но те поне мислят за нещо. Аз например колко пъти ми се е случвало да търся перото си на писалището, за да напиша някой етикет, и в края на краищата виждам, че съм го сложил на ухото си!

През това време госпожа Льофрансоа отиде до прага да види дали „Лястовицата“ не пристига. Тя трепна. Мъж, облечен в черно, се вмъкна неочаквано в готварницата. При последните зари на дрезгавината можеше да се съзре, че той има червено лице и тяло на атлет.

— С какво можем да ви услужим, господин кюре? — попита господарката на странноприемницата, като в същото време вземаше от камината един от медните свещници, които бяха наредени там като колонада заедно със свещите. — Не желаете ли да пиинете нещо? Малко касис или чаша вино?

Духовникът твърде учтиво отказа. Бил дошъл за чадъра си, забравен от него завчера в Ернемонския манастир, и след като помоли госпожа Льофрансоа да го изпрати вечерта в жилището му, излезе, за да отиде в църквата, дето камбаната биеше за вечерня.

Когато престана да чува наблизко тропота на обувките му, аптекарят каза, че държането на свещеника преди малко му се струва твърде неприлично. Отказът да приеме нещо подкрепително му изглеждал най-противно лицемерие; всички попове скришом пианствали и се мъчели да възвърнат времената на десятъка, който вземаше църквата.

Стопанката защити своя свещеник.

— Той може да превие на коляното си четворица като вас. Лани помага на нашите хора да приберат сламата и носеше по шест връзки наведнъж, толкова е як.

— Браво! — рече аптекарят. — Працайте тогава дъщерите си да се изповядват при юначаги с такъв темперамент! Да имах власт, бих наредил един път в месеца да се пуска кръв на свещениците. Да, госпожо Льофрансоа, всеки месец по една изобилна флеботомия¹⁴ в интерес на полицията и на обществената нравственост.

— Млъкнете най-после, господин Оме! Вие сте безбожник! Вие нямате религия!

Аптекарят отговори:

— Аз си имам религия, моя религия, и дори съм по-религиозен от всички тях с техните смешни обреди и фокусничества! Напротив, аз се прекланям пред бога! Вярвам в едно върховно същество, в създателя, няма значение какъв е той, който ни е отредил тук да изпълним дълга си като граждани и като бащи на семейства; но на мене не ми е необходимо да ходя на църква, да целувам сребърни съдове и да угоявам с парите си цял куп комедианти, които се хранят по-добре от нас! Защото също така можеш да почиташ бога и в някоя гора, и сред полето или дори като съзерцаваш небесния свод, както правеха древните. Бог, моят бог е богът на Сократ, на Франклин, на Волтер и на Беранже! Аз съм за „Веруюто на савойския викарий“¹⁵ и за безсмъртните начала на 89-а година! И затова не мога да приема никакъв си добродушен дядо господ, който се разхожда с тояжка из градината си, настанява приятелите си в корема на кита, умира, като извиква, и на третия ден след това възкръсва: неща сами по себе си безсмислени, а от друга страна, съвършено противни на законите на физиката; това пък доказва между другото, че поповете винаги са тънали в срамно невежество, в което се мъчат да удавят заедно със себе си и народа.

Той млъкна, огледа се наоколо за публика, защото, както се беше разпалил, стори му се за миг, че се намира в общинския съвет. Ала господарката на странноприемницата не го чуваше вече — тя се бе ослушала в далечния шум на колела. Чу се тропот на кола заедно с дрънкането на разхлабени железни, които се удрияха в земята, и най-сетне „Лястовицата“ спря

¹⁴ Флеботомия — кръвопускане — на медицински език.

¹⁵ „Веруюто на савойския викарий“ — къс от „Емил“ на Ж. Ж. Русо.

пред портата.

Тя беше жълт сандък, сложен на две големи колела, които стигаха чак до върха на кожения покрив, пречеха на пътниците да виждат пътя и цапаху раменете им. Когато колата беше затворена, малките стъкла на тесните ѝ прозорчета хлопаху в рамките си и тук-там посред стария слой прах имаха петна от кал, които дори поройните дъждове не можеха да измият съвсем. Беше впрегната с три коня, първият от които самичък отпред, и когато слизаше по склоновете, се опираше с дъно в земята и се раздрусваше.

Неколцина йонвилски жители довтасаха на площада; те всички заговориха наведнъж, питаха за новини, искаха обяснения, търсеха кошници; Ивер не знаеше кому по-напред да отговаря. Той вземаше поръчки за града от жителите на цялата околност. Ходеше по дюкяните, донасяше свитъци кожа на обуцаря, железарски стоки на налбантина, буре херинги на господарката си, шапки от модистката в града, коси за попълване на прическите от коафъора; и през целия път на връщане, оставил конете да вървят сами и изправен на капрата, той викаше с все сила и раздаваше пакети, като ги хвърляше през оградите на дворищата.

Една злополука го бе накарала да закъснее: хрътката на госпожа Бовари беше избягала в полето. Цял четвърт час я викаха с подсвиркване. Ивер дори се върна половин левга, като всеки миг се надяваше, че ще я съзре; но трябваше да продължи пътя си. Ема плака, разсърди се, обвини Шарл за това нещастие. Господин Лъорьо, търговец на платове, който беше заедно с тях в колата, се опита да я утеши със сума примери за изгубени кучета, които дори след дълги години познават господаря си. Споменава се един случай — разправяше той — за куче, което се върнало от Цариград в Париж. Друго минало петдесет левги по права линия и преплувало четири реки; а пък неговият баща имал кученце, което след дванадесетгодишно отсъствие една вечер сред улицата неочаквано се хвърлило на гърба му, когато той отивал да вечеря в града.

II

Първа слезе Ема, сетне Фелисите, господин Лъорьо и една дойка, а Шарл, който още щом се стъмни, бе здравата заспал в тъгъла, трябваше да го събуждат.

Оме се представи; той изказа възхищението си на госпожата, почитанията си на господина, каза колко е щастлив, че е могъл да им услужи с нещо и със сърдечен тон добави, че е решил сам да се покани на вечерята, тъй като съпругата му и без това не била в градеца.

Като влезе в готварницата, госпожа Бовари отиде до камината. С върха на двата си пръста тя хвана роклята си към коленете, вдигна я до глезените си и протегна над въртящия се овнешки бут крака си, обут в черна обувка. Огънят я озаряваше цяла, пронизвайки с рязка светлина тъканта на роклята ѝ, гладките пори на бялата ѝ кожа и дори клепачите на очите ѝ, които премигваха от време на време. Ярък ален отсвет я заливаше при всеки полъх на вятъра, който идваше от полуотворената врата.

От другия край на камината един русокос момък мълчаливо я наблюдаваше.

Тъй като много се отегчаваше в Йонвил, дето беше помощник на нотариуса г. Гийомен, г. Леон Дюпюи (той беше вторият постоянен посетител на „Златен лъв“) често забавяше времето за вечерята си с надежда, че в странноприемницата ще дойде някой пътник, с когото ще може да си поприказва вечерта. Всеки ден, когато свършваше работата си, той трябваше — тъй като не знаеше какво да прави — да дойде точно в определеното време и да търпи г. Бине насреща си от началото до края на вечерята. Затова се зарадва, когато стопанката му предложи да вечеря заедно с новодошлите; всички минаха в голямата стая, дето госпожа Лъофрансоа за по-голяма тържественост бе наредила да се сложи за четирима.

Оме поиска позволение да не сваля шапчицата си от страх да не хване хрема.

После се обърна към съседката си:

— Госпожата навярно е малко уморена? Нашата „Лястовица“ тъй ужасно раздрусва пътниците!

— Вярно е — отговори Ема, — но промените винаги ми са приятни; аз обичам да бъда в нови места.

— Колко досадно нещо е — въздъхна младият помощник — да живееш прикован в едни и същи места!

— Да бяхте като мене — рече Шарл, — да трябва непрекъснато да яздиш кон...

— А — поде Леон, обръщайки се към госпожа Бовари — мене ми се струва, че няма по-приятно нещо от това; когато човек може — добави той.

— Но — каза аптекарят — упражняването на медицината в нашите краища не е много трудно, защото състоянието на нашите пътища позволява да се употребява кабриолет и, общо взето, плаща се твърде добре, тъй като земеделците са състоятелни. От медицинско гледище тук имаме, като не се смятат обикновените случаи на ентерит, бронхит, болести на злъчката и др., от време на време някоя периодична треска по жътва, но изобщо малко важни заболявания, няма нищо специално за отбелязване, с изключение на скрофулите, които несъмнено се дължат на плачевните хигиенични условия на нашите селски жилища. Ах, вие ще има да се борите с много предразсъдъци, господин Бовари; с много закоренели упорства, на които ще се натъкват всеки ден всичките усилия на вашата наука; защото хората тук още прибягват до молитви, мощи, попове, вместо да отидат просто при лекаря или аптекаря. А пък климатът наистина съвсем не е лош и в нашата община ние имаме дори няколко деветдесетгодишни хора. Зиме термометърът (аз съм правил наблюдения) спада до четири градуса, а през горещия сезон стига до двадесет и пет и тридесет сантиградуса най-много, което по Реомюр прави двадесет и четири максимум или петдесет и четири по Фаренхайт, не повече! И наистина ние сме запазени от северните ветрове чрез Аргъйската гора, а от западните — чрез хребета Сен-Жан; и жегата, причинявана от водните изпарения на реката и от големия брой добитък из ливадите, които, както знаете, отделят много амоняк, тоест азот, водород и кислород (не, само азот и водород), жегата, която изсмуква влагата от земята, смесвайки всички тия излъхвания, като ги събира, тъй да се каже, в един сноп, и комбинирайки се от само себе си с електричеството, пръснато в атмосферата, когато има електричество, би могла с време да породи, както в тропическите страни, вредни миазми; тая жегга, казвам, се охлаждава достатъчно откъм страната, отдето идва, по-право, отдето би дошла, тоест юг, от югоизточните ветрове, които, сами охладени от Сена, над която минават, понякога пристигат тук неочаквано като руски ветрове!

— Има ли поне места за разходка в околността? — продължаваше госпожа Бовари, говорейки на момъка.

— О, много малко — отговори той. — Има едно място, наречено Пасището, навръх склона, до края на гората. През неделните дни ходя понякога там с някоя книга и гледам залеза.

— Мисля, че няма нищо по-възхитително от залез-слънце — поде тя, — особено край морето.

— О, как обожавам морето! — каза господин Леон.

— И после не ви ли се струва — продължи госпожа Бовари, — че духът се носи по-свободно над тая безпределна шир, съзерцаването на която извисява душата и внушава мисли за безкрая, за идеала?

— Същото е и при планинските гледки — каза Леон. — Имам братовчед, който миналата година пътува из Швейцария; той ми разправяше, че ние не можем да си представим поезията на езерата, прелестта на водопадите, величавото впечатление от ледниците. Виждали се борове, невероятно големи, праметнати над планински потоци, колиби, повиснали над пропасти, и когато облаците се разкъсват, виждаш долу, хиляда стъпки под тебе, цели долини. Тия гледки навярно възхищават, предразполагат към молитва, към екстаз! Затова и аз вече не се учудвам на оня знаменит музикант, който, за да възбуди въображението си по-силно, имал навик да отива да свири на пиано пред някоя величествена местност.

— Занимавате ли се с музика? — попита тя.

— Не, но много обичам музиката.

— Ах, не го слушайте, госпожа Бовари — намеси се Оме, навеждайки се над чинията си, — говори така само от скромност. Как, драги мой? Та оня ден в стаята си вие чудесно изпяхте „Ангел хранител“. Аз ви чух от лабораторията; изкарахте го също като артист.

Леон наистина беше наемател на аптекаря и заемаше една стаичка на втория етаж, която гледаше към площада. Той се изчерви от похвалата на хазаина си, който се бе обърнал вече към лекаря и му изреждаше един след друг всичките най-важни жители на Йонвил, разказваше забавни истории, даваше сведения; състоянието на нотариуса не се знаело точно, а имало и фирмата „Тюваш“, която създавала много затруднения.

Ема поде:

— А каква музика предпочитате?

— О, немската музика, тя кара човека да мечтае.

— Познавате ли италианците?

— Не още, но ще ги чуя идната година, когато отида в Париж да довърша правото.

— Както вече имах честта — каза аптекарят — да обясня на съпруга ви по повод на клетия Янода, който избяга, вие ще можете благодарение на глупостите, които направи той, да се радвате на една от най-удобните къщи в Йонвил. Главното, което я прави особено сгодна за един лекар, е, че има врата към Алеята, през която може да се влиза и излиза незабелязано. От друга страна, тя притежава всичко необходимо за едно домакинство: пералня, кухня със стая за съдините, малък салон, овощна градина и прочие. Онзи веселяк харчеше много! Той си бе построил в другия край на градината до водата една беседка, специално за да пие там лятно време бира, и ако госпожата обича градинарството, ще може...

— Жена ми съвсем не се занимава с градинарство — каза Шарл, — тя обича повече, макар да ѝ са препоръчани физически упражнения, да стои постоянно в стаята си и да чете.

— Също като мене — намеси се Леон. — Има ли наистина по-хубаво от това да седиш вечер край огнището с някоя книга, когато във вятърът блъска в прозорците, когато лампата свети?...

— Нали? — каза Ема, устремила в него големите си, широко разтворени очи.

— Не мислиш за нищо — продължи той, — часовете си вървят. Пътуваш неподвижен в страни, които ти се струва, че виждаш, и мисълта ти, пленена от измислицата, се наслаждава на подробностите или следи вървежа на приключенията. Слива се с героите и ти се струва, че всъщност самият ти, облечен в техните дрехи, се вълнуваш!

— Вярно! Вярно! — каза тя.

— Случвало ли ви се е — поде Леон — да срещнете в някоя книга мисъл, която сама някога смътно сте имали, някой замъглен образ, който се възвръща отдалеч и който сякаш е пълен израз на вашето най-неуловимо чувство?

— Изпитвала съм го — отговори тя.

— Ето затова аз най-много обичам поетите. Според мен стиховете са по-нежни от прозата и много по-лесно карат човека да плаче.

— Но след време те уморяват — каза Ема. — Сега аз, напротив, обичам неща, които се четат задъхано, които внушават страх. Мразя обикновените герои и умерените чувства, каквито има в действителността.

— Вярно е — забеляза младият помощник, — щом тия произведения не досягат сърцето, те се отдалечават, струва ми се, от истинската цел на изкуството. Колко сладостно е сред житейските разочарования да можеш да се унесеш мислено към благородни характери, към чисти чувства и картини на щастие. За мене тук, далеч от света, това е едничкото развлечение; ала в Йонвил има толкова малко възможности!

— Също както в Тост — поде Ема, — затова аз бях постоянна абонатка на една библиотека.

— Ако госпожата иска да ми направи честта да се възползва — каза аптекарят, който току-що бе чул тия последни думи, — аз имам на нейно разположение библиотека с

най-ценни автори: Волтер, Русо, Делил, Валтер Скот, „Ехо на фейлетони“ и прочие и прочие, а освен това получавам различни периодични вестници, между които „Руански фенер“, и то всекидневно, тъй като съм негов кореспондент за районите на Бюши, Форж, Ньошател, Йонвил и околностите.

Вече два часа и половина седяха на трапезата, защото слугинята Артемиз тътреше отпуснато по плочките на пода своите плъстени пантофи, носеше чиниите една по една, забравяше всичко, не чуваше нищо и непрекъснато оставяше вратата на билиардната полуотворена и краят на резето ѝ се блъскаше в стената.

Както приказваше, без сам да забележи, Леон бе сложил крака си на една от пречките на стола, на който седеше госпожа Бовари. Тя носеше малка яносиня връзка, която поддържаше право една якичка от плисирана батиста, подобна на старинните накъдрени яки; и при всяко движение на главата долната част на лицето ѝ ту потъваше в батистата, ту меко излизаше от нея. Така, един до друг, докато Шарл и аптекарят приказваха, те се углъбиха в един от ония смътни разговори, дето случайността на фразите винаги отвежда към установен център на общите склонности. Представленията в Париж, заглавията на романи, новите кадрили, висшия свят, който те не познаваха, Тост, дето тя беше живяла, Йонвил, дето бяха сега — те прехвърлиха всичко, говориха за всичко до края на вечерята.

Когато поднесоха кафето, Фелисите излезе, за да приготви спалнята в новата къща, и скоро след това сътрапезниците станаха. Госпожа Льофрансоа дремеше край угасналата камина, а един слуга от конюшната чакаше с фенер в ръка да заведе господин и госпожа Бовари до дома им. В неговите червени коси имаше сламки плява и той куцаше с левия крак. След като взе в другата ръка чадъра на свещеника, тръгнаха.

Градецът спеше. Стълбовете на халите мяхаха дълги сенки. Земята беше съвсем сива като през лятна нощ.

Но тъй като домът на лекаря беше на петдесетина крачки от странноприемницата, трябваше почти веднага да си пожелаят „лека нощ“ и се пръснаха.

Още в преддверието Ема усети върху плещите си студа от варната мазилка също като влажен чаршаф. Стените бяха нови и дървените стъпала скърцаха. В спалнята на първия етаж влизаше през прозорците без завеси белезникав зрак. Навън се съзираха върховете на дървесата, а по-далеч ливадите, потънали в мъгла, която се носеше като дим по течението на реката под лунната светлина. Сред апартамента бяха разхвърляни безредно чекмеджета от скринове, бутилки, пръчки за завеси, по столовете позлатени прътове и дюшеци, легени по паркета — двамата носачи, донесли тук мебелите, бяха ги оставили как да е.

За четвърти път тя щеше да ношува в непознато място. Първият път беше в деня на постъпването ѝ в манастира, вторият — пристигането ѝ в Тост, третият — във Вобиесар, четвъртият — сега; и всеки от тия случаи бележеше сякаш настъпването на нова промяна в живота ѝ. Тя не вярваше, че и в различни места нещата могат да си останат същите, но тъй като изживяната част беше лоша, несъмнено другата, която оставаше да се доживее — щеше да бъде по-хубава.

III

На заранта, още щом се събуди, видя помощника на площада. Тя беше по пеньоар. Той вдигна глава и я поздрави. Тя бързо кимна и затвори прозореца.

Леон през целия ден чакаше да стане шест часът вечерта; но като влезе в странноприемницата, намери на масата само г. Бине.

Снощната вечеря беше важно събитие за него; никога дотогаз той не беше разговарял два часа наред с *дама*. Как можа той да ѝ каже, и то на такъв език, толкова неща, които никога по-рано не би могъл тъй хубаво да изрази? Обикновено той беше плах и изпълнен със сдържаност, родена от свян и скритност в едно и също време. В Йонвил смятаха, че той има *много добри обноски*. Той слушаше разсъжденията на възрастните хора и изглеждаше, че съвсем не се увлича от политика — нещо рядко за млад човек. Освен това имаше дарби:

рисуваше с акварел, четеше ноти с ключа сол и след вечеря, когато нямаше игра на карти, с удоволствие се занимаваше с литература. Господин Оме го ценеше заради възпитанието му. Госпожа Оме се бе привързала към него поради любезността му, защото той често придружаваше в градината малките Оме, едни винаги изцапани хлапета, твърде лошо възпитани и малко лимфатични като майка си. Освен бавачката с тях се занимаваше и Жюстен, аптекарски ученик, далечен племенник на господин Оме, когото бяха взели в къщи по милост и който в същото време беше и слуга.

Аптекарят се прояви като много добър съсед. Той осведоми госпожа Бовари за всичките доставчици, доведе ѝ нарочно своя продавач на сидър, опита сам питието и нагледва да натъкмят добре бурето в зимника; посочи как могат да се снабдят с евтино масло и как могат да нагласят с Лестибудоа, клисаря, който освен с църковната си и гробарска служба се занимаваше с уреждането на най-хубавите йонвилски градини, като се пазареше по желание на час или годишно.

Не само потребността да се грижи за другите караше аптекаря да бъде толкова прекалено любезен: тук имаше цял план.

Той беше нарушил член 1 на закона от 19 вантос¹⁶, година XI, който забранява на всяко лице, непритежаващо диплома, да се занимава с медицина; та по някакъв тъмен донос Оме беше извикан от кралския прокурор в Руан в неговия личен кабинет. Прокурорът го беше приел прав, в хермелиновата си роба и с шапчица на главата. То беше сутрин преди заседанието. От коридора се чуваше тропотът на грубите стражарски обуца и като някакъв далечен шум затварящи се тежки ключалки. Ушите на аптекаря забучаха, сякаш щеше да го сполети удар; той видя тъмничните килии, семейството си разплакано, аптеката — продадена, всички стъкла пръснати; и трябваше после да се отбие в кафенето да изпие чаша сода с ром, за да се съвземе.

Постепенно споменът за това предупреждение избледня и той продължи както по-рано да дава в задната стаичка на аптеката своите безвредни медицински съвети. Ала кметът му имаше зъб, събратята му завиждаха, трябваше да се страхува от всичко; като привлечеше чрез почтително внимание г. Бовари към себе си, той щеше да спечели благодарността му и да го накара по този начин да мълчи, ако по-късно забележи нещо. Затова всяка сутрин Оме му донасяше „Льо Журнал“ и често следобед излизаше за минутка от аптеката, за да отиде при лекаря на приказка.

Шарл беше тъжен: нямаше пациенти. Цели часове той седеше мълком, отиваше да спи в кабинета си или гледаше жена си, като шие. За да се разсее, той сам се заложи за физическа работа у дома си, дори се опита да боядиса таванското помещение с боята, която бояджиите бяха оставили. Но най-много го занимаваха паричните грижи. Той беше похарчил толкова много за поправките в Тост, за тоалети на жена си и за пренасянето, че в две години цялата зестра — повече от три хиляди екю — бе отишла. Сетне толкова неща се бяха повредили или изгубили при пренасянето от Тост в Йонвил, без да се смята гипсовата статуя на свещеника, която при едно по-силно друсане се беше строшила на хиляди парчета върху паважа на Кенкампоа!

Една по-приятна грижа го отвличе: бременността на жена му. Колкото повече приближаваше срокът, толкова по-скъпа му ставаше тя. Нова телесна връзка се създаваше сега и сякаш едно постоянно чувство на по-сложно единение. Когато виждаше отдалеч нейния отпуснат вървеж и снагата ѝ, която меко се извиваше над бедрата, освободени от корсет, когато я гледаше отсреща си, нестесняван от нищо, и тя седеше в креслото в различни положения на умора, той не можеше да сдържи щастieto си; ставаше, прегръщаше я, милваше лицето ѝ, наричаше я мила мамичка, искаше да я накара да танцува и като се смееше и плачеше едновременно, обсипваше я с всички гальовни шегички, каквито му Хрумваха. Мисълта, че от него е заченато дете, го изпълваше с наслада. Сега нищо не му

¹⁶ Вантос — месец март, по революционния календар от 1889 г.

липсваше. Той познаваше вече пълната същина на човешкия живот и със спокойна яснота заемаше своето място в него.

Изпърво Ема почувства силно учудване, после пожела да се освободи по-скоро от бременността си, за да изпита какво е да бъде майка. Но тъй като не разполагаше със средства да купи, както ѝ се искаше, люлка във вид на лодка със завески от розова коприна и бродирани шапчици, в пристъп на горчивина тя се отказа от всякакви приготовления на детския чеиз, отиде при една шивачка в градеца и го поръча изцяло, без да избира, нито да спори. Така тя не можа да вкуси радостта на тия приготовления, от които почва и расте по-нататък нежността на майките, и нейната обич още в зараждането си беше може би донякъде накърнена.

Ала тъй като Шарл при всяко сядане на трапезата приказваше за малкото, тя скоро почна да мисли по-продължително за него.

Искаше ѝ се то да бъде син; той ще бъде як и тъмнокос; ще го нарече Жорж; и мисълта, че ще има мъжка рожба, беше като бъдеща отплата за цялото нейно безсилие в миналото. Мъжът поне е свободен; той може да минава през много страсти и страни, да преодолява пречките, да вкуси най-недостъпни блаженства. Жената непрекъснато е възпрепятствана. Неподвижна и колеблива едновременно, тя е уязвима от слабостите на плътта ведно със зависимостта от закона. Волята ѝ, подобно воала на шапката ѝ, вързан с шнур, трепти от всички ветрове и винаги има някое желание, което я увлича, някоя условност, която я сдържа.

Тя роди в един неделен ден към шест часа при изгрев-слънце.

— Момиче! — каза Шарл.

Ема извърна глава и изгуби съзнание.

Почти веднага дотърча госпожа Оме и я целуна, както и госпожа Льофрансоа от „Златен лъв“. Аптекарят, като деликатен човек, ѝ отправи само няколко първи поздравления през полуотворената врата. Той поиска да види детето и намери, че е добре развито.

През своето възстановяване тя беше много заета да търси име на дъщеря си. Отначало прехвърли в ума си всички имена, които имаха италиански окончания като Клара, Луиза, Арманда, Атала; харесваше ѝ се също Галзуинда, още повече Изолда и Леокадия. Шарл искаше да кръстят детето на майка му; Ема се възпротиви. Прегледаха календара от начало до край и се съветваха с външни хора.

— Господин Леон — каза аптекарят, — с когото приказвах вчера, се чуди, че не избирате Мадлена, което сега е извънредно на мода.

Ала старата Бовари решително викна, като чу това име на грешницата. Що се отнася пък до господин Оме, той предпочиташе имена, които напомняха някой велик човек или знаменито събитие, или благороден възглед — и по тая именно система беше кръстил четирите си деца. Така Наполеон представяше славата, Франклин — свободата, Ирма беше може би отстъпка на романтизма, но Атали — възхвала на най-безсмъртния шедьовър на френския театър. Защото неговите философски убеждения не пречеха на художествените му възторзи; у него мислителят не подчиняваше човека на чувствата; той умееше да установява различията, да отделя областта на въображението от областта на фанатизма. На известна трагедия например той отричаше идеите, но се възхищаваше от стила ѝ; проклинаше общия поглед, но ръкопляскаше на всички подробности и се възмущаваше от действащите лица, като се въодушевяваше от речите им. Когато четеше велики произведения, той се прехласваше от тях; но като помислеше, че чернокапците ги тълкуват в своя полза, обземаше го отчаяние и в това смешение на чувства, дето той се объркваше, искаше му се в едно и също време да увенчае Расин с две ръце и да се препира с него най-малко четвърт час.

Най-после Ема си спомни, че в замъка Вобиесар беше чула маркизата да нарича една млада жена Берта; и веднага избра това име, а тъй като дядо Руо не можеше да дойде, помолиха господин Оме да стане кръстник. Като подаръци при кръщаването той донесе произведения на заведението си, а именно: шест кутийки джинджифил, цяло шишенце със салепов прах, три бурканчета с паста от слез и освен това шест пръчки кристализирана захар,

които беше намерил в един долап. Вечерта в деня на кръщавката имаше голямо угощение; беше и свещеникът; поразгорещиха се. Когато поднесоха ликьорите, господин Оме подкара „Богът на почтените хора“. Господин Леон изпя една баркарола, а кръстницата, старата госпожа Бовари — един романс от времето на империята; накрая господин Бовари — бащата, поиска да поднесат детето и почна да го кръщава с чаша шампанско, което проля над главата му. Тая подигравка с първото от светите тайнства възмути абат Бурнизиан; Бовари — бащата, му отговори с цитат от „Война на боговете“ и свещеникът стана да си върви; дамите почнаха да го молят; Оме се намеси; успяха да склонят духовника да седне отново и той спокойно взе от чинийката чашката си с недоизпито кафе.

Господин Бовари — бащата, остана още един месец на гости в Йонвил, дето смайваше жителите с великолепната си полицейска фуражка със сребърни нашивки, която той всяка заран слагаше, за да отиде на площада и да пуши с лулата си. Свикнал също така да пие много ракия, той често изпращаше слугинята в „Златен лъв“ да му вземе една бутилка, която се записваше за сметка на сина му; а за носните си кърпички употреби всичкия одеколон на снаха си.

На нея никак не ѝ беше неприятно неговото общество. Той беше преброял света; разправяше за Берлин, за Виена, за Страсбург, за своя офицерски живот, за любовниците, които имал, за тържествените обеди, които даваше, а освен това беше любезен и често дори по стъпалата или в градината я хващаше през кръста и викаше:

— Шарл, пази се!

Старата госпожа Бовари се уплаши за щастието на сина си и страхувайки се, че ако продължи така, съпругът ѝ може да повлияе неморално върху мислите на младата жена, настоя да ускорят заминаването си. Тя имаше може би по-сериозни опасения. Господин Бовари беше човек, който не зачиташе нищо.

Един ден Ема беше обзета от потребността да види момиченцето си, което бе дадено за кърмене у жената на дърводелеца, и без да погледне в календара дали са изтекли шестте седмици, задължителни от религията за родилките, тръгна към жилището на Роле, което беше в другия край на селото, в подножието на склона между големия път и ливадите.

Беше пладне; капациите на прозорците бяха затворени, а покривите от плочи, които лъщяха под резкия блясък на синьото небе, сякаш изпускаха искри по ръба на върховете си. Духаше душен вятър. Ема вървеше, но се усещаше много отпаднала; камъните по тротоара ѝ причиняваха болка; тя се подвоуми дали да се върне в къщи, или да влезе някъде, за да седне.

В тоя миг от една съседна врата излезе господин Леон с връзка книжа под мишницата. Той се приближи, поздрави я и отиде на сянка до дюкяна на Лъорьо под издадения напред сив платнен навес.

Госпожа Бовари каза, че отива да види детето си, но че се е уморила.

— Ако... — почна Леон, без да смее да продължи.

— Имате ли работа някъде? — попита тя.

И след като помощникът отговори, тя го помоли да я придружи. Още същата вечер това се разчу в Йонвил и госпожа Тюваш, жената на кмета, каза пред слугинята си, че *госпожа Бовари се компрометира*.

За да отидат у кърмачката, трябваше, след като минат улицата, да завият вляво към гробищата и да продължат по тясна пътека между къщурки и дворове, оградени с храсти кучешки дрян. Те бяха нацъфтели, както и великденчетата, шипките, копривата и къпините, които се подаваха из хрусталаците. През дупките на плетовите се виждаха до къщурките някоя свиня върху бунището или вързани крави, които търкаха рогата си о стволите на дърветата. Един до друг, те вървяха полека, тя, облежната на него, той, задържащ стъпките си, за да се изравнява с нея; пред тях хвърчаха рой мушици, които бръмчаха в топлия въздух.

Познаха къщата по стария орех, който я засенчваше. Тя беше ниска и покрита с потъмнели керемиди; отвън под прозорчето на тавана висеше плетеница лук. Забучени до бодливия плет прътове ограждаха една квадратна лека със салата, малко лаванда и цъфнал грах, повлякъл се по поставените пръчки. Течеше мръсна вода, разливайки се по тревата, и

навред се виждаха разни неопределени дрипи, плетени чорапи, червена басмена блуза и дълго грубо платно, простряно надлъж по плета. От шума на вратичката дойката излезе на ръка с дете, което сучеше. С другата ръка дърпаше едно хилаво сополанче със скрофули по лицето, син на руански търговец, родителите на което бяха много заети с търговията си и го бяха пратили тук.

— Влезте — каза тя, — вашата щерка спи вътре.

В приземната стая, единствена в цялото жилище, до стената имаше в дъното широко легло без завеси, а до прозореца, едното стъкло на който беше залепено с кръг синя книга, бяха нощвите. В ъгъла зад вратата бяха наредени под плочите на умивалника високи груби обувци с лъскави гвоздеи до едно шише с дървено масло, в гърлото на което беше забучено перо; един *Матийо Ленсберг* се търкаляше върху пращната камина между кремъци за пушка, угарки от свещи и късчета прахан. Най-сетне последното безполезно украшение на това жилище беше една богиня, която надува тръба, изрязана несъмнено от някоя обява за парфюми и закована на стената с шест общарски гвоздеа.

Детето на Ема спеше в плетена върбова люлка, сложена на земята. Тя го взе със завивката му и му затананика, като се клатеше приспивално.

Леон се разхождаше из стаята; виждаше му се съвсем необикновено — тая хубава дама в рокля от нанкин¹⁷ посред тая нищета. Госпожа Бовари се изчерви; той извърна очи, като помисли, че в погледа му може би има някаква нескромност. Детето повърна върху якичката на майката и тя го сложи пак в люлката. Дойката тутакси почна да я избърсва, като казваше, че няма да личи.

— Тя ми прави още много такива работи — добави тя — и аз само това върша: да я подсушавам непрекъснато! Ако обичате, кажете на бакалина Камю да ми дава по малко сапун, когато ми потрива; така ще бъде и за вас по-удобно, за да не ви безпокоя.

— Добре, добре! — каза Ема. — Довиждане, стрино Роле!

И излезе, като изтри обувката си на прага. Жената я изпроводи през целия двор, продължавайки да разправя колко ѝ е тежко да става нощем.

— Понякога тъй съм капнала, че заспивам на стола си; така че ще трябва да ми дадете поне една ливра мляно кафе, което ще ми стигне за цял месец, да мога да го пия сутрин с мляко.

След като изтърпя благодарностите ѝ, госпожа Бовари излезе; тя беше вече тръгнала из пътеката, когато чу шум от дървени обувки и изви глава — беше дойката.

— Какво има?

Селянката я дръпна встрани зад един бряст и почна да ѝ приказва за мъжа си, който със своя занаят и с шестте франка годишно от капитана...

— Довършвайте по-скоро! — каза Ема.

— Та ето на — поде дойката, като след всяка дума пускаше по една въздишка, — страх ме е да не му стане мъчно, като ме види, че пия кафе сама; нали знаете, мъжете...

— Но нали ще имате кафе — повтаряше Ема, — аз ще ви дам!... Омръзнахте ми вече!

— Уви, мила ми госпожо, работата е там, че поради раните си той има страшни болки в гърдите. Казва дори, че и от сидъра отслабва.

— Но побързайте де, стрино Роле!

— Та — поде жената, като направи дълбок поклон, — ако не ви се вижда много, че ви искам — тя направи още един поклон, — когато щете — и погледът ѝ стана умолителен — една стомничка с ракия — каза най-сетне тя, — пък аз ще разтривам с нея и краката на детенцето ви, които са нежнички като език.

Като се отърва от дойката, Ема отново хвана Леон под ръка. Известно време тя вървя бързо; сетне забави крачките си и погледът ѝ, който блуждаеше напред, се спря на рамото на момъка, чийто редингот имаше яка от черно кадифе. Кестенявите му коси падаха върху яката

¹⁷ Нанкин — жълт китайски плат.

гладки и добре вчесани. Тя забеляза и ноктите му, по-дълги, отколкото ги носеха в Йонвил. Едно от главните занимания на помощника беше да се грижи за тях; и в писалището си той пазеше специално ножче за тая цел.

Те се връщаха към Йонвил покрай реката. През лятото разширеният бряг оголваше чак до основите им градинските стени, от които слизаха до водата няколко стъпала. Тя течеше безшумно, бърза и студена наглед; високи, тънки тревы се навеждаха по течението и подобно отпуснати зелени коси се разстилаха в нейната бистрота. Навремени по върха на тръстиките или върху листа на водна лилия пълзеше или кацваше някое насекомо с тънки крачка. Слънчев лъч пронизваше синкавите мехурчета на вълните, който излизаха едно след друго и се пукаха; старите окастрени върби отразяваха във водата сивата си кора; отвъд реката всичко в околните ливади изглеждаше пусто. Беше обедният час в чифлиците и младата жена и нейният спътник, вървейки, чуваха само отмерения шум на стъпките си по пръстта на пътеката, думите, които си разменяха, и лекото съскане на Емината рокля, която шумолеше около снагата ѝ.

Градинските стени, с набучени отгоре им парчета счупени бутилки, бяха топли като стъклата на парник. Между тухлите се бяха проврели шибои и с краищата на отвореното чадърче госпожа Бовари, минавайки покрай тях, отронваше малко жълт пращец от повехналите им цветове или някоя вейка от богородично цвете, или скребър, повиснал навън, се търкулваше по копринената рокля и се закачаше за ресните ѝ.

Приказваха за трупата испански танцьори, които се очакваха наскоро в руанския театър.

— Вие ще отидете ли? — попита тя.

— Ако мога — отговори той.

Нямаха ли да си кажат нещо друго? Но очите им бяха изпълнени с по-сериозен разговор; и докато се мъчеха да намерят обикновените думи, и двамата усещаха как един и същ копнеж ги обзема; като някакъв шепот на душата — дълбок, неспирен, който заглушаваше шепота на гласовете. Неочаквано учудени от новата наслада, те не помислиха нито да си разкажат един другиму това чувство, нито да потърсят причината му. Бъдещото щастие, подобно тропически брегове, мята над безкрайността, която е пред тях, своята природна мекота, излъхва благоуханен ветрец и човек се замайва от това опиянение, без да мисли за кръгозора, който не се вижда.

На едно място земята беше изровена от минаване на добитък; трябваше да се стъпва по големи зелени камъни тук-там сред калта. Често тя се спираше за миг да види де трябва да стъпи и олюлявайки се на камъка, който се клатеше, с разперени лакти, с приведена снага, с нерешителен поглед, се смееше от страх да не цопне в калта.

Когато стигнаха пред тяхната градина, госпожа Бовари бутна вратичката, изкачи се тичешком по стъпалата и изчезна.

Леон се върна в кантората. Шефа го нямаше; той хвърли поглед на книжата, подряза едно перо, сетне взе шапката си и излезе.

Отиде в Пасището навръх склона Аргъой, досам гората; легна под елите и загледа небето през пръстите си. „Колко ми е омръзнало! — думаше си той. — Колко ми е омръзнало всичко!“

Той смяташе, че е за окайване — да живее в това селище с приятел Оме и с шеф г. Гийомен. Гийомен, цял зает със сделките си, с очила в златна рамка и червени бакенбарди над бялата си връзка, не проумяваше нищо от душевните тънкости, макар да подчертаваше своите съдържани по английски маниер обноски, които в началото бяха прехласнали помощника му. Колкото за жената на аптекаря, тя беше най-добрата съпруга в Нормандия, кротка като овца, обичаше много децата си, баща си, майка си, братовчедите си, плачеше за чуждите злочестини, нехаеше за домакинството си и мразеше корсетите; но беше толкова мъчноподвижна, толкова досадна за слушане, толкова обикновена по външност и тъй ограничена в разговорите, че той, макар да беше двадесетгодишен, а тя тридесет, макар че спяха врата до врата и че приказваше с нея всеки ден, ни веднъж не бе помислил, че тя може

да представлява жена за някого, нито пък, че освен роклята си притежава нещо друго от своя пол.

Какво още имаше тук? Бине, неколцина търговци, двама-трима кръчмари, кюрето и накрай господин Тюващ, кметът с двамата си синове, хора богати, навъсени, тъпи, които сами работеха земите си, уреждаха си в къщи гуляи, а бяха набожни и принадлежаха на съвсем непоносима среда.

Ала върху общия фон на тия човешки лица образът на Ема се отделяше уединен и по-далечен; защото той усещаше, че между нея и него имаше сякаш неясна пропаст.

Изпърво той ходи у тях няколко пъти заедно с аптекаря. Шарл съвсем не изглеждаше, че много държи за посещенията му; и Леон не знаеше какво да прави: страхуваше се да не се натрапва, а искаше да стане близък, което му се струваше почти невъзможно.

IV

Още е първите студове Ема напусна спалнята и се премести във всекидневната — дълго помещение с нисък таван, дето на камината беше сложено полипово дръвче, разперено към огледалото. Седнала в креслото си до прозореца, тя виждаше жителите на градчето да минават по тротоара.

Два пъти на ден Леон отиваше от кантората до „Златен лъв“. Още отдалече Ема чуваше стъпките му; тя се навеждаше, вслушваше се; и момъкът се плъзваше зад завесата, винаги еднакво облечен и без да извърне глава. Ала в привечерния здрач, когато оставяше почнатата везба върху коленете си, облегнала брадичка на лявата си ръка, тя често цяла потреперваше при появата на тая сянка, която неочаквано се плъзваше. Тя ставаше и поръчваше да сложат вечерята.

Господин Оме идваше през време на вечерята. С гръцката си шапчица в ръка, той се промъкваше тихо, за да не безпокои някого, и всякога повтаряше една и съща фраза: „Добър вечер, компанияю.“ След това, като седнеше на своето място между двамата съпрузи, питаше лекаря за болните му, а лекарят пък се съветваше с него за възможния размер на възнагражденията. Сетне разговаряха за писаното във вестника. По това време Ема го знаеше почти наизуст и го преразказваше изцяло заедно с коментарите на редактора и с всички истории за лични злополуки, станали във Франция или в чужбина. Но като изчерпеха и този въпрос, той не пропускаше да подхвърли някои забележки по повод ястията, които виждаше. Дори понякога се понадигаше от стола и деликатно посочваше на госпожата най-крехкото късче или пък, обръщайки се към прислужницата, даваше съвети за приготвянето на гозбата и за хигиеничността на подправките: той изреждаше ароматични вещества, осмазон¹⁸, сокове и желатини по смайващ начин. И наистина, понеже главата на Оме беше пълна с такива рецепти повече, отколкото аптеката му — със стъкленици, той беше чудесен майстор на сума сладка, видове оцет и сладки ликьори и знаеше всички нови изобретения на икономични готварски печки, както и изкуството да се запазват сирената и да се поправят развалените вина.

В осем часа Жюстен идваше да го извика, за да затвори аптеката. Г-н Оме го поглеждаше дяволито, особено ако там се случеше Фелисите, тъй като беше забелязал, че неговият ученик обича да идва в дома на лекаря.

— Моят юнак — думаше той — почва да мисли и уверен съм, дявол да го вземе, че е влюбен във вашата прислужница.

Но друг, по-голям недостатък на Жюстен, за който го мъмреше, беше, че той постоянно слушаше разговорите. В неделните дни например, когато имаше гости и госпожа Оме го извикваше да занесе децата, които бяха заспали в креслата и събираха с гърбовете си широките калъфи, не можеше да го накарат да излезе от салона.

¹⁸ Осмазон — главна съставна част на бульона.

На тия вечери у аптекаря не ходеше много свят, тъй като неговото злоезичие и политическите му убеждения бяха отблъснали един след друг различни почтени хора. Но помощникът никога не липсваше. Щом чуеше звънеца, той изтичваше да посрещне госпожа Бовари, вземаше шала ѝ и слагаше отделно от другите, под писалището в аптеката, големите ѝ плъстени пантофи, които, когато имаше сняг, тя надяваше върху обувките.

Отначало изкарваха няколко игри на тридесет и едно; сетне господин Оме играеше с Ема екарте¹⁹, зад нея Леон ѝ даваше съвети. Изправен, с ръце върху облегалото на нейния стол, той гледаше зъбите на гребена, забит в нейния кок. При всяко движение, за да хвърли карта, дясната страна на роклята ѝ се подигаше. Причесаните нагоре коси хвърляха тъмно петно върху гърба ѝ, което постепенно избледняваше надолу, докато най-сетне се загубваше в сянката. А роклята ѝ падаше от двете страни върху стола, бухнала цялата в гънки, и се разстиляше чак до земята. Щом Леон усетеше, че е сложил подметката си отгоре ѝ, той се дръпваше, като че бе настъпил някого.

Когато играта на карти свършваше, аптекарят и лекарят почваха домино, а Ема сменяше мястото и се облакътяваше на масата, за да прегледа „Илюстрацион“. Тя носеше своя журнал за моди; Леон сядаше до нея; разглеждаха заедно рисунките и се дочакваха един друг, за да обърнат страниците. Често тя го помолваше да ѝ рецитира стихове; Леон ги издекламирваше провлечено, като на любовните места старателно правеше гласа си да замира. Но шумът от доминото я дразнеше; господин Оме беше силен в играта и биеше Шарл с двойки от по шест точки. Сетне, като стигаха до определените триста бройки, те се обтягаха пред камината и скоро задрямваха. Огънят гаснеше в пепелта; чайникът се опразваше; Леон все още четеше. Ема го слушаше, обръщайки машинално лампения абажур от прозирен плат, на който бяха изрисувани пиеро в каляски и танцовачки по въже с прътовете им за равновесие. Леон спираше и посочваше задрямалата аудитория; тогава те заговорваха шепнешком и разговорът им се струваше още по-приятен, защото никой не ги чуваше.

Така между тях се установи нещо като съдружие, постоянна размяна на книги и романи; господин Бовари, който не беше много ревнив, не се учудваше от това.

На именния си ден той получи хубава френологическа глава, цялата, чак до гърдите, нашарена с цифри и боядисана в синьо. Тоя подарък беше едно внимание от страна на помощника. Имаше още много други внимания от негова страна, той дори изпълняваше поръчки в Руан, които лекарят му правеше; а когато книгата на един романист извади на мода месестите бодливи растения, Леон купи от тях за госпожата и ѝ ги донесе, държейки ги на коленете си, докато се возеше с „Лястовицата“, като си избодеше пръстите от шиповете им.

Тя поръча да направят пред прозореца ѝ полица с преградка за саксиите ѝ. И помощникът си нареди висяща градинка; те се виждаха от прозорците си, когато се занимаваха със своите цветя.

Измежду прозорците в градеца имаше още един, на който по-често се виждаше човек; през неделните дни от сутрин до вечер и всеки следобед, когато денят биваше светъл, на едно таванско прозорче се очертаваше тънкият профил на г. Бине, наведен над струга си, еднообразното бръмчене на който се чуваше чак в „Златен лъв.“

Една вечер, като се върна в къщи, Леон намери в стаята си килимче от кадифе и вълна, извезано с листа на светъл фон, и извика г-жа Оме; Оме, Жюстен, децата, готвачката, каза дори и на шефа си; всички искаха да видят килимчето; защо жената на лекаря проявяваше такава *щедрост* към помощника? Това им се видя чудно и накрай решиха, че тя му е *приятелка*.

Той сам караше да мислят това. Така непрестанно разправяше за нейното очарование, за ума ѝ, че веднъж Бине много грубо му отвърна:

— Та какво ми е мене, щом не съм от нейното общество!

¹⁹ Екартв — вид игра на карти.

Той се измъчваше, че не може да измисли по какъв начин да ѝ се *обясни* ; и постоянно в колебание между страха да ѝ стане неприятен и срама, че е толкова малодушен, плачеше от отчаяние и от страст; после вземаше енергични решения; пишеше писма, които късаше, отлагаше за друг път, когато пак не се осмеляваше. Често тръгваше с намерение да се реши на всичко, но това решение бързо се изпаряваше, щом видеше Ема, а когато дойдеше Шарл и го поканеше да се качи в кабриолетчето му, за да посетят заедно някой болен, той веднага се съгласяваше, покланяше се на госпожата и излизаше. Нали все пак мъжът ѝ беше част от нея?

Що се отнася до Ема, тя съвсем не се питаше, за да разбере дали го обича. Любовета, мислеше тя, трябва да дойде изведнъж със силен гръм и мълнии, тя е небесен ураган, който връхлита живота, преобръща го, изтръгва волите като листа и завлича цялото сърце в пропастта. Тя не знаеше, че когато водосточните улеи са задръстени, дъждът прави езера по терасите на къщите и живееше така в сигурност, когато внезапно съзря една пукнатина в стената.

V

То беше през един неделен февруарски ден следобед, когато валеше сняг.

Бяха тръгнали всички — г. и г-жа Бовари, Оме и г. Леон, да видят на половин левга от Йонвил в долината една предачна фабрика за лен, която сега се уреждаше. Аптекарят водеше със себе си Наполеон и Атали, за да ги разходи, а Жюстен ги придружаваше, нарамил чадърите.

Всъщност нищо не беше по-малко любопитно от това „любопитно“ нещо. Обширно празно място, дето бяха нахвърляни между купове пясък и чакъл няколко зъбчати, ръждясали вече колела, обкръжаваше дълга четириъгълна постройка, надупчена с много прозорчета. Тя не беше довършена и между гредите на покрива се виждаше небето. На върха, вързана за гредичка, стърчеше китка слама и класове и нейните трицветни ленти плющяха от вятъра.

Оме разправяше. Той обясняваше на *компанията* бъдещото значение на това предприятие, изчисляваше издръжливостта на пода, дебелината на стените и много съжаляваше, че няма бастун със сантиметри, какъвто г. Бине имаше за своя лична употреба.

Ема, която го бе хванала под ръка, се облягаше леко на рамото му и гледаше в далечината слънчевия диск, който излъчваше през мъглата своята ослепителна бледност; после тя извърна глава: Шарл беше наблизо. Каскетът му бе нахлупен до веждите и двете дебели устни потреперваха, което придаваше на лицето му някакъв глуповат израз; дори гърбът му, неговият спокоен гръб я дразнеше, а в редингота се виждаше цялото безличие на оня, който го носеше.

Докато го гледаше, вкусвайки така някаква извратена наслада в раздразнението си, Леон приближи една крачка. Студът, от който бе побледнял, сякаш бе изписал на лицето му още по-нежен копнеж; малко широката яка на ризата оставяше да се вижда между връзката и шията кожата му; крайчецът на ухото се подаваше под кичур коси, а сините му големи очи, дигнати към облаците, се сториха на Ема по-бистри и по-хубави от ония планински езера, дето се оглежда небето.

— Клетнико! — извика неочаквано аптекарят.

И отърча при сина си, който току-що бе нагазил във ворта, за да боядиса обувките си бели. От укорите, с които го обсипваше баща му, Наполеон почна да реве, а Жюстен се опитваше да изчисти обувката му с връзка слама. Трябваше обаче нож; Шарл предложи своя.

„Ах! — помисли тя. — Той носи в джоба си нож като селяк!“

Почна да пада скреж и те се върнаха в Йонвил.

Вечерта госпожа Бовари не отиде у съседите и когато Шарл излезе, щом се почувства сама, сравнението изпъкна отново с яснотата на почти непосредствено усещане и с онова удължаване на перспективата, което споменът придава на нещата. Загледана от леглото си в

пламтящия огън, тя отново както през деня видя изправения Леон, натиснал с една ръка бастунчето си до огъване, с другата хванал Атали, която спокойно смучеше парче лед. Той ѝ се струваше очарователен; не можеше да се откъсне от него; спомняше си го в други положения, в други дни, казани от него думи, звука на гласа му, него целия; и протегнала устни като за целувка, тя повтаряше: „Да, очарователен, очарователен!... Дали не е влюбен? — питаше се тя. — И в кого? Но, разбира се, в мене!“

Всички доказателства за това изведнъж изпъкнаха, сърцето ѝ подскочи. Пламъкът на камината хвърляше на пода весел отблясък; тя се простря по гръб и протегна ръце.

Тогава започна вечната жалба: „О, да би искало providението! И защо пък не? Кой пречи?“

Когато Шарл се върна в полунощ, тя се престори, че се пробужда и тъй като той вдигаше шум, събличайки се, тя се оплака от силно главоболие; сетне небрежно запита как е минала вечерта.

— Господин Леон — каза той — си отиде рано.

Тя не можа да сдържи усмивката си и заспа с душа, преляла от ново очарование.

На следния ден привечер я посети г. Льорьо, търговец на галантерия. Сръчен човек беше тоя дюкянджия.

Роден в Гаскония, но станал нормандец, към южняшката си бързивост той притури и кошоазко хитроумие. Неговото тлъсто, отпуснато, безбрадо лице беше сякаш боядисано с настойка от светъл реглис²⁰, а бялата му коса правеше още по-жив острия блясък на черните му очички. Не се знаеше какъв е бил по-рано: едни казваха — пътуващ продавач, други — banker в Руто. Онова, което се знаеше, бе, че той правеше наум такива сложни сметки, които плашеха дори Бине. Беше вежлив до прекаленост, кръстът му винаги бе полупречупен като на човек, който се покланя или кани някого.

След като остави до вратата шапката си, украсена с парче черен креп, той сложи на масата една зелена кутия и започна с безкрайни любезности да се оплаква на госпожата, че до днес не е могъл да спечели доверието ѝ. Неговото жалко дюкянче нямало с какво да привлече една *елегантна* дама — той подчерта тая дума. Но стига тя да поръча нещо, и той се наемаше да ѝ достави всичко, каквото пожелае, било разни дреболии, било долни дрехи, плетени неща или модни артикули; защото ходел редовно четири пъти месечно в града. Имал връзки с най-големите търговски къщи. Можели да попитат за него и „Тримата братя“, и „Златната брада“, и „Големият дивак“ — всички тия господа го познавали както джобовите си! Днес той бил дошъл да покаже на госпожата между другото някои неща, с които успял да се сдобие благодарение на един много рядък случай. И измъкна от кутията половин дузина бродирани якички.

Госпожа Бовари ги прегледа.

— Нямам нужда от нищо — каза тя.

Тогаз г. Льорьо деликатно показва три алжирски ешарпа, няколко пакета с английски игли, чифт сламени пантофи и накрая четири ажурно изрязани от кокосов орех чашки за яйца, изработени от каторжници. Сетне, облегнат с две ръце на масата, с източен врат и наведен, той дебнеше зяпнал погледа на Ема, който блуждаеше между тия стоки. От време на време чукваше с нокът, като че искаше да махне някоя прашинка от разгънатите изцяло копринени ешарпи; те потреперваха с леко шумолене и в зеленикавия зрак на дрезгавината златните нишки на тъканта им искряха като малки звезди.

— Колко струват те?

— Нищожна сума — отговори той, — но няма защо да бързате; когато желаете; ние не сме евреи!

Тя помисли няколко мига и най-после поблагодари на г. Льорьо, който отвърна, без да се смути от това:

²⁰ Реглис — растение, корените на което се употребяват като подкрепително лекарство.

— Добре! Ще се спогодим някой ден по-късно, аз всякога се разбирам с жените, с изключение на моята!

Ема се усмихна.

— Искам да кажа — поде той с добродушна усмивка, след като се пошегува, — че въпросът за парите не ме смущава... Пари, ако потрябва, и аз мога да ви дам.

Ема трепна изненадана.

— О — рече той живо и тихо, — не трябва да ходя много далеч, за да ви намеря пари; разчитайте на това!

И почна да разпитва за чичо Телие, стопанина на „Френското кафене“, когото г. Бовари лекуваше.

— Какво му е на чичо Телие?... Той кашля така, че разтърсва цялата къща и аз май се страхувам дали не ще му трябва вместо фланелен елек едно палто от дъски?... Той толкоз много е плюскал на младини! Тия хора, госпожо, нямат никаква мярка! Той се е изсушил от ракия! Но все пак тъжно е да видиш, че един познат си отива.

И като затваряше капака на кутията, той разсъждаваше за пациентите на лекаря.

— Без друго времето — думаше той, загледан с навъсено лице в стъклата на прозорците — е причината на тия болести! Аз също не се чувствам много добре; дори тия дни трябва да дойда да се посъветвам с господин лекаря за болките ми в гърба. А сега довиждане, госпожа Бовари; на ваше разположение, ваш покорен слуга!

И тихичко затвори вратата.

Ема поръча да ѝ донесат вечерята в стаята край камината на табла; тя се храни дълго; всичко ѝ се виждаше вкусно.

„Колко бях разумна!“ — мислеше тя, като си спомни за ешарпите.

Чу стъпки по стълбата; беше Леон. Тя стана, взе от скрина из купчината пешкири за поръбване първия, който ѝ попадна. Когато той влезе, тя изглеждаше много заета.

Разговорът не вървеше. Госпожа Бовари се отвлечаше всеки миг, а пък той беше като че съвсем смутен. Седнал на ниско столче до камината, той въртеше между пръстите си калъфа от слонова кост; тя забиваше иглата или навремени оправяше с нокът гънките на платното, не приказваше; той мълчеше, заплепен от мълчанието ѝ, както би бил заплепен от думите ѝ.

„Клето момче!“ — мислеше тя.

„Кое не ѝ се харесва у мене?“ — питаше се той.

Все пак Леон най-сетне каза, че тия дни ще трябва да отиде в Руан по служебна работа.

— Абонаментът ви за ноти е изтекъл, да го подновя ли?

— Не — отговори тя.

— Защо?

— Защото...

И като прехапа устни, тя изтегли бавно един дълъг сив конец.

Тая работа дразнеше Леон. Пръстите на Ема сякаш се обелваха в краищата; мина му през ума една галантна фраза, но не посмя да я каже.

— Значи, отказвате се? — рече той.

— От кое? — живо отвърна тя. — От музиката ли? Ах, боже мой, да! Ами че трябва да гледам къщата, да се грижа за мъжа си, сума неща и много задължения преди всичко друго.

Ема погледна часовника. Шарл се бе забавил. Тя се показва угрижена. Дори два-три пъти повтори:

— Той е толкова добър!

Помощникът се бе привързал към г. Бовари. Но такава нежност към него го учуди неприятно; все пак той продължи да сипе похвали, каквито всъщност, както казваше той, бил чувал от всички, особено от аптекаря.

— Ах, той е чудесен човек! — рече Ема.

— Несъмнено — каза помощникът.

И заговори за госпожа Оме, чието твърде небрежно облекло обикновено им даваше

материал за смях.

— Че какво от това? — прекъсна го Ема. — Добрата домакиня не се грижи за облеклото си.

И пак потъна в мълчание.

Същото беше и през следните дни; нейните думи, държане, всичко се промени. Тя взе присърце домакинската си работа, тръгна редовно на църква и стегна повече прислужницата.

Прибра Берта от кърмачката; когато имаха гости, Фелисите я довеждаше пред тях и госпожа Бовари я събличаше, за да покаже телцето ѝ. Тя казваше, че обожаваше децата; те били нейната утеха, радостта ѝ, лудостта ѝ и тя придружаваше милувките си с лирични излияния, които на всички други освен на Йонвилските жители биха напомняли Сашет от „Парижката света Богородица“.

Когато Шарл се върнеше в къщи, намираще пантофите си затоплени до камината. Жилетките му сега не оставаха без подплата, както и ризите му без копчета, и дори той имаше удоволствието да види в скрина всичките си нощни шапки, наредени на еднакви стълбчета. Сега тя не се мусеше както по-рано, когато трябваше да се поразходи из градината; каквото и да предложеше той, тя се съгласяваше, макар и да не знаеше неговите желания, на които безропотно се подчиняваше; и когато Леон го виждаше седнал след вечеря край камината, с нозе на желязната преградка, скръстил ръце на корема си, със зачервени от храносмилането бузи, с очи, овлажнени от щастие, и детето, което пълзеше по килима, и тая жена с тънка снага, която се навеждаше над гърба на креслото и го целуваше по челото, той си казваше:

„Каква лудост! И как да се приближа до нея?“

Тя му се струваше толкова добродетелна и недостъпна, че всяка надежда, дори най-смътната, го напусна.

Но чрез това свое отричане той я постави на съвсем изключително място. Тя бе очистена за него от прелестите на плътта, които той не можеше да вкуси; и в неговото сърце тя все по-величаво се извишаваше и откъсваше като апотеоз, който се възнася нагоре. То беше едно от ония чисти чувства, които течението на живота не смущава, които човек подхранва в себе си, защото са редки, и загубата на които носи много по-голяма мъка, отколкото радостта, която дава тяхното съществуване.

Ема отслабна, страните ѝ побледняха, лицето ѝ се удължи. С черните си коси, с големите си очи, със своя правилен нос и вървеж на птица, с постоянното си мълчание сега тя сякаш бегло прекосяваше живота, като едва го досягаше, и носеше на челото си неясния знак на някакво възвишено предопределение. Тя беше тъй тъжна и тъй тиха, тъй нежна и в същото време тъй сдържана, че близо до нея човек се усещаше заплепен от някакво ледено очарование, както се потръпва в църквите под дъха на цветята, размесен със студенината на мрамора. Дори чуждите хора не можаха да противостоят на това обаяние. Аптекарят казваше:

— Тая жена е с големи качества и е достойна да бъде съпруга дори на околийски началник.

Жените на жителите се възхищаваха от нейната пестеливост, пациентите — от учтивостта ѝ, бедните — от нейното милостиво сърце.

Ала тя беше преизпълнена от възжеления, от бяс, от злоба. Тая рокля с прави гънки тулеше едно развълнувано сърце и тия устни, толкова свенливи, не изричаха неговата мъка. Тя беше влюбена в Леон и търсеше самота, за да може свободно да се наслаждава на неговия образ. Неговата поява смущаваше сладостта на тия размисли. Ема изтръпваше от звука на стъпките му; после в негово присъствие вълнението спадаше и от него оставаше само безпределно учудване, което се превръщаше накрай в тъга.

Когато Леон си излизаше от тях безнадежден, не знаеше, че тя става подире му, за да го види по улицата. Тя се безпокоеше за всички негови постъпки, дебнеше лицето му; измисли цяла история, за да намери предлог да посети стаята му. Жената на аптекаря ѝ се струваше щастлива, защото спи под един покрив с него, и нейните мисли постоянно кацаха по тая

къща, както гълъбите на „Златен лъв“, които идваха там да потопят розовите си крачка и белите си криле в капчуците на стрехите. Ала колкото по-ясно сега виждаше любовта си, толкова по-силно я отблъсваше, за да не проличи и за да я намали. Искаше ѝ се Леон да долови тая любов; и си въобразяваше разни случайности, катастрофи, които биха ѝ помогнали. Несъмнено съдържаше я леността или страхът, а също така и срамът. Струваше ѝ се, че го е отблъснала много далеч, че вече е късно, че всичко е загубено. Ала после гордостта, че може с радост да си каже: „Аз съм добродетелна“, да се оглежда в огледалото, като взема примерни пози, я утешаваше донякъде за жертвата, която смяташе, че прави.

Тогаз жаждата на плътта, властните желания за пари и тъгата от страстта ѝ, всичко се смеси в една-единствена мъка; вместо да извърне мисълта си от нея, тя още повече я сплиташе с тая мъка, възбуждайки се сама към страдание, като постоянно търсеше случаи за това. Тя се раздраваше от едно лошо поднесено ястие или от полуотворена врата, страдеше за кадифето, което можеше да има, за щастieto, което ѝ липсваше, от твърде извисените си мечти и от твърде тясната си къща.

Но онова, което я отчайваше, бе, че Шарл, както изглежда, не подозираше нейното мъчение. Неговата увереност, че ѝ дава щастие, ѝ се струваше глупашко оскърбление, а спокойната му сигурност, отгоре на всичко — неблагодарност. Та за кого беше тя добродетелна? Не беше ли той пречка за всяко щастие, причина за всяка злочестина, подобно на остър шип в тия сложни ремъци, които я стягаха от всички страни?

И така, тя прехвърли единствено върху него многоликата омраза, родена от отегчението, и всяко усилие да намали тая омраза само я увеличаваше; защото тая безполезна мъка се прибавяше към другите причини на отчаянието ѝ и още повече засилваше отдалечаването от него. Собствената ѝ кротост я караше да се бунтува. Делничността на обикновения семеен живот я тласкаше към мечтания за разкош, съпружеската нежност — към прелюбодеяние. Искаше ѝ се Шарл да я бие, за да може с по-голямо право да го мрази, да отмъщава. Понякога се учудваше на жестоките мисли, които минаваха през ума ѝ; а трябваше да продължава да се усмихва, да се чува сама как повтаря, че е щастлива, да оставя другите да мислят, че е така!

И все пак това лицемерие ѝ беше противно. Обземаха я изкушения да избяга някъде далеч с Леон, за да опита нов жребий; но веднага в душата ѝ се откриваше неясна пропаст, пълна с мрак.

„А и той вече не ме обича — мислеше тя. — Какво да правя? Чия помощ да чакам, каква утеха, какво облекчение?“

И оставане смазана, задъхана, неподвижна, ридаше тихо и сълзите ѝ течаха.

— Защо не кажете на господаря? — питаше я прислужницата, когато влизаше при нея през тия кризи.

— Това е от нерви — отговаряше Ема. — Не му казвай нищо, защото ще се натъжи.

— Ах — продължаваше Фелисите, — вие сте също като Герина, дъщерята на чичо Герин, рибар в Поле, с която се запознах в Диеп, преди да дойда у вас. Тя беше толкова тъжна, толкова тъжна, че когато човек я видеше изправена на прага на къщата, изглеждаше като траурно платно, провесно на вратата. Болката ѝ, както изглежда, беше нещо като мъгла в главата и нито лекарите, нито свещеникът можаха да ѝ помогнат. Щом я хванеше много силно, тя отиваше съвсем самичка край морето и когато митническият поручик правеше обиколката си, често я намираше простряна по очи и разплакана върху морските камъчета. Сетне, след като се омъжи, разправят, че ѝ минало.

— А пък мене — казваше Ема — това ме сполетя след сватбата.

VI

Една вечер, седнала до отворения прозорец, тя гледаше Лестибудоа, клисаря, който подкастрияше чемширите, когато неочаквано чу камбаната за вечерня.

Беше началото на април, когато игликите цъфтят, когато марен вятър минава над

прекопаните лехи и градините, също като жените, сякаш се пременят за летните празници. През пръчките на беседката и отвъд в далечината сред ливадите се виждаше реката, дето чертаеше своите волни извивки. Привечерната мъглица минаваше през безлистните тополи, засеняйки техните очертания с модър цвят, по-блед и по-прозирен от най-нежния тюл, закачен на клоните им. В далечината вървеше добитък; не се чуваха нито стъпките му, нито мучения; а камбаната, която биеше непрестанно, лееше в пространството своята мирна жалба.

Под тоя повтарян звън мисълта на младата жена се зарея в далечните ѝ спомени от детинството и от пансиона. Спомни си големите свещници на олтара над вазите с цветя и над дарохранителницата с колонки. Поиска ѝ се да потъне както някога в дългата редица бели забрадки, прошарена тук-там с черно от коравите качулки на сестрите-монахини, склонени над молитвените столове; в неделните дни през литургията, когато дигнеше глава, тя съзираше образа на светата Дева сред виещия се синкав дим на тамяна, който възлизаше. И тогава я обзе някакво умиление; почувства се отпаднала и съвсем изоставена, като птиче перце, завъртяно от буря; и така, без сама да съзнава, тя се запъти към църквата, готова на всякакъв обет, стига да можеше да стопи душата си и цялото ѝ съществуване да изчезне в него.

На площада срещна Лестибудоа, който се връщаше от църква; за да не му се намали надницата, той предпочиташе да прекъсне работата си и сетне пак да я продължи и затова биеше камбаната, когато му беше удобно. А от друга страна, по-ранното биене на камбаната предупреждаваше децата за урока по вероучение.

Някои деца вече бяха дошли и играеха на топка по плочите на гробището. Други, възседнали като кон стената, бяха размахали нозе и сечаха с дървените си обуца високата коприва, поникнала между ниския зид и последните гробове. То беше единственото зелено място; всичко останало бе само каменни плочи, посипвани постоянно със ситен прах, макар клисарят да ги измитаеше.

Обути в терлици, децата тичаха там като по паркет, приготвен за тях. И виковете им се чуваха през бумтежа на камбаната. Той отслабваше заедно с люлеенето на дебелото въже, спуснато от камбанарията, което влачеше единия си край по земята. Минаваха лястовици с къси викове и режеха въздуха със своя остър летеж, прибирайки се в гнездата си под керемидите на капчука. Някаква лампа светеше в дълбочината на църквата, т.е. не лампа, а фитил на кандило в провесена стъклена чашка. Отдалеч светлината му беше като белезникаво петно над маслото. Дълъг слънчев лъч минаваше през източната част на църквата и от това ниските места и ъглите ставаха по-тъмни.

— Де е свещеникът? — попита госпожа Бовари едно момченце, което клатеше в разширената дупка въртящата се преграда на вратата.

— Сега ще дойде — отговори детето.

И наистина вратата към жилището на свещеника скръцна и абат Бурнизиан се появи; децата безредно отърчаха към църквата.

— Ах, тия мързеливци! — измърмори духовникът. — Винаги все същите!

И като дигна един разпокъсан учебник по вероучение, който беше ритнал, добави:

— Няма тичане към нищо!

Ала щом съзря госпожа Бовари, той каза:

— Извинете, не ви познах.

Той пхна учебника в джоба си и се спря, като продължи да клати между двата си пръста тежкия ключ от дарохранителницата.

От блясъка на залеза, който падаше право върху лицето му, неговото расо, лъснато на лактите и изнищено в полите, изглеждаше по-светло. По широките му гърди се редяха покрай малките копчета мазни и тютюневи петна, които ставаха по-многобройни, колкото се отдалечаваха от бялата якичка, дето се виждаше червената му сбърчена кожа; тя беше нашарена с жълти капчици, които се губеха в острите косми на сплъстената му брада. Той току-що бе вечерял и дишаше шумно.

— Как сте? — добави той.

— Зле — отговори Ема, — тежко ми е.

— Е, да, и аз съм така — поде духовникът. — Първите горещини, нали, съвсем омаломощават. А пък какво да се прави, родени сме, както казва свети Павел, да страдаме. Но какво мисли г. Бовари за това?

— Той ли? — рече тя с жест на презрение.

— Как? — отвърна добрякът съвсем учуден. — Не ви ли предписва нещо?

— Ах — каза Ема, — аз имам нужда не от земни церове.

Ала свещеникът поглеждаше от време на време в църквата, дето всичките коленичили хлапаци се блъскаха с рамене и падаха като карти за игра.

— Бих искала да зная... — поде тя.

— Чакай, чакай, Рибуде — извика свещеникът гневно, — ей сега ще дойда да ти сгрея ушите, непослушничко!

И като се обърна към Ема, продължи:

— Това е синът на дърводелеца Буде; родителите му са охолни и го оставят да върши каквото си ще. Но ако поиска, той лесно може да учи, защото е много способен. И аз на шега понякога му казвам Рибуде (както се нарича склонът, по който трябва да тръгнете, за да отидете в Маром) и дори му казвам — мой Рибуде. Ха-ха! Връх Рибуде!²¹ Завчера разправих това на негово преосвещенство и той се засмя... благоволи да се засмее. А как е г. Бовари?

Тя сякаш не чу. Той продължи:

— Постоянно зает навярно? Защото в цялата енория ние двамата с него сме най-отрупаните с работа хора. Но той е лекар на телата — добави свещеникът с плътен смях, — а пък аз съм на душите.

Ема впи умоляващ поглед в него.

— Да... — рече тя — вие облекчавате всички страдания.

— Ах, недейте казва това, госпожа Бовари! Дори тая заран трябваше да отида в Ба-Диовил за една крава, тя се подула, а те помислили, че е магия. Не зная как всичките им крави... Но извинете! Лонгмар и Буде, непрокопсаници такива, ще престанете ли?

И с един скок той хукна в църквата.

Хлапетата в това време се натискаха около високия аналой, катереха се по скамейката на певците, отваряха требника; а други дебнешком вече отиваха към изповедалнята. Ала неочаквано свещеникът изсипа върху всички град от плесници. Хващайки ги за яките на палтенцата, той ги дигаше от земята и ги слагаше пак на колене върху плочите пред олтара тъй силно, като че искаше да ги посади там.

— Да — рече той, като се върна при Ема, разгъвайки голямата си басмена кърпа, единия край на която държеше в зъби, — земеделците са наистина за окайване!

— Има и други за окайване — рече тя.

— Несъмнено! Градските работници например...

— Не са те...

— Прощавайте! Аз съм виждал между тях клетни майки, добродетелни жени, уверявам ви, истински светици, които нямаха дори хляб.

— Но ония — каза Ема (и ъгълчетата на устните ѝ се сгърчиха при тия думи), — ония, господин кюре, които имат хляб, а нямат...

— Огън през зимата ли? — каза свещеникът.

— Е, та що от туй?

— Как що от туй? Мене ми се струва, че когато човек е добре стоплен, добре нахранен... защото най-сетне...

— Боже мой, боже мой! — въздъхна тя.

²¹ Непреводима игра на думи: в оригинала mon Riboudet — мой Рибуде, и mont Riboudet — връх Рибуде.

— Вас не ви е добре — каза той, като пристъпи обезпокоен. — Навярно храносмилането? Трябва да си отидете в къщи, госпожа Бовари, да пиете малко чай; той ще ви подкрепи или пък чаша студена вода със захар.

— Защо?

Тя приличаше на човек, който се пробужда, след като е сънувал.

— Защото пипате челото си с длан. Помислих, че ви се вие спят.

Сетне се сети:

— Но вие ме молахте за нещо? За какво? Не мога да си спомня.

— Аз ли?... Нищо... нищо... — повтаряше Ема.

И нейният поглед, който се плъзгаше наоколо, бавно се отпусна върху стареца в расо. Те се гледаха, застанали един срещу друг, без да си придумат.

— Тогава, госпожа Бовари — каза най-сетне той, — извинявайте, но нали знаете, дългът преди всичко; трябва да изпратя моите нехранимайковци. Наближава първото им причастие. Страх ме е да не ме изненадат с нещо. Затова от Възнесение насам ги оставям всяка сряда точно един час повече. Клетни деца! Човек трябва още отрано да ги отправи в божия път, както и той сам чрез устата на божествения си син ни препоръча... Бъдете здрава, госпожо; моите почитания на господин съпруга ви!

И влезе в църквата, като още при вратата коленичи един път.

Ема го видя как се загубва между двойната редица столове, стъпващ тежко, с малко наведена към рамото глава и с полуразтворени, издадени навън ръце.

След това тя се завъртя кръгом, изцяло, като статуя около оста си, и пое към къщи. Но дебелият глас на свещеника и звънливите гласове на хлапетата стигаха до ушите ѝ и продължаваха подире ѝ.

— Християнин ли си?

— Да, християнин съм.

— Кой се нарича християнин?

— Онзи, който, след като е бил кръстен... кръстен... кръстен...

Тя се изкачи по стъпалата, като се държеше за рамката на перилата, и когато влезе в стаята си, падна в едно кресло.

През стъклата гаснеше меко, на вълни белезникавият зрак. Мебелите сякаш бяха станали още по-неподвижни по местата си и потъваха в сянката като в някакъв тъмен океан. Камината беше загаснала, стенният часовник все така тракаше и Ема усети някакво смътно учудване от тоя покой на нещата, когато в самата нея бе такава бъркотия. Но между прозореца и работната маса малката Берта се олюляваше в плетените си пантофки и се мъчеше да отиде до майка си, да хване краищата на панделките от престилката ѝ.

— Остави ме! — каза майката, като я отстрани с ръка.

Момиченцето скоро пак дойде, още по-близо до коленете ѝ, и като се опря на тях с ръце, дигна към майка си своите големи сини очи, а струйка чиста плюнка протече от устните му върху копринената престилка.

— Остави ме! — повтори силно раздразнена младата жена.

Лицето ѝ уплаши детето, което почна да вика.

— Е, остави ме де! — каза тя, като го блъсна с лакът.

Берта падна в краката на скрина срещу медната закачалка; тя поряза бузата си, потече кръв. Госпожа Бовари отърча да я вдигне, скъса шнура на звънеца от дърпане, извика с все сила прислужницата и беше почнала да я проклина, когато влезе Шарл. Беше време за вечеря, той се връщаше.

— Виж, мили — каза му със спокоен глас Ема, — малката играеше и се нарани, като падна.

Шарл я успокои, че не е нещо сериозно, и отиде да вземе лекарство за спиране на кръвта.

Госпожа Бовари не слезе в трапезарията; тя искаше да остане и сама да се грижи за детето си. Но като гледаше спящото дете, остатъкът от безпокойството ѝ постепенно се разся

и тя помисли, че е много глупава и добра, задето преди малко се бе разтревожила от такава дреболия. Бертата наистина вече не плачеше. Сега диханието ѝ подигаше едва забележимо памучната покривка. В ъглите на полузатворените ѝ клепащи бяха останали едри сълзи и между ресниците се съзираха навътре две бледи зеници; залепената на бузата мушамичка дърпаше накриво опънатата кожа.

„Чудно нещо — мислеше Ема, — колко грозно е това дете!“

В единадесет часа вечерта, когато Шарл се върна от аптеката (дето бе отишъл след вечеря да върне останалата му мушамичка), завари жена си, изправена до люлката.

— Но нали ти казах, че няма нищо — рече той, като я целуна по челото, — не се измъчвай, мила, ще се разболееш!

Той се бе заседял при аптекаря. Макар че не бе проявил голямо безпокойство, г. Оме все пак се постара да го ободри, да му подигне духа. Разприказваха се за различни опасности, които заплашват децата, и за небрежността на слугите. Госпожа Оме била патила от това и още имала на гърдите си белег от една паничка с жар, която готвачката преди години изтървала върху престилчицата ѝ. Затова тия добри родители вземали сума предпазни мерки. Ножовете никога не се точели, нито подовите се мажели. Прозорците имали железни пречки, а камината — яка преграда. Малките Оме въпреки независимия си нрав не могли да мръднат без надзор върху тях; при най-слабата хрема баща им ги тъпчел с лекарства за настинка и дори след като навършили четири години, носели безмилостно дебели подплатени шапчици. Това наистина било мания на госпожа Оме; нейният съпруг вътрешно бил огорчен от това, опасявайки се от възможните последици, които подобно стягане можело да има за мислителните органи, и той дори не се стърпявал да ѝ каже:

— Ти май искаш да ги правиш кариби или ботокуди²²?

Шарл на няколко пъти се бе опитал да прекъсне разговора.

— Имам да ви кажа нещо — пошепна той на ухото на помощника, който бе тръгнал пред него в коридора.

„Дали не подозира нещо?“ — питаше се Леон. Сърцето му заби и той потъна в догадки.

Най-сетне, след като затвори вратата, Шарл го помоли да види в Руан каква е цената на един хубав дагеротип²³; това беше сантиментална изненада, която искаше да направи на жена си, едно нежно внимание — снет, облечен във фрак. Но той искаше да знае предварително колко ще струва; това нямаше да затрудни г. Леон, понеже той ходеше в града почти всяка седмица.

Защо ходеше? Оме подозираше някоя *младежка история*, някаква интрижка. Но се лъжеше: Леон нямаше никаква любовна историйка. Както никога той беше тъжен и госпожа Льофрансоа виждаше ясно това от многото храна, която оставаше в чинията му. За да разбере повече, тя запита бирника; Бине ѝ отговори грубо, че *не служи в полицията*.

Все пак неговият другар му се виждаше много особен; защото Леон често се отпускате на стола си, разперваше ръце и се оплакваше не много ясно от съществуването си.

— Това е, защото нямате достатъчно развлечения — думаше бирникът.

— Какви?

— На ваше място бих си взел един струг.

— Но аз не умея да работя на струг — отговаряше помощникът.

— А, да, вярно е — казваше другият, като поглаждаше челюстта си, изразявайки презрение, смесено със самодоволство.

Леон се бе уморил да обича безрезултатно; после почваше да усеща оная потиснатост, която обзема човека от повтарянето на един и същ живот, когато никакъв интерес не движи тоя живот и никаква надежда не го подкрепя. Толкова му бяха омръзнали Йонвил и неговите

²² Ботокуди — индийски племена в Антилските острови и в Бразилия.

²³ Дагеротип — първите фотографически снимки са се наричали дагеротипи.

жители, че само видът на известни хора, на известни къщи го дразнеше до болка; и аптекарят при всичкото си добродушие му беше станал непоносим. Ала и перспективата за едно ново положение бе за него колкото примамлива, толкова и страшна.

Тая боязливост скоро се превърна в нетърпение и тогава в далечината Париж зазвъня във въображението му със своите балмаскета и със смеха на гризетките. Щом трябваше да довърши право, защо да не заmine? Кой му пречеше? И той почна да се подготвя вътрешно: нареди предварително заниманията си. Нагласи в ума си един апартамент. Ще почне там артистичен живот! Ще взема уроци по китара! Ще има халат, баска барета, пантофи от синьо кадифе; и дори отсега се възхищаваше от двете кръстосани шпаги на камината с един череп и китарата над тях.

Мъчнотията беше да получи съгласието на майка си; всъщност това изглеждаше много разумно. Дори шефът му казваше, че трябва да отиде да учи и другаде, дето ще може да напредне повече. Като взе едно средно решение, Леон потърси място за втори помощник в Руан, но не намери. Накрай написа на майка си дълго, подробно писмо, в което излагаше основанията си да се премести незабавно в Париж. Тя се съгласи.

Той никак не бързаше. Цял месец Ивер всеки ден пренасяше за него от Йонвил за Руан и от Руан за Йонвил сандъци, куфари, пакети; и след като натъкми гардероба си, стегна трите си кресла, купи цял запас носни кърпи, с една дума, направи повече приготовления, отколкото за околосветско пътуване, почна да отлага заминаването си от една седмица до друга, докато получи второ писмо от майка си, в което тя настояваше да тръгне по-скоро, щом иска да изкара изпита си преди ваканцията.

Когато дойде време да се прегръщат за сбогуване, госпожа Оме се разплака; Жюстен хълцаше; Оме, като твърд мъж, скри вълнението си. Той пожела да носи горното палто на приятеля си до оградата на нотариуса, който щеше да закара Леон в Руан със собствената си кола. Леон имаше време само да се сбогува с госпожа Бовари.

Когато се изкачи по стъпалата, той не можеше да си поеме дъх и се спря. Щом влезе, госпожа Бовари бързо стана.

— Пак аз! — каза Леон.

— Аз бях уверена!

Тя прехапа устни и вълна от кръв преля под кожата ѝ, която порозовя цялата — от корените на косите до ръба на якичката ѝ. Тя остана права, облегната на дървената част на стената.

— Господин Бовари не е ли тук? — поде той.

— Отсъства.

Тя повтори:

— Отсъства.

Тогаз настъпи мълчание. Те се погледнаха; и техните мисли, приобщени в една и съща мъка, се притиснаха плътно като две трептящи гърди.

— Искан ми се да целуна Берта — каза Леон.

Ема слезе няколко стъпала и извика Фелисите. Леон бързо хвърли наоколо си един обгръщащ всичко поглед, който спря по стените, по етажерките, сякаш искаше да проникне във всичко, да отнесе всичко.

Но тя влезе и прислужницата доведе Берта, която люлееше на връвчица една вятърна мелница, обърната наопаки.

Леон я целуна няколко пъти по шийката.

— Сбогом, мило дете, сбогом, миличко, сбогом!

И я даде на майка ѝ.

— Изведете я — каза тя.

Останаха сами.

Госпожа Бовари, обърната гърбом, бе залепила лице на прозореца; Леон държеше каскета си в ръка и тупаше леко бедрото си с него.

— Ще вали дъжд — каза Ема.

— Имам наметка — отговори той.

— А!

Тя се обърна с наведена брадичка и чело, издадено напред. Светлината се плъзгаше по лицето ѝ като по мрамор до извивката на веждите, без да може да се разбере какво гледаше Ема в кръгозора, нито какво мислеше в себе си.

— Хайде, сбогом! — въздъхна той.

Тя вдигна глава с внезапно движение:

— Да, сбогом... тръгвайте!

Те пристъпиха един към друг; той подаде ръка, тя се подвоуми.

— Значи, по английски — каза тя, като се помъчи да се засмее, и му подаде ръката си.

Леон я усети между пръстите си и стори му се, че най-съкровеното от цялото му същество преливаше в тая влажна длан.

После разтвори ръка, очите им пак се срещнаха и той изчезна.

Когато стигна до халите, той спря и се скри зад един стълб, за да погледа за последен път тая бяла къща с четирите зелени жалузи. Стори му се, че вижда зад прозореца на стаята сянка; но завесата сама, като че никой не я досягаше, се откачи от розетката, раздвижи бавно дългите си, полегати дипли, които наведнъж се разстлаха, и остана права, по-неподвижна от варосана стена. Леон хукна.

Отдалеч той видя на пътя кабриолета на шефа си, а встрани човек с престилка от зебло, който държеше коня. Оме и господин Гийомен разговаряха. Чакаха го.

— Прегърнете ме — каза аптекарят просълзен, — ето ви палтото, скъпи приятелю; пазете се от студа! Грижете се за себе си! Гледайте се!

— Хайде, Леон, качвай се! — каза нотариусът.

Оме се наведе над калника и с пресечен от хълцания глас отрони двете тъжни думи:

— Добър път!

— Довиждане — отговори господин Гийомен. — Хайде, карай!

Те заминаха. Оме си отиде.

Госпожа Бовари бе отворила прозореца към градината и гледаше облаците.

Те се трупаха на запад над залеза, към Руан, и бързо търкаляха своите черни спирали, иззад които излизаха широки слънчеви ивици като златни стрели от някакъв провиснал трофей, докато останалата част на пустото небе беше бяла като порцелан. Ала един пристъп на буря преви тополите и изведнъж рукна дъжд; той зачука по зелените листа. Сетне слънцето отново блесна, кокошки закудкудякаха, врабците пърхаха в мокрите храсти и стичащите се по пясъка вадички носеха розови акациеви цветчета.

„Ах, колко далеч трябва да е вече той!“ — помисли тя.

Господин Оме както обикновено дойде в шест и половина часа по време на вечерята.

— Е — рече той, — значи, изпроводихме преди малко нашия младеж?

— Изглежда! — отговори лекарят.

После се изви на стола и запита:

— А какво ново към вас?

— Нищо особено. Само жена ми следобед е малко поразстроена. Нали знаете, жените се вълнуват от дреболии! Особено моята! И не бива да им се сърдим за това: тяхната нервна система е много по-податлива от нашата.

— Клетият Леон! — каза Шарл. — Как ли ще живее в Париж? Дали ще може да свикне?

Госпожа Бовари въздъхна.

— Хайде де! — каза аптекарят, като цъкна с език. — Изискани ястия в гостилниците! Маскарадни балове! Шампанско! Уверявам ви, ще кара чудесно!

— Не ми се вярва, че ще се разхайти — забеляза Бовари.

— И аз не вярвам — поде живо г. Оме, — макар че той ще трябва да върви заедно с другите, за да не го сметнат за езуит. А вие не знаете какъв живот водят в Латинския квартал тия обесници с актрисите! Но студентите са много добре гледани в Париж. Щом имат

най-мъничкото качество, което може да се хареса, тях ги приемат в най-доброто общество и има дами, дори от предградието Сен-Жермен, които се влюбват в тях, а това им дава възможност по-късно да сключват много изгодни бракове.

— Но — каза лекарят — аз се страхувам за него, че... там...

— Имате право — пресече го аптекарят, — това е опакото на медала! И трябва постоянно да пазите там джобовите си. Да речем, че сте в някоя обществена градина; представя ви се някакъв си господин, добре облечен, дори с орден, когото човек може да сметне за дипломат; дохожда при вас; заприказвате; той хитро кара по-нататък, предлага ви емфие или вдига падналата ви шапка. След това още повече се сближавате; води ви в кафене, кани ви във вилата си, между две чаши вино ви запознава с всякакви хора и използва три четвърти от времето, за да пипне кесията ви или да ви завлече в някои гибелни постъпки.

— Това е вярно — отговори Шарл, — но аз мислех най-вече за болестите, за тифусната треска например, от която боледуват студентите от провинцията.

Ема изтръпна.

— Поради промяната в начина на живот — продължи аптекарят — и от сътресението, последица от тая промяна, което засяга целия организъм. А после парижката вода, нали знаете, ястията в гостилниците, тия гозби с подправки в края на краищата сгорещават кръвта и не струват, кой каквото ще да казва, колкото една хубава домашна гозба. Аз лично винаги съм предпочитал домашната кухня. Тя е по-здрава! И когато учех фармация в Руан, бях в пансион; хранех се с професори.

И продължи да изказва общите си възгледи и личните си симпатии, докато дойде Жюстен да го вика да приготви „кокоше мляко“²⁴.

— Нито миг почивка! — извика той. — Винаги прикован! Не мога да изляза ни за минута! Като работен кон трябва да се потя с кръв и вода! Какъв окаян ярем!

Като отиде до вратата, попита:

— Сега се сетих: знаете ли новината?

— Какво?

— Това, че е твърде възможно — поде Оме, като дигна вежди и лицето му стана съвсем сериозно — селскостопанският събор на Долна Сена да стане в Йонвил л'Абеи, Поне така се мълви. Тая заран вестникът загатва нещичко. Това ще бъде от най-голямо значение за нашата околия! Но за това пак ще поговорим. Благодаря ви; виждам, Жюстен носи фенер.

VII

Следният ден беше мрачен за Ема. Всичко ѝ се стори обвито в някаква черна мъгла, която смъртно плуваше около повърхността на нещата, и мъката нахлуваше в душата ѝ с оня тих вой на зимния вятър, който се чува в запустелите замъци. То беше размисъл за онова, което вече няма да се върне, умора, която обзема човек след всяко свършено нещо, и най-сетне болката от всяко прекъсване на движение, с което си свикнал, внезапното спиране на продължителен трепет.

Както след връщането си от Вобиесар, когато кадрилите се въртяха в главата ѝ, тя усещаше някаква мрачна тъга, някаква тъпа безнадеждност. Виждаше сега Леон по-голям, по-хубав, по-приятен, по-неясен; макар и разделен от нея, той не я бе напуснал, беше тук и стените на къщата сякаш бяха запазили сянката му. Тя не можеше да откъсне поглед от килима, по който беше стъпвал, от празните столове, дето бе седял. Реката продължаваше да тече и тласкаше бавно дребните си вълни към плъзгавия бряг. Много пъти те бяха се разхождали там под същия шепот на вълните върху мъхестите камъчета. Какво хубаво слънце ги беше гряло! Какви хубави следобеди бяха прекарвали сами на сянка, в дъното на градината! Той четеше на глас, гологлав, седнал на столче от сухи пръчки; свежиет вятър от

²⁴ „Кокоше Мляко“ — жълтък от яйце, разбит със захар и мляко.

ливадите размърдваше листата на книгата и латинките на беседката... Ах, той беше заминал — единственото очарование на живота ѝ, едничката възможна надежда за щастие! Как можа тя да не хване това щастие, когато то беше пред нея! Защо не го задържа с две ръце, на колене, когато той искаше да избяга? И тя се прокле, защото не бе обичала Леон; усети жажда за устните му. Обзе я желание да хукне, да го намери, да се хвърли в прегръдките му, да му каже: „Ето ме, твоя съм!“ Но Ема предварително се объркваше от мъчнотиите на намерението си, а желанията ѝ, към които се прибавяше съжаление, ставаха от това още по-силни.

Оттогава тоя спомен за Леон се превърна в център на нейната мъка; той искреше по-силно, отколкото огън, накладен от пътници в руските степи и изоставен върху снега. Тя се втурваше към него, сгушваше се, разравяше нежно това загасващо огнище, търсеше наоколо си всичко, което би могло да го разпали повече; най-далечните спомени, както и най-скорошните случаи, онова, което изпитваше, и онова, което си въобразяваше, чувствените и желания, които се разсейваха, плановите ѝ за щастие, разчупени от вятъра като сухи клони, нейната безплодна добродетел, нейните угаснали надежди, къщните неприятности — тя събираше всичко, вземаше всичко и употребяваше всичко, за да сгорещи своята скръб.

Между това пламъците затихваха, било че горивото се свършваше, било че бе натрупала твърде много. Любовта полека-лека угасваше. Поради отсъствието съжалението се потискаше от навика; и онова пожарно зарево, което обагряше с пурпур нейното бледно небе, се застла с повече мрачина и постепенно изчезна. В своето замаяно съзнание тя смяташе дори отвращението си към съпруга за влечение към любовника и парливостта на злобата като топлота на нежността; но понеже ураганът продължаваше да вилнее и страстта изцяло се изпепели, а никаква помощ не дойде, никакво слънце не изгря, от вси страни падна дълбока нощ и тя остана загубена сред ужасен студ, който цяла я пронизваше.

Тогаз, както в Тост, почнаха тежки дни. Сега тя се смяташе много по-нещастна, защото имаше опита на скръбта ведно с увереността, че тя няма да има край.

Жена, която си бе наложила толкова големи жертви, можеше да си позволи някои прищевки. Тя си купи готически молитвен стол и за един месец похарчи четиринадесет франка за лимони, за да чисти ноктите си! Писа в Руан да ѝ изпратят синя кашмирена рокля; избра си от Льорьо най-хубавия ешарп; тя се опасваше с него над домашната роба; и при затворени капаци, с книга в ръка, лежеше на канапето в тая премяна. Често сменяше прическата си: ту китайска, ту на меки къдрици или на плитки; вчеса се на крив път и подви косите си надолу като мъж.

Реши да учи италиански: купи речници, граматика, куп бели листа. Опита да чете сериозни книги, история и философия.

Понякога нощем Шарл се събуждаше стреснат, мислейки, че го викат за някой болен.

— Ида — избърборваше той.

А това бе звукът на клечка кибрит, когато Ема драскаше, за да запали лампата. Но с книгите ставаше същото, както и с ръкоделията, които, само започнати, затрупваха нейния скрин; тя ги вземаше, оставяше ги и започваше други.

Имаше пристъпи, през които лесно би могла да стигне до чудатости. Един ден твърдеше — противно на мъжа си, — че би могла да изпие половина голяма чаша ракия, и понеже Шарл има глупостта да я предизвика, тя глътна ракията наведнъж.

Макар че имаше лекомислени прояви (по думите на йонвилските жители), Ема все пак не изглеждаше щастлива и обикновено в ъглите на устата ѝ имаше оная застинала гънка, която сгърчва лицата на старите моми и на неуспелите честолюбци. Тя беше цялата бледа, бяла като платно; кожата на носа ѝ се опъваше към ноздрите, очите ѝ гледаха някак неопределено. Когато намери три сиви косъма на слепите си очи, заговори за своята старост.

Често съвсем отпадала. Веднъж дори има кръвохрачене и тъй като Шарл се суетеше и не скриваше безпокойството си, тя каза:

— Е, та що от туй?

Шарл се оттегли в кабинета си, облакът се на масата, седнал в креслото под френологичната глава, и заплака.

Той писа на майка си, молейки я да дойде, и имаха дълги разговори по повод на Ема.

Какво да решат? Какво да се прави, щом тя отказваше да се лекува с каквото и да е?

— Знаеш ли какво трябва на жена ти? — подемаше старата Бовари. — Усилен труд, ръчна работа! Ако беше принудена, както толкова други, да изкарва прехраната си, тя нямаше да има тия настроения, родени от купищата глупости, с които си тъпче главата, и от празнотата, в която живее.

— Но тя се занимава — отговаряше Шарл.

— О, занимава се! С какво? Да четете романи, лоши книги, съчинения против вярата, дето се подиграват на свещениците с думи, взети от Волтер. Но всичко това ще отиде още по-далеч, клето чедо, и всеки, който няма вяра, винаги свършва зле.

Така че решено беше да попречат на Ема да четете романи. Тая работа съвсем не изглеждаше лесна. Добрата жена се нагърби да я свърши: когато минеше през Руан, тя щеше да отиде лично при книжаря и да му съобщи, че Ема прекратява абонамента си. А ако той въпреки това упорства в тоя свой занаят на отровител, няма ли човек право да се обърне към полицията?

Сбогуването на свекървата със снахата беше сухо. През трите седмици, докато бяха заедно, те не бяха разменили и четири думи, като не се смятат въпросите и любезностите при срещането им на трапезата и вечер, преди да си легнат.

Старата госпожа Бовари си замина в сряда, пазарния ден в Йонвил.

От заранта площадът беше задръстен с цял ред двуколки, които, облепени в земята и с окови във въздуха, заемаха мястото пред къщите от църквата до странноприемницата. Отсреща имаше палатки, дето се продаваха памучни платове, вълнени одеяла и чорапи заедно с конски юлари и връзки сини панделки, краищата на които се развяваха от вятъра. Едра железария бе сложена на земята между пирамиди от яйца и кошници със сирене, отдето се промушваха лепкави сламки; до земеделските машини — ниски клетки, в които кудкудякаха кокошки и подаваха през пречките главите си. Множеството, струпано на същото място, без да ще да помръдне, застрашаваше от време на време да строши стъклата на аптеката към улицата. Всяка сряда аптеката винаги беше пълна и хората се тъпчеха там не толкова да купуват лекарства, колкото за медицински съвети: такава блестяща известност имаше господин Оме из околните селища. Неговата здрава самоувереност беше замаяла селяните. Те го смятаха за най-големия от лекарите.

Ема се беше облакътвила на прозореца (тя често правеше това: в провинцията прозорецът замества театъра и разходките) и се развличаше, гледайки навалицата от селяни, когато съзря някакъв господин в редингот от зелено кадифе. Той носеше жълти ръкавици, макар че бе обут с груби гетри, и отиваше към къщата на лекаря, следван от един селянин, който вървеше, отпуснал глава, с много умислен вид.

— Мога ли да видя господин лекаря? — попита той Жюстен, който приказваше на прага с Фелисите.

И като го помисли за прислужник: в къщата, добави:

— Кажете му, че господин Родолф Буланже от Ла Юшет го търси.

Новодошлият прибави към името си титулната частица не от суетност, но за да разберат по-добре кой е. Ла Юшет наистина беше имение близо до Йонвил, от което той бе успял да придобие замък с два чифлика, които обработваше сам, без да се притеснява много. Живееше по ергенски и минаваше за човек, който има *петнадесет хиляди доход*.

Шарл влезе в залата. Г-н Буланже му посочи ратая си, който искаше да му пуснат кръв, защото усещал мравки *по снагата си*.

— Това ще ме изчисти — отвръщаше той на всички доводи.

Тогава Бовари поръча да донесат бинт и едно легенче и помоли Жюстен да го държи. После се обърна към съвсем побледнелия селянин:

— Никак да не се боиш, юначе!

— Не, не — отговори човекът, — карайте.

И със самохвалски вид протегна голямата си ръка. От рязването на ланцета кръвта бликна и опръска огледалото.

— Дай по-близо легенчето! — викна Шарл.

— А — рече селянинът, — също като малко изворче, което тече! Каква червена кръв съм имал! Това е хубав белег, нали?

— Понякога — поде лекарят — отначало не се усеща нищо, после идва припадъкът и особено когато са яки хора като него.

При тия думи селянинът изпусна калъфчето, което въртеше между пръстите си. Облегалото на стола изпраща от разтърсването на плещите му. Шапката му падна.

— Предполагах, че това ще се случи — рече Бовари, като натисна вената с пръст.

Легенчето в ръцете на Жюстен затрепера: коленете му се подгънаха, той побледня.

— Ема, Ема! — позова Шарл.

С един скок тя слезе по стъпалата.

— Оцет! — викна той. — А, господи! Двамина наведнъж!

И от вълнение едва можа да сложи компреса.

— Няма нищо — каза съвсем спокойно г. Буланже, поемайки в ръцете си Жюстен.

И го сложи на масата, като облегна гърба му на стената.

Госпожа Бовари почна да измъква връзката му. Шнурът на ризата беше вързан на възел; няколко минути нейните леки пръсти досягаха шията на юношата; сетне тя намокри батистената си кърпичка с оцет и наквасваше слепите му очи бързо и често, като духаше лекичко отгоре.

Коларят се свързе, но припадъкът на Жюстен още продължаваше и неговите зеници се загубваха в бялото на окото като сини цветчета в мляко.

— Ще трябва — каза Шарл — това нещо да се скрие от него.

Госпожа Бовари взе легенчето, за да го сложи под масата; при движението, за да се наведе, роклята ѝ (беше лятна рокля с четири волана, жълта, с дълга талия и широка пола) се разтла около нея върху плочките на залата; и понеже, както беше наведена, се полюляваше малко с разперени ръце, платът се издуваше тук и там според движенията на корсажа ѝ. После тя взе шише с вода и почна да пуска вътре късчета захар, а в това време дойде аптекарят. В общото объркване прислужницата бе отишла да го извика; още отдалеч, като видя, че ученикът му е с отворени очи, той си пое дъх. Сетне се повъртя около него, като го оглеждаше от глава до пети.

— Глупак — рече той, — същински глупак, пълен глупак! Голямо чудо, една флеботомия! И то за юнак, който няма страх от нищо! Катерица такава, ей го на, цял-целеничък, катери се да брули орехи на шеметни височини. Е, хайде, хвали се! Ето хубавите ти планове за твоята бъдеща работа като аптекар, защото може да се случи да бъдеш призован поради важни обстоятелства пред съд, да дадеш осветления на съдийската съвест; и ще трябва да запазиш хладнокръвие, да разсъждаваш, да се покажеш мъж или да те сметнат глупец!

Жюстен не отговаряше. Аптекарят продължи.

— Кой ти каза да дойдеш? Ти постоянно досаждаш на господин Бовари и на госпожата! А, от друга страна, в сряда ти си ми крайно необходим. У нас сега има двадесет души. Аз заряхах всичко само от грижа за теб. Хайде, върви си! Бягай! Чакай ме и пази шишетата с лекарства!

Когато Жюстен, който се обличаше, излезе, поговориха малко за падането в несвяст. На госпожа Бовари никога не беше ѝ се случвало.

— Това е необикновено за една дама! — каза г. Буланже. — А срещат се твърде слаби хора. Аз при един дуел видях как секундантът загуби съзнание, щом чу, че се пълнят пистолетите.

— На мене — каза аптекарят — видът на чуждата кръв не ми действа; но като си представя, че моята кръв може да изтече и ако помисля повечко за това, само то ми стига, за

да падна в несвяст.

През това време г. Буланже изпрати слугата си, като му поръча да се успокои, щом прищявката му се бе изпълнила.

— Тя ми достави удоволствието да се запозная с вас — прибави той.

И казвайки това, гледаше Ема.

Сетне сложи в ъгъла на масата три франка, поздрави нехайно и излезе.

Скоро беше отвъд реката (трябваше да мине оттам, за да се върне в Ла Юшет); и Ема го видя в ливадата, вървящ под тополите, спирайки се от време на време, като човек, който размисля.

„Тя е много мила! — казваше си той. — Много е мила тая жена на лекаря! Хубави зъби, черни очи, прелестен крак и обноски на парижанка. Отде, дявол да го вземе, изникна тя? Де я е намерил тоя дебеланко?“

Господин Родолф Буланже беше на тридесет и четири години; по нрав беше груб и по ум съобразителен, а от друга страна, бе имал връзки с жени и добре ги познаваше. Госпожа Бовари му се бе сторила хубава и затова той мислеше за нея и за мъжа ѝ.

„Струва ми се, че той е много глупав. Тя несъмнено е отегчена от него. Той има мръсни нокти и небръсната от три дни брада. Когато тича по болните си, тя седи да кърпи чорапите му. И се отегчава! Искане да живее в града, всяка вечер да танцува полка! Клетата женица! Тя се задъхва след сватбата като шаран, измъкнат от вода на кухненска маса. Само три любезни думички, и ще те обожава, уверен съм! Ще бъде нежна! Прелестна!... Да, но как ще се отърва после?“

Тогаз множеството наслади, които виждаше в перспектива, по силата на контраста го накараха да си спомни за любовницата си. Тя беше руанска актриса, която той издържаше; и когато се спря на тоя образ, от който дори в спомена си чувстваше пресищане, той помисли:

„Ах, госпожа Бовари е много по-хубава от нея и особено — по-свежа. Виржиния наистина почва много да дебелее. Колко е отегчителна със своите прехласвания! И после каква е тая слабост към скаридите!“

Полето беше пусто и Родолф чуваше наоколо си само отмерените удари на тревите, шибани от обувките му, и в далечината щурците, притаени в овеса; той отново виждаше Ема в залата, облечена, както я бе съзрял, и я разсъбличаше.

— О, тя ще бъде моя! — извика той, като смачка, удряйки с бастуна, буца пръст напреде си.

И веднага почна да обсъжда възможните начини за осъществяване на замисленото. Питаше се:

„Де ще се срещаме? Как? Тя винаги ще мъкне със себе си детето, а освен това има бавачка, съседи, мъж, цял куп значителни неприятности. Ах — каза си той, — много време се губи така!“

Сетне пак почна:

„Очите ѝ влизат като свредели в сърцето ти. И тоя блед цвят на лицето!... А аз обожавам бледите жени!“

На върха на Аргъйския склон той вече бе решил.

„Трябва само да се търсят случаи. Е, аз ще наминавам у тях понякога, ще им изпращам дивеч, птици; ако потрябва, ще си пусна кръв, ще се сприятелим, ще ги поканя у дома... Ах, дявол да го вземе, съборът наближава; тя ще бъде там, аз ще я видя. Ще почнем, и по-смело, защото това е най-сигурното.“

VIII

И наистина тоя прочут събор дойде! Още от заранта на тържеството всички жители разговаряха пред портите си за приготовленията; фасадата на кметството беше украсена с гирлянди от бръшлян; в една ливада бе издигната палатка за празненството, а сред площада, пред църквата, нещо като старинно оръдие трябваше да възвести пристигането на господин

префекта и оповестяването имената на наградените земеделци. Националната гвардия от Бюши (в Йонвил нямаше национална гвардия) пристигна, за да се присъедини към пожарникарите, капитан на които беше Бине. Тоя ден той беше с яка, по-висока от обикновената, и стегнат в мундира, неговият бюст беше толкова изпънат и неподвижен, сякаш цялата му жизнена енергия беше слязла в краката, които с едно само движение се вдигаха ритмично и с отсечена стъпка. Тъй като между бирника и полковника съществуваше съперничество, всеки от тях, за да покаже дарбите си, караше командата си да марширува отделно. Виждаха се да минават и се връщат последователно ту червените еполети, ту черните нагръдници. Това нямаше край и непрекъснато почваше отново! Никога не бе имало такъв блясък. Още в навечерието мнозина граждани бяха измили къщите си; трицветни знамена висяха от отворените прозорци; всички кръчми бяха пълни; и поради хубавото време колосаните женски шапчици, златните кръстове и цветните шалчета изглеждаха по-бели от сняг, блестяха на ясното слънце и с разпокъсаната си пъстрота подчертаваха мрачното еднообразие на рединготите и на сините блузи. Слизайки от конете, чифликчийките от околностите махваха голямата карфица, която стягаше полата им, запретната около тялото, за да не се изцапа, а съпрузите им, за да запазят шапките си, слагаха върху тях носните си кърпи.

Навалицата се стичаше в широката улица от двата края на градчето. Тя се преливаше от уличките, алеите, къщите и от време на време се чуваше как чукчетата на портите тропват подир жителките с плетени ръкавици, които излизаха да погледат празненството. Най-голям възторг будеха двете дъсчени пирамиди с лампиони от страни на естрадата, дето щяха да бъдат властите; освен това срещу четирите колони на кметството имаше четири върлини, на всяка от които бе закачено знаме от зеленикав плат с надписи от златни букви. На едното се четеше: „Търговия“, на другото: „Земеделие“, на третото: „Индустрия“, а на четвъртото: „Изкуства“.

Ала ликуването, което озаряваше всички лица, сякаш помрачаваше стопанката на странноприемницата г-жа Льофрансоа. Изправена върху стъпалата на готварницата, тя мърмореше тихичко:

— Каква глупост! Каква глупост е тая тяхна палатка! Да не мислят, че префектът ще се чувства добре, ако обядва в палатка като палячо? И с тая празна работа те казват, че се грижат за доброто на страната! Тогава нямаше защо да викат някакъв си просташки готвач от Ньошател! И за кого? За говедари и голтаци!...

Мина аптекарят. Той беше в черен фрак, с нанкинови панталони, касторени обувки и като никога с шапка — нисък цилиндър.

— Ваш покорен слуга! — каза той. — Извинете, бързам.

А тъй като дебелата вдовица го запита де отива, той отвърна:

— Вижда ви се смешно, нали? Аз, който винаги стоя затворен в лабораторията си, както плъхът от приказките в сиренето.

— Какво сирене? — попита стопанката на странноприемницата.

— Не, нищо, нищо! — отвърна Оме. — Исках само да ви обясня, госпожа Льофрансоа, че обикновено стоя затворен у дома си. Но днес поради обстоятелствата трябва да...

— А, вие отивате там? — каза тя с израз на презрение.

— Да, отивам там — отвърна учуденият аптекар. — Нали съм член на съвещателната комисия?

Стрина Льофрансоа го гледа няколко минути и най-после отговори с усмивка:

— То е друго нещо! Но какво общо имате вие със земеделието? Нима разбирате нещо?

— Щом съм аптекар, сиреч химик, естествено разбирам. А тъй като химията има за предмет изучаването на взаимното и молекулно действие на всички природни тела, то и земеделието влиза в нейната област. И наистина съставът на тора, ферментацията на течностите, анализата на газовете и влиянието на гниенето, питам ви, мигар това не е чисто и просто химия?

Стопанката на странноприемницата не отговори нищо. Оме продължи:

— Мислите ли, че за да бъдеш агроном, е необходимо да си орал сам земята или да си отглеждал домашни птици? По-скоро трябва да знаеш състава на веществата, за които става дума, геологическите слоеве, атмосферните влияния, качеството на почвите, на минералите, на водите, плътността на разните тела и тяхната капилярност! И какво ли не още! И трябва да владееш основно всички начала на хигиената, за да ръководиш и критикуваш строежа на сградите, режима на домашните животни, храненето на слугите! Освен това, госпожа Льофрансоа, трябва да знаеш ботаника; да можеш да разпознаваш растенията. Разбирате ли? Кои са лечебни и кои вредни, кои са непроизводителни и кои хранителни, добре ли е да ги изтръгнеш от едно място и да ги присадиш на друго, да разпространяваш едни, да унищожаваш други; с една дума, трябва да бъдеш в течение на науката, като четеш брошурите и бюлетините, да бъдеш винаги нащрек, за да посочваш подобренията...

Кръчмарката не сваляше очи от „Френското кафене“, а аптекарят продължи:

— Дай боже нашите земеделци да бъдат химици или поне да се вслушват повече в съветите на науката! Ето, аз написах неотдавна едно дебело книжле, едно изложение с повече от седемдесет и две страници, озаглавено: „*За сидъра, за производството и действието му заедно с няколко размишления по тоя въпрос*“, което изпратих на агрономическото дружество в Руан; то дори ми донесе честта да бъда избран за член на това дружество, секция земеделие, отдел плодни растения. И ако моят труд беше обнародван...

Но аптекарят спря, защото г-жа Льофрансоа му се видя много заета с нещо.

— Погледнете ги! — каза тя. — Нищо не проумяват! Такава просташка гостилница!

И като вдигна рамене, от което брънките на плетената ѝ рокля се разтегнаха на гърдите, тя посочи с две ръце кръчмата на своя съперник, от която сега се чуваха песни.

— Впрочем той няма да изтрае дълго време — добави тя. — До една седмица всичко ще бъде свършено.

Оме се стъписа от смайване. Тя слезе няколко стъпала и почна да му говори на ухото:

— Как? Мигар не знаете? Тая седмица ще му наложат заповест. Лъорьо го изкарва на продан. Той го съсипа с полици.

— Каква ужасна катастрофа! — провикна се аптекарят, който винаги намираше подходящи изрази за всички възможни обстоятелства.

И гостилничарката почна да му разправя историята, която знаеше от Теодор, слугата на г. Гийомен, и макар че мразеше Телие, тя осъждаше Лъорьо. Той беше съблазнител, подлизурко.

— А, вижте, ето го пред халите — каза тя. — Той поздравява госпожа Бовари, която е със зелена шапка. Тя дори върви под ръка с господин Буланже.

— Госпожа Бовари! — рече Оме. — Бързам да ѝ поднеса почитанията си. Може би ще ѝ бъде приятно да получи едно място при оградата, под галерията.

И без да слуша стрина Льофрансоа, която го викаше да му разправи всичко по-надълго, аптекарят се отдалечи бързо, с усмивка на уста и с твърда стъпка, като поздравяваше надясно и наляво и като изпълваше голямо пространство с дългите поли на фрака си, които се развяваха зад него.

Родолф го съгледа отдалеч и ускори крачки; но госпожа Бовари се запъхтя; той тръгна по-бавно и като се усмихна, каза ѝ с груб тон:

— Искан да избегнем оня дебелак, нали знаете, аптекаря.

Тя го бутна с лакът.

„Какво ли значи това?“ — попита се той и я погледна с крайчеца на окото, продължавайки да върви.

Нейният профил беше толкова спокоен, че нищо не можеше да долови в него. Той се очертаваше цял осветен в овала на шапката с бледи панделки, подобни на листа на тръстика. Очите ѝ с дълги извити ресници гледаха напред и макар и широко отворени, изглеждаха малко свити от скулите поради кръвта, която тупаше леко под тънката ѝ кожа. Носовата преградка бе обагрена в розов цвят. Тя навеждаше глава към рамото си и между устните ѝ се съзираха седефените крайчета на нейните бели зъби.

„Дали не се подиграва с мене?“ — мислеше Родолф.

А тоя жест на Ема беше само предупреждение; защото г. Лъорьо ги придружаваше и от време на време, като че за да започне разговор, им се обаждаше:

— Какъв великолепен ден! Всички са навън! Вятърът духа от изток!

Но и госпожа Бовари, и Родолф почти не му отговаряха, макар че при най-малкото тяхно движение той приближаваше, казваше „моля“ и вдигаше ръка към шапката си.

Когато стигнаха до къщата на ковача, Родолф, вместо да продължи пътя до бариерата, изведнъж пое до една пътека и увлече госпожа Бовари със себе си; той извика:

— Довиждане, господин Лъорьо! Всичко хубаво!

— Как го отпратихте! — каза тя, смеейки се.

— Защо ще позволяваме на другите да ни досаждат! — продължи той. — И щом днес имам щастието да бъда с вас...

Ема се изчерви. Той не довърши изречението си, а заговори за хубавото време и за удоволствието да се ходи по тревата. Няколко маргаритки бяха поникнали.

— Какви хубави цветчета — каза той, — стигат за гаданията на всички влюбени от околността.

И добави:

— Да откъсна ли? Как мислите?

— Та вие влюбен ли сте? — отвърна тя, като се изкашля.

— Хе, хе, кой знае? — отговори Родолф.

Ливадата почваше да се пълни с хора и жените блъскаха минувачите с големите си чадъри, с кошниците и с децата си. Често трябваше да се отстраниш пред някоя дълга редица селянки, слугини със сини чорапи, с плоски обувки, със сребърни пръстени и които лъхаха на мляко, когато човек минаваше край тях. Те вървяха хванати за ръце и заемаха така цялата дължина на поляната, от редицата на трепетликите до палатката за банкета. Но сега беше моментът за прегледа на добитъка и земеделците един след друг прииждаха в нещо като хиподром, ограден с дълго въже, вързано за върлини.

Добитъкът беше вече тук, неравно подреден с нееднаквите си задници и с муцуни, обърнати към опънатата връв. Задрямвали свине забиваха зурли в земята; телета мучаха; блееха кози; крави, подвили крак, бяха отпуснали кореми на тревата, бавно преживяха и мигаха с тежките си клепки от мушиците, които гъмжаха около тях. Каруцари със запретнати ръкави държаха до оглавниците изправени на задните си нозе жребци, които с широко отворени ноздри цвилеха към кобилите. Самите кобили оставаха спокойни, с проточени глави и увиснали гривни, а техните малки кончета почиваха в сянката им или идеха навремени да сучат; и над дългата вълнообразна линия на всички тия струпани тела вятърът повдигаше като вълна някоя бяла грива или изпъкваша остри рога и глави на тичащи хора. Встрани, вън от оградата, на стотина крачки по-далече стоеше едър бик с намордник и с желязна халка в ноздрите, неподвижен като бронзова статуя. Едно дрипаво дете го държеше с въже.

През това време между двете редици минаваха с тежки стъпки господа, които внимателно разглеждаха всяко животно и после тихо се съвещаваха. Един от тях, който изглеждаше по-важен, записваше нещо, вървейки, в един бележник. Беше председателят на журито г. Дерозрей от Панвий. Щом позна Родолф, той бързо тръгна към него и му каза с любезна усмивка:

— Как, господин Буланже, нима ни напускате?

Родолф го увери, че ще дойде. Но когато председателят си отиде, каза:

— Ей богу, не, няма да отида. Вашето общество е по-приятно от неговото.

И макар и да се присмиваше на събора, за да се движи по-лесно, Родолф показва на жандарма синята си карта и дори понякога се спираше пред някой хубав *изложен обект*, от който госпожа Бовари никак не се възхищаваше. Той забеляза това и почна да се присмива на дамите от Йонвил, на тоалетите им, после сам се извини за небрежността на своя. В тоя тоалет личеше онова несъответствие между обикновени и изискани неща, в което простакът вижда доказателство за ексцентричен живот, безредие на чувствата, тиранията на изкуството

и винаги известно презрение към обществените условности — нещо, което го съблазнява или вбесява.

Така в отвора на жилетката, която беше от сив плат, батистената му риза с надиплени ръкавели се издуваше от вятъра, а панталоните на широки ивици оставяха да се виждат при глезените жълтите му платнени обувца, украсени с лакирана кожа. Те бяха толкова лъскави, че тревата се отразяваше в тях. Мушнал едната си ръка в джоба на жилетката, кривнал настрани сламената си шапка, той тъпчеше с тия обувца конския тор.

— Но — добави той — когато човек живее на село...

— Всичко е напразно — каза Ема.

— Вярно е! — отвърна Родолф. — Като помисли човек, че ни един от тия хорица не е способен да разбере дори кройката на един фрак!

И те запrikaзваха за провинциалната ограниченост, как тя задушава живота, за илюзиите, които изчезват в нея.

— И ето — каза Родолф, — аз затъвам в тъга...

— Вие? — рече тя учудено. — Но аз мислех, че сте много весел!

— Е, да, наглед, защото пред хората умея да си слагам маска на шегобиец; но колко пъти при гледката на гробище, осветено от луната, съм се питал дали не ще е по-добре да отида при ония, които спят там...

— О, ами вашите приятели? — каза тя. — Вие не мислите за тях.

— Приятелите ли? Че кои? Имам ли приятели? Кой се безпокои за мене?

И при последните думи той подсвирна някак с устни.

Но те бяха принудени да се отстранят един от друг поради грамадата столове, които някой носеше зад тях. Той беше така претоварен, че личаха само върховете на дървените му обувки и краищата на двете му опънати и разтворени ръце. Беше гробарят Лестибудоа. Надарен с въображение за всичко, което засягаше интересите му, той бе открил, че ще може да спечели от събора; и идеята му излезе сполучлива, защото той не знаеше вече кого по-напред да слуша... Наистина на селяните им беше горещо и те се караха за тия столове, сламата на които лъхаше на тамян, и с известно благоговение се опираха върху широките им облегалки, окапани с восък на свещите.

Госпожа Бовари отново хвана Родолф под ръка; той продължи, като че говореше сам на себе си:

— Да! Толкова неща ми липсват! Винаги сам. Ах, да имах някаква цел в живота, да бях срещнал нечия привързаност, да бях намерил някого... О, как бих изразходвал всичката енергия, която мога да имам, бих преодолял всичко, бих сломил всичко!

— Струва ми се все пак — каза Ема, — че вие съвсем не сте за оплакване.

— Ах, тъй ли мислите? — отвърна Родолф.

— Защото в края на краищата... — поде тя — вие сте свободен.

Тя се подвоуми:

— Богат.

— Не се подигравайте с мене — отговори той.

И тъкмо когато тя почна да се кълне, че не се подиграва, гръмна оръдеен изстрел; веднага всички безредно хукнаха към градчето.

Тревогата излезе фалшива. Господин префектът не беше дошъл; и членовете на журито се намираха в голямо смущение, не знаейки дали да почват заседанието, или да чакат още.

Най-сетне в дъното на площада се появи голямо наемно ландо, теглено от два мършави коня, които един кочияш с бяла шапка шибаше с все сила. Бине едва можа да извика: „В оръжие!“ и полковникът да го последва. Отърчаха към сложените в пирамида пушки. Бързаха. Някои забравиха яките си. Но каляската на префекта като че беше отгатнала това смущение и двете запрегнати кранти, клатейки се под верижката на поводите, пристигнаха в ситен тръс пред колонадата на кметството тъкмо когато националната гвардия и пожарникарите, удряйки крак, се разгъваха под биенето на барабана.

— На място! — извика Бине.

— Стой! — извика полковникът. — Равнение наляво!

И след като взеха за почест, при което раздрънканите халки зазвъняха продължително като меден казан, който се търкаля по стълба, всички пушки бяха спуснати при нозе.

Тогава от каляската слезе господин в къс фрак със сребърна бродерия, с плешиво чело, с китка коси на тила, с мътноблед цвят на лицето и с най-добродушен израз. Очите му, много големи и покрити с дебели клепачи, полупримижаваха, за да видят множеството, като в същото време той вдигаше нос и изкриви в усмивка хлътналата си уста. Той позна кмета по ешарпа му и му съобщи, че г. префектът нямам възможност да дойде. Той самият бил съветник в префектурата; сетне добави няколко извинения. Тюваш му отговори с любезности, а съветникът призна, че е смутен. И те останаха така един срещу друг, а челата им почти се докосваха; заобикаляха ги членовете на журито, общинските съветници, първенците, националната гвардия и тълпата. Притискайки до гърдите си малката черна триъгълна шапка, г. съветникът повтори поздравите си, а Тюваш, приведен като дъга, също се усмихваше, заекваше, търсеше думите си и говореше за своята привързаност към монархията и за честта, която беше направена на Йонвил.

Иполит, слугата от странноприемницата, дойде да поеме от кочияша конете и куцайки с изкривения си крак, ги откара в двора на „Златен лъв“, гдето много селяни се струпаха да разглеждат колата. Барабанът биеше, оръдието гръмна и господата един по един се качиха на естрадата, за да седнат на червените плюшени креела, дадени в заем от госпожа Тюваш.

Всички тия хора си приличаха. Техните отпуснати руси лица, малко загорели от слънцето, имаха цвета на сладък сидър, а пухкавите им бакенбарди изскачаха от високите корави яки, крепени от бели, хубаво вързани вратовръзки. Всички жилетки бяха от кадифе, с ревери; всички часовници — с дълги панделки, на края на които имаше по един яйцевиден печат от червеникав ахат. И всеки бе сложил двете си ръце на двете бедра, като оправяше грижливо гънката на панталона, неизтърканият плат на който беше по-лъскав от кожата на ботушите.

Дамите от обществото стояха отзад в преддверието между колоните, а общата тълпа беше насреща — прави или седнали на столове. Защото Лестибудоа бе донесъл тук всички столове, които бе настанил по-рано в ливадата, и освен това всяка минута тичаше за други от църквата, и неговата търговия причиняваше такава блъсканица, че мъчно можеше да се стигне до стълбичката на естрадата.

— Според мен — каза г. Лъорьо (обръщайки се към аптекаря, който минаваше край него, за да заеме мястото си) — тук трябваше да се издигнат две венециански мачти, като се прибавеше нещо малко строго и богато като новост, и гледката щеше да бъде много хубава.

— Разбира се — отговори г. Оме. — Но какво да се прави, кметът взе всичко в свои ръце. Тоя клет Тюваш няма голям вкус и дори е съвсем лишен от онова, което се нарича художествено чувство.

През това време Родолф се бе изкачил с госпожа Бовари на първия етаж на кметството в „Съвещателната зала“ и понеже тя беше празна, той заяви, че тук ще могат спокойно да се наслаждават на зрелището. Той взе три табуретки, наредени около овалната маса под бюста на монарха, сложи ги до единия от прозорците и двамата седнаха един до друг.

На естрадата се забеляза размърдване, продължителни шушукания, преговори. Най-сетне г. съветникът се изправи. Знаеха, че се казва Лийовен, и името му се повтаряше от уста на уста в тълпата. След като прегледа няколко листчета и ги нагоди така, че да може да ги вижда по-добре, той започна:

— „Господа, нека ми бъде позволено първо (преди да ви занимая с предмета на днешното събрание и това мое чувство, уверен съм, ще бъде споделено от всички ви), нека ми бъде позволено, казвам, да отдам справедливост на върховната власт, на правителството, на монарха, господа, на нашия владетел, на тоя любим крал, за когото никой клон на общото или частно благо не е чужд и който управлява едновременно с такава твърда и такава мъдра ръка колесницата на държавата, сред непрестанните опасности на бурното море, знаейки обаче да наложи зачитането на мира, както и на войната, на индустрията, на търговията, на

земеделието и на изкуствата.“

— Би трябвало да се дръпна малко назад — каза Родолф.

— Защо? — попита Ема.

Но в тоя миг гласът на съветника се издигна до необикновено висок тон. Той декламираше:

— „Мина вече времето, господа, когато гражданските раздори окървявяваха нашите обществени площади, когато собственикът, търговецът, дори работникът, заспивайки вечер мирен сън, трепереха, че могат да бъдат събудени неочаквано от тревожните камбани, когато най-разрушителните начала дръзко подравяха основите...“

— Защото могат да ме видят отдолу — поде Родолф. — После ще трябва две седмици да се извинявам и каквото лошо име имам...

— О, вие сам се клеветите — каза Ема.

— Не, не, отвратително е, кълна ви се.

— „Но, господа — продължи съветникът, — ако, отблъсквайки от спомена си тия мрачни картини, обърна очи към днешното състояние на нашето хубаво отечество, какво виждам? Навсякъде цъфтят търговията и изкуствата; навсякъде — нови съобщителни пътища като нови артерии в тялото на държавата създават нови връзки; нашите големи производителни центрове са подновили дейността си; религията, по-закрепнала, се усмихва на всички сърца; нашите пристанища са пълни, доверието се възражда и Франция най-последно си отдъхва!...“

— Ала — добави Родолф — от гледище на обществото те може би имат право.

— Как така? — запита тя.

— Ами как! — каза той. — Нима не знаете, че има души, които непрестанно се терзаят? Там са потребни последователно мечтания и действия, най-чисти страсти, най-бесни наслади и затова се хвърлят във всички възможни фантазии, в безумия.

Тогава тя го погледна така, както се гледа пътник, който е минал през необикновени страни, и поде:

— Ние, клетите жени, нямаме дори това развлечение.

— Тъжно развлечение, защото в него няма щастие.

— Но мигар щастие то може да се намери? — попита тя.

— Да, някой ден го срещаме — отговори той.

— „И вие разбрахте това — казваше съветникът. — Вие, земеделци и полски работници, вие, мирни пионери на чисто цивилизаторско дело, вие, хора на прогреса, хора на нравствеността, вие разбрахте, казвам, че политическите бури са наистина по-опасни от атмосферните сътресения...“

— Някой ден го срещаме — повтори Родолф, — някой ден неочаквано, когато вече сме се отчаяли. Тогава кръгзорът се разкрива и сякаш някакъв глас извиква: „Ето го!“ И човек изпитва необходимостта да изповяда на това лице живота си, да му даде всичко, да му пожертва всичко! Те не се обясняват, те се отгатват. Те са се виждали в сънищата си. (И той я гледаше.) Най-последно това съкровище, което толкова сте търсили, е тук, пред вас; то свети, то искри. Но вие още се съмнявате, още не се решавате да му вярвате; вие оставате ослепени от него като човек, който излиза от мрак на светлина.

И довършвайки тази фраза, Родолф придружи с жестове думите си. Той прекара ръка по лицето си като човек, който загубва святост; после я отпусна върху ръката на Ема. Тя дръпна своята. Но съветникът все още четеше:

— „И кой би се учудил от това, господа? Само оня, който е толкова сляп, толкова затънал (не се боя да го кажа), толкова затънал в предразсъдъците на един друг век, че да не може още да разбере духа на земеделското население. Де ще намерим наистина повече патриотизъм, отколкото в селата, повече преданост на общото дело, с една дума, повече разум? И аз не говоря тук, господа, за оня повърхностен разум, празно украшение на бездейните умове, но за дълбокия и умерен разум, който над всичко друго се стреми да преследва полезни цели, като допринася по тоя начин за благото на всеки поотделно, за

общото подобрене и за закрепването на държавата, плод на зачитане законите и на изпълняване задълженията...“

— Аха, пак! — каза Родолф. — Все задължения, тия думи ме съсипват! Тоя куп стари глупци във вълнени жилетки и лицемерно набожни жени с грейки и броеници непрекъснато пеят в ушите ни: „Дългът! Дългът!“ Но, дявол да го вземе, наш дълг е да чувстваме великото, да скъпим хубавото, а не да приемаме всички условности на обществото заедно с безчестията, които то ни налага.

— Да, но... Да, но... — забеляза госпожа Бовари.

— Не! Защо да декламираме против страстите? Не са ли те едничкото хубаво нещо, което съществува на земята, изворът на героизма, на въодушевлението, на поезията, на музиката, на изкуството, е една дума, на всичко?

— Но все пак трябва — каза Ема — да следваме донякъде мнението на обществото и да се подчиняваме на неговия морал.

— Да, ала то има два морала! — отвърна той. — Малкият, условният, човешкият, който постоянно се мени и който крещи толкова силно, който мърда долу по самата земя като това сборище от глупци, което виждате. А другият, вечният — той е цял около и над нас като местността, която ни обкръжава, и като синьото небе, което ни озарява.

Господин Лийовен току-що бе избърсал уста с носната си кърпичка. Той поде:

— „И какво още е потребно, господа, за да ви доказвам сега ползата от земеделието? Та кой се грижи да задоволи нашите нужди? Кой доставя необходимото за нашето съществуване? Не е ли земеделецът? Земеделецът, господа, който, засявайки с трудолюбива ръка плодоносните бразди на нивите, произвежда житото, което, стрито и направено на прах с помощта на изкусни апарати, излиза от тях под името брашно и оттук, пренесено в градовете, веднага се дава на хлебаря, който прави от него храна както за бедния, така и за богатия. Не е ли пак земеделецът, който отглежда за нашето облекло многобройните си стада в пасищата? Защото, как бихме се обличали, защото, как бихме се хранили без земеделеца? И нима, господа, е необходимо да отиваме толкова далеч, за да търсим примери? Кой не е размислял често за всичката полза, която извличаме от това скромно животно, украшение на нашите кокошарници, което дава извънредно мека възглавница за нашите легла, сочното си месо и яйца за нашата трапеза? Но ако трябва да изброяваме едно по едно разните произведения, с които добре обработената земя отрупва като щедра майка децата си, аз не бих свършил. Тук — лозе; там — ябълкови дървета за сидър; тук — рапица; оттатък — сирена; и ленът, господа, да не забравяме лена, който през последните години значително се е увеличил и към който ще призова по-специално вашето внимание.“

Но нямаше нужда да го призовава, защото всички от множеството бяха отворили уста, като че да изпият думите му. До него Тюваш слушаше с широко отворена уста; г. Дерозрей от време на време леко притваряше клепки; а по-отвъд аптекарят със сина си Наполеон между нозете свиваше ръка към ухото си, за да не изгърве нито една сричка. Останалите членове на журито клатеха бавно бради над жилетките си в знак на одобрение. Под естрадата пожарникарите почиваха, отпуснати върху щиковите си; а Бине продължаваше да стои неподвижно, с издаден навън лакът и с вдигнат нагоре връх на сабята си. Той може би чуваше, но не можеше да види нищо, защото козирката на каската слизаше чак до носа му. Помощникът му, по-малкият син на г. Тюваш, беше го надминал; защото носеше грамадна каска, която се клатушкеше на главата му и от която се подаваше крайчецът на басмената му кърпа. И свръх всичко той се усмихваше нежно, по детски, и малкото му бледо лице, по което лъцяха капки, изразяваше наслада, умора и сънливост.

Площадът, че дори и къщите бяха препълнени с народ. По всички прозорци се бяха облакътили хора, други стояха прави по вратите, а Жюстен, пред витрината на аптекаря, като че цял бе потънал в съзерцание на онова, което гледаше. Макар да бе тихо, гласът на г. Лийовен се губеше във въздуха. До хората стигаха откъслечи от фрази, пресичани тук-там от шума на столовете в тълпата; после изведнъж се чуваше, идещо някъде отзад, продължително мучене на някой вол или блеене на агнета, които се обаждаха едно на друго

от ъглите на улиците. Наистина говедарите и овчарите бяха докарали животните си чак тук и от време на време те ревяха, като в същото време придръпваха с езика си някое стръкче трева, което се бе залепило на муцуната им.

Родолф се беше доближил до Ема и ѝ каза тихо и бързо:

— Нима това съзаклатие на обществото не ви възмущава? Има ли поне едно чувство, което да не се осъжда от него? Най-благородните инстинкти, най-чистите симпатии са преследвани, клеветени и когато най-послед две души се срещнат, всичко е организирано така, че да не могат да се съединят. И все пак те ще се опитват, ще разперят крила, ще се зоват една друга. О, все едно, рано или късно, след шест месеца или след десет години, те ще се съединят, ще се обикнат, защото съдбовността иска това и защото те са родени една за друга!

Сега ръцете му бяха скръстени на коленете и дигнал лице към Ема, той я гледаше отблизо втренчено. Тя различаваше в очите му малки златни лъчи, които светеха около черните зеници, и дори усещаше мириса на помадата, от която косата му лъщеше. Тогаз някакво отмаляване я обзе, спомни си оня виконт, с когото бе танцувала валс във Вобиесар и чиято брада издъхваше като тая коса мириса на ванилия и лимон; и несъзнателно тя полузатвори клепки, за да може по-добре да го вдъхва. Но като мръдна, за да се изправи на стола си, далеч, съвсем в края на кръгозора, съзря стария дилижанс „Лястовицата“, който бавно слизаше откъм Льо, влачейки след себе си като къдраво перо дълъг облак прах. Със същата тая жълта кола Леон толкова често се бе връщал при нея; и по същия този път той си бе заминал завинаги! Стори ѝ се, че го вижда отсреща, на неговия прозорец, после всичко се размеси, минаха облаци; стори ѝ се, че тя още се върти във валса в ръцете на виконта под светлината на полилеите и че Леон не е далеч, че ще дойде... А в същото време продължаваше да усеща главата на Родолф до себе си. Сладостта на това усещане се вмъкваше в някогашните ѝ желания и като зрънца пясък, понесени от вятъра, те се въртяха в нежния облак от благоухание, който обгръщаше душата ѝ. На няколко пъти тя широко разтваряше ноздрите си, за да вдиша свежестта на бръшляна около корнизите. Свали ръкавиците си, избърса ръце; после почна да си вее с носната кърпичка и през туптенето на слепите си очи чуваше мълвежа на тълпата и гласа на съветника, който четеше фразите си като молитва.

Той казваше:

— „Продължавайте! Бъдете настойчиви! Не слушайте нито внушенията на рутината, нито прибързаните съвети на смелия емпиризъм! Полагайте усилия преди всичко за подобряване на почвата, за доброто наторяване, за развитието на конските, говеждите, овчите и свинските породи. Нека тия събори бъдат за вас мирни арени, гдето онзи, който излиза от тях като победител, ще протегне ръка на победения и ще се побратимява с него с надеждата за по-добър успех! А вие, почтени служители, скромни ратаи, чийто тежък труд никое правителство до днес не е зачело, елате да получите наградите за мълчаливите си добродетели и бъдете уверени, че отсега нататък държавата е насочила очите си към вас, че тя ще уважи справедливите ви искания и ще облекчи, доколкото зависи от нея, товара на вашите тежки жертви!...“

След това г. Лийовен седна; г. Дерозрей стана и започна друга реч. Неговото слово не бе може би толкова цветисто както речта на съветника, но се отличаваше с по-положителен характер на стила, т.е. с по-специални познания и по-високи съображения. Затова похвалите към правителството заемаха в него по-малко място, а повече религията и земеделието. Тая реч изтъкваше връзката между едното и другото и как те винаги са сътрудничили на цивилизацията. Родолф приказваше с госпожа Бовари за мечти, за предчувствия, за магнетизъм. Връщайки се към люлката на обществата, ораторът рисувахе ония диви времена, когато хората са се хранили с жълъди и са живели вдън горите. После те изоставили животинските кожи, облекли се в плат, изорали бразди, насадили лозя. Дали е било за добро и не е ли имало в това откритие повече неудобства, отколкото изгоди? Господин Дерозрей си задаваше сам този въпрос. От магнетизма Родолф постепенно мина към родството на душите

и докато г. председателят споменавахе за Цинцинат и неговия плуг, за Диоклетиан, който сеел зеле, и за китайските императори, които започвали годината със засяване, младият човек обясняваше на младата жена, че това неотразимо привличане води началото си от някое предишно съществуване.

— Ето на, ние — казвахе той — защо се запознахме? Коя случайност пожела това? То е, защото несъмнено през отдалечението нашите особени склонности са ни тласкали един към друг като две реки, които текат, за да се слейт.

И той хвана ръката ѝ; тя не я отдръпна.

— „За добра обща земеделска работа!“ — извика председателят.

— Неотдавна например, когато дойдох у вас...

— „На господин Бизе от Кенкампоа.“

— Знаех ли, че ще ви придружа?

— „Седемдесет франка!“

— Сто пъти исках да се отделя, а вървах с вас, останах.

— „Торове.“

— Както ще остана довечера, утре, другиден, през целия си живот!

— „На господин Бизе от Кенкампоа.“

— Защото никога не съм срещал в обществото някого с толкова свършен чар.

— „На господин Бен от Живри-Сен-Мартен!“

— И аз ще запазя спомен за вас.

— „За мериносов овен...“

— Но вие ще ме забравите, аз ще отмина като сянка.

— „На господин Бело от Нотр-Дам...“

— О, нали ще остана мъничко във вашите мисли, във вашия живот?

— „Свинска порода, равни награди: на господа Лерис Кюламбур шестдесет франка!“

Родолф стискаше нейната ръка, усещаше, че е съвсем гореща и че трепери като хваната гургулица, която се опитваше да хвъркне отново; но дали защото искаше да я дръпне, или защото отговори на това стискане, тя мръдна пръстите си; той викна:

— О, благодаря! Вие не ме отблъсвате! Вие сте добра! Вие разбирате, че съм ваш! Позволете да ви гледам, да ви съзерцавам!

Вятърът, който нахлу през прозореца, набръчка покривката на масата, а долу по площада всички големи шапчици на селянките се повдигаха като крила на бели пеперуди, които се размърдват.

— „Употреба на къспе от маслодайни семена“ — продължаваше председателят.

Той бързаше:

— „Фламандски тор, отглеждане на лен, отводняване, дългосрочни договори за наем, ратайски труд.“

Родолф вече не говореше. Те се гледаха. Пресъхналите им устни тръпнеха от върховно желание; и пръстите им отпаднаха, без усилие се сплетоха.

— „Катрин-Никес-Елизабет Лъору от Састола-Гериер за петдесет и четири годишна служба в един и същ чифлик сребърен медал, награда двадесет и пет франка!“

— Де е Катрин Лъору? — повтори съветникът.

Тя не се показваше и се чуха гласове, които шепнеха:

— Върви де!

— Не.

— Наляво!

— Не се бой!

— Ах, колко е глупава!

— Но най-сетне тук ли е тя? — извика Тюваш.

— Да!... Ето я!

— Нека приближи де!

Тогава на естрадата излезе дребна стара жена, която се държеше боязливо и сякаш се бе

свила в своето облекло. На нозете си имаше груби дървени обувки, а около кръста — голяма синя престилка. Слабото ѝ лице, обградено от шапчица без ръб, беше по-набръчкано от повехнала ябълка-ренета, а ръкавите на червената ѝ блуза покриваха две дълги ръце с възлести стави. Прахът от хамбарите, содата от прането и мазнотиите от вълната така ги бяха покрили с кора, напукали и втвърдили, че изглеждаха мръсни, макар да бяха измити с чиста вода; от това, че постоянно бяха работили, те стояха полуотворени, сякаш сами свидетелстваха за толкова изтърпени страдания. В израза на лицето ѝ имаше някаква монашеска строгост. Никаква тъга или разнеженост не смекчаваше тоя безцветен поглед. От общуването си с животните тя бе усвоила тяхната мълчаливост и спокойствие. За пръв път се виждаше сред такова многобройно общество. И вътрешно уплашена от знамената, барабаните, от господата във фракове и от почетния кръст на съветника, тя стоеше съвсем неподвижна, не знаейки да излезе ли напред, или да избяга, както и защо тълпата я натиска и защо членовете на журито ѝ се усмихват. Тъй бе застанало пред тия цъфтящи буржоа това половинвековно робуване.

— Елате по-близо, уважаема Катрин-Никес-Елизабет Лъору! — каза господин съветникът, който бе взел от председателя списъка на наградените.

И поглеждайки ту листа хартия, ту старата жена, той повтаряше с бащински тон:

— Елате по-близо, елате по-близо!

— Глуха ли сте? — каза Тюваш, като скочи от креслото си.

И закрещя на ухото ѝ:

— Петдесет и четири годишна служба! Сребърен медал! Двадесет и пет франка! Това е за вас.

Сетне, когато получи медала, тя го погледна. Тогава по лицето ѝ се разля блажена усмивка и като си отиваше, чуха я как промълви:

— Ще го дам на нашия кюре, за да ми чете молитви.

— Какъв фанатизъм! — провикна се аптекарят, като се наведе към нотариуса.

Заседанието бе свършено; тълпата се пръсна; и сега, след като речите бяха прочетени, всеки заемаше отново мястото според положението си и всичко се връщаше в обикновеното си корито: господарите нагрубяваха ратаите, а те биеха говедата — тия равнодушни триумфатори, които се връщаха в оборите си със зелени венци между рогата.

През това време националните гвардейци се бяха качили на първия етаж на кметството с набучени на щикове хлебчета, а дружинният барабанчик носеше кошница с бутилки. Госпожа Бовари хвана Родолф под ръка; той я заведе до къщи; те се разделиха пред тяхната врата; после той се поразходи сам из полето, докато дойде време за банкета.

Угощението беше продължително, шумно, лошо уредено; хората бяха толкова натясно, че едва можеха да мръднат лакти, а тесните дъски, които служеха за пейки, щяха да се счупят от тежестта на сътрапезниците. Ядяха здравата. Всеки гледаше да получи всичко, което му се падаше за вноската. По всички чела течеше пот; и над масата между окачените лампи плуваше белезникава пара като мъглица над река в есенно утро. Родолф, облегнал гръб от платнището на палатката, така се бе замислил за Ема, че не чуваше нищо. Зад него слугите трупаха по тревата нечистите чинии, съседите му го заговорваха, той не им отговаряше; пълнеха чашата му, а някаква тишина застилаше мислите му, макар че глъчката растеше. Той мечтаеше за онова, което тя бе казала, и за формата на устните ѝ; като в магическо огледало нейното лице сияеше върху металическите плочки по войнишките фуражки; гънките на роклята ѝ се спускаха покрай стените и в перспективата на бъдещето се редяха несвършващи дни на любов.

Вечерта през време на бенгалския огън той пак я видя; но тя беше с мъжа си, с госпожа Оме и с аптекаря, който много се безпокоеше поради опасността от паднали някъде ракети и постоянно оставяше компанията, за да дава съвети на Бине.

Пиротехническите неща, пратени на адреса на господин Тюваш, от прекомерна предпазливост бяха поставени в неговия зимник; затова овлажнелият барут не се възпламеняваше и главният номер, който трябваше да изобразява дракон, захапал опашката

си, напълно пропадна. От време на време излиташе някоя жалка римска свещ; тогава зяпналата тъпла надаваше вик, в който се смесваха писъците на жените, гъделичкани в тъмното. Ема беше мълчалива и се притискаше леко към рамото на Шарл; сетне с дигната брадичка следеше в черното небе светещите бразди на ракетите. Родолф я съзерцаваше под светлината на запалените лампиони. Постепенно те угаснаха, запалиха се звездите. Поръсиха няколко капки дъжд. Тя върза шалче на непокритата си глава.

В този миг колата на съветника излезе от странноприемницата. Кочияшът, който беше пиян, изведнъж заспа; и отдалеч над кожения покрив се виждаше как едрото му тяло се клати ту вдясно, ту вляво между двата фенера според люлеенето на пружините.

— Наистина — каза аптекарят — би трябвало да се вземат строги мерки против пиянството! Аз бях казал, че всяка седмица трябва да се вписват *ad hoc*²⁵ върху специално табло на вратата на кметството имената на всички, които са се тровили през седмицата с алкохол. Освен това от гледище на статистиката бихме имали нещо като явен летопис, с който при нужда бихме... Но извинете.

И той се затече пак при капитана.

Капитанът се връщаше в къщи. Той отиваше при струга си.

— Не би било зле може би — каза му Оме — да изпратите някого от вашите хора или да отидете и вие сам...

— Оставете ме най-сетне на мира — отговори бирникът, — няма нищо!

— Успокойте се — каза аптекарят, когато се върна при приятелите си. — Бине ме увери, че са взети мерки. Ни едно огнено езиче няма да падне. Помпите са пълни. Да вървим да спим.

— Наистина имам нужда от сън — отвърна госпожа Оме, която здравата се прозяваше. — Но все пак този празничен ден беше много хубав!

Родолф повтори с тих глас и с нежен поглед:

— О, да, много хубав!

И като се сбогуваха, всеки си тръгна.

Два дена по-късно „Руански фенер“ помести голяма статия за събора. Още на другия ден Оме я написа с голямо вдъхновение.

„За какво бяха тия украшения, тия цветя, тия гирлянди? За къде бързаше тая тъпла като вълни от побесняло море под пороя на тропическото слънце, което изливаше горещината си върху нашите угари?“

По-нататък той говореше за положението на селяните. Наистина правителството правело много неща за тях, но това не стигало. „Смелост! — викаше той. — Необходими са хиляди реформи, нека ги извършим.“ После, описвайки пристигането на съветника, той не бе забравил да спомене за „войнствения изглед на нашата милиция“ и „за нашите тъй пъргави селянки“, нито за плешивите старци, „един вид патриарси, които присъстваха тук и някои от които, остатъци от безсмъртните ни фаланги, усещаха още как затуптяват сърцата им при мъжествения звук на барабаните“. Той споменаваха себе си измежду първите членове на журито и дори напомняше в една бележка, че аптекарят г. Оме беше пратил на времето си до земеделското дружество едно изложение за сидъра. Когато стигаше до раздаването на наградите, той описваше с дитирамбични изрази радостта на наградените. „Баща прегръщаше сина си, брат брат си, съпруг съпругата си. Не един показваше с гордост скромния си медал и завърнал се в къщи при добрата си стопанка, той без друго със сълзи на очи го е окачил на скромната стена на своята колиба.“

„Към шест часа по-важните лица от присъстващите на празненството бяха събрани на банкет, уреден в ливадата на г. Лиешар. Тук през всичкото време царуваше най-голяма сърдечност. Произнесени бяха разни наздравици: г. Лийовен пи за монарха, г. Тюваш — за префекта, г. Оме — за промишлеността и изкуствата, които са две сестри, г. Леплишей — за

²⁵ *Ad hoc* (лат.) — при случай.

мелиорациите! Вечерта въздухът изведнъж бе озарен от бляскав фойерверк. Човек би казал, че е същински калейдоскоп, истински оперен декор и за миг нашето малко селище можеше да помисли, че е пренесено в някой сън от «Хиляда и една нощ».

Нека отбележим, че нито едно неприятно събитие не смути това семейно празненство.“
И бе добавил:

„Личеше само отсъствието на духовенството. Несъмнено духовниците по-иначе разбират прогреса. Ваша воля, господа лойоловци!“

IX

Изтекоха шест седмици. Родолф не дойде. Най-сетне една вечер той се яви.

На другия ден след събора той си бе казал:

„Не бива да отивам у тях толкова скоро, ще бъде грешка.“

И в края на седмицата замина на лов. След лова помисли, че е много късно, а сетне разсъди по следния начин:

„Ако тя още от първия ден ме е обикнала, от нетърпение да ме види трябва още повече да ме обича! И тъй, да продължаваме!“

И разбра, че сметката му била добра, когато влизайки във всекидневната, забеляза, че Ема побледня.

Тя беше сама. Денят гаснеше. Малките муселинови завеси над стъклата сгъстяваха здрача и позлатата на барометъра, върху който падаше слънчев лъч, запалваше блясъци в огледалото между очупените клони на полипа.

Родолф остана прав; Ема едва отговори на първите му поздравителни думи.

— Имах работа — каза той. — Бях болен.

— Тежко ли? — извика тя.

— Не бях болен! — отвърна Родолф, сядайки на табуретката до нея. — Но не исках да дойда у вас...

— Защо?

— Не отгатвате ли?

Той я погледна пак, но тъй буйно, че тя се изчерви и наведе глава. Той поде:

— Ема...

— Господине! — каза тя и се поотмести.

— Ах, сама виждате — отвърна той с тъжен глас, — че съм прав, като не искам да идвам отново у вас; защото това име, това име, което изпълва душата ми и което се изпълзва от устните ми, вие ми забранявате да го произнасям! Госпожа Бовари!... Всички ви наричат така!... А освен това то не е ваше, то е име на друг!

Той повтори:

— На друг!

И скри лице между ръцете си.

— Да, аз постоянно мисля за вас!... Споменът за вас ме отчайва! Ах, извинете!... Оставям ви... Сбогом!... Ще отида далеч... толкова далеч, че няма да чуете вече за мене!... И все пак... днес... не зная коя сила ме тласна пак към вас! Защо човек не води борба с небето, не се съпротивлява срещу усмивката на ангелите! Той се оставя да бъде увлечен от хубавото, очарователното, божественото!

За пръв път Ема чуваше да ѝ казват такива работи; и като човек, който се е отпуснал в парна баня, нейната гордост морно се изоставяше цяла на топлотата на тоя език.

— Но макар и да не идвах — продължи той, — макар и да не можех да ви видя, поне съзерцавах онова, което ви обикаля. Нощем, всяка нощ, ставах, идвах дотук, гледах вашата къща, покрива, който лъщеше под лунна светлина, дървесата в градината, полюшвани до вашия прозорец, и една малка лампа, светлинка, която блестеше в мрака през стъклата. Ах, вие не сте дори подозирали, че един нещастник стои тук, толкова близо и толкова далеч...

Тя се обърна към него с ридание и каза:

— О, вие сте добър!

— Не, аз ви обичам, това е всичко! Вие не сте подозирали! Кажете ми го; една дума, само една дума!

И неусетно Родолф се плъзна от табуретката на пода; но в кухнята се чу шум от дървени обувки и той забеляза, че вратата на стаята не беше затворена.

— Колко милостива бихте били — продължи той, като ставаше, — ако удовлетворите една моя фантазия!

Тая фантазия беше да разгледа нейната къща; той искаше да знае как изглежда; и тъй като госпожа Бовари не намираще нищо неудобно в това, и двамата станаха, когато влезе Шарл.

— Добър ден, докторе — каза му Родолф.

Лекарят, поласкан от тая неочаквана титла, се разля в любоугодничество, а другият се възползва от това, за да се посъвземе.

— Госпожата ми говореше — каза той — за своето здраве...

Шарл го прекъсна — наистина той бил много загрижен; жена му пак почнала да страда от задуха. Тогава Родолф попита дали ездата не би била полезна за нея.

— Наистина чудесно, великолепно!... Ето ти идея... Ти ще трябва да я използваш.

И когато тя забеляза, че няма кон, г. Родолф ѝ предложи един кон; тя отказа; той не настоя; после, за да оправдае посещението си, разказа, че неговият коняр, на когото бяха пускали кръв, все още страдал от замайване.

— Аз ще намина — каза Бовари.

— Не, аз ще го пратя при вас; ние ще дойдем, така ще бъде по-удобно за вас.

— А, много добре! Благодаря ви.

И щом останаха сами, Бовари попита:

— Защо не приемеш предложението на господин Буланже, което е толкова любезно?

Тя се намуси, потърси хиляди оправдания и в края на краищата заяви, че *това щяло да изглежда може би странно*.

— Ах, не искам и да зная! — каза Шарл, като се завъртя на един крак. — Здравето преди всичко! Ти не си права!

— Но как искаш да яздя, като нямам амазонка!

— Трябва да си поръчаш! — отговори той.

Амазонката я накара да се реши.

Когато костюмът бе готов, Шарл писа на г. Буланже, че жена му е на негово разположение и че те разчитат не неговата любезност.

На другия ден по пладне Родолф спря пред вратата на Шарл с два коня за езда. Единият беше с дамско седло от еленова кожа и имаше на ушите си розови помпони.

Родолф беше обул високи меки ботуши, смятайки навярно, че тя никога не е виждала такива; наистина, когато той се яви на площадката в дълга кадифена дреха и с бели вълнени панталони, Ема беше очарована от външността му. Тя беше готова, тя го чакаше.

Жюстен се измъкна от аптеката, за да я види, а и аптекарят се размърда. Той даде съвети на г. Буланже:

— Нещастieto дохожда много бързо! Внимавайте! Да не би конете ви да са буйни?

Тя чу шум над главата си: Фелисите тракаше по стъклата на прозореца, за да забавлява малката Берта. Детето прати отдалеч целувка; майка му отговори, като махна с дръжката на камшика си.

— Приятна разходка — извика г. Оме. — Преди всичко благоразумие! Благоразумие!

И размаха вестника си, като ги гледаше как се отдалечават.

Щом усети меката земя, конят на Ема препусна в галоп. Родолф галопираше до нея. От време на време разменяха по някоя дума. Леко привела лице, с вдигната ръка и опната дясна китка, тя се отдаваше на ритъма на движението, който я люлееше върху седлото.

В подножието на склона Родолф пусна поводите; с един скок те се понесоха заедно; после горе конете изведнъж спряха и нейният син воал се отметна.

Бяха първите дни на октомври. Над полето имаше мъгла. По хоризонта между хълмовете се събираха изпарения; други се разкъсваха, възлизаха, чезнеха. Сегиз-тогиз в процепите на мъглата под някой слънчев лъч се съзираха покривите на Йонвил с градините край реката, с дворовете, стените и църковната камбанария. Ема полупритвори клепки, за да намери къщата си, и никога това бедно селище, в което живееше, не беше й се струвало толкова малко. От тая височина, на която бяха те, цялата долина приличаше на белезникаво езеро, което се изпарява във въздуха. Тук-там изпъкваха като черни скали китки дървета; а високите линии на тополите, които се извисяваха над мъглата, изобразяваха песъчливи брегове, размърдвани от вятъра.

Встрани на моравата между елхите в топлия въздух минаваше някаква мътна светлина. Червеникавата като тютюнев прах земя убиваше шума от стъпките; и вървейки, конете отхвърляха пред себе си с края на подковите паднали борови шишарки.

Родолф и Ема яздеха по крайнината на гората. От време на време тя се извърщаше, за да избегне неговия поглед, и тогава виждаше само дънерите на изправените борове и техните продължителни редици замайваха леко главата ѝ. Конете пръхтяха. Кожата на седлата скърцаше.

Тъкмо когато влизаха в гората, слънцето се показа.

— Бог ни закриля! — каза Родолф.

— Мислите ли? — отвърна тя.

— Да вървим! Да вървим! — поде той.

И цъкна с език. Двата коня препуснаха.

Дълги папрати, израснали край пътя, се заплитаха в стрепената на нейния кон... Без да спира, Родолф се навеждаше и последователно ги измъкваше. Друг път, за да отстрани клоните, той се приближаваше до нея и Ема усещаше как неговото коляно досяга бедрото ѝ. Небето бе станало синьо. Листата не помръдваха. Имаше големи пространства, пълни с цъфнали изтравничета, и истински покривки от теменуги се редуваха с китки дървесата, които бяха сиви, червеникави или златисти според цвета на листата. Често над храстите се чуваше леко пръхане на крила или пресипналият и мек грак на гарваните, които кацаха по дървесата.

Те слязоха. Родолф върза конете. Тя тръгна напред по мъха между коловоза.

Но прекалено дългата пола ѝ пречеше, макар че бе вдигнала края ѝ, и Родолф, който вървеше зад нея, гледаше между черния плат и черната обувка нейния тънък бял чорап, който му се струваше част от нейната голота.

Тя се спря и каза:

— Уморена съм.

— Хайде, опитайте още малко! — отвърна той. — Смелост!

След стотина крачки тя отново спря; и през воала, който падаше полегато от мъжката ѝ шапка към бедрата, се долавяше лицето ѝ в някаква синкава прозрачност, сякаш тя плуваше под лазурни вълни.

— Но къде отиваме?

Той не отговори. Тя дишаше прекъснато. Родолф хвърляше погледи около себе си и хапеше мустак.

Стигнаха до по-широко място, дето имаше отсечени млади дръвчета. Седнаха на едно повалено дърво и Родолф почна да ѝ говори за любовта си.

Той не я уплаши още от началото с комплименти. Беше спокоен, сериозен, тъжен.

Ема го слушаше с наведена глава и с върха на обувката си ровеше трески по земята.

Ала при думите: „Нима нашите съдби не са съединени?“ тя отговори:

— О, не! Вие го знаете. Това е невъзможно.

Тя стана да си върви. Той я хвана за китката. Тя се спря. Сетне, след като няколко минути го гледа с влюбен и съвсем влажен поглед, каза живо:

— Ах, слушайте, нека не говорим вече за това... Де са конете? Да се връщаме.

Той направи жест на гняв и досада. Тя повтори:

— Де са конете? Де са конете?

Тогава, усмихнат със странна усмивка, с втренчени очи и стиснати зъби, той пристъпи към нея с разтворени ръце. Разтреперана, тя се дръпна назад. И промълви:

— О, вие ме плашите! Измъчват ме! Да си вървим.

— Щом трябва — отвърна той, като промени лицето си.

И веднага отново стана почтителен, ласкав, плах. Тя го взе под ръка. Тръгнаха обратно. Той каза:

— Какво ви стана? Защо? Не можах да разбера. Вие несъмнено сте се излъгали! В моята душа вие сте като мадона върху пиедестал. На високо, здраво и неопетнено място. Но вие сте ми необходима, за да живея. Потребни ми са вашите очи, вашият глас, вашите мисли. Бъдете моя приятелка, моя сестра, мой ангел!

И като протегна ръка, обви с нея кръста ѝ. Тя слабо се опита да се освободи. Така той я подкрепяше, като вървяха.

Но чуха двата коня, които хрупаха зеленина.

— О, още малко! — каза Родолф. — Да не тръгваме? Останете!

Той я увлече по-далеко, към малко езеро, гдето водни треви се зеленееха върху вълните. Между тръстиките се виждаха неподвижни повехнали водни лилии. От шума на стъпките им в тревата заскачаха подплашени жаби.

— Лошо правя, лошо правя — повтаряше тя. — Луда съм, че ви слушам.

— Защо?... Ема! Ема!

— О, Родолф!... — каза бавно младата жена, като се отпусна на рамото му.

Платът на роклята ѝ се закачи за кадифето на неговата дреха. Тя отметна назад бялата си шия, напрегната от въздишки, и цяла в сълзи, изнемогнала, като потрепери дълго и закри лице, тя се отдаде.

Сенките на вечерта се спускаха; слязло на хоризонта, слънцето проникваше между клоните и ослепяваше очите ѝ. Тук-там наоколо ѝ в листата или на земята трептяха светли петна, като че ли прелитащи колибри бяха разпилели перата си. Тихо бе навсякъде; от дървесата сякаш се излъчваше някаква нежност; тя усещаше сърцето си, което бе почнало отново да бие, ѝ кръвта си, която минаваше през тялото ѝ като млечен поток. Тогава съвсем далеко, отвъд гората, от други хълмове, чу някакъв неясен и продължителен вик, някакъв глас, който се носеше провлачено, и тя мълчаливо слушаше как той се прелива като музика в последните трепети на развълнуваните ѝ нерви. Родолф с пура между зъбите поправяше с джобното си ножче единия от двата повода, който беше скъсан.

Върнаха се в Йонвил по същия път. Видяха отново в калта следите на конете си, един до друг, и същите храсти, същите камъни в тревата. Нищо около тях не бе се изменило; а за нея все пак бе се случило нещо много по-значително, отколкото ако планините се бяха преместили. От време на време Родолф се навеждаше, вземаше ръката ѝ и я целуваше.

Тя беше прелестна на кон! Изправена в аления залез, с тънката си снага, с коляно, прегънато на гривата на коня, и леко заруменяла от чистия въздух.

Когато влязоха в Йонвил, тя разигра коня си по уличната настилка. Хората я гледаха от прозорците.

На вечерята мъжът ѝ намери, че изглежда добре; но когато я попита за разходката ѝ, тя се престори, че не го чува; остана мълчалива, облакътена до чинията си между двете запалени свещи.

— Ема! — каза той.

— Какво?

— Днес следобед се отбих у господин Александър; той има една стара кобила, още доста хубава, само с малко изтъркана на коленете кожа, и уверен съм, че можем да я купим за стотина екю... — И добави: — И като мислех, че ще ти бъде приятно, аз я взех... купих я... Добре ли съм направил? Кажете ми!

Тя кимна с глава в знак на съгласие и след четвърт час попита:

— Ще излизаш ли тая вечер?

— Да. Защо?

— О, нищо, нищо, драги.

И щом се отърва от Шарл, тя се качи в стаята си и се заключи.

Отначало беше като замайване, тя виждаше дървесата, пътищата, рововете, Родолф и още усещаше прегръдките му, а листата трептяха и тръстиките свиреха.

Но когато се видя в огледалото, тя се учуди от лицето си. Никога очите ѝ не бяха изглеждали тъй големи, тъй черни, нито с такава дълбочина. Нещо неуловимо тънко, разляно по цялото ѝ лице, я преобразяваше.

Тя си повтаряше: „Имам любовник, любовник!“, наслаждавайки се от тая мисъл, също както би се наслаждавала от мисълта, че преживява ново съзряване. Значи, ще изпита най-сетне тия любовни радости, тая треска на щастие, които беше се отчаяла да чака. Тя навлизаше в нещо чудесно, дето всичко щеше да бъде страст, унес, опиянение; някаква синкава безкрайност я обграждаше, високите върхове на чувствата искряха под мислите ѝ и делничното ѝ съществуване се мяркаше само далеч, съвсем долу, в мрака, в интервалите между тия висоти.

Тогава тя си спомни героините от книгите, които беше чела, и лиричният легион на тия неверни жени запя в паметта ѝ със сестрински гласове, които я омагьосваха. Тя самата ставаше като действителна част от тоя въображаем свят и осъществяваше дългите мечти на своята младост, като смяташе, че е от оня тип влюбени, на които толкова бе завиждала. От друга страна, Ема изпитваше и задоволство от отмъщение. Малко ли беше страдала? Но сега тя тържествуваше и дълго сдържаната любов бликаше цяла в радостен кипеж. Тя ѝ се наслаждаваше без угризения, без безпокойство, без смут.

Следният ден мина в нова сладост. Те си размениха клетви. Тя му разказа тъгите си, Родолф я прекъсваше с целувки; и гледайки го с полузатворени клепки, тя го караше да я назовава пак по име и да ѝ повтаря, че я обича. Както вчера, то беше пак в гората, в една дърварска колиба. Стените ѝ бяха от слама, а покривът беше толкова нисък, че трябваше да седят наведени. Бяха един срещу друг на легло от сухи листа.

От тоя ден почнаха да си пишат редовно всяка вечер. Ема занасяше писмото си в дъното на градината, близо до реката, в една пукнатина на терасата. Родолф идваше да го вземе и оставяше друго, което ѝ се струваше извънредно кратко.

Една сутрин, когато Шарл излезе преди съмване, тя бе обзета от прищявката да види веднага Родолф. До Юшет можеше да се отиде бързо, да се остане там един час и да се върне в Йонвил, докато всички още спят. Тая мисъл я накара да се задъха от страст; скоро тя се озова сред ливадите, гдето вървеше с бързи стъпки, без да поглежда назад.

Почваше да съмва. Ема позна отдалече къщата на любовника си, с двата ветропоказателя като лястовичи опашки, които се изрязваха черни сред бледата дрезгавина.

Зад двора на чифлика имаше помещение за живеене, което навярно беше замъкът. Тя влезе там така, като че стените сами се разтваряха пред нея. Висока, права стълба водеше към коридора. Ема завъртя дръжката на една врата и изведнъж съзря в дъното на стаята мъж, който спеше. Беше Родолф. Тя извика.

— Ти! Ти! — повтаряше той. — Как можа да дойдеш? Ах, роклята ти е измокрена!

— Обичам те! — отговори тя и обви с ръце шията му.

Тъй като тая първа дързост излезе сполучлива, сега всеки път, когато Шарл излизаше рано сутрин, Ема бързо се обличаше и крадешком слизаше през площадката, която водеше към брега на реката.

Но когато дъската, по която минаваха кравите, беше махната, тя трябваше да върви до стените покрай реката; стръмният бряг беше плъзгав; за да не падне, се хващаше за китките повехнали цветя. Сетне прекосяваше разораните нивя, в които се препъваше и затъваше, а тънките ѝ обувки едва се измъкваха. Кърпата на главата ѝ мърдаше от вятъра сред ливадите; тя се страхуваше от воловете, почваше да тича; пристигаше запъхтяна, с румени бузи и цяла излъхваше свежия мирис на мъзга, на злак и на чист въздух. По това време Родолф още спеше. Сякаш пролетна утрин влизаше в стаята му.

През жълтите завеси на прозорците меко се промъкваше тежка златиста светлина. Ема

се движеше пипнешком и премигваше, а капките роса по косите ѝ блестяха като топазен ореол около цялото ѝ лице. Родолф, разсмян, я привличаше и я притискаше до сърцето си.

После тя разглеждаше жилището, отваряше чекмеджетата, вчесване се с неговия гребен и се оглеждаше в огледалото за бръснене. Често дори слагаше между зъбите си мундщука на голямата лула, която беше на нощната масичка между лимоните и късчетата захар до шише с вода.

Сбогуването им траеше четвърт час. Тогава Ема се разплакваше: искаше ѝ се никога да не напуска Родолф. Нещо по-силно от нея я тласкаше към него, така че един ден, когато дойде неочаквано, той сбърчи лице като човек, комуто е неприятно.

— Какво ти е? — попита тя. — Болен ли си? Каж ми!

Най-сетне със сериозен израз той ѝ заяви, че посещенията ѝ ставаха неблагоприятни и че тя се компрометира.

Х

Постепенно страховете на Родолф обзеха и нея. Отначало любовта я опиваше и тя не мислеше за нищо извън нея. Но сега, когато бе станала необходима за живота ѝ, тя се страхуваше да не изгуби нещо от нея или дори да не бъде смутена. Когато се връщаше от него, тя хвърляше наоколо тревожни погледи, следейки всяка фигура, която се очертаваше на хоризонта, и всяко таванско прозорче в градчето, отдето биха могли да я съгледат. Вслушваше се в стъпките, във виковете, в шума на ралата; и се спираше, по-бледа и по-трепетна от листата на тополите, които се люлееха над главата ѝ.

Една сутрин, когато се връщаше така, стори ѝ се изведнъж, че вижда дълго дуло на карабина, която сякаш се целеше в нея. То се подаваше полегато над ръба на бъчва в края на един ров. Едва незагубила съзнание от ужас, Ема все пак продължи да върви напред, а от бъчвата излезе мъж като ония дяволи с пружина, които изскачат от кутиите. Той беше със закопчани до коленете гетри, с фуражка, нахлупена на очите, устните му бяха посинели от студ, а носът червен. Беше капитан Бине, който дебнеше диви патици.

— Трябваше да се обадите отдалеч! — извика той. — Когато виждате пушка, винаги трябва да предупреждавате.

С това бирникът се мъчеше да скрие страха, който го беше обзел, защото с постановление на префекта ловът на патици освен в лодка беше забранен, и г. Бине, макар да уважаваше законите, сега ги беше нарушил. Затова всяка минута му се счуваше, че иде полският пазач. Но тая тревога възбуждаше удоволствието му и когато стоеше в бъчвата, той се възхищаваше от щастието и от хитростта си.

Когато съгледа Ема, стори му се, че се облекчава от голямо бреме и веднага почна разговор:

— Не е горещо. *Щуне!*

Ема не отговори. Той продължи:

— Вие много рано сте излезли?

— Да — каза тя, като се запъна, — ида от дойката, дето е детето ми.

— А, много добре! Много добре! А аз, както ме виждате, от зори съм тук; но времето е толкова мръсно, че ако патицата не се набодне на пушката...

— Довиждане, господин Бине — прекъсна го тя, като му обърна гръб.

— Ваш покорен слуга, госпожо — отвърна той сухо.

И отново влезе в бъчвата си.

Ема се разкайваше, че тъй внезапно остави бирника. Несъмнено той ще почне да прави неблагоприятни предположения. Историята за дойката беше най-лошото извинение, защото всички в Йонвил знаеха, че малката Бовари от една година е при родителите си. Освен това насам не живееше никой; тоя път водеше само за Юшет; така че Бине трябва да е отгатнал отде идеше тя и нямаше да мълчи, ще дрънка, това е сигурно! Чак до вечерта тя измъчваше ума си с всички планове за лъжите, които можеха да се измислят, и пред очите ѝ беше

непрекъснато тоя глупак с чанта за дивеч.

След вечеря Шарл, като я видя угрижена, поиска за развлечение да я заведе у аптекаря и първият човек, когото тя видя в аптеката, беше пак той, бирникът! Той се бе изправил пред тезгяха, озарен от светлината на червеното стъклено кълбо, и говореше:

— Дайте ми, моля ви се, половин унция витриол.

— Жюстен — извика аптекарят, — я донеси ацидум сулфурикум.

Сетне се обърна към Ема, която искаше да се качи горе в стаята на госпожа Оме:

— Не, стойте, не си правете тоя труд, тя ще слезе. Стоплете се в това време до печката... Извинете...

Добър ден, докторе (защото аптекарят много обичаше да произнася думата *доктор*, сякаш когато я казваше другиму, и върху него самия се отразяваше част от блясъка, който той виждаше в нея)... Но внимавай да не събориш хаваните! Върви по-добре донеси столове от малката стая; нали знаеш, че креслата в салона не бива да се разместват.

И за да сложи на мястото му своето кресло, Оме бързо излезе иззад тезгяха, когато Бине му поиска половин унция захарна киселина.

— Захарна киселина ли? — отвърна аптекарят презрително. — Не познавам такова нещо, не ми е известно. Да не би да искате оксалова киселина? Оксалова, нали?

Бине му обясни, че му трябвало нещо разяждащо, за да си направи сам меден разтвор, с който да очисти от ръжда разни ловни принадлежности. Ема потръпна. Аптекарят каза:

— Наистина времето не е благоприятно поради влагата.

— И все пак — отвърна бирникът с хитър израз на лицето — има хора, на които то не пречи.

Ема се задушаваше.

— Дайте ми още...

„Та той никога няма да си отиде!“ — помисли тя.

— Половин унция колофон и терпентин, четири унции жълт восък и унция и половина животински сажди, моля ви се, за да изчистя лакираната кожа на ловджийските ми прибори.

Аптекарят беше почнал да реже восъка, когато влезе госпожа Оме с Ирма на ръце, Наполеон до нея и Атали подире й. Тя седна на плюшената пейка до прозореца, момчето се настани на една табуретка, а по-голямата му сестра почна да се върти около кутия с джинджифил до татко си. Той пълнеше фунийки и запушваше стъкла, лепеше етикети и правеше пакети. Около него всички мълчаха и само от време на време се чуваше издрънкване на грамовете във везните и тихият глас на аптекаря, който с няколко думи даваше съвети на ученика си.

— Как е малката? — попита неочаквано госпожа Оме.

— Тихо! — извика мъжът й, който пишеше цифри в дневника.

— Защо не я доведохте? — продължи тя полугласно.

— Шт! Шт! — каза Ема, като посочи с пръст аптекаря.

Но Бине, погълнат от четенето на сметката, навярно нищо не бе чул. Най-послед той си отиде. Тогава, облекчена, Ема въздъхна дълбоко.

— Как тежко дишате! — каза госпожа Оме.

— Ах, защото е горещо — отговори тя.

На другия ден те решиха да организират срещите си; Ема искаше да подкупи слугинята си с някакъв подарък; но по-добре щеше да бъде да намерят в Йонвил някоя къща за срещи. Родолф обеща да потърси.

През цялата зима три-четири пъти в седмицата той идваше по тъмно в градината. Ема беше измъкнала нарочно ключа от вратичката, за който Шарл мислеше, че е загубен.

За да й съобщи, че е дошъл, Родолф хвърляше шепя пясък върху щорите. Тя изведнъж скачаше; но понякога трябваше да чака, защото Шарл имаше манията да бърби до камината и не свършваше. Нетърпението я разкъсваше; ако можеха, очите й биха го хвърлили от прозореца. Най-послед тя започваше нощния си тоалет; после вземаше книга и продължаваше много спокойно да чете, сякаш четенето я забавляваше. Но Шарл, който беше легнал вече, я

викаше.

— Ела най-после, Ема — думаше той, — време е.

— Да, ще дойда! — отговаряше тя.

Но тъй като свещите светеха право в очите му, той се обръщаше към стената и заспиваше. Със затаен дъх тя се измъкваше, усмихната, трепетна, необлечена.

Родолф имаше голяма наметка. Той я завиваше цяла в нея, хващаше я през кръста и без да продума, я водеше в дъното на градината.

Седяха в беседката на същата пейка от гнили вършини, на която някога през летните вечери Леон я гледаше тъй влюбено. Сега тя почти не мислеше за него.

Звездите блестяха през безлистните клони на жасмина. Те чуваха реката, която течеше зад тях, и от време на време как изпрацяваха по брега сухите тръстики. В тъмнината тук-там изпъкваха едри сенки и навремени, трепвайки в едно и също движение, те се възправяха и навеждаха като безкрайни черни вълни, които прииждаха, за да ги залееят. Нощният студ ги караше да се притискат един до друг; въздишките на устните им се струваха по-силни; очите, които едвам съзираха, им изглеждаха по-големи и сред тишината имаше думи, казвани съвсем тихо, които падаха в душите им с кристална звучност и се отразяваха там с многократни трептения.

Когато нощта се случеше дъждовна, те се подслоняваха в кабинета за преглеждане на болни, между хамбара и конюшната. Тя запалваше един от кухненските светилници, които беше скрила зад книгите. Родолф се разполагаше тук като у дома си. Гледката на библиотеката и на писалищната маса, както и на цялата стая, го правеше по-весел; той не можеше да се сдържи и пускаше всевъзможни шеги за Шарл, които смущаваха Ема. Тя би искала той да бъде по-сериозен и дори при случай по-драматичен — както оня път, когато ѝ се стори, че чува в алеята шум на приближаващи се стъпки.

— Някой иде! — каза тя.

Той духна свещта.

— Носиш ли пистолетите си?

— Защо?

— Но... за да се отбраняваш — отвърна Ема.

— От мъжа ти ли? Ах, горкият!

И Родолф завърши фразата си с жест, който означаваше: „Ще го смажа с едно чукване на пръста си.“

Тя бе смаяна от мъжеството му, макар че усети в него известна неделикатност и наивна просташина, която я порази неприятно.

Родолф дълго мисли за тая история с пистолетите. Ако го е казала сериозно, то е много смешно, мислеше той, и дори неприятно, защото нямаше никаква причина да мрази тоя добър Шарл, тъй като не се терзаше, както се казва, от ревност; и по тоя повод Ема му се бе заклела тържествено, което също така му се струваше, че не беше много добър вкус.

От друга страна, тя ставаше все по-сентиментална. Трябваше да разменят миниатюрите си, отрязаха си кичури коса, а сега тя искаше пръстен, истинска венчална халка в знак на вечен съюз. Тя често му говореше за вечерни камбани или за *гласове на природата*, сетне го занимаваше със своята и с неговата майка. Родолф бе изгубил майка си преди двадесет години. При все това Ема глезено го утешаваше, сякаш той беше изоставено хлапе, и дори понякога, гледайки месеца, му казваше:

— Уверена съм, че там горе, събрани заедно, двете одобряват нашата любов.

Но тя беше толкова хубава! Толкова рядко той бе имал такава чистота! Тая любов без разврат беше за него нещо ново, което го отдалечаваше от неговите лесни навици и ласкаеше както гордостта му, така и неговата чувственост. Възторжеността на Ема, която неговият буржоазен здрав смисъл презираше, му се струваше в дълбочините на сърцето му възхитителна, защото се отнасяше до него. И сигурен, че е обичан, той престана да се стеснява и държанието му неусетно се промени.

Той не търсеше вече както по-рано ония толкова нежни думи за нея, които я караха да

плаче, нито бурните милувки, от които тя обезумяваше; така че тяхната любов, в която тя се потапяше цяла, сега сякаш почна да става по-плитка, като вода на река, която се попива от коритото, и тя видя тинята. Тя не искаше да вярва; удвои нежността си; а Родолф все по-малко скриваше равнодушието си.

Тя не знаеше дали съжалява, че му се е отдала, или наопаки, иска да го обича повече. Унижението от съзнанието за слабостта ѝ се превръщаше в злопаметство, съдържано от сладострастието. То не беше привързаност, а нещо като непрекъснато съблазняване. Той я поробваше. Тя почти се страхуваше от него.

Ала външно всичко беше по-спокойно от когато и да било, тъй като Родолф беше успял да направлява тяхната незаконна връзка според своите хрумвания; и след половин година, когато настъпи пролетта, те се отнасяха един към друг като двама съпрузи, които спокойно поддържат домашния пламък.

Тъкмо по това време дядо Руо прашаше по една пуйка като спомен за излекуването на крака си. Подаръкът пристигаше винаги заедно с писмо. Ема прерязва връвта, която го крепеше към кошницата, и прочете следните редове:

„Мили деца,

Надявам се, че настоящето ще ви намери в добро здраве и че тая пуйка ще бъде по-хубава от другите, защото тя ми се струва малко по-крехка, ако мога тъй да кажа, по-плътна. Но следния път за разнообразие ще ви пратя петел стига само да не предпочитате млада пуйка и върнете ми, моля ви се, кошницата заедно с двете предишни. Случи се нещастие с коларския ми сайвант, покривът на който една нощ, когато силно духаше, хвъркна по дървесата. Реколтата също не беше много добра. С една дума, не зная кога ще ви дойда на гости. Толкова мъчно мога да оставя къщата си сега, откак останах сам, мила моя Ема!“

И тук, между редовете, имаше интервал, като че добрякът е оставил перото и се е замислил известно време.

„Що се отнася до мене, аз съм добре с изключение на хремата, която хванах завчера на панаира в Ивето, дето бях отишъл, за да наема овчар, тъй като изгоних своя, който беше много придирчив за яденето. Колко сме за окайване с тия разбойници! Освен това той беше нечестен.

Узнах от един пътуващ продавач, който, минавайки тая зима през вашите места, си вадил зъб, че Бовари продължавал здравата да работи. Това не ме изненадва, а той ми показва зъба си; пихме с него по едно кафе. Питам го дали те е виждал, той ми каза, че не, но че видял в конюшната два коня, от което заключих, че занаятът върви. Толкова по-добре, мили деца, и дано господ ви прати всичкото щастие, каквото можем да си представим.

Мъчно ми е, че още не познавам любимата си внучка Берта Бовари. Посадих за нея в градината под прозореца на твоята стая едно сливово дърво и съм наредил да не го пипат освен по-късно, за да ѝ варят компот, който ще пазя в долапа за нея, когато дойде.

Сбогом, мили деца. Целувам те, дъще моя, и вас, зетко, и малката по двете бузи.

***Оставам с много поздрави
Ваш нежен баща Теодор Руо“***

Няколко минути тя стоя така с грубия лист между пръстите си. Правописните грешки в него се трупаха една върху друга и Ема усещаше нежната мисъл, която кудкудякаше като кокошка, полускрита в жив плет. Мастилото бе изсушено с пепел от огнището, защото от писмото се изсипа малко прах върху роклята ѝ, и на нея ѝ се стори, че вижда баща си как се навежда към огъня, за да вземе щипците. Колко отдавна тя не беше стояла при него на столчето, до огнището, когато запалваше края на някой прът от големия пламък на морските

тръстики, които прасяха!... Тя си спомни топлите летни вечери. Кончетата цвилеха, когато някой минаваше край тях, и препускаха, препускаха... Под нейния прозорец имаше кошер и пчелите, които се въртяха в светлината, понякога се удряха в стъклата като пъргави златни топчета. Какво щастие имаше в ония времена! Каква свобода! Каква надежда! Колко много илюзии! Сега нищо не бе останало от тях! Тя ги бе разпиляла във всички преживявания на душата си, през всички последователни свои съществування, през девствеността си, през брака и през любовта; беше ги губила така непрекъснато през досегашния си живот, като пътник, който оставя по частица от своето богатство във всяка странноприемница по пътя си.

Но кой я бе направил толкова нещастна? Каква необикновена катастрофа я бе потресла? И тя отново вдигна глава и се огледа наоколо, като че търсеше причината на онова, което я караше да страда.

Пролетен лъч галеше порцелана на етажерката; огънят гореше; под пантофите си тя усещаше мекотата на килима; денят беше светъл, въздухът топъл и тя чу детето си, което се смееше високо.

Наистина момиченцето се търкаляше по моравата сред тревата, оставена да се суши. То лежеше по корем върху купа сено. Слугинята го държеше за рокличката. Встрани Лестибудоа работеше с греблото и всеки път, когато той се приближаване, момиченцето се навеждаше и махаше с две ръце.

— Доведете ми я! — каза майката и се хвърли да я прегръща. — Колко те обичам, клето мое дете, колко те обичам!

После, когато забеляза, че краищата на ушите ѝ са малко нечисти, тя бързо позвъни да ѝ донесат гореща вода и я изми, смени долните ѝ дрехи, чорапите, обувката, зададе ѝ хиляди въпроси за здравето, както след връщане от пътуване, и най-сетне, след като я целуна отново и си поплака малко, предаде я в ръцете на слугинята, която стоеше слисана от тоя изблик на нежност.

Вечерта Родолф я намери по-сериозна от друг път.

„Ще ѝ мине — реши той, — то е прищявка.“

И отсъства три срещи поред. Когато най-сетне дойде, тя се показва студена и почти презрителна.

„Ах, напразно си губиш времето, миличка...“

И той се престори, че съвсем не забелязва нейните тежки въздишки, нито носната кърпичка, която тя вадеше.

И ето тогава именно Ема се разкая!

Тя се попита дори защо мрази Шарл и нямаше ли да е по-добре, ако можеше да обича него. Ала той не даваше голяма цена на тия възвръщания на чувствата, така че тя остана доста обърквана в своето не особено силно желание за жертвеност, когато аптекарят ѝ даде сгоден случай за това.

XI

Той беше прочел напоследък възторжена статия за нов начин на лекуване на кривите нозе, и тъй като беше привърженик на прогреса, дойде му патриотичната мисъл, че за да бъде Йонвил на необходимата висота, в него трябва да се правят операции на стрефоподия.

— Защото — казваше той на Ема — какъв е рискът? Сметнете (и той изброяваше на пръсти изгодите на опита): успех — почти сигурен, облекчаване и разхубавяване на болния, бързо прославяне на хирурга. Защо вашият мъж например да не отърве от недъга му клетия Иполит от „Златен лъв“? Забележете, че той няма да пропусне да разправя за излекуването си на всички пътници и сетне (Оме понижаваше гласа си и гледаше наоколо) кой би ми попречил да изпратя във вестника една статийка за тая работа? А пък, боже мой, статията върви... говори се за нея... накрай става също като че търкаляш снежна топка! И кой знае, кой знае?

Наистина Бовари можеше да успее; нищо не показваше на Ема, че той не е способен, а

какво задоволство би било за нея да го е подбудила към нещо, от което известността и състоянието му биха пораснали! Тя искаше само да се облекне на нещо по-здравот от любовта.

Шарл, подтикван от аптекаря и от нея, се остави да го убедят. Той изписа от Руан съчинението на доктор Дювал и всяка вечер, обхващан с две ръце главата си, се вдълбочаваше в четене.

Докато той изучаваше екените, варусите и валгусите, т.е. стрефокатоподията, стрефандоподията и стрефексоподията (или, казано по-добре, различните изкривявания на крака долу, навътре или навън), а също стрефиподията и стрефаноподията (иначе казано, извиване надолу или изправяне нагоре), г. Оме с всевъзможни доводи убеждаваше слугата от странноприемницата да се оперира.

— Ти няма да усетиш почти нищо, най-много слаба болка; само едно бодване като леко пускане на кръв, по-безболезнено, отколкото изкореняване на мазоли.

Иполит въртеше глупаво очи и разсъждаваше.

— Най-сетне — подемахте аптекаря — мене ми е все едно! То е за тебе! От чиста човешина! Бих искал да те видя, приятелю, отърван от това грозно куцане с клатене в кръста, което, макар ти да отричаш, трябва много да ти пречи при изпълнение на работата ти.

И Оме му описваше как след това той ще се почувства по-як и по-пъргав и дори му загатваше, че жените ще го харесват повече и конярят почваше бавно да се усмихва. Сетне Оме се обръщаше към суетността му:

— Та, дявол да го вземе, ти не си ли мъж? Какво щеше да бъде, ако трябваше да служиш войник, да се биеш под знамената?... Ах, Иполит!

И Оме се отдалечаваше, заявявайки, че не проумява това упорство, това заслепение да се отказва от благодеянията на науката.

Нешастиникът отстъпи, защото това беше като заговор. Бине, който никога не се бъркаше в чуждите работи, госпожа Льофрансоа, Артемиз, съседите, че дори и кметът г. Тюваш, всички го подтикваха, увещаваха, засрамваха; но онова, което го накара да се реши, беше, че *няма да плати нищо*. Бовари се нагърбваше дори сам да достави машината за операцията. Мисълта за това великодушие бе хрумнала на Ема и Шарл се съгласи, казвайки в дълбочините на сърцето си, че жена му е ангел.

По съветите на аптекаря и като започва на три пъти, той поръча на дърводелеца в сътрудничество с железаря да направят нещо като кутия, тежка около осем ливри, за която не бяха пестени желязо, дърво, ламарина, кожа, винтове и гайки.

Между това, за да се знае какво сухожилие на Иполит трябва да се пререже, необходимо бе да се разбере какъв род изкривяване имаше кракът му.

Долната част на неговия крак беше почти по права линия с бедрото му, но това не пречеше да бъде изкривен навътре, така че беше екен, леко усложнен с варус, или лек варус, силно усложнен с екен. Но с тоя екен, на ширина наистина колкото конска стъпка, с грапава кожа, с изсъхнали жили, с големи пръсти, черните нокти на които бяха като гвоздеи на подкова, стрефоподът тичаше от сутрин до вечер като елен. Постоянно го виждаха да прескача около колите на площада, подхвърляйки напред неравния си крак. Изглеждаше дори, че тоя му крак бе по-силен от другия. Поради това, че си служеше с него, той беше придобил сякаш нещо като нравствените качества търпение и сила и когато на Иполит даваха някоя тежка работа, той предпочиташе да се обляга на него.

Но тъй като това беше екен, трябваше да се среже ахилесовото сухожилие, а след това да се пристъпи към предния пищялен мускул, за да се премахне варусът: защото лекарят не се решаваше да рискува наведнъж с две операции и дори вече трепереше от страх да не засегне някоя важна област, която не познаваше.

Нито на Амброаз Паре, който след интервал от петнадесет века приложи за пръв път след Целз непосредственото свързване на артерия, нито на Дюпюитрен, който се готвеше да пробие абсцес през дебел пласт мозъчно вещество, нито на Жансул, когато направи първото срязване на горната челюст, сърцето не е било тъй трепетно, ръката — тъй разтреперана,

духът — така напрегнат, както на господин Бовари, когато приближи до Иполит със своя тенетом²⁶ между пръстите. И както в болниците, наблизно върху една маса се виждаха куп марли, восъчни конци, много превръзки, цяла пирамида превръзки, всичките превръзки, които имаше в аптеката. Още от сутринта тия приготовления бяха организирани от г. Оме, който искаше да смае тълпата, както и да си създаде сам една илюзия. Шарл рязна кожата; чу се сухо изпращяване. Сухожилието бе прерязано, операцията — свършена. Иполит не можеше да дойде на себе си от учудване; той се наведе към ръцете на Бовари, за да ги обсипе с целувки.

— Хайде, успокой се — каза аптекарят, — по-късно ще изразиш признателността си на своя благодетел!

И излезе, за да разправи за резултата на пет-шестима любопитни, изправени в двора, които си представяха, че Иполит ще се покаже и ще върви като здрав. Сетне, след като стегна крака на болния с механическия прибор, Шарл отиде в къщи, дето Ема, съвсем разтревожена, го чакаше на прага. Тя увисна на шията му; седнаха на трапезата; той яде много и дори при десерта пожела чашка кафе — разточителство, което си позволяваше само в неделя ден, когато имаха гости.

Вечерта беше прелестна, мина в разговори, в общи мечти. Говориха за бъдещето си богатство, за подобренията, които ще направят в къщи; той виждаше как известността му пораста, охолността им се увеличава, жена му не престава да го обича; а тя се усещаше щастлива, че се освежава с ново чувство, по-здраво и по-добро, и че изпитва най-сетне известна нежност към тоя добър човек, който я обичаше. За миг през главата ѝ мина мисълта за Родолф; но очите ѝ се отместиха върху Шарл; тя дори с изненада забеляза, че зъбите му съвсем не бяха лоши.

Бяха легнали, когато г. Оме, макар че готвачката не го пускаше, влезе изведнъж в спалнята с току-що написан лист в ръка. То беше рекламата, която щеше да изпрати на „Руански фенер“. Носеше я да я прочетат.

— Прочетете я вие — каза Бовари.

Той зачете:

— „Макар предразсъдъците да покриват още като мрежа една част от лицето на Европа, все пак светлината почва да си пробива път в нашите селища. Така във вторник нашето градче Йонвил стана театър на един хирургически опит, който същевременно е и деяние от високо човеколюбие. Г-н Бовари, един от най-забележителните наши лекари...“

— О, това е прекалено! Прекалено! — каза Шарл, задъхан от вълнение.

— А, не, съвсем не! Как така... „оперира един крив крак...“ Не сложих научното означение, защото, нали знаете, във вестник... всички може би няма да разберат; масите трябва...

— Наистина — каза Бовари. — Продължете.

— Почвам пак — каза аптекарят. — „Г-н Бовари, един от най-забележителните наши лекари, оперира един крив крак на лицето Иполит Тотен, коняр от двадесет години в хотела «Златен лъв», който госпожа Льофрансоа държи на Площад д'Арм. Новотата на опита и интересът към пациента предизвикаха такова стичане на народ, че около помещението имаше истинска навалица. Самата операция бе извършена като по чудо и едва няколко капки кръв излязоха на кожата, сякаш да покажат, че непокорното сухожилие най-сетне бе отстъпило пред усилията на изкуството. Болният, странно нещо (твърдя това като очевиден), не се оплака от никаква болка. Досега състоянието му е съвсем добро. Всичко кара да се вярва, че ще се възстанови за кратко време и дори кой знае дали на следния местен празник няма да видим нашия добър Иполит да участва във вакхическите танци посред хор от весели юнаци и да докаже по тоя начин с веселието и подскачанията си пред очите на всички пълното си изцеление? Слава прочее на благородните учени! Слава на тия неуморни умове,

²⁶ Тенотом — хирургически инструмент за опериране на сухожилие.

които посвещават безсънните си нощи за подобряването или за облекчаването на човешкия род! Слава! Трижди слава! Не се ли пада сега да се провикнем, че слепците ще прогледнат, глухите ще почнат да чуват, сакатите — ще проходят? Ала онова, което фанатизмът обещавахе някога на своите избраници, днес науката го върши за всички хора! Ще държим читателите си в течение на всички последователни фази на това забележително лекуване.“

Това не попречи на стрина Льофрансоа да дотича пет дни по-късно съвсем изплашена, като викаше:

— На помощ! Той умира!... Полудявам!

Шарл се втурна към „Златния лъв“, а аптекарят, който го видя, че прекосява площада без шапка, остави аптеката. И той пристигна запъхтян, червен, разтревожен и питаше всички, които се качваха по стъпалата:

— Но какво има нашият интересен стрефопод?

А стрефоподът се гърчеше в страшни спазми, така че механическият прибор, дето беше затворен кракът му, се блъскаше в стената, като че щеше да я пробие. С големи предпазвания, за да не се измени положението на крака, измъкнаха кутията и видяха нещо ужасно. Формите на крака бяха изчезнали в такъв оток, че цялата кожа щеше сякаш да се пръсне и бе покрита със сини петна, причинени от знаменитата машина. Иполит се бе оплаквал по-рано, че го боли от нея; не му обръщаха внимание; но сега трябваше да признаят, че донякъде е прав и го освободиха за няколко часа. Но щом отокът спадна малко, двамата учени решиха, че тъкмо сега трябва да поставят крака отново в апарата и да го стегнат повече, за да ускорят работата. Най-сетне след три дни, тъй като Иполит не можеше вече да издържа, те отново махнаха машината и много се учудиха от резултата. Синкаво подуване се бе разпространило по бедрото тук-там с пришки, които пускаха черна течност. Работата ставаше сериозна. На Иполит почваше да му дотяга и за да има поне малко развлечение, стрина Льофрансоа го настани в малката стая до готварницата.

Ала бирникът, който всеки ден вечеряше там, се оплака горчиво от това съседство. Тогава пренесоха Иполит в билиардната.

Той лежеше там, охкащ под грубите завивки, бледен, брадясал, с хлътнали очи и от време на време обръщаше потната си глава върху мръсната възглавница, по която кацаха мухи. Госпожа Бовари идваше при него. Носеше му платно за лапите и го утешаваше и ободряваща. Но той не оставаше без компания, особено в пазарните дни, когато наоколо му селяните удряха билиардните топки, фехтуваха се с щеките, пушеха, пиеха, пееха, кряскаха.

— Как си? — думаша те, като го тупаха по рамото. — А, както изглежда, май не те бива! Но ти си крив. Трябваше да направиш това, онова.

И му разправяха случаи с хора, всичките излекувани по други начини, не като тия, които бяха избрали за него; сетне за утешение добавяха:

— А ти много си угаждаш! Я стани! Гледаш се като цар! И пак, дяволе, миришеш на лошо!

Наистина гангрената все повече пълзеше нагоре. Бовари сам беше като болен от това, идваше всеки час, всяка минута. Иполит го гледаше с очи, изпълнени от уплах, и бърбеше, плачейки:

— Кога ще оздравея? Ах, спасете ме!... Колко съм нещастен!... Колко съм нещастен!...

И лекарят си отиваше, като винаги му препоръчваше диета.

— Не го слушай, синко — думаше стрина Льофрансоа. — Стига вече са те мъчили! Така повече ще отслабнеш. На, гълтай!

И му поднасяше силен бульон или къс жиго, или резен сланина, а понякога чашка ракия, която той не смееше да дигне до устните си.

Свещеникът Бурнизиан, като чу, че той е зле, поиска да го види. Той почна да му говори, като го жалеше за болестта, и в същото време му каза, че трябва да се радва на това, защото такава е волята божия, и че трябва по-бързо да използва случая, за да се примири с бога.

— Защото — казваше с бащински тон духовникът — ти пренебрегваше донякъде

задълженията си; рядко се мяркаше на божествената служба; от колко години не си се причестявал? Разбирам, че работата ти, че житейският вихър са могли да те отдалечат от грижата за спасението ти. Но сега е време да помислиш за това. Все пак не се отчайвай; аз съм виждал по-големи грешници, които, преди да се явят пред бога (ти още не си стигнал дотам, знай), молеха за милосърдието му и които навярно са умрели в най-добро разположение. Нека се надяваме, че също като тях, ти ще ни дадеш добър пример! Така какво ти пречи за по-голяма сигурност да прочиташ сутрин и вечер: „Богородице дево, радуйся“... и „Отче наш, който си на небесата“! Да, направи го! Заради мене, защото те моля. Какво ти струва?... Обещаващ ли ми?

Нещастникът обеща. Свещеникът дойде пак през следните дни. Той приказва с господарката и дори разправи анекдоти, примесени с шеги, с каламбури, които Иполит не разбираше. После, щом обстоятелствата позволяваха, той пак се задълбочаваше в религиозните неща, като ставаше сериозен.

Усърдието му като че успя, защото скоро стрефоподът изказа желание да отиде на поклонение в Бон-Секур, ако оздравее, на което г. Бурнизиан отговори, че не вижда неудобство в това: две предпазни мерки струват повече от една. *Човек нищо не рискува.*

Аптекарят се възмути срещу това, което той наричаше *попски хитрини*; те според него пречеха на оздравяването на Иполит и той повтаряше на госпожа Льофрансоа:

— Оставете го! Оставете го! Вие разстройвате нравствеността му с вашия мистицизъм!

Но добрата жена не искаше да чуе нищо. Той беше *причината за всичко*. От дух на противоречие тя закачи върху леглото на болния съд, пълен със светена вода, и чимширово клонче.

Ала изглеждаше, че и религията, както хирургията не му помагат и неумолимата гангрена непрекъснато възлизаше от краищата към корема. Напразно сменяха лекарствата за пиене и лапите — мускулите всеки ден все повече се отделяха и накрая Шарл кимна утвърдително, когато стрина Льофрансоа го попита дали не би могла пред вид безнадеждното състояние да извика от Ньошател г. Каниве, който беше знаменитост.

Доктор на медицината, петдесетгодишен, с добро обществено положение и уверен в себе си, тоя събрат не се постесни да се засмее презрително, когато видя гангрениялия до коляното крак. Сетне, след като решително заяви, че ще трябва да се отреже, той излезе и отиде при аптекаря, за да си издума срещу магаретата, които са могли да докарат нещастния човек до това състояние. Като раздрусваше за копчето на редингота г. Оме, той крещеше в аптеката:

— Това са парижките изобретения! Ето идеите на господата от столицата! Същото каквото са страбизмът²⁷, хлороформът и литотрипсията²⁸ куп чудовищни неща, които правителството трябваше да забрани! Но те искат да лукавстват и ви тъпчат с церове, без да ги е грижа за последиците. Ние тук не сме толкова големи; ние не сме учени, не сме контета, нито забавни събеседници; ние сме лекари-практици, лечители, и не бихме си въобразили, че трябва да оперираме човек, който се чувства чудесно! Да се изправят криви нозе! Може ли се изправи крив крак! Все едно например да искаш да изправиш гърбица!

Слушайки тия приказки, Оме се измъчваше, но прикриваше болката си под любоугодническа усмивка, тъй като трябваше да бъде добре с г. Каниве, чиито рецепти идваха понякога чак до Йонвил; така че той не защити Бовари, дори не направи никаква забележка, и като изостави принципите си, пожертва достойнството си заради по-сериозните интереси на търговията си.

В градчето тая ампутация до бедрото от доктор Каниве беше голямо събитие! Всички жители тоя ден бяха станали рано и Главната улица, макар препълнена с хора, имаше нещо

²⁷ Страбизъм — кривогледство.

²⁸ Литотрипсия — изваждане камък от пикочните органи.

злокобно, като че щеше да се изпълнява смъртно наказание. В бакалницата спореха за болестта на Иполит; дюкянчетата не продаваха нищо и госпожа Тюваш, жената на кмета, не мърдаше от прозореца от нетърпение да види хирурга.

Той пристигна с кабриолета си, каран от него самия. Но тъй като десният ресор от продължителните пътувания беше отслабнал от тежестта на едрото му тяло, колата вървене наведена и до него, на другото седалище, се виждаше голямо сандъче, покрито с червена кожа, трите медни ключалки на което блестяха внушително.

Когато влезе като вихрушка под портата на „Златен лъв“, докторът с висок глас заповяда да разпрегнат коня, сетне отиде в конюшната да види дали той яде овес; защото, когато отиваше при болни, той се погрижваше първо за кобилата и за кабриолета си. По този повод дори казваха: „А, господин Каниве е своеобразен човек!“ — и го уважаваха повече заради тая непоколебима самоувереност. Светът можеше да загине до последния човек, но той не би се отказал и от най-малкия си навик.

Оме се представи.

— Разчитам на вас — рече докторът. — Готови ли сме? Да вървим!

Но аптекарят, като се червеше, призна, че е много чувствителен, за да присъства на подобна операция.

— Когато човек е прост зрител — каза той, — въображението, знаете, е много силно! А освен това нервната ми система е толкова...

— Хайде де! — прекъсна го Каниве. — Вие, напротив, ми изглеждате склонен към апоплексия. Но това не ме учудва: защото вие, господа аптекарите, непрестанно се въртите в кухнята си и това най-последно променя темперамента ви. А я погледнете мене: всеки ден ставам в четири часа, бръсна се със студена вода (никога не усещам студ) и не нося фланела, не хващам никаква хрема, машината работи добре! Живея ту така, ту иначе, по философски — както дойде. Ето защо никак не съм изнежен като вас, съвсем ми е все едно дали режа някой християнин или първата попаднала кокошка. Ще кажете навикът... навикът!...

И без да обръщат внимание на Иполит, който се потеше от тревога под завивките, господата почнаха разговор, в който аптекарят уподоби хладнокръвието на хирурга с хладнокръвието на генерал; и това сравнение беше приятно на Каниве, който надълго се разпростря по изискванията на своето изкуство. Той смяташе, че то е свещенодействие, макар че лекарите-практиканти го опозорявали. Най-сетне, като си спомни за болния, той прегледа донесените от Оме превръзки, същите, които бяха при операцията за изправяне на крака. Пратиха за Лестибудоа и г. Каниве, след като запретна ръкави, мина в билиардната, а аптекарят остана с Артемиз и стопанката, и двете по-бели от престилките си и заслушани към вратата.

През това време Бовари не смееше да мръдне от къщи. Той беше долу, във всекидневната, в ъгъла до незапалената камина, отпуснал глава на гърдите, със склучени ръце и втренчени очи. „Каква несполука! — мислеше той. — Какво разочарование!“ А беше взел всички мислими предпазни мерки. Бе се намесила съдбата. Но какво значение имаше това? Ако по-късно Иполит умре, той щеше да го е убил. И после какво обяснение щеше да дава той, като го запитат, когато отива при болните си? Все пак може би се е излъгал в нещо. Търсеше, не можеше да намери. Но и най-знаменитите хирурзи са сгрешавали. Ала хората никога няма да повярват това! Напротив, ще почнат да се смеят, да крискат! Ще се разчуе чак до Форж, до Ньошател, до Руан, навсякъде! Кой знае дали събратята му няма да пишат срещу него! Ще последва полемика, ще трябва да се отговаря във вестниците. А и Иполит можеше да почне дело срещу него. Той се виждаше опозорен, разорен, загубен! И въображението му, връхлетяно от множество предположения, се люшкаше посред тях като празно буре, носено от морето и търкаляно от вълните.

Насреща му Ема го гледаше; тя не съчувстваше на неговото унижение, изпитваше друго унижение: беше си въобразила, че този човек е способен на нещо, като че двадесет пъти досега не бе виждала достатъчно неговата посредственост.

Шарл се разхождаше надлъж и шир из нейната стая. Ботушите му скърцаха по паркета.

— Седни — каза тя, — дразниш ме!

Той седна.

Но как стана така, че тя (която беше толкова умна!) можа да се измами още един път? И каква жалка мания е това, да рушиш съществуването си с непрекъснати жертви? Тя си спомни своето влечение към разкоша, всички неща, от които е лишена душата ѝ, нищожността на брака си, домакинството, мечтите си, паднали в калта като ранени лястовички, всичко, което бе желала, всичко, от което се бе отказала, всичко, което можеше да има! И защо, защо!

Сред тишината, която изпълва ще градчето, пронизващ вик раздра въздуха. Бовари побледня, като че щеше да падне. Тя нервно сбърчи вежди и продължи размислите си. То беше заради него все пак, заради това същество, заради този човек, който не проумяваше нищо, не чувстваше нищо! Защото той седеше тук съвсем спокойно, без дори да подозира, че подигравката, лепната на неговото име, ще измърсява отсега нататък и нея така, както него. Тя се бе мъчила да го обича и със сълзи се бе каяла, че му е изменила с друг.

— Но може би това е било валгус? — възкликна внезапно Бовари, който продължаваше да обмисля.

От неочаквания удар на тия думи, паднали в мислите ѝ подобно на куршум в сребърна табла, Ема потрепера и вдигна глава, за да разбере какво иска да каже той; и те се изгледаха мълчаливо, едва ли не смаяно, че се виждат — толкова далеч бяха в съзнанието си един от друг. Шарл я гледаше с мътния поглед на пиян човек, неподвижен, слушайки в същото време последните викове на оперирания, които идеха един след друг с провлечени извивки, прерязвани от остри прекъсвания, като далечен вой на животно, което колят. Ема хапеше побелелите си устни и като въртеше между пръсти клонче от полипа, което бе отчупила, беше впила в Шарл пламтящите точки на зениците си като стрели, готови да се забият. Сега всичко в него я дразнеше, целият той, дори съществуването му. Тя се разкайваше като за някакво престъпление за предишната си добродетелност и онова, което още оставаше от нея, се проваляше под бесните удари на гордостта ѝ. Със зловна ирония тя се наслаждаваше на тържествуващото прелюбодеяние. Споменът за любовника ѝ се връщаше шеметно привлекателен; тя му отдаваше цялата си душа, обзета от този образ с ново прехласване; а Шарл ѝ се видя тъй откъснат от живота, тъй отсъстващ завинаги, тъй невъзможен и унищожен, като че щеше да умре и като че издъхваше пред очите ѝ.

Чу се шум от стъпки по тротоара. Шарл погледна; и през спуснатите жалузи съзря до халите доктор Каниве, облян от слънце, като бършеше чело с кърпата си. Зад него Оме носеше голяма червена кутия и двамата отиваха към аптеката.

Тогаз, обзет от внезапна нежност и отчаяние, Шарл се обърна към жена си:

— Прегърни ме, мила!

— Остави ме! — каза тя, цяла зачервена от яд.

— Какво ти е? Какво ти е? — заповтаря той смаян. — Успокой се, съвземи се! Нали знаеш, че те обичам... Ела!

— Стига! — изкрещя тя с ужасен вик.

И изскачайки от стаята, той силно затръшна вратата, че барометърът на стената подскочи и се строши на земята...

Шарл се отпусна в креслото объркан, като се питаше какво ѝ е, въобразявайки си някоя нервна болест, плачейки, като усещаше около себе си нещо злокобно и неразбираемо.

Вечерта, когато Родолф дойде в градината, завари любовницата си да го чака на първото стъпало на площадката. Те се прегърнаха и цялото им злопаметство се стопи като сняг под горещината на целувката им.

XII

Те подновиха любовта си. Често дори посред бял ден Ема изведнъж му написваше

писмо; после даваше през прозорците знак на Жюстен, който бързо развързваше престилката си и хукваше към Юшет; Родолф пристигаше; тя го викаше да му каже, че ѝ е мъчно, че мъжът ѝ е противен, а съществуването ѝ — ужасно!

— Какво мога да сторя аз? — викна той един ден, излязъл от търпение.

— О, ако би искал...

Тя бе седнала на земята между коленете му, с разпуснати коси, с блуждаещ поглед.

— Е, какво? — рече Родолф.

Тя въздъхна:

— Да отидем да живеем другаде... някъде...

— Ти наистина си полудяла! — каза той, смеейки се. — Та възможно ли е?

Тя пак почна за това; той се направи, че не разбира и отклони разговора. Ето това не можеше да разбере той: цялата тая обърканост в това просто нещо любовта. Тя имаше някаква причина, някакво съображение и като че нещо, което помагаше на нейната привързаност.

Тая нежност наистина всеки ден растеше поради отвращението от мъжа. Колкото повече принадлежеше на единия, толкова по-намразваше другия; никога Шарл не бе ѝ се виждал тъй неприятен, с такива четвъртити пръсти, с такъв неподвижен ум, с такива просташки обноски, както, оставайки заедно с него, след срещите ѝ с Родолф. Тогава, преструвайки се на добра съпруга и добродетелна жена, тя цяла пламваше при мисълта за тая глава, чиито черни коси се виеха на къдрици над загорялото чело, за тая снага в едно и също време яка и изящна, за тоя мъж най-сетне, който имаше такъв опитен разум, такава буйност в желанието! Само за него тя изглаждаше с усърдието на златар ноктите си и не ѝ стигаше помада за лицето и парфюм за къпичките ѝ. Тя се отрупваше с гривни, с пръстени, с огърлици. Когато той щеше да дойде, напълваше с рози двете си големи вази от синьо стъкло и нагласяваше стаята и себе си като куртизанка, която чака княз. Слугинята трябваше непрекъснато да пере бельото; и през целия ден Фелисите не мръдваше от кухнята, дето Жюстен, който често ѝ правеше компания, гледаше как тя работи.

Облакътен на дългата дъска, върху която тя гладеше, той жадно разглеждаше сложените наоколо му женски неща: памучни фусти, кърпи за глава, якички, навървени гащи — широки в бедрата и тесни долу.

Момчето пипаше с ръка кринолина или някоя тока и запитваше:

— За какво служи това?

— Никога ли не си виждал нищо? — отговаряше със смях Фелисите. — Като че твоята господарка госпожа Оме не носи такива работи.

— О, да! Госпожа Оме!

И добавяше замислен:

— Тя такава дама ли е, като госпожата...

Но Фелисите се дразнеше, че той постоянно се върти наоколо ѝ. Тя беше шест години по-голяма от него и Теодор, слугата на г. Гийомен, почваше да я обикаля.

— Остави ме на мира — думаше тя, като отместваше гърненцето с колата. — Я по-добре върви да чукаш бадеми; ти постоянно се въртиш около жени; за тия работи, лошо хлапе, почакай най-напред да покарат косми по брадичката ти.

— Хайде не се ядосвайте, отивам *да изчистя вместо вас нейните обувки*.

И веднага вземаше от пезула под прозореца обувките на Ема, целите в кал — калта от срещите, — която се сипеше на прах, щом почнеш да ги четка, и която той гледаше как се носи полека нагоре, осветена от слънчев лъч.

— Как се страхуваш да не ги повредиш! — думаше готвачката, която много не се грижеше, когато тя ги чистеше, тъй като, щом платът поизсъхнеше, госпожата ги оставяше за нея.

Ема имаше цял куп обувки в скрина си и ги износваше постепенно, но Шарл не смееше да ѝ направи и най-малката забележка.

Също тъй той плати триста франка за един дървен крак, който тя сметна, че е редно да

подари на Иполит.

Дръвцето на крака беше с гъба, имаше пружинени принадлежности, цял сложен механизъм, покрит с чер панталон, и завършваше с лачена обувка. Но не смеейки да си служи с толкова хубав крак, Иполит помоли госпожа Бовари да му купи и друг, по-удобен. Разбира се, пак лекарят плати разносните за новата покупка.

Така полека-лека конярят почна пак работата си. Виждаха го както по-рано да тича из градчето и когато Шарл зачуеше отдалеч сухото чукане на дръвцето по паважа, бързо кривваше в друга посока.

Сега на г. Лъорьо, търговеца, бе възложена поръчката; така той често имаше случай да се среща с Ема. Той приказваше с нея за новопристигналите от Париж стоки, за хиляди любопитни женски неща, показваше се много любезен и никога не искаше пари. Ема се поддаваше на тая възможност да задоволява всичките си прищевки. Така тя поиска да ѝ купи, за да го подари на Родолф, много хубав камшик от един магазин за чадъри в Руан. Седмица по-късно г. Лъорьо ѝ го сложи на масата.

На следния ден той се яви при нея с фактура за двеста и седемдесет франка, без да се броят сантимите. Ема се смути много: всички чекмеджета на писалищната маса бяха празни; дължаха на Лестибудоа за петнадесет дни, на слугинята за две тримесечия, още куп други неща, а Бовари с нетърпение очакваше пратката от г. Дерозрей, който имаше навик да му плаща всяка година към Петровден.

На първо време тя успяваше да връща Лъорьо; най-сетне той изгуби търпение: и него го гонели кредиторите, нямал капитали и ако не получил нещо, щял да бъде принуден да си вземе обратно всички стоки, които ѝ бил доставил.

— Че вземете си ги! — каза Ема.

— О, те са дребна работа! — отвърна той. Съжалявам само за камшика. Ей богу, ще го поискам от господина.

— Не! Не! — каза тя.

„Аха, хванах те!“ — помисли Лъорьо.

И сигурен в откритието си, той излезе, повтаряйки си тихичко и с обикновеното си леко подсвиркване:

„Добре! Ще видим! Ще видим!“

Тъкмо когато тя размисляше как да се оправи, слугинята влезе и сложи на камината пакетче в синя хартия. — „Изпратено от г. Дерозрей“. Ема се хвърли към него, отвори го. Там имаше петнадесет наполеона. То беше сметката. Тя чу Шарл по стълбите; хвърли златото в дъното на своето чекмедже и взе ключа. След три дена Лъорьо пак пристигна.

— Ида да ви предложи уреждане на сметката — каза той; — ако вместо уговорената сума бихте желали да вземете...

— Ето сумата! — каза тя, като сложи в ръката му четиринадесет наполеона.

Търговецът се слиса. И за да скрие объркването си, той се разсипа в извинения и предложения за услуги, които Ема отказа, а сетне тя остана няколко минути, пипайки в джоба на престилката си двете монети от по пет франка, които той беше ѝ върнал. Тя си обеща, че ще пести, за да върне парите по-късно...

„Ех — помисли тя. — Той няма и да се сети.“

Освен камшика с дръжка от позлатено сребро Родолф беше получил печат с девиз „Amor nel cor“²⁹, после ешарп, да му служи за шалче, и най-сетне табакера, досущ еднаква с табакерата на виконта, която преди време Шарл беше намерил на пътя, а Ема бе запазила. Но тия подаръци го унижаваха. Някои от тях той отказа; тя настоя и Родолф накрай се подчини, като я намираще тиранична и много заробваща.

После хрумваха ѝ особени мисли.

— Щом удари полунощ — казваше тя, — да помислиш за мене!

²⁹ „Amor nel cor“ (итал.) — любов от сърце.

А ако той признаеше, че не е помислил, имаше изобилни укори, които винаги завършваха с вечните думи:

— Обичаш ли ме?

— Разбира се, че те обичам! — отговаряше той.

— Много ли?

— То се знае!

— И не си обичал други, нали?

Мислиш ли, че си ме взела девственик? — възкликваше той със смях.

Ема се разплакваше, а той се мъчеше да я утеши, като смекчаваше нейните възмущения с шегги.

— О, това е, защото те обичам! — продължаваше тя. — Обичам те така, че не мога без тебе, знаеш ли! Понякога така искам да те видя, че всички любовни ярости ме разкъсват. Питам се: „Де ли е той? Може би приказва с други жени? Те му се усмихват, той се приближава...“ О, не, нали никоя не ти се харесва? Има по-хубави, но аз по-добре знам да любя! Аз съм твоя слугиня, твоя любовница! Ти си мой крал, мой кумир! Ти си добър! Ти си хубав! Ти си умен! Ти си силен!

Толкова пъти той бе чувал тия думи, че в тях нямаше вече нищо особено за него. Ема беше като всички любовници; и чарът на новотата, свличайки се полека-лека като дреха, оставаше да се види оголено вечното еднообразие на страстта, която има винаги същите форми и същия език. Тоя толкова практичен човек не съзираше различието на чувствата под еднаквостта на думите. Понеже порочни или продажни устни му бяха шепнали подобни фрази, той слабо вярваше в чистосърдечието на нейните; трябва, мислеше той, да се премахнат преувеличените изрази, които прикриват посредствена обич; сякаш пълнотата на душата не се излива понякога в най-празни метафори, тъй като никой никога не може да отмери точно своите потребности, нито своите схващания, нито мъките си и човешкото слово е като пукнат казан, който удряме и от който излизат мелодии за мечешко хоро, когато искаме да трогнем звездите.

Ала с онова превъзходство на преценката, свойствено на човек, който при всякакви връзки винаги гледа да бъде на заден план, Родолф видя, че в тая любов може да намери други наслади. Той сметна, че всякакъв свян е неудобен. Отнесе се безцеремонно. Направи от нея нещо податливо и развратено. То беше някаква идиотска привързаност, изпълнена с възхищение от него, със сладострастие за нея, някакво блаженство, което я затыпяваше; и душата ѝ все повече потъваше в това опиянение и се даваше в него, сгърчена като херцог дьо Кларанс в своята бъчва от гръцко вино.

Само под въздействието на любовните си навици госпожа Бовари измени държанието си. Погледът ѝ стана по-смел, думите — по-свободни; тя има дори неприличията да се разхожда с г. Родолф с цигара в уста, *сякаш напук на хората*; накрая и ония, които още се съмняваха, престанаха да се съмняват, когато един ден я видяха да слиза от „Лястовицата“, стегната с жилетка като мъж; и госпожа Бовари — старата, която след страшна свада с мъжа си бе дошла пак да се подслони при сина, беше скандализирана не по-малко от жителите на Йонвил. Много други неща не ѝ се харесваха: първо, Шарл съвсем не бе я послушал да забрани романите, после — атмосферата на къщата не ѝ се нравеше; тя си позволи да прави забележка и се скараха, особено един път по повод на Фелисите.

Минавайки привечер из коридора, старата госпожа Бовари я заварила с един мъж, мъж с тъмна брада на около четиридесет години, който, като чул стъпките ѝ, бързо се измъкнал от кухнята.

Ема почна да се смее; но женицата кипна и заяви, че ако не иска да се гаври с нравствеността, трябва да следи за поведението на слугите.

— От кой свят сте вие? — каза снахата с такъв дързък поглед, че старата госпожа я попита дали не защитава своя кауза.

— Излезте! — рече младата жена, като скочи.

— Ема!... Мамо!... — викаше Шарл, за да ги помири.

Ала в гнева си и двете бяха избягали. Ема тропаше с нозе, повтаряйки:

— О, какви обноски! Каква селячка!

Той се затече при майка си, тя беше извън себе си и бърбореше:

— Безочлива! Ветрена! Може би и по-лошо!

И искаше веднага да си замине, ако снаха ѝ не се извини. Шарл отново отиде при жена си и я заклеваше да се съгласи; той коленичи пред нея; най-сетне тя отговори:

— Добре! Отивам!

Наистина тя подаде ръка на свекърва си с достойнство на маркиза, като каза:

— Извинете ме, госпожо.

После, като се качи в стаята си, Ема се хвърли ничком върху леглото и плака като дете със забита във възглавницата глава.

Бяха уговорили с Родолф, че в случай на извънредно събитие тя ще забодне на дървения капак на прозореца късче бяла хартия, та ако той случайно е в Йонвил, да отскочи в уличката зад къщата. Ема постави знака; беше чакала три четвърти час, когато изведнъж съзря Родолф на тъгла до халите. Искаше ѝ се да отвори прозореца, да го извика; но той бе изчезнал. Тя отново потъна в отчаяние.

Ала скоро ѝ се стори, че Родолф върви по тротоара. Несъмнено беше той; тя слезе по стълбата, прекоси двора. Той беше там, отвън. Тя се хвърли в прегръдките му.

— Пази се — рече той.

— Ах, да знаеш! — поде тя.

И почна да разправя всичко, набързо, разпокъсано, като преувеличаваше фактите, като измисляше много други, отклонявайки се непрекъснато, така че той не разбираше нищо.

— Хайде, скъпа моя, съвземи се, утеши се, имай търпение!

— Четири години вече търпя и страдам!... Любав като нашата трябва да се признае открито, направо пред небето! Те знаят само да ме измъчват! Не мога повече! Спаси ме!

Тя се притискаше към Родолф. Пълните ѝ със сълзи очи блестяха като пламъци под вода; гърдите ѝ бързо, със задъхване се повдигаха, никога той не бе я обичал тъй силно, дотолкова, че забрави всичко, и каза:

— Какво да правим? Какво искаш?

— Вземи ме оттука! — извика тя. — Отвлечи ме... О, умолявам те!

И потърси бързо устните му, сякаш за да получи неочакваното съгласие, което излизаше от тях в целувката.

— Но... — поде Родолф.

— Какво има?

— Ами дъщеря ти?

Тя помисли няколко мига, сетне отговори:

— Ще я вземем с нас. Няма що.

„Каква жена!“ — каза си той, гледайки я как си отива. Тя изчезна в градината. Викаха я.

През следните дни старата Бовари много се учуди от промяната на снаха си. Наистина Ема беше по-послушна и дори прояви почитта си, като я помоли да ѝ даде рецептата за мариноване на краставици.

Дали това бе, за да ги измами по-изкусно и него, и нея? Или искаше чрез някакъв сладостен стоицизъм да усети по-дълбоко горчивината на всички неща, които скоро щеше да напусне? Напротив, тя не обръщаше внимание на тия неща; живееше като унесена в предвкушане на близкото си щастие. Това беше несвършващият разговор с Родолф. Тя се облягаше на рамото му, шепнеше:

— Ах, когато бъдем в пощенската кола... Представиш ли си? Възможно ли е? Мисля, че в минутата, когато колата тръгне, ще ни се струва, като че ли се издигаме с балон, като че ли поемаме към облаците. Знаеш ли, аз броя дните! А ти?

Никога госпожа Бовари не беше изглеждала тъй хубава, както по това време; тя имаше оная неопределима красота, която се ражда от радостта, от възторга, от успеха и която не е нищо друго освен хармония на темперамента с обстоятелствата. Нейните възжелания,

нейните скърби, опитът от насадата и винаги младите ѝ илюзии постепенно я бяха развивали, както цветята се развиват от тора, дъжда, ветровете и слънцето, и най-сетне тя разцъфтяваше в пълнотата на своята природа. Клепачите ѝ бяха сякаш нарочно изрязани за нейните дълги любовни погледи, в които зеницата се губеше, а дълбокото ѝ дихание издуваше тънките ноздри и очертаваше месестия ъгъл на устните, които при светлина бяха слабо засенени от лек, черен мъх. Би казал човек, че усуканите на тила ѝ коси бяха натъкмени от художник, опитен в покварата: те се завиваха в тежка маса, небрежно и според случайностите на незаконната любов, която ги разплиташе всеки ден. Гласът ѝ имаше сега по-гъвкава мекота, както и снагата ѝ; нещо тънко, което проникваше във вас, се излъчваше дори от гънките на роклята и от извивката на крака ѝ. Шарл както в първите дни след сватбата я намираше прелестна и съвсем неотразима.

Когато се връщаше среднощ, той не смееше да я събуди. Порцелановата нощна лампичка хвърляше трептящ кръг на тавана, а спуснатите завески над малката люлка образуваха нещо като бяла колиба, която изпъкваше в сянката до ръба на леглото. Шарл ги гледаше. Струваше му се, че чува лекото дихание на детето си. Сега дъщеря му ще расте; с всеки сезон ще напредва все по-бързо; той вече я виждаше, връщайки се привечер от училище засмяна, с изцапана от мастило дрешка, понесла кошничката си; после ще я дадат в пансион, това ще струва много: какво да се прави? Тогава той размисляше. Смяташе да наеме някой малък чифлик в околността, който всяка сутрин, отивайки да обикаля болните си, сам ще наглежда. Щеше да пести дохода от него и да го влага в спестовната каса; сетне ще купи отнякъде акции, все едно какви; от друга страна, пациентите ще се увеличат; той разчиташе на това, защото искаше Берта да бъде добре възпитана, да прояви дарби, да научи пиано. Ах, колко хубавичка ще бъде тя по-късно, на петнадесет години, когато, приличайки на майка си, ще носи лете като нея големи сламени шапки! Отдалеч ще ги мислят за сестри. Представяше си я вечер, като работи при тях под светлината на лампата, шийки пантофи за него; ще се занимава с домакинството; ще изпълни цялата къща с прелестта и веселието си. Най-сетне ще помислят и за задомяването ѝ: ще ѝ намерят някой добър, състоятелен момък; той ще я направи щастлива; това ще продължи вечно.

Ема не спеше, преструваше се на заспала; и когато той заспиваше до нея, тя се пробуждаше в други мечти.

От осем дни четири коня я носят в галоп към някаква нова страна, отдето те с Родолф вече няма да се върнат. Те пътуват, пътуват със сплетени ръце, без да говорят. Често от върха на някоя планина съзират изведнъж великолепен град с църкви, мостове, кораби, лимонови гори и катедрали от бял мрамор, по острите камбанарии на които има гнезда на щъркели. Вървят бавно, поради големите плочи, а по земята има китки цветя, предлагани от жени с червени корсажи. Чува се звън на камбана, мулета цвилят, носи се шепот на китари и ромон на водоскоци, от които излъхва влага, за да освежава купища плодове, наредени на пирамиди в подножията на бледи статуи, които се усмихват под водните струи. И после една вечер пристигат в рибарско село, дето по стръмните скали и край колибите се сушат тъмни мрежи. Тук ще спрат те, за да се заселят; ще живеят в ниска къща с плосък покрив, засенчена от палма вдън залива, до морето. Ще се разхождат с гондола, ще се люлеят в плетена люлка; и тяхното съществуване ще бъде леко и просторно като копринените им дрехи, ще бъде топло и обсипано със звезди като меките нощи, които ще съзерцават. Все пак в безпределността на това бъдеще, което тя призоваваше във въображението си, нищо отделно не се различаваше: дните — всички великолепни — си приличаха като вълни и всичко се люшкаше на кръгозора безкрайно, хармонично, синкаво и обляно от слънце. Но детето в люлката се закашляше или Бовари захъркваше по-силно и Ема заспиваше чак заранта, когато зората побеляваше прозорците и малкият Жюстен отваряше на площада капациите на аптеката.

Тя поръча да повикат Лъорьо и му каза:

— Ще ми трябва манто, голямо манто с широка яка, подплатено.

— Ще пътувате ли? — попита той.

— Не, но... Няма значение, разчитам на вас, нали? И по-скоро!

Той се поклони.

— Ще ми трябва още — поде тя — куфар... не много голям... удобен.

— Да, да, разбирам: около деветдесет и два на петдесет сантиметра, както ги правят сега.

— И пътна торба за спане.

„Без друго — помисли Лъорьо — тук има някоя шумна история.“

— И ето — каза госпожа Бовари, като измъкна от колана си часовника, — вземете го, ще прихванете колкото струва.

Но търговецът викна, че това не бива; те се познават; нима той се съмнява в нея? Каква детинщина! Тя настояваше той да вземе поне верижката и когато Лъорьо я беше пхнал в джоба си и вече излизаше, тя отново го извика:

— Ще оставите всички неща у вас. Колкото за мантията — тя като че размисляше, — всъщност и него не го донасяйте; ще ми дадете само адреса на шивача и ще му кажете да го държи на мое разположение.

Трябваше да избягат идния месец. Тя щеше да замине от Йонвил, като че отива за покупки в Руан. Родолф щеше да запази места, да вземе паспорти и дори да пише в Париж, за да имат на разположение цялата пощенска кола до Марсилия, дето ще купят каляска, и оттам без спиране ще поемат пътя за Генуа. Тя щеше да се погрижи да изпрати на Лъорьо багажа си, а той да го натовари направо на „Лястовицата“ и никой нямаше да се усъмни; и след всичко това ни веднъж не стана дума за детето й. Родолф избягваше да споменава за него, тя може би не се сещаше.

Той поиска да има още две седмици време, за да привърши някои разпореждания; сетне след осем дни поиска други петнадесет; след това каза, че е болен; после пътува някъде; месец август изтече и след всички тия закъснения решиха, че това ще стане неотменимо на четвърти септември, понеделник.

Най-сетне събота, денят преди навечерието, настъпи.

Родолф дойде вечерта по-рано от обикновено.

— Готово ли е всичко? — попита го тя.

— Да.

Тогава те обиколиха една леха и отидоха да седнат на терасата върху издадената част на стената.

— Ти си тъжен — каза Ема.

— Не, защо?

Ала все пак той я гледаше особено, някак нежно.

— Да не е, защото заминаваш? — поде тя. — Защото напускаш любимите си неща, досегашния живот? Ах, разбирам... Но аз, аз нямам нищо в тоя свят! Ти си за мене всичко. Така аз ще стана за тебе всичко, ще бъда твое семейство, родина; ще се грижа за тебе, ще те обичам.

— Колко прелестна си ти! — каза той, като я прегърна.

— Наистина ли? — каза тя с чувствен смях. — Обичаш ли ме? Закълни се.

— Дали те обичам! Дали те обичам! Та аз те обожавам, любов моя!

Съвсем кръгла и цялата алена, луната се показа над самата земя, вдън ливадите. Тя бързо възлизаше между клоните на тополите, които я скриваха тук-там като черна продупчена завеса. Сетне се появи ослепително бяла в празното небе, осветено от нея; и тогаз, забавяйки хода си, хвърли върху реката голямо петно, което беше като безброй звезди, и тоя сребърен блясък сякаш се гърчеше до дъното подобно безглава змия, покрита с искрящи люспи. Това приличаше на някой огромен полилей, отдето течаха по цялата му дължина капки разтопени диаманти. Топлата нощ се разстиляше наоколо им; покривала от мрак изпълваха листата. Полузатворила очи, Ема гълташе, въздишайки дълбоко, свежия вятър, който лъхаше. Потънали в обсебилите ги мечтания, не си говореха. Нежността на предишните дни се възвръщаше в сърцата им изобилна и мълчалива като реката, която

течеше с такава нега, че донасяше дъх на серенга³⁰ и мятеше в спомените им по-огромни и по-печални сенки, отколкото сенките на неподвижните върби, удължени върху тревата. Навремени някое нощно зверче, таралеж или невестулка, тръгнало на лов, размърдваше листата или се чуваше как някоя зряла праскова капваше сама от дървото.

— Ах, каква хубава нощ! — каза Родолф.

— Ще имаме още много такива нощи! — поде Ема.

И добави, говорейки сякаш на себе си:

— Да, хубаво ще е да се пътува... Но защо все пак сърцето ми е тъжно? Дали страхът пред неизвестното... въздействието на изоставените навици... или по-скоро... Не, това е прилив на щастие! Колко съм слаба, нали? Прости ми!

— Има още време! — възкликна той. — Размисли, може би ще се разкайваш за това.

— Никога! — каза буйно тя.

И продължи, като се приближи до него:

— Та какво нещастие може да ме сполети? Няма пустиня, нито бездна, нито океан, които не бих преминала с тебе. Колкото повече живеем заедно, толкова повече това ще бъде всеки ден като все по-тясна, по-пълна прегръдка! Няма да имаме никаква тревога, никакви грижи, никаква пречка! Ще бъдем сами, отдадени напълно един на друг, вечно... Приказвай ми, отговори ми.

Той отговори с равни прекъсвания:

— Да... Да!

Тя бе пхнала ръка в косите му и повтаряше с глас на дете въпреки едрите сълзи, които течаха по бузите ѝ:

— Родолф! Родолф!... Ах, Родолф, мили, миличък Родолф!

Удари полунощ.

— Полунощ! — рече тя. — Хайде, значи, утре! Още един ден!

Той стана да си върви; и като че това беше знакът за бягството им. Ема изведнъж стана весела:

— У тебе ли са паспортите?

— Да.

— Нищо ли не си забравил?

— Нищо.

— Уверен ли си?

— Разбира се.

— Нали в хотел „Прованс“ ще ме чакаш!... По обед?

Той кимна с глава.

— Значи, до утре! — каза Ема с една последна милувка.

И го гледа, докато той се отдалечаваше.

Той не се обърна. Тя отърча подире му и като се наведе над водата, между храсталаците по брега, извика:

— До утре!

Той беше вече оттатък реката и бързо крачеше из ливадите.

След няколко минути Родолф се спря; и когато я видя в бялата ѝ рокля как се стопява постепенно в мрака като призрак, сърцето му заудря тъй силно, че той се опря на едно дърво, за да не падне.

— Какъв глупец съм! — каза той и се изруга ужасно. — Както и да е, хубава любовница беше!

И веднага красотата на Ема с всичките наслади на тая любов отново изникна пред него. Изпърво той се разнежи, после се възбунтува срещу нея.

— Защото най-сетне — възкличаваше той, като жестикулираше — не мога да се осъдя

³⁰ Серенга — растение с благоуханни цветове подобно на жасмин.

сам на изгнание, да се обременя с едно дете.

Той си повтаряше тия неща, за да стане още по-твърд.

— А от друга страна, неприятности, разходи... А, не, не, хиляди пъти не! Това би било прекалено глупаво!

XIII

Едва стигнал в къщи, Родолф веднага седна пред писалищната си маса под еленовата глава, закачена като трофей на стената. Но когато взе писалката между пръстите си, не знаеше какво да пише и като се подпря на двата си лакътя, почна да мисли, Ема му се струваше отдалечена в някакво отдавнашно минало, сякаш решението, което бе взел, беше сложило изведнъж някакво безпределно разстояние между тях.

За да си спомни осезателно нещо от нея, той извади от скрина до леглото си стара кутия от реймски бисквити, дето обикновено заключваше писмата си от жени, и оттам лъхна мирис на влажен прах и на увехнали рози. Най-напред видя една джобна кърпичка напръскана с бледи капки. Беше нейна кърпичка от един ден, когато бяха на разходка и от носа ѝ бе текло кръв; той вече не си спомняше това. Имаше до нея една миниатюра, която се търкаляше из ъглите, подарена му от Ема; нейното облекло му се стори превзето, а погледът ѝ — *престорен*, съвсем жалък; сетне, като гледаше тоя образ и призоваваше в спомена си модела, чертите на Ема постепенно се смесваха в паметта му, сякаш живото лице и изрисуваното, като се търкаха едно о друго, взаимно се заличаваха. Най-сетне прочете някои от нейните писма; те бяха пълни с обяснения за пътуването им, къси, технически и настойчиви като бележки по работа. Той пожела да види дългите, някогашните; за да ги извади от дъното на кутията, Родолф разбърка всички други; и без да мисли, почна да рови тоя куп от книжа и неща и намери размесени там — букети, една жартиера, една черна маска, карфици и коси, коси, тъмни, руси; някои дори, закачайки се о металическите части на кутията, се късаха, когато я отваряше.

Така, бродейки между спомените си, той изследваше почерка и стила на писмата, различни, както различен бе правописът им. Те бяха нежни или весели, шеговити, печални; някои искаха любов, други искаха пари. От някоя дума той си припомняше лица, жестове, звук на глас; но понякога не си спомняше нищо.

Наистина тия жени, придошли наведнъж в мисълта му, си пречеха една на друга и се смаляваха там като под общо любовно равнище, което ги правеше еднакви. И като взе куп писма, той се забавлява няколко минути, пускайки ги като водопад от дясната в лявата си ръка.

Най-сетне отегчен, сънлив, Родолф занесе кутията в скрина и си каза:

— „Какъв куп глупости!...“

С което накъсо изразяваше мнението си; защото насладите — като ученици в училищен двор — толкова бяха изтъпкали сърцето му, че никаква зеленина не поникваше там и онова, което минаваше през него, по-безразсъдно от децата, не оставяше дори, както правеха те, името си, издълбано на стената.

„Хайде! — каза си той. — Да започнем!“

И написа:

„Смелост, Ема, смелост! Аз не искам да правя нещастен вашия живот...“

„В края на краищата това е вярно — помисли Родолф, — аз върша това за нейно добро: аз съм честен.“

„Обмислихте ли зряло решението си? Разбрахте ли в каква пропаст ви увличах, клета моя? Не, нали, вие вървахте, доверчива и безразсъдна, вярваща в щастието, в бъдещето... О, какви нещастници сме ние! Безумни!“

Родолф спря, за да намери някакво сериозно извинение.

„Да ѝ кажа, че съм загубил цялото си състояние?... А, не! А от друга страна, това с нищо не би попречило. По-късно пак ще се почне. Може ли да накараш подобни жени да се вразумят?“

Той помисли, сетне добави:

„Аз няма да ви забравя, вярвайте ми, и непрестанно ще ви бъда предан; ала рано или късно някои ден тая пламенност (такава е участието на всичко човешко) несъмнено ще затихне! Ще ни обсеби умора и кой знае дали аз не ще изпитам дълбоката болка да гледам вашите угризения и сам да се мъча от тях, понеже аз съм ги причинил. Само мисълта за вашите скърби ме гнети. Ема! Забравете ме! Защо трябваше да ви срещна? Защо бяхте толкова хубава? Виновен ли съм? О, господи, не, не, виновна е само съдбата!“

„Тая дума винаги има въздействие“ — каза си той.

„Ах, ако вие бяхте от ония жени с повърхностни сърца, каквито се срещат, бих могъл наистина от егоизъм да се реша да опитам, без да има опасност за вас. Но тая прелестна възторженост, която е едновременно ваше очарование и ваша мъка, ви попречи, обожаема, да разберете целия фалш на нашия бъдещ живот. И аз отначало не бях размислил за това и отдъхвах в сянката на това идеално щастие като в сянка на мансанилие³¹, без да предвиждам последиците.“

„Тя ще помисли може би, че аз се отказвам поради скъперничество... Ах! Все едно! Няма що! Трябва да се тури край!“

„Светът е жесток, Ема! Дето и да бъдехме, той щеше да ни преследва. Щяхме да понасяме нескромни въпроси, клевети, презрение, може би оскърбления. Да оскърбяват... вас! О!... Аз бих искал да ви поставя на трон. Аз, който нося вашата мисъл като талисман! Защото се наказвам сам с изгнание заради всичкото зло, което съм ви причинил. Заминавам. За къде? Нищо не знам, полудял съм! Сбогом! Бъдете винаги добра! Запазете спомена за нещастника, който ви погуби. Кажете моето име на вашето дете, за да го споменава в молитвите си.“

Пламъкът на двете свещи трептеше. Родолф стана да затвори прозореца и когато отново седна, каза си:

„Мисля, че това е всичко. А, още не, за да не дойде да се вкопчи пак.“

„Когато четете тия тъжни редове, аз ще бъда далеч, защото реших да избягам колкото е възможно по-скоро, за да не се изкуша да ви видя отново. Без слабост! Аз пак ще се върна и може би по-късно ние ще поприказваме съвсем спокойно за нашата предишна любов. Сбогом!“

И добави едно последно сбогом, разделено на две думи: „С богом!“, което той смяташе, че е най-изискано.

„Сега как да се подпиша? — запита се той. — Напълно вам предан... Не, вашият приятел?... Да, така.“

„Вашият приятел“

³¹ Мансанилие — дърво с отровни плодове в Антилите. Легендата твърди, че който заспи под сянката му, умира.

Препречете писмото си. Хареса го.

„Клетата женица! — помисли той разчувстван. — Тя ще ме сметне бездушен като скала; ще трябва няколко сълзи свръх всичко; ала аз не мога да плача; не съм крив за това.“

Тогава, като наля вода в чашата, Родолф потопа в нея пръста си и *остави да падне отвисоко* една едра капка, която се разля в голямо бледо петно от мастилото; после поиска да запечати писмото и видя печата „Amor nel cor“.

„Това не подхожда много за случая... Е, все едно!“

След което изпуши три лули и отиде да си легне.

На следния ден, когато стана (към два часа следобед, тъй като бе заспал късно), Родолф накара да наберат една кошница кайсии. Той сложи писмото на дъното ѝ под лозови листа и веднага заповяда на ратая Жирар да я занесе предпазливо на госпожа Бовари. Той употребяваше тоя начин да си пише с нея, като изпращаше според сезона плодове или дивеч.

— Ако те попита какво правя — каза той, — ще отговориш, че съм тръгнал да пътувам. Ще предадеш кошницата лично на нея, в собствените ѝ ръце... Хайде, и внимавай!

Жирар облече новата си блуза, върза около кайсиите кърпата си и като тръгна с големи тежки крачки с грубите си подковани обувки, пое спокойно към Йонвил.

Госпожа Бовари, когато той пристигна у тях, нареждаше на кухненската маса заедно с Фелисите един куп бельо.

— Заповядайте — рече слугата, — нашият господар ви изпраща това.

Неясен страх я обзе и търсейки в джоба си някоя монета, тя в същото време гледаше селянина така уплашено, че той от своя страна я загледа слисан, не проумявайки защо такъв подарък може да развълнува някого. Най-сетне той си отиде. Фелисите оставаше. Ема не можеше да удържи повече; изтича във всекидневната, като че да занесе там кайсиите, обърна кошницата, изхвърли листата, намери писмото, отвори го и сякаш отзаде ѝ беше пламнал страшен пожар, съвсем уплашена, хукна към стаята си.

Шарл беше там; тя го забеляза; той ѝ заговори, тя не чу нищо и продължи бързо да се качва по стъпалата, задъхана, отчаяна, безпаметна и все така държаща в ръка тоя ужасен лист хартия, който шумеше между пръстите ѝ като лист от ламарина. На втория етаж спря пред вратата на таванската стая, която беше затворена.

Тогава поиска да се успокои, спомни си писмото; трябваше да го дочете, не се решаваше. От друга страна, къде? Как? Ще я видят.

„Ах, няма — помисли си тя. — Тук е добре.“

Ема блъсна вратата и влезе.

Каменните плочи на покрива пропускаха отвесно тежка горещина, която стягаше слепите ѝ очи и я задушаваше; тя се довлече до прозореца, капакът на който беше затворен, изтегли резето и ослепителна светлина бликна изведнъж.

Насреща, над покривите, широкото поле се простираше, додето поглед стига. Долу, под нея, площадът на градчето беше пуст; камъчетата по тротоара искряха, ветропоказателите на къщите стояха неподвижни; в ъгъла на улицата от по-долен етаж се чу някакво бръмчене с остри извивки. Бине работеше на струга си.

Тя се бе прислонила до вдълбаната таванска стена и препрочиташе писмото със злобен смях. Но колкото по-съсредоточаваше вниманието си в него, толкова повече мислите ѝ се объркваха. Тя виждаше Родолф, чуваше го, прегръщаше го с двете си ръце и ударите на сърцето, които я блъскаха под гърдите като силни удари на стенобитна машина, зачестяваха с неравни прекъсвания. Тя мятеше погледи наоколо си, искайки земята да се продъни. Защо да не свърши с всичко това? Какво я задържаше? Тя беше свободна. И пристъпи, погледна каменната настилка на улицата, казвайки си:

„Хайде! Хайде!“

Светлият лъч, идващ направо отдолу, дърпаше към пропастта тежестта на тялото ѝ. Струваше ѝ се, че площадът, който се клатеше, се издига редом със стените и че подът се навежда в единия си край като кораб, който се люлее. Тя беше съвсем на края, почти повиснала, обиколена от широк простор. Синевата на небето нахлуваше в нея, въздухът

минаваше през опустялата ѝ глава, достатъчно бе само да се отпусне, да се изостави; а бръмченето на струга не преставаше като яростен глас, който я зовеше.

— Ема, Ема! — извика Шарл.

Тя се спря.

— Но къде си? Слизай!

Мисълта, че току-що е избегнала смъртта, едва не я накара да припадне от ужас; тя затвори очи; сетне потръпна от досега на нечия ръка върху ръкава си; беше Фелисите.

— Господарят ви чака, госпожо: супата е сложена.

И трябваше да слезе! Трябваше да седне на масата!

Опита се да яде. Залъците я задавяха. Тогаз тя разгъна салфетката, като че да види как е замрежена, и поиска наистина да се занимае с това да преброи нишките. Изведнъж се сети пак за писмото. Дали не го е загубила? Де ще го намери? Но усещаше такава душевна умора, че съвсем не би могла да измисли някакъв предлог, за да напусне масата. Освен това беше станала страхлива; страхуваше се от Шарл; той сигурно знаеше всичко! Наистина Шарл каза някак особено:

— Скоро, както изглежда, няма да видим господин Родолф.

— Кой ти каза? — рече тя, като потрепери.

— Кой ми каза ли? — отвърна той, учуден от резкия ѝ тон. — Жирар, когото срещнах преди малко до вратата на „Френското кафене“. Той е тръгнал или ще тръгне да пътува.

Тя изхълца.

— Какво толкова те учудва? Той отсъства от време на време, за да се поразвлече, и ей богу, аз го разбирам. Когато си състоятелен и ерген!... А нашият приятел здравата се забавлява! Той е лекомислен човек. Господин Ланглоа ми разправи...

Той млъкна от приличие, тъй като слугинята влезе.

Тя сложи отново в кошницата кайсиите, които бяха пръснати по етажерката; Шарл, без да забележи червенината на жена си, каза да му дадат кайсиите, взе една и я захапа.

— О, чудесни! — рече той. — На, опитай.

И подаде кошницата, която тя леко отблъсна.

— Помириши само, какъв аромат! — каза той, като няколко пъти я поднесе до носа ѝ.

— Задушавам се! — извика тя, като скочи изведнъж.

Но с усилие на волята си надви спазмата; после добави:

— Нищо! Нищо! Това е от нерви! Седни, яж!

Защото се боеше, че ще почнат да я разпитват, да се грижат за нея, че няма да я оставят сама.

Шарл я послуша, седна и изплюваше в ръка костилките на кайсиите, като ги слагаше после в чинията си.

Изведнъж едно синьо тилбюри мина с бърз тръс през площада. Ема извика и падна вцепенена възник на земята.

Наистина след дълги размисли Родолф бе решил да замине за Руан. Но понеже от Юшет за Бюши има само един път, който минава през Йонвил, той трябваше да прекоси градчето и Ема го бе познала под светлината на фенерите, които пронизваха дрезгавината като мълния.

От шума, който се бе дигнал в къщата, дотърча аптекарят. Масата с всички чинии беше преобърната; сос, месо, ножове, солница, шишенце с дървено масло бяха пръснати из стаята; Шарл викаше за помощ; Берта уплашена крещеше; а Фелисите разкопчаваше с разтреперани ръце господарката, чието тяло цяло се гърчеше.

— Ще отскоча — каза аптекарят — до лабораторията да взема малко ароматичен оцет.

Когато тя отвори очи, след като бе вдъхнала от стъкленицето, той каза:

— Аз бях уверен в това; той би събудил и мъртвец.

— Обади ни се! — думаше Шарл. — Обади ни се! Съвземи се! Аз съм твоят Шарл, който те обича! Познаваш ли ме? Виж, ето твоята малка дъщеря, целуни я!

Детето пристъпваше с протегнати ръце към майка си, за да увисне на шията ѝ. Ала като

извърна глава, Ема каза с пресечен глас:

— Не, не... Никого!

И отново изгуби съзнание. Занесоха я на леглото ѝ.

Тя лежеше простряна, с отворена уста, със спуснати клепачи, с изопнати ръце, неподвижна и бяла като восъчна статуя. От очите ѝ излизаха две струи сълзи, които бавно течаха по възглавниците.

Шарл се бе изправил вдън алкова, а аптекарят до него пазеше онова мълчание на размисъл, което е прието при сериозните случаи в живота.

— Успокойте се — каза той, като го побутна с лакът, — мисля, че пристъпът мина.

— Да, сега малко си отдъхва — отговори Шарл, който гледаше, че тя спи. — Клетата! Клетата! Ето че пак се разболя!

Тогаз Оме попита как се е случило нещастieto. Шарл отговори, че е припаднала внезапно, когато ядяла кайсии.

— Необикновено! — поде аптекарят. — Но възможно е кайсиите да са предизвикали припадък! Има натури, много чувствителни към известни миризми! Това би било добър случай за проучване както от патологично, така и от физиологично гледище. Свещениците, които винаги примесват благоухания към своите церемонии, знаят важността на това. Те притъпяват по тоя начин разума и предизвикват екстази, нещо впрочем не трудно за лицата от слабия пол, които са по-крехки от другите. Споменават се случаи на припадъци от миризмата на горен рог, на пресен хляб...

— Внимавайте да не я събудите! — рече тихо Бовари.

— И не само хората — продължи аптекарят — са изложени на тия странности, но и животните. Така вие навярно знаете особеното възбудително действие, което оказва *pereta sataria*, наричано от простолюдието котешка билка, на котешката порода; от друга страна, привеждам ви пример, за достоверността на който гарантирам, Бриду (някогашен мой другар, сега живеещ на улица Малпалю) има куче, което пада в конвулсии, щом му се покаже табакера. Често дори той прави тоя опит пред приятели в своята лятна къща в гората Гийом. Би ли могло да се повярва, че един прост стернютатур³² може да произведе такова опустошение в организма на едно четвероного? Това е извънредно любопитно, нали?

— Да — каза Шарл, който не го слушаше.

— Това ни доказва — продължи другият, като се усмихваше с вид на благодушно самодоволство — безбройните нередовности в нервната система. Колкото за госпожата, тя винаги, признавам, ми е изглеждала най-чувствителна натура. Затова никак не бих препоръчал, приятелю мой, нито едно от ония лъжливи лекарства, които под предлог да поразят симптомите, поразяват темперамента. Не, никакви безполезни лекарства! Режим, ето всичко! Успокоителни, омекчителни, облекчителни! Освен това не мислите ли, че би трябвало да се възбуди силно въображението?

— С какво? Как?

— А, това е въпросът! Това наистина е въпросът: „That is the question“³³, както напоследък четох във вестника.

Но Ема, пробуждайки се, извика:

— А писмото? Писмото?

Помислиха, че бълнува; след полунощ тя наистина почна да бълнува: беше се появило мозъчно възпаление.

Цели четиридесет и три дни Шарл не се отдели от нея. Той изостави всичките си болни; не си лягаше, постоянно опипваше пулса ѝ, слагаше ѝ синап, студени компреси. Изпращаше Жюстен чак до Ньошател за лед; ледът се стопяваше по пътя; той пак го изпращаше. Повика

³² Стернютатур — средство за кихане.

³³ „That is the question“ (англ.) — „да бъдеш или не — ето въпроса!“ — фраза от „Хамлет“.

за консултация д-р Каниве. Накара да дойде от Руан д-р Ларивьер, някогашния му професор, беше отчаян. Най-много го плашеше немошта на Ема, защото тя не говореше, не чуваше нищо и дори като че не страдаше — сякаш тялото и душата ѝ отпочиваха заедно от всичките си вълнения.

Към средата на октомври тя можеше вече да седи в леглото си, подпряна на възглавници. Шарл заплака, като я видя да яде първия резен хляб със сладко. Силите и се възвърнаха; тя ставаше за няколко часа следобед, а един ден, когато се чувстваше по-добре, той се опита да я поразходи, водейки я под ръка из градината. Пясъкът на алеите бе покрит с опадали листа; тя вървеше бавно, тътрейки пантофите си, и облегна рамо на Шарл, продължаваше да се усмихва. Стигнаха така до края, близо до терасата. Тя се възправи, бавно сложи ръка над очите си, за да гледа; погледна надалеч, съвсем надалеч; но на кръгозора се виждаха само големи огньове от запалена трева, които димяха по хълмовете.

— Ще се умориш, мила — каза Бовари.

И като я бутна леко да влезе в беседката, допълни:

— Седни на пейката, там ще ти бъде добре.

— О, не, не тук, не тук! — рече тя с отпаднал глас.

Зави ѝ се свят и още вечерта болестта ѝ отново се върна — наистина с неопределен ход и с по-сложни проявления. Имаше болки ту в сърцето, ту в гърдите, в мозъка, в ръцете и нозете; явиха се повръщания, за които Шарл помисли, че са първите признаци на рак.

И свръх всичко клетият мъж имаше и парични затруднения!

XIV

Най-напред той не знаеше какво да прави, за да заплати на Оме всички лекарства, взети от него; и макар че би могъл като лекар да не ги плаща, все пак малко се срамуваше от тоя дълг. После разноските за домакинството сега, когато се разпореждаше готвачката, станаха страшни; сметките валяха като дъжд в къщи; доставчиците мърмореха; особено го измъчваше г. Лъорьо. Наистина в най-тежкото време от болестта на Ема той, използвайки обстоятелствата, за да увеличи цените във фактурите, бързо донесе мантото, торбата за спане, два куфара вместо един, сума още други неща. Напразно Шарл казваше, че няма нужда от тях; търговецът отговори нахално, че всички тия неща са му поръчани и че няма да си ги вземе обратно; от друга страна, то значело да се раздразни госпожата през нейното възстановяване; нека господинът помисли; с една дума, той беше решил по-скоро да го преследва със съд, отколкото да се откаже от правата си и да вземе нещата. След това Шарл заповяда да ги занесат в магазина му; Фелисите забрави; имаше други грижи; не се сетиха вече за това; г. Лъорьо отново настоя и ту със заплашвания, ту с хленч успя да накара най-сетне Бовари да му подпише един запис с падеж след шест месеца. Но едва беше подписал тоя запис, хрумна му смелата мисъл да вземе от г. Лъорьо хиляда франка. И той смутено попита дали не е възможно да ги получи веднага, като добави, че срокът ще бъде една година и с каквато иска лихва. Лъорьо се затече до дюкянчето си, донесе оттам парите и продиктува друг запис, с който Бовари заявяваше, че на идния първи септември ще плати на негова заповед сумата хиляда и седемдесет франка, което заедно с уговорените вече сто и седемдесет правеше точно хиляда двеста и петдесет. Тъй че, давайки заем срещу шест на сто, увеличено с четвърт комисионна, и доставките, които му носеха най-малко една трета, след дванадесет месеца това щеше да му даде сто и тридесет франка печалба; а той се надяваше, че работата няма да спре тук, че записите няма да се изплатят, че щяха да бъдат подновени и че неговите парички, като се хранят от лекаря като в санаториум, ще се върнат при него значително по-напълнени и наедрели така, че кесията му ще се пука.

От друга страна, вървеше му във всичко. Той беше взел на търг доставката на сидър за ньошателската болница; г. Гийомен му обещавахе акции от торфените мини в Грюменил и той смяташе да уреди нова служба на дилижанси между Аргой и Руан, която без съмнение скоро щеше да съсипе каруцата на „Златен лъв“ и която, като бъдеше по-бърза, с по-ниски

цени и носейки повече багаж, щеше да постави в ръцете му цялата търговия на Йонвил.

Шарл много пъти се питаше как ще може следната година да изплати толкова пари; и търсеше, измисляше способности като например да поиска от баща си или да продаде нещо. Ала баща му не би искал и да чуе, а сам той нямаше нищо за продаване. Тогаз той откри такива затруднения, че бързо махаше от съзнанието си предмета на тези неприятни размисли. Укоряваше се, че е забравил Ема, сякаш отдал всичките си мисли на тая жена, щеше да я ограби, ако не мисли постоянно за нея.

Зимата беше сурова. Възстановяването на госпожата дълго. Когато денят биваше хубав, придвижваха я с креслото до прозореца към площада, защото сега градината ѝ беше омразна и капакът към нея оставаше постоянно затворен. Тя пожела да продадат коня; всичко, което бе обичала по-рано, сега ѝ бе неприятно. Всичките ѝ мисли като че се бяха ограничили в грижата за себе си. Тя оставаше в леглото си, за да ѝ поднесат лека храна, звънеше на слугинята, за да попита за билките или да разговаря с нея. А сега снегът върху покрива на халите хвърляше в стаята бял неподвижен отвес; по-късно валише дъжд. И Ема всекидневно очакваше с някаква тревога неизбежното възвръщане на дребни събития, които впрочем нямаха почти никакво значение за нея. Най-важното беше пристигането вечер на „Лястовицата“. Тогава стопанката на странноприемницата викаше, други гласове отговаряха, а фенерът на Иполит, който търсеше куфари по брезентовия покрив, беше като звезда в мрака. По обяд Шарл се връщаше; после излизаше; след това тя вземаше бульон, а към пет часа привечер децата, които се връщаха от училище, тътрейки дървените си обувки по тротоара, удряха, всички едно след друго, с линиите си тракащата въртележка на ниската стряха.

В тия часове господин Бурнизиан дохождаше да я види. Той се осведомяваше за здравето ѝ, донасяше ѝ новини и с ласкави приказки, нелишени от приятност, я насочваше към религията. Само видът на расото му я ободряваше.

Един ден в най-тежкото време на болестта ѝ, когато помисли, че вече агонизира, тя поиска да се причести; и докато в стаята ѝ правеха приготовления за причестяване, докато превръщаха отрупания с лекарства скрин в олтар, а Фелисите разхвърляше по пода далии, Ема почувства, че нещо могъщо минава през нея, освобождава я от всички мъки, от всякаква възприемчивост, от всяко чувство. Облекчената ѝ плът вече не мислеше, друг живот започваше; струваше ѝ се, че цялото ѝ същество, възлизайки към бога, щеше да изчезне в тая обич като запалено благоухание, което се разтапя в дим. Напръскаха покривките на леглото със светена вода; свещеникът извади от светия съсъд бялата нафора; и така, обезсилена от небесната радост, тя протегна устни, за да приеме тялото на Спасителя, което ѝ поднасяха. Завесите на алкова меко се гънеха около нея подобно облаци, а лъчите на двете запалени върху скрина свещи ѝ се сториха като ослепителни сияния. Тогава тя отпусна глава и стори ѝ се, че чува в просторите песента на ангелските арфи и вижда в лазурното небе, седнал на златен трон посред светци, държащи зелени палмови вейки, бог-отец, цял блеснал от величие, който само с един знак изпращаше ангели с огнени крила да слязат на земята, за да я отнесат в прегръдките си там.

Това велелепно явление остана в паметта ѝ като най-хубавото нещо, за което можеше да се мечтае; дотолкова, че сега тя се силеше да си възвърне същото усещане, което все пак продължаваше с по-малка изключителност, със също тъй дълбока сладост. Нейната душа, обезсилена от гордост, отпочиваше най-сетне в християнско смирение; и вкусвайки насладата да бъде слаба, Ема съзерцаваше в себе си унищожението на волята си, което разтваряше широко пътя за нахлуване на благодатта. Имаше, значи, вместо щастieto по-големи блаженства, друга любов над всички видове любов, без прекъсвания и край, която ще възраства вечно! През самоизмамите на надеждата си тя съзря да витае над земята някакво състояние на чистота, което се сливаше с небето и където тя възмечта да живее. Тя пожела да стане светица. Купи си броеница, почна да носи амулети, изказа желание да има в стаята си ковчеже за свети неща, украсено с изумруди, за да го целува всяка вечер.

Свещеникът се удивляваше на тия настроения, макар че вярата на Ема, мислеше той, от

преголямо усърдие сигурно ще я доведе до ерес или до лудории. Но понеже не бе много осведомен по тия неща, особено щом те преминаваха известна граница, той писа на г. Булар, книжар на негово преосвещенство, да му изпрати *нещо прочуто за едно лице от женски пол, духовно много развито*. Книжарят със същото безразличие, с каквото би изпратил лъскави дрънкулки на негрите, изпрати безразборно всичко, което беше тогава на мода, смятано като благочестиви книги. То бяха малки ръководства с въпроси и отговори, памфлети с надут тон в духа на г. дьо Местр и нещо като романи в розова подвързия и със сладникав стил, фабрикувани от семинаристи-трубадури или от покаяни учени жени. Там имаше: „Мислете хубаво за това“, „Светският човек в нозете на Мария“ от г. дьо#1645;#1645;#1645;,, удостоен с много ордени, „Грешките на Волтер — книга за младежите“ и др.

Умът на госпожа Бовари не беше много ясен, за да се занимава сериозно с каквото и да било; а от друга страна, тя почна да чете тия книги много прибързано. И се възбунтува срещу предписанията на вярата; поради ожесточението в преследването на непознати ней хора резкостта на полемичните писания не ѝ се хареса; а невежествените разкази, подправени с религия, ѝ се сториха написани с такова непознаване на света, че неусетно я отдалечиха от истините, за които тя очакваше доказателства. Все пак тя упорстваше и когато книгата падаше от ръцете ѝ, мислеше, че е обзета от най-изтънчената католишка печал, от каквато една ефирна душа можеше да бъде обзета.

Колкото до спомена за Родолф, тя го бе смъкнала съвсем вдън сърцето си; и той оставаше там по-тържествен и по-неподвижен от някоя мумия на цар в подземие.

Някакво излъхване се отделяше от тая голяма балсамирана любов и минавайки през всичко, изпълваше с дъх на нежност непорочната атмосфера, в която тя искаше да живее. Когато коленичеше на своя готически молитвен стол, тя отправяше богу същите сладостни думи, които бе шепнала някога на своя любовник в излиянията на прелюбодейството. То беше, за да добие вяра, ала никаква сладост не слизаше от небето; и тя ставаше съвсем изморена, със смътното чувство на някаква безпределна измама. Това търсене, мислеше тя, е още една заслуга; и в гордостта от своята набожност Ема се уподобяваше на ония знатни някогашни дами, за чиято слава бе мечтала пред портрета на дьо Лавалиер и които, влачейки с такова величие извезаните шлейфове на дългите си рокли, се оттегляха в самота, за да излеят пред нозете на Исуса всичките сълзи на сърце, наранено от живота.

Тогаз тя се отдаде на прекомерна благотворителност. Шиеше дрехи на бедните; изпращаше дърва на родилките; а един ден, като се върна, Шарл завари в кухнята, седнали на масата, да ядат супа трима безделници. Тя накара да доведат в къщи момиченцето ѝ, което през време на болестта мъжът ѝ бе пратил при кърмачката. Реши да го научи да чете; напразно Берта плачеше, тя не се дразнеше вече. То беше решение за примирение, за всеобщо опрощаване. За каквото и да говореше, думите ѝ бяха изпълнени с неземни изрази. Тя казваше на детето си:

— Мина ли ти болката в корема, ангелче мое?

Старата госпожа Бовари не намираше нищо за неодобрение освен може би тази мания за плетене дрешки на сираците, вместо да закърпи пешкирите си. Но уморена от къщни свади, добрата жена се чувстваше хубаво в тоя спокоен дом и дори остана след Великден, за да избегне подигравките на стария Бовари, който не пропускаше всеки велики петък да си поръчва по една наденица.

Освен обществото на свекърва си, която ѝ помагаше да укрепва със своята честност в преценките и със сериозното си държание, почти всеки ден Ема имаше и друго общество. То бяха госпожа Ланглоа, госпожа Карон, госпожа Дюбрый, госпожа Тюваш и редовно от два до пет часа чудесната госпожа Оме, неповярвала никога на клюките, които се разправяха за съседката ѝ. И малките Оме идваха да я видят; Жюстен ги придружаваше и оставаше изправен до вратата, неподвижен, без да приказва. Често госпожа Бовари, без да му обръща внимание, се занимаваше с тоалета си. Почваше със сваляне на гребена, разтърсвайки с рязко движение главата си; и когато той видя за първи път цялата тая коса, която стигаше до коленете, разплитайки своите черни колелца, това беше за клетото дете като някакво

внезапно навлизане в нещо извънредно и ново, великолепието на което го уплаши.

Ема несъмнено не забелязваше неговата мълчалива услужливост, нито стеснителността му. Тя съвсем не подозираше, че любовта, изчезнала от нейния живот, трептеше тук, близо до нея, под тая риза от грубо платно, в това юношеско сърце, открито за излъчванията на нейната красота. Всъщност сега тя обгръщаше всичко с такова безразличие, имаше думи, тъй сърдечни, и погледи, тъй високомерни, че човек не можеше вече да отличи егоизма от милосърдието, нито покварата от добродетелта. Една вечер например тя избухна срещу слугинята си, която я молеше да я пусне да излезе и смотолевяше, като търсеше някакъв предлог; после изведнъж ѝ каза:

— Ти, значи, го обичаш?

И преди да дочака отговора на Фелисите, която се изчерви, тъжно добави:

— Хайде, бягай при него! Забавлявай се!

В началото на пролетта тя накара да променят изцяло градината, макар Бовари да не бе съгласен; все пак той беше щастлив, като виждаше, че най-после тя проявяваше някакво желание. С вървежа на оздравяването ѝ тия прояви се увеличаваха. Най-напред тя намери начин да отстрани от къщи стрина Роле, кърмачката, която бе свикнала през нейното възстановяване да дохожда много често в кухнята заедно с двете си кърмачета и с пансионера си, по-лаком от людоед. После се отърва от семейство Оме, освободи се едно след друго от всички други посещения и дори почна да ходи на църква по-малко усърдно за голямо удоволствие на аптекаря, който ѝ каза тогава приятелски:

— Вие се бяхте предали малко на попщината!

Както по-рано г. Бурнизиан дохождаше всеки ден след урока по вероучение. Той предпочиташе да остава навън, да диша чист въздух *сред шумака* — така наричаше той беседката. То беше по това време, когато се връщаше Шарл. Горещо им беше; донасяха сладък сидър и пиеха заедно за пълното оздравяване на госпожата.

Бине стоеше там, тоест малко по-долу, срещу стената на терасата, на лов за раци. Бовари го поканваше да се поразхлади и чудесно се разбираха по въпроса как трябва да се отварят стомните със сидър.

— Трябва — думаше той, като разхождаше доволен поглед наоколо си, чак до най-крайните предели на местността — да се държи стомната насочена право към масата и след като връвчиците се прережат, да се избута със слаби чуквания гъбата, леко, леко, както правят в ресторантите със содата.

Ала често през време на опита сидърът бликваше върху лицата им и тогава духовникът с плътен смях не пропускаше да каже остроумието:

— Неговото добро качество се хвърля в очи!

Той беше наистина добър човек и дори веднъж не се смути от аптекаря, който съветваше Шарл да развлече госпожата, като я заведе на театър в Руан, за да види знаменития тенор Лагарди. Оме, учуден от мълчанието му, поиска да чуе неговото мнение и свещеникът заяви, че той смята музиката по-малко опасна за нравствеността от литературата.

Но аптекарят защити литературата. Театърът, твърдеше той, служи да изобличава предрасъдъците и под маската на удоволствие учи на добродетел.

— *Castigat ridendo mores*³⁴, господин Бурнизиан! Ето вижте повечето трагедии на Волтер; те са сръчно изпъстрени с философски размисли, които са за народа истинско училище за морал и за дипломатия.

— Аз — рече Бине — гледах някога една пиеса, наречена „Парижкият гамен“, дето се подчертава характерът на един стар генерал, който е наистина добре пипнат! Той хваща едно мамино синче, което е съблазнило една работничка, която накрай...

— Разбира се — продължаваше Оме, — има лоша литература, както има лошо аптекарство; но да се осъжда изцяло най-важното от изящните изкуства, ми се струва

³⁴ *Castigat ridendo mores* (лат.) — поправя нравите със смях.

глупост, средновековна мисъл, достойна за ония ужасни времена, когато хвърлиха в затвора Галилей.

— Знам — забеляза свещеникът, — че има добри произведения, добри автори; все пак тия лица от различен пол, събрани в някое съблазнително помещение, украсено със светски блясък, и тия мирски нарочни облекла, тия белила, тия светилници, тия изнежени гласове, всичко това накрай бездруго ражда някаква волност на духа и ви донася нечестни мисли, нечисти съблазни. Такова поне е мнението на всички свети отци. Най-сетне — каза той, като взе неочаквано мистичен тон, докато валяше на палеца си щипка тютюн, — щом църквата е отрекла зрелищата, имала е право; трябва да се подчиним на нейните заповеди.

— Защо — попита аптекарят — тя отлъчва актьорите? Защото преди време те открито са конкурирали на религиозните церемонии. Да, играели са, представяли са посред църквата нещо като фарсове, наричани мистерии, в които законите на приличието често са били нарушавани.

Духовникът само изпъшка, а аптекарят продължаваше:

— Също както в библията; има... знаете ли... не една подробност... солена; неща... наистина... весели!

И при жеста на възмущение от г. Бурнизиан добави:

— Ах, ще се съгласите, че това не е книга, която може да се даде в ръцете на млад човек, и мене ще ме е яд, ако Атали...

— Но протестантите, а не ние — възкликна нетърпеливо другият, — препоръчват библията!

— Все едно! — рече Оме. — Учудвам се, че в наше време, във века на светлината, още упорито се осъжда умствената почивка, която е безвредна, действа облагородяващо и дори понякога здравословно, нали, докторе?

— Несъмнено! — отговори небрежно лекарят, може би защото, споделяйки същите мисли, не искаше да оскърби никого или защото не мислеше нищо.

Разговорът изглеждаше свършен, когато аптекарят сметна за удобно да нанесе последния удар.

— Познавам свещеници, които се обличаха като миряни, за да ходят да гледат кълченията на танцувачките.

— Хайде де! — рече свещеникът.

— Да, познавах!

И като разделяше думата на срички, Оме повтори:

— Поз-на-вах!

— Е, добре, те са постъпвали лошо — каза Бурнизиан, готов да чуе всичко.

— Дявол го взел! Правеха още много други неща! — възкликна аптекарят.

— Господине!... — рече духовникът с такива свирепи очи, че аптекарят се уплаши.

— Искам само да кажа — отвърна той вече не тъй грубо, че търпимостта е най-сигурното средство за привличане на душите към вярата.

— Това е вярно! Вярно! — съгласи се добрякът, сядайки отново на стола си.

Но остана само две минути. После, щом си отиде, г. Оме каза на лекаря:

— Ето какво се казва разправия! Добре го насолих, нали видяхте!... Та, послушайте ме, заведете госпожата на театър, ако ще би само да вбесите веднъж през живота си един от тия гарвани, дявол да го вземе! Ако имаше кой да ме замести, и аз бих ви придружил. Побързайте! Лагарди ще даде само едно представление; ангажиран е в Англия с големи възнаграждения. Както уверяват, той бил знаменит юначага. Търкалял се в злато, водил със себе си три любовници и готвача си! Всички тия големи артисти прахосват живота си безогледно; потребно им е безпътно съществуване, за да възбуждат донякъде въображението си. Но умират в болница, защото на младини не са помисляли да пестят. Хайде, добър апетит; до утре!

Бовари бързо възприе мисълта за театъра, защото той веднага я сподели с жена си, която отначало отказа, позовавайки се на умората, на неудобствата, на разноските; но както

никога Шарл не отстъпи — толкова това развлечение, смяташе той, ще бъде полезно за нея; не виждаше нищо, което да пречи; майка му бе изпратила триста франка, които бяха извън сметките му, текущите дългове не бяха много големи, а падежът на записите на г. Лъорьо беше далеч, че не трябваше да се мисли за него. От друга страна, мислейки, че тя отказва от деликатност, Шарл още повече настоя; така че накрая поради тия настоявания тя се реши и на следния ден в осем часа те се качиха в „Лястовицата“.

Аптекарят, който не беше задържан от нищо в Йонвил, но се смяташе принуден да не мърда оттам, въздъхна, като ги видя, че заминават.

— Хайде, приятно пътуване — каза им той, — щастливи смъртни!

Сетне обръщайки се към Ема, която беше в синя копринена рокля с четири къдри, каза:

— Хубава сте като амур! Ще блеснете сред всички в Руан.

Дилижансът спираше в хотел „Червен кръст“ на площад Бовоазен. Това беше една от ония странноприемници, каквито има във всички провинциални градове, с големи конюшни и с малки стаи за пътниците, дето сред двора под окаляните кабриолети на търговските пътници се виждат кокошки, които кълват овес — мили стари домове с дървени балкони, проядени от червеи, които в зимните нощи скърцат от вятъра; непрекъснато пълни с хора, с врява и с неща за ядене, черните маси на които са изцапани от кафета с коняк, дебелите стъкла, пожълтели от мухите, влажните салфетки — със синкави петна от вино; и които, лъхащи винаги на село като чифликчийски ратаи, облечени по градски, имат кафене към улицата, а към полето — зеленчукова градина. Шарл веднага се разтича. Той сбърка ложите на авансцената с галерията, първите места с ложите, поиска да му обяснят, не разбра нищо, ходи от контролора до директора, върна се в странноприемницата, оттам пак в бюрото и така няколко пъти преброди надлъж града от театъра до булеварда.

Госпожата си купи шапка, ръкавици, букет. Господинът много се боеше да не пропуснат началото; и без да успеят да изядат супата си, те се изправиха пред вратите на театъра, които бяха още затворени.

XV

Тълпата, разделена симетрично от дървените прегради, стоеше до стената. По ъглите на съседните улици огромни обяви повтаряха с букви барок: „Лучия дьо Ламермур“... „Лагарди“... „Опера“... и т.н. Времето беше хубаво; имаше жегата; пот течеше по прическите; всички извадени кърпички избърсваха червени чела; и навремени прохладен вятър, който подухваше откъм реката, размърдваше леко краищата на платнените завеси над вратите на кръчмите. Малко по-долу обаче се разхлаждаха от ледено въздушно течение, което миришеше на лой, на кожа и на дървено масло. То беше дъхът на улица Шарет, пълна с големи черни магазини, дето се търкалят бъчви.

От страх да не изглежда смешна, Ема пожела, преди да влязат, да се поразходят из пристанището и Бовари от предпазливост държеше билетите в ръка в джоба на панталоните си, като ги натискаше към корема.

В преддверието тя усети биене на сърцето си. Неволно се усмихна от суетност, като виждаше тълпата, която бързаше вдясно, докато тя се качваше по стълбата за *първите* места. Съвсем по детски беше й драго да натиска с пръст широките, облечени в плат врати; с пълни гърди вдъхна миризмата на прах по коридорите, а когато седна в ложата, изви снага с непринудеността на херцогиня.

Залата почваше да се пълни, изваждаха лорнетите от калъфите и абонираните посетители, виждайки се отдалеч, се поздравяваха. Те идеха да си отпочинат сред изящните изкуства от безпокойствата на търговията; но без да забравят *сделките*, приказваха пак за памуци, за спиртове или за индиго. Виждаха се глави на стари хора, безизразни и кротки; с побелелите си коси и лица те приличаха на сребърни медали, потъмнели от оловни пари. Младите красавци се надуваха в *първите* места, излагайки в изреза на жилетката си розова или ябълковозелена вратовръзка; и госпожа Бовари им се възхищаваше отгоре, гледайки ги

как поставят жълтите си ръкавици върху бастунчето със златна топка.

През това време запалиха свещите на оркестъра; полилеят слезе от потона и заедно със сиянието на кристалите си разля внезапна веселост в залата; след това един подир друг влязоха музикантите и отначало се чу дълга шумна смесица от ръмжащи басове, скърцащи цигулки, тръбящи пистони, пиукащи флейти и флажолети. Но от сцената се чува три удара; цимбалите почнаха продължително, медните инструменти покриха всичко с акорди и завесата се дигна, като откри един пейзаж.

Беше кръстопът в гора с извор вляво, засенчен от дъб. Селяни и благородници с наметки на рамо пееха всички заедно ловна песен; сетне дойде един капитан, който призоваваше ангела на злото, като дигаше към небето двете си ръце; дойде още един; отидоха си и ловците отново запяха.

Ема се бе възвърнала в младежките си четива, в света на Валтер Скот. Струваше ѝ се, че чува през мъглата звука на шотландските гайди, който отеква над изтравничетата. От друга страна, тъй като споменът от романа улесняваше разбирането на либретото, тя следеше развитието фраза по фраза, докато неуловими мисли, които минаваха през ума ѝ, веднага се разсейваха от бурята на музиката. Тя се изоставяше да я люлеят мелодиите и чувстваше, че сама трепти с цялото си същество, като че лъковете на цигулките се плъзгаха по нейните нерви. Очите ѝ не стигаха да съзерцава костюмите, декорите, действащите лица, изрисуваните дървета, които потреперваха от стъпките, и кадифените шапчици, наметките, сабите, всички тия измислени неща, които се движеха в съзвучията като в атмосфера на друг свят. Но излезе една млада жена, която хвърли кесия на зелен оръженосец. Тя остана сама и тогава се чу флейта, която звучеше като ромон на извор или като чуруликане на птиче... Лучия със сериозен вид започна своята каватина в сол мажор; тя се оплакваше от любовта, молеше да ѝ дадат крила. Ема също би искала, бягайки от живота, да отлети в една прегръдка. Изведнъж Едгар Лагарди се яви.

Той беше бледен, с оная прекрасна бледност, която придава на пламенните южни раси величавостта на мраморни статуи. Силната му снага бе стегната в кафява дреха; малък кинжал, украсен с изрязан метал, висеше над лявото му бедро и той въртеше копнеещи очи, като показваше белите си зъби. Разправяха, че някаква полска княгиня се влюбила в него, когато го чула да пее една вечер на площада в Биариц, дето поправял лодки. Разорила се за него. Той я зарязал заради други жени и тая сантиментална слава само помагаше на неговата артистична известност. Хитроумният актьор се погрижваше дори да вмъкне винаги в рекламите си някоя поетична фраза за обаянието на личността и за чувствителността на душата си. Хубав глас, непоколебима самоувереност, повече темперамент, отколкото интелигентност, и повече надутост, отколкото лиризм — това окончателно утвърждаваше тая чудесна натура на шарлатанин, в която се смесваха черти на коафьор и на тореадор.

Още от първата сцена той предизвика възторг. Той притискаше Лучия в прегръдките си, оставяше я, отново се връщаше, изглеждаше отчаян, имаше гневни избухвания, после — елегични низини на гласа, безкрайно нежни, и нотите излитаха от откритата му шия, преливащи от ридания и целувки. Ема се навеждаше да го види, дращеше с нокти кадифето на ложата. Тя изпълваше сърцето си с тия мелодични жалби, които се носеха проточено под съпровода на контрабасите като викове на корабокрушенци в шума на буря. Тя отново виждаше всичките опиянения и мъки, от които насмалко щеше да умре. Гласът на певицата ѝ се струваше само о#768;тек на нейното съзнание, а тая измама, която я заплениваше, беше като че нещо от нейния живот. Ала никой на тая земя не беше я обичал с подобна любов. Той не плачеше като Едгар в последната вечер под лунния блясък, когато си казваха: „До утре! До утре!...“ залата, трещеше от „браво“; почнаха отново цялата стрета³⁵; влюбените приказваха за цветята на техния гроб, за клетви, за изгнания, за съдбовност, за надежди и когато изпяха заключителното прощаване, Ема изпусна остър вик, който се смеси със звука

³⁵ Стрета — музикален термин — финал на фуга.

на последните акорди.

— Но защо — попита Бовари — този благородник я преследва?

— Съвсем не я преследва — отговори тя, — той е любовникът ѝ.

— Но той се заклева да отмъсти на семейството ѝ, когато другият, който бе дошъл преди малко, казваше: „Обичам Лучия и мисля, че тя ме обича.“ От друга страна, той си отиде под ръка с баща ѝ. Защото нали онзи дребен, грозен човек с перо от петел на шапката е баща ѝ?

Макар Ема да му бе обяснила още от речитативния дует, в който Жилбер разправя на господаря Аштон своите чудовищни хитрости, Шарл, виждайки фалшивия годежен пръстен, който трябва да заблуди Лучия, помисли, че това е любовен спомен, изпратен от Едгар. Всъщност той признаваше, че не може да разбере тая история поради музиката, която много пречела на думите.

— Какво от това? — каза Ема. — Мълчи!

— Но нали знаеш — рече той, наклонявайки се към рамото ѝ, — аз обичам да си давам сметка за всичко.

— Мълчи! Мълчи! — каза тя нетърпеливо.

Лучия пристъпваше, полуподкрепяна от прислужниците си, с венец от портокалови цветове в косите и по-бледа от белия сатен на роклята си. Ема мислеше за деня на своята сватба; и се виждаше там, през житните нивя, по пътеката, когато отиваха към църквата. Но защо като Лучия тя не беше се противила, умолявала? Напротив, тя беше радостна, не забелязвайки пропастта, към която бързо вървеше... Ах, ако в свежестта на красотата си, преди измърсяването в брака и разочарованията в прелюбодеянието, би могла да повери живота си на някое голямо, сигурно сърце, тогаз, смесвайки в едно добродетелта, нежността, наладата и дълга, тя никога не би слязла от висината на подобно блаженство. Но това щастие несъмнено е лъжа, измислена, за да отчае всяко желание. Сега тя познаваше нищожността на страстите, които изкуството преувеличава. И като се мъчеше да отклони мисълта си от това, Ема си каза, че това възпроизвеждане на нейните мъки е само пластическа фантазия, приятна за очите, и дори се засмя вътрешно, с някаква презрителна жал, и то тъкмо когато в дъното на сцената под кадифената завеса на вратата се появи мъж в черно наметало.

Широкополата му испанска шапка падна от едно негово движение; и веднага инструментите и певците подеха секстета. Едгар, пламнал от ярост, надвиваше всички други със своя по-звънлив глас; Аштон му хвърляше с ниски тонове човекоубийствени предизвикателства; Лучия пееше своята остра жалба; Артур извиваше встрани срединни звуци, а високият бас на свещеника бучеше като хармониум, докато гласовете на жените, повтаряйки думите му, нежно се подемаха в хор. Бяха се наредили в една линия и жестикулираха; и гневът, отмъщението, ревността, ужасът, милосърдието и смайването излитаха едновременно от техните полуотворени уста. Оскърбеният влюбен размахваше гола сабя; дантелената му якичка подскачаше според движението на гърдите му и той се разхождаше надясно и наляво с големи крачки, като звънтеше по дъските с позлатените си шпори на меките ботуши, разширени в глезените. Той трябва да има, мислеше тя, неизчерпаема любов, за да я излива над тълпата на такива обилни потоци. Всичките ѝ желания да не го зачита изчезнаха от поезията на ролята, която я завладяваше, и привличана към човека от измамата на действащото лице, тя се опита да си представи неговия живот, тоя шумящ, необикновен, бляскав живот, който все пак би могла да има и тя, ако случаят би пожелал. Те биха се опознали, биха се обикнали! Заедно с него тя би пътувала през всички царства на Европа, от столица в столица, споделяйки умората и славата му, събирайки цветята, които му хвърлят, бродирайки сама костюмите му; после, всяка вечер, в дъното на някоя лежа зад позлатената решетка тя би поглъщала с отворена уста изливанията на тая душа, която би пяла единствено за нея; от сцената, играейки, той би я гледал. И някакво безумие я обзе: той наистина я гледаше! Тя поиска да се хвърли в прегръдките му, за да се прислони в неговата сила като във възплъщение на самата любов, и да му каже, да викне:

„Отвлечи ме, отведи ме, да заминем! За тебе, за тебе са всичкият мой пламък и всичките ми мечти!“

Завесата се спусна.

Мирисът на светилен газ се смесваше с диханието на множеството. Ветрилата, които се движеха, правеха въздуха още по-душен. Ема поиска да излезе; тълпата задръстваше коридорите и тя отново падна в креслото си със сърцебиене, което я задушаваше. Шарл, уплашен тя да не припадне, отърча до бюфета да ѝ донесе бадемово мляко³⁶.

Той едва можа да се върне на мястото си, защото на всяка стъпка блъскаха лактите му поради чашата, която той държеше с две ръце, и дори изля три четвърти от нея върху раменете на една руанска дама с къси ръкави, която, като усети студената течност да тече по гърба ѝ, запищя, като че щяха да я колят. Мъжът ѝ, собственик на предачница, нахока несръчния Бовари, и докато избърсваше с кърпичката си петната по хубавата рокля от вишнева тафта, мърмореше навъсено за обезщетение, за вреди, за заплащане. Най-сетне Шарл стигна до жена си и ѝ каза съвсем задъхан:

— Ей богу, помислих, че ще остана там! Толкова свят!... Толкова свят!... — И добави: — Отгатни кого срещнах горе!... Господин Леон!

— Леон?

— Него самия! Той ще дойде да ти поднесе почитанията си.

И още недоизрекъл думите си, някогашният помощник от Йонвил влезе в ложата.

Той подаде ръка със свободното държане на благородник; а госпожа Бовари, без да мисли, протегна своята, подчинявайки се несъмнено на привличането на някаква по-силна воля. Тя не бе досягала тая ръка от оная пролетна вечер, когато по зелените листа валеше дъжд и те се сбогуваха, изправени до прозореца. Ала припомняйки си приличието при сегашното положение, веднага с усилие прогони това замайване от спомените си и почна бързо да бърби:

— А!... Добър ден... Как? Вие сте тук?

— Тишина! — викна глас от партера, защото третото действие почваше.

— Значи, вие сте в Руан?

— Да.

— И откога?

— Вън! Вън!

Извръщаха се към тях; те млъкнаха.

Но от тоя миг нататък тя вече не слушаше; и хорът на гостите, сцената на Аштон със слугата му, големият дует в ре мажор, всичко се отмести за нея в някаква далечина, сякаш инструментите бяха станали по-малко звучни, а действащите лица — отишли по-назад; тя си спомняше игрите на карти у аптекаря и разходката до кърмачката, четенията в беседката, разговорите насаме до камината, цялата оная жалка любов, тъй спокойна и тъй дълга, тъй скромна, тъй нежна, която все пак тя беше забравила. Но защо той отново се явяваше? Какво съчетание на случайности го връщаше отново в нейния живот? Той седеше зад нея, опрял рамо на преградата; и от време на време тя потръпваше от топлия дъх на ноздрите му, който слизаше в косата ѝ.

— Забавлява ли ви това? — каза той, като се наведе толкова близо до нея, че мустакът му досегна бузата ѝ.

Тя нехайно отговори:

— О, боже мой, не! Не много!

Тогава той предложи да излязат от театъра и да отидат някъде да ядат сладолед.

— О, още не! Нека останем! — каза Бовари. — Тя е с разплетена коса, сигурно ще стане трагично.

Но сцената на лудостта съвсем не интересуваше Ема и играта на певицата ѝ се видя

³⁶ Бадемово мляко — разхладително питие.

пресилена.

— Тя вика много силно — рече тя, като се обърна към Шарл, който слушаше.

— Да... може... малко... — отвърна той, колебаейки се между откровеността на удоволствието си и уважението към мненията на жена си.

Сетне, въздишайки, Леон каза:

— Толкова е горещо...

— Непоносимо наистина.

— Не ти ли е добре? — попита Бовари.

— Да, задушавам се, да излезем.

Господин Леон наметна внимателно върху плещите ѝ нейният дълъг дантелен шал и тримата отидоха да седнат на открито до прозорците на едно кафене на пристанището. Отначало стана дума за нейната болест, макар че от време на време Ема прекъсваше Шарл от страх, както казваше тя, да не отегчи Леон; Леон разправи, че е дошъл в Руан за две години в една голяма кантора да усвои сделките, които тук, в Нормандия, били по-различни от сделките в Париж. После попита за Берта, за семейство Оме, за стрина Льофрансоа; и понеже в присъствие на мъжа те не можеха да си кажат нищо повече, разговорът скоро спря.

Излезли от театъра хора минаваха по тротоара, затананикали или пеейки високо: „О, Лучия, прекрасен ангел!“ Тогава Леон, за да се покаже познавач, заговори за музика. Той бил слушал Тамбурини, Рубини, Персиани, Гризи и сравнен с тях, Лагарди въпреки големия шум, който вдигал, не струвал нищо.

— Все пак — прекъсна го Шарл, който сърбаше на малки глътки своя шербет с ром — твърдят, че в последното действие той бил съвсем възхитителен; съжалявам, че излязох преди края, защото почваше да ми харесва.

— Но — поде помощникът — той ще даде наскоро друго представление.

Ала Шарл каза, че те заминават утре.

— Освен ако — добави той, като се обърна към жена си — искаш да останеш тук сама, котенцето ми?

И като промени тактиката си пред неочакваната възможност, която се откриваше за надеждата му, момъкът почна да възхвалява Лагарди в заключителната част. Той бил нещо чудесно, възвишено! Тогава Шарл настоя:

— Ти ще се върнеш в неделя. Хайде, реши се! Не правиш добре, ако усещаш, че имаш и най-мъничка полза от това.

През това време масите наоколо се изпразваха; един келнер се изправи деликатно наблизко; Шарл, който разбра, извади кесията си; помощникът задържа ръката му и дори не забрави да прибави две сребърни монети, които хвърли да звъннат на мрамора.

— Яд ме е наистина — измърмори Бовари — за парите, които вие...

Другият направи горд, изпълнен със сърдечност жест и като взе шапката си, каза:

— Решено, нали, утре в шест часа?

Шарл пак възкликна, че не може да отсъства повече, но че нищо не пречи на Ема.

— Само че... — промълви тя с особена усмивка — не зная...

— Добре де, ще помислиш, ще видим, нощта носи съвети...

После се обърна към Леон, който ги съпровождаше:

— Сега, като сте пак из нашите краища, надявам се, че ще дохождате от време на време у нас на вечеря.

Помощникът увери, че няма да пропусне да ги посети, тъй като и без това трябвало да отиде в Йонвил по работа на кантората. И се разделиха пред пасажа Сен-Ерблан тъкмо когато единадесет и половина часът иззвъни на катедралата.

Част трета

Господин Леон, учейки право, честичко посещаваше „Хижата“, дето дори се ползваше с доста големи успехи пред гризетките, които намираха, че има *изискан вид*. Той беше най-приличният от студентите: носеше коси ни много дълги, ни много къси, не изяждаше парите си за тримесечието на първо число от месеца и беше в добри отношения с професорите си. Поради малодушие и деликатност винаги се бе въздържал от крайности.

Често, когато отиваше да чете в стаята си или седнал привечер под липите на Люксембургската градина, той изпускаше на земята „Сборника от закони“ и споменът за Ема изникваше отново пред него. Ала постепенно това чувство отслабна и други желания се натрупваха отгоре му, макар че той все пак не преставаше да живее и под тях; защото Леон не губеше надежда и носеше в себе си нещо като смътно обещание, което се люшкаше в бъдещето подобно златен плод, повиснал сред фантастична зеленина.

После, виждайки я след тригодишно отсъствие, страстта му се пробуди. „Трябва, мислеше той, да се реша най-сетне и да поискам да я имам.“ От друга страна, от общение с весели компании свенливостта му бе изчезнала и той се бе върнал в провинцията, презирайки всеки, който не тъпчеше асфалта на булеварда с лачени обувки. Пред някоя парижанка в дантели в салона на някой именит лекар, лице с ордени и собствена кола, бедният помощник несъмнено би трепнал като дете; но тука, в Руан, на пристанището, пред жената на тоя дребен лекар, той се чувстваше съвсем свободен, предварително уверен, че ще блесне ослепително. Самоувереността зависи от средата, дето се проявява: човек не приказва по същия начин в мецанина, както на четвъртия етаж, и богатата жена, за да брани добродетелта си, е обвита сякаш като в броня с всичките си банкноти в подплатата на корсета си.

Вечерта, като се раздели с господин и госпожа Бовари, Леон ги проследи отдалеч по улицата; щом видя, че спират пред „Червен кръст“, той се върна обратно и цялата нощ обмисля плана си.

И на другия ден към пет часа следобед той влезе в готварницата на странноприемницата със свито гърло, с побледнели страни и с оная решителност на страхливците, която не се спира пред нищо.

— Господинът не е тук — отговори един слуга.

Това му се стори добро знамение. Той се качи до стаята.

Тя не се смути, като го видя; напротив, извини се, че е забравила да му каже де са слезли.

— О, аз отгатнах — рече Леон.

— Как?

Той твърдеше, че бил насочен към нея случайно, по някакъв инстинкт. Тя почна да се усмихва и веднага, за да поправи глупостта си, Леон разправи, че цялата сутрин е търсил последователно във всички хотели на града.

— Вие, значи, решихте да останете? — добави той.

— Да — каза тя, — и сгреших. Не бива да свикваме с недостъпни удоволствия, когато имаме хиляди задължения...

— О, представям си...

— Не можете, защото не сте жена.

Но мъжете също имали свои скърби и разговорът почна с няколко философски размисли. Ема надълго се разпростря за нищожността на земните чувства и за вечната самотност, в която е погребано сърцето.

За да се издигне пред нея или от наивно подражание, тъжен поради нейната тъга, момъкът каза, че през всичкото време бил много отегчен от занятията си. Процедурата го дразнела, други призвания го влечели, а майка му не преставала да го измъчва с всяко писмо. Защото, говорейки, всеки от тях определяше по-точно причините на болката си, като се възбуждаше малко в това засилващо се доверяване. Но навремени се спираха пред пълното изливане на мисълта си и тогава търсеха да измислят някоя фраза, която все пак би могла да

я предаде. Тя не призна страстта си към другия; той не спомена, че я бе забравил.

Може би той вече не си спомняше за вечерите след баловите с маскираните като работнички жени; и тя не си спомняше несъмнено някогашните срещи, когато тичаше сутрин през ливадите към замъка на любовника си. Шумовете на града едва стигаха до тях; и стаята изглеждаше малка, като че нарочно да сближи повече тяхната самотност. Ема, облечена в памучен пенъор, облягаше кока си в гърба на старото кресло; жълтият тапет на стената беше като златен фон зад нея; и непокритата ѝ глава се отразяваше в огледалото с белия път по средата, а краят на ушите ѝ се подаваше под косите.

— Но извинете — каза тя, — аз ви досаждам с вечните си оплаквания!

— Не, не!

— Да знаехте — поде тя, като изви към потона хубавите си очи, в които играеше сълза — всичко, каквото съм мечтала!

— Ами аз! О, аз много страдах! Често излизах, тръгвах, влачех се по кейовете, зашеметявах се от шума на тълпата, без да успея да прогоня обсебилата ме мисъл, която ме преследваше. На булеварда у един продавач на стари изображения има една италианска гравюра, която представя някаква муза. Тя носи туника и гледа луната, с незабравки в разпуснатите коси. Нещо непрекъснато ме тласкаше нататък; стоял съм цели часове.

Сетне с треперещ глас добави:

— Тя приличаше малко на вас.

Госпожа Бовари извърна глава, за да не види той неудържимата ѝ усмивка, която тя усещаше, че се появява.

— Често — продължи той — аз ви пишех писма, които после късах.

Тя не отговаряше. Той продължи:

— Представях си понякога, че някоя случайност ви е довела в града. Мислех, че съм ви познал на някой тъгъл по улиците; и тичах след всички фиакри, през прозорчетата на които се показваше шал или воал, прилични на вашите...

Изглеждаше, че тя бе решила да не го прекъсва. Скръстила ръце и навела лице, тя гледаше розетката на пантофите си и мърдаше на интервали пръстите на крака си под сатена.

Все пак тя въздъхна:

— Най-тъжното, нали, е да влачиш като мене едно безполезно съществуване? Ако мъките ни можеха да бъдат полезни някому, човек би се утешил с мисълта за жертвата.

Той почна да възхвалява добродетелта, дълга и мълчаливите самопожертвования, тъй като сам изпитвал невероятна необходимост за преданост, която не могъл да утоли.

— Много бих искала — каза тя — да бъда милосърдна сестра в болницата.

— Уви — отвърна той, — за мъжете няма такива светли призвания и никъде не виждам никакво занятие освен може би медицината...

С леко свиване на раменете Ема го прекъсна, за да се оплаче от болестта си, от която насмалко щяла да умре. Колко жалко! Сега тя не би се мъчила. Леон тутакси въздъхна за *гробния покой* и разказа дори как една вечер бил написал завещанието си, поръчвайки да го погребат с хубавото малко одеяло на кадифени ивици, което получил от нея; защото и двамата искаха това, което говореха, да е било истина, създавайки си идеал, по който нагласяваха сега своя минал живот. От друга страна, словото е машина за сплескване, която винаги разтяга чувствата.

Ала при измислицата за одеялото тя попита:

— Но защо?

— Защо ли?

Той се колебаеше.

— Защото много ви обичах!

И тържествувайки, че е преминал мъчнотията, с тъгла на окото си Леон дебнеше лицето ѝ.

Стана както небето, когато някой порив на вятъра прогони облаците. Струпаните тъжни мисли, които помрачаваха сините му очи, като че изчезнаха; лицето му просия.

Той чакаше. Най-сетне тя отговори:

— Аз винаги подозирах това...

Тогаз те си разказаха малките събития на онова далечно съществуване, радостите и тъгите на което току-що бяха изразили накъсо само с една дума. Той си спомняше беседката с пълзящата лоза, роклите, които бе носила тя, мебелите в нейната стая, целия ѝ дом.

— А нашите бедни кактуси де са?

— Тая зима мразът ги уби.

— Ах! Знаете ли, аз мислех за тях! Често ги виждах пак, както в онова време, когато в летните утрини слънцето ярко блестеше по капациите... и виждах вашите голи ръце да се движат между цветята.

— Клетти приятелю! — рече тя, като протегна ръка към него.

Леон бързо залепи устни в нея. След това, като въздъхна дълбоко, продължи:

— В ония времена вие бяхте за мене някаква непроумявана сила, която заробваше моя живот. Веднъж например бях дошъл у вас, но вие без съмнение не си спомняте това, нали?

— Спомням си — каза тя. — Продължавайте.

— Вие бяхте долу, в преддверието, на последното стъпало, приготвена за излизане; бяхте дори с шапка, която имаше сини цветчета; и без всякаква покана от вас въпреки волята си аз ви придружих. При все това всяка минута все повече съзнавах глупостта си и продължавах да вървя до вас, не смеейки да ви придружавам както подобава и не желаейки да се отделя. Когато влизахте в някой дюкян, аз оставах на улицата и гледах през прозореца как свалихте ръкавиците си и брояхте пари на тезгяха. После позвънихте на госпожа Тюваш, отвориха ви, а аз останах като идиот пред голямата тежка врата, която се затвори след вас.

Госпожа Бовари, слушайки го, се учудваше, че е толкова остаряла; всички тия неща, наново изникнали, сякаш разширяваха нейното съществуване; те бяха като че неизмерими области на чувства, в които тя се възвръщаше; и от време на време казваше с тих глас и полупуснати клепачи:

— Да, истина!... Истина!... Истина!...

Те чуха да удря осем часът от различните часовници на квартала Бовоазен, който е пълен с пансиони, църкви и напуснати големи домове. Вече не говореха, но когато се гледаха, усещаха някакво бучене в главите си, сякаш нещо звънтящо бе излетяло взаимно от техните втречени зеници. Хванаха ръцете си; и миналото, бъдещето, спомени и мечти, всичко се смени в сладостта на тоя възторг. Нощта се съгъстваше по стените, дето още светеха полустопени в мрака силните бои на четири цветни отпечатъка, които представяха четири сцени от „Кулата Нел“ с обяснения отдолу на испански и на френски. През спуснатия наполовина прозорец се виждаше тъгъл от черно небе между заострени покриви.

Тя стана да запали две свещи на скрина, после пак се върна да седне.

— И така?... — рече Леон.

— И така?... — отговори тя.

Той мислеше как да поднови прекъснатия диалог, когато тя му каза:

— Коя е причината, че никой до днес никога не ми е изказвал подобни чувства?

Помощникът възкликна, че идеалните натури са мъчни за разбиране. Той още от пръв поглед я бил обикнал; и се отчайваше, като мислеше за щастието, което биха имали, ако по милостта на случая, срещайки се по-рано, бяха се привързали един към друг неразделимо.

— Аз съм мислила за това понякога — рече тя.

— Каква мечта? — промълви Леон.

И като пипаше деликатно синия кенар на нейния дълъг бял колан, той добави:

— Но кой ни пречи да почнем отново?...

— Не, приятелю — отговори тя. — Аз съм твърде стара... вие сте твърде млад... Забравете ме! Други ще ви обичат... вие ще обичате.

— Не като вас! — извика той.

— Какво дете сте вие! Хайде, нека бъдем разумни! Аз искам това!

И тя му посочи невъзможностите за тяхната любов и каза, че трябва да се ограничат

както по-рано в простите рамки на братско приятелство.

Сериозно ли говореше тя? Несъмнено Ема сама не можеше да разбере нищо в себе си, цяла обзета от чара на съблазънта и от необходимостта да се брани срещу нея; и като съзерцаваше с разнежен поглед младия човек, тя меко отблъскваше плахите милувки, които неговите трепетни ръце опитваха.

— Ах! Извинете! — каза той, като се отдръпна.

А Ема бе обзета от смъртен страх пред тая свенливост, по-опасна за нея от смелостта на Родолф, когато той пристъпваше с разтворени ръце към нея. Никога друг човек не ѝ се бе виждал тъй хубав. Изискано чистосърдечие се издъхваше от неговите обноски. Той навеждаше дългите си ресници, които се подвиваха. Бузите му, с нежна кожа, руменееха — от желание за нея — мислеше тя — и чувстваше непобедима съблазън да го досегне с устните си. Тогаз, като се наведе към стенния часовник уж за да види часа, тя каза:

— Колко е късно, боже мой; колко бържим ние!

Той разбра загатването и взе шапката си.

— Аз дори забравих за представлението! Бедният Бовари, той ме остави нарочно за него! Господин Лормо от улица Гран-По трябваше да ме заведе с жена си.

И случаят бе пропуснат, тъй като тя тръгваше утре.

— Наистина ли? — рече Леон.

— Да.

— Но аз трябва да ви видя пак — каза той, — имах да ви казвам...

— Какво?

— Нещо... важно, сериозно. Ах, не, вие няма да заминете, това е невъзможно! Да знаете... Чуйте... Но не ме ли разбрахте? Не отгатнахте ли?...

— Но вие говорите добре — каза Ема.

— Ах, вие се шегувате! Стига, стига! Смилете се, нека ви видя пак... Веднъж... Само веднъж...

— Е добре!...

Тя се спря; сетне като че промени решението си:

— Но не тука!

— Дето вие искате.

— Искате ли...

Тя сякаш размисляше и после отсече:

— Утре в единадесет часа в катедралата.

— Ще бъда там! — възкликна той, хващайки ръцете ѝ, които тя издърпа.

И понеже двамата бяха изправени, той зад нея, а Ема с наведена глава, той се наклони към врата ѝ и дълго я целуна по тила.

— Но вие сте луд! Вие сте луд! — каза тя с прекъснат звънтящ смях, докато целувките се умножаваха.

Тогава, като изви глава над рамото ѝ, той сякаш потърси съгласие в нейните очи. Те се спряха върху му, пълни с ледено величие.

Леон отстъпи три крачки назад, за да излезе, спря се на прага. После промълви с треперещ глас:

— До утре.

Тя отвърна с кимване на глава и като птиче изчезна в съседната стая.

Вечерта Ема написа безкрайно писмо на помощника, с което се отказваше от срещата; сега всичко било свършено и заради собственото си щастие те не трябвало да се виждат. Но когато затвори писмото, тя се видя много объркана, тъй като не знаеше адреса на Леон.

„Аз сама ще му го дам — каза си тя. — Той ще дойде.“

На другата заран Леон при отворен прозорец и тананикайки, сам лъсна обувките си, като слага на няколко пъти лак. Обу бели панталони, тънки чорапи, зелен фрак, изля на кърпичката си всичките парфюми, които имаше; сетне, след като ходи да се накъдри, разбърка косата си, за да ѝ придаде повече естествена елегантност.

„Още е много рано!“ — помисли той, гледайки стенния часовник с кукувица у бръснаря, който показваше осем.

Прочете един стар вестник за моди, излезе, изпуши една пура, обиколи три улици, помисли, че е време, и бавно се упъти към площада пред катедралата.

Беше хубава лятна сутрин. Сребърните предмети лъщяха в дюкяните на златарите и светлината, идеща полегато откъм катедралата, рязко се отразяваше по ръбовете на сивите камъни; ято птички се въртеше в синьото небе около малките камбанарии с изрези на детелина; площадът, тътнещ от викове, лъхаше на цветя, които бяха наредени по паважа: рози, жасмини, карамфили, нарциси и туберози, пръснати неравномерно между влажна зеленина, котешка билка и огнивче за храна на птички; чешмата сред площада бълболеше, а под големи чадъри, между пъпеша, струпани на пирамиди, гологлави продавачки обвиваха в хартия китки теменуги.

Момъкът взе една китка. Първи път той купуваше цветя за жена и гърдите му, вдъхвайки мириса, се изпънаха от гордост, като че тая възторжена почит, която той отреждаше за нея, се отнасяше до него.

Все пак той се боеше да не го видят; влезе в църквата решително.

На прага в средата на левия портал, под танцуващата „Мариана“, стоеше пазачът с перо на глава, с шпага на бедрото, с тояга в ръка, по-величествен от кардинал и блестящ като дарохранителница.

Той пристъпи към Леон и с оная лицемерно-добродушна усмивка, която имат духовниците, когато приказват с деца, каза:

— Господинът несъмнено не е оттука? Не желае ли господинът да види интересните неща в църквата?

— Не — каза Леон.

И обиколи първо страничните предели. Сетне отиде да погледне на площада. Ема не идеше. Качи се до мястото за хора.

Корабът се оглеждаше в пълните със светена вода каменни съдове заедно с основите на острите дъги и с части от изписаните стъкла. Но отсветът на боите, чупейки се по ръба на мрамора, продължаваше върху плочите на пода като пъстър килим. Блясъкът отвън влизаше в църквата на три грамадни лъча през трите отворени портала. От време на време в дъното минаваше клисар и коленичеше някак на една страна, както правят бързащите набожни. Кристалните полилеи висяха неподвижни. Пред олтара гореше сребърно кандило; а от страничните параклиси, тъмните места на църквата, идеше сегиз-тогиз като че лъх на въздишки, примесен със звука на падаща решетка, който повтаряше ехото си под високите сводове.

Леон вървеше сериозен край стените. Никога животът не му се бе виждал тъй приятен. Тя ей сега щеше да дойде, прелестна, развълнувана, дебнеща погледите, които я следяха, със своята рокля с волани, със златния си лорнет, с тесните си обувки, с всичката елегантност, от която той не бе още вкусил, и с неизразимата съблазън на добродетелта, която отстъпва. Църквата беше като огромен будоар около нея. Сводовете се навеждаха, за да доловят в мрака изповедта на нейната любов. Рисуваните стъкла ставаха по-великолепни, за да озарят лицето ѝ, и кадилниците щяха да горят, за да се появи тя като ангел сред дим на благоухания.

Но тя не идеше. Той седна на един стол и очите му се спряха на един син стъклопис, дето се виждаха моряци, носещи кошници. Той дълго го гледа внимателно и преброи люспите на рибите и копчетата по дрехите, докато мисълта му блуждаеше, търсейки Ема.

Встрани пазачът се възмущаваше вътрешно срещу тоя човек, който си позволяваше сам да се възхищава от катедралата. Струваше му се, че той се държи по чудовищен начин, като че го ограбва някак, и че върши едва ли не светотатство.

Но някакво копринено шумолене по плочите, полите на шапка, черна наметка... Тя! Леон стана и отърча насреща ѝ.

Ема беше бледа. Вървеше бързо.

— Четете! — каза тя, като му подаде някаква хартия. — О, не!

И внезапно дръпна ръката си, влезе в параклиса на светата Дева, дето коленичи на един стол и почна да се моли.

Момъкът се раздразни от тая лицемерна приумица; сетне все пак усети известно очарование, като я видя така потънала в молитва сред любовната среща като някоя андалуска маркиза; по-късно почна да му дотяга, защото тя не свършваше.

Ема се молеше или по-право, силеше се да се моли, надявайки се, че небето ще я осени с някакво внезапно решение; и за да привлече божествената помощ, тя изпълваше очите си с великолепието на дарохранителницата, вдишваше мириса на белите цветя, цъфнали в големи вази, и се вслушваше в тишината на църквата, която само увеличаваше смута в сърцето ѝ.

Тя стана и щяха да излязат, когато пазачът бързо се приближи, като каза:

— Господжата несъмнено не е оттук? Не желае ли господжата да види интересните неща в църквата?

— Е, не! — извика помощникът.

— Защо не? — каза тя.

Защото със своята разклатена добродетел тя се вкопчваше в Богородица, в статуи, в гробове, във всички случайности.

Тогава, за да кара *по реда*, пазачът ги заведе до входа близо до площада, дето, като им сочеше с тоягата си големия кръг от черни камъни по паважа без надписи и украшения, каза тържествено:

— Ето окръжността на хубавата камбана на Амбоаз. Тежала е четиридесет хиляди ливри. Няма друга такава в цяла Европа. Работникът, който я е излял, умрял от радост...

— Да вървим — рече Леон.

Човекът тръгна; сетне, като се върна при параклиса на светата Дева, протегна ръце в един всеобгръщащ жест и по-горд от селски собственик, който посочва овощните си дървета, каза:

— Тази проста плоча лежи над Пиер дьо Брезе, сеньор дьо Ла Варен и дьо Брисак, велик маршал на Поату и управител на Нормандия, паднал в битката при Монлери на 16 юни 1465.

Леон хапеше устните си, тропаше с крак.

— А вдясно тоя благородник, цял окован в желязо, върху издигнатия на задните си нозе кон е неговият внук Луи дьо Брезе, сеньор дьо Бревал и дьо Моншове, граф дьо Молврие, барон дьо Мони, шамбелан на краля, кавалер на орден и също управител на Нормандия, починал на 24 юли 1531, неделя, както гласи надписът; а по-долу тоя човек, готов да влезе в гроба, изобразява пак него. Не е възможно, нали, да се намери по-съвършено представяне на небитието!

Госпожа Бовари взе лорнета си. Леон, неподвижен, не се опитваше вече да каже дори една дума, да направи едно движение, дотолкова се чувстваше обезсърчен от тая двойна преднамереност на бъбреж и безразличие.

Несвършващият водач продължаваше:

— До него коленичилата, която плаче, е съпругата му, Диана дьо Поатие, графиня дьо Брезе, херцогиня дьо Валантиноа, родена в 1499, умряла в 1566; а вляво, която носи дете, е Дева Мария. Сега обърнете се на тая страна: ето гробовете на Амбоаз. И двамата са били кардинали и архиепископи на Руан. Тоя е бил министър на крал Луи XII. Той е правил много добрини на катедралата. В завещанието си оставил тридесет хиляди златни екю за бедните.

И без да спира, все така говорейки, той ги бутна към един параклис, целия отрупан с прегради, размести някои от тях и откри нещо като каменен къс, който можеше да се сметне за лошо направена статуя.

— Тя украсяваше някога — каза той с дълбока въздишка — гроба на Ричард Лъвското сърце, крал на Англия и херцог на Нормандия. Калвинистите, господине, я докараха до това състояние. От злоба те я закопали в земята под епископския престол на негово преосвещенство. Вижте, ето вратата, през която негово преосвещенство отива в жилището си. Да идем да видите стъклописите на водостоците.

Но Леон бързо извади от джоба си една сребърна монета и хвана Ема за ръката. Пазачът остана съвсем слисан, не проумявайки тая преждевременна голяма щедрост, когато още толкова неща оставаха за виждане от чужденеца. И той го извика:

— Господине! Камбанарията! Камбанарията!...

— Благодаря — рече Леон.

— Господинът греша! Тя е всичко 440 стъпки, девет по-малко от голямата египетска пирамида. Тя е цяла изляна, тя...

Леон бягаше; защото му се струваше, че неговата любов, която почти от два часа беше станала в църквата неподвижна като камъните, щеше сега да излети като дим през това подобие на безобразна тръба върху продълговата клетка, през тоя комин с дупки, който стърчи тъй неестествено над катедралата, сякаш налудничав опит на някой смахнат медникар.

— Но къде отиваме? — питаше тя.

Без да говори, той продължаваше да върви бързо и когато госпожа Бовари вече потапяше пръсти в светената вода, чуха отзад силно задъхано дишане, прекъсвано равномерно от тропане на тояга. Леон се обърна.

— Господине!

— Какво?

И той видя пазача, взел под мишница и поддържайки ги в равновесие върху корема си около двадесетина големи подвързани тома. Бяха съчинения, *които се занимаваха с катедралата*.

— Глупак! — тръсна Леон, изскачайки из църквата.

Едно хлапе стоеше без работа пред нея.

— Иди ми доведи един фиакър!

Детето полетя като куршум през улица Катр-Ван; тогаз за няколко минути те останаха сами, лице срещу лице и малко смутени.

— Ах! Леон!... Наистина... не знам... трябва ли...

Тя се превземаше. После каза със сериозен вид:

— Много е неприлично, знаете ли?

— Поради какво? — отвърна помощникът. — Така става в Париж!

И тия думи като непобедим аргумент я накараха да се реши.

Но фиакърът не идеше. Леон се страхуваше да не би тя пак да влезе в църквата. Най-после фиакърът се яви.

— Минете поне през северния портал! — извика пазачът, който бе останал на прага. — За да видите „Възкресение“, „Страшният съд“, „Раят“, „Цар Давид и грешниците в пламъците на ада“.

— Къде ще отивате, господине? — попита кочияшът.

— Дето искате! — каза Леон, като бутна Ема в колата.

И тежката кола потегли.

Тя слезе по улица Гран-Пон, пресече площад Де-з-Ар, кея Наполеон, Пон-Ньоф и спря точно пред статуята на Пиер Корней.

— Продължавайте! — рече един глас отвътре.

Колата отново тръгна и от кръстопътя Лафайет, като се спусна по нанадолнището, влезе със силен галоп в железопътната станция.

— Не, направо! — извика същия глас.

Фиакърът излезе от оградата и като се намери в алеята, скоро пое с лек тръс между големите брястове. Кочияшът избърса чело, сложи кожената си шапка между коленете и подкара колата извън страничните алеи, по брега на реката, край моравата.

Тя вървя по брега, по пътя за теглене на корабите, настлан със сухи камъни, и още дълго към Уасел, отвъд островите.

Ала изведнъж се насочи неочаквано през Карт-Мар, Сотвил, Гранд-Шосе, улица Елбьоф и направи трета спирка пред Ботаническата градина.

— Карайте! — викна по-яростно гласът.

И веднага, поемайки отново, мина през Сен-Север, през кея Де Кюрандие, през кея О Мьол, пак по моста през площад Шан дьо Марс и зад градините на приюта, дето по тераса, потънала в бръшлян, се разхождаха на слънце старци в черни жакети. Изкачи се по булевард Буврьой, прекоси булевард Кошоаз, сетне целия Мон-Рибуде до склона Девил.

Пак се върна; и тогава без определена цел и направление тя скита напосоки. Видяха я в Сен-Пол, в Лескюр, на хълма Гарган, в Руж-Мар и на площад Гайарбоа; по улица Маладреди, по улица Динандри, пред Сен-Ромен, Сен-Вивиан, Сен-Маклу, Сен-Никез, пред митницата, в Бас-Вией-Тур, при Троа-Пип и на гробището Монюмантал. Сегиз-тогиз кочияшът хвърляше от капрата отчаяни погледи към кръчмите. Той не можеше да разбере какъв бяс за движение караше тия хора да не искат да се спрат. Опита се няколко пъти да спре, но веднага чуваше отзаде си гневни викове. Тогава здравата шибаше двете си изпотени кранти, без да внимава за дупките по пътя, закачайки се тук-там, без да иска и да знае за това, паднал духом и почти разплакан от жажда, от умора и от мъка.

А на пристанището, сред товарни коли и бъчви, и по улиците, при тротоарните стълбове, жителите гледаха с широко разтворени очи, слисани, това тъй необикновено за провинцията нещо: фиакър със спуснати завеси, който непрестанно се появяваше, по-затворен от гроб и разлюлян като кораб.

По едно време по пладне далеч извън града, когато слънцето най-силно пронизваше старите посребрени фенери, една гола ръка се подаде изпод завеските от жълто платно и хвърли късчета хартия, които се пръснаха от вятъра и паднаха по-далеч като бели пеперуди в една цяла цъфнала люцернова ливада.

После към шест часа колата спря в една уличка на квартал Бовоазен и от нея слезе жена, която тръгна със спуснат воал, без да обърне глава.

II

Като стигна в странноприемницата, госпожа. Бовари се учуди, че не вижда дилижанса. Ивер, който я бе чакал петдесет и три минути, най-сетне тръгна.

Всъщност нищо не я принуждаваше да замине, но беше дала дума, че ще се върне тая вечер. От друга страна, Шарл я чакаше; и тя вече усещаше в сърцето си оная страхлива покорност, която за много жени е сякаш в едно и също време наказание и изкупление за измяната.

Тя бързо стегна куфара си, плати сметката, нае от двора на странноприемницата един кабриолет и като караше коларя да бърза и го насърчаваше, осведомявайки се всеки миг за часа и за изминатите километри, успя да настигне „Лястовицата“ близо до първите къщи на Кенкампоа.

Щом седна в ъгъла, тя затвори очи и ги отвори чак при подножието на склона, дето отдалеч позна Фелисите, изправена като часовей пред къщата на ковача. Ивер спря конете и прислужницата се надигна до прозорчето и каза тайнствено:

— Госпожо, трябва веднага да отидете у господин Оме. За някаква много бърза работа.

Градчето както обикновено беше тихо. По ъглите на улиците имаше малки розови купчини, които димяха във въздуха, защото сега беше времето за варене на сладка, а в Йонвил всички приготвяваха запасите си в един и същи ден. Но пред дюкяна на аптекаря човек можеше да се възхищава от един много голям куп, който надминаваше другите с превъзходството на лабораторията над обикновените печки на жителите, както общата нужда — над личните прищевки.

Тя влезе. Голямото кресло беше преобърнато и дори „Руански фенер“ лежеше на земята, разстлан между два хавана. Тя отвори вратата към коридора и посред кухнята, между тъмните делви, пълни с изронени зърна френско грозде, между счуканата захар и захарта на бучки, между везните на масата и тавите на огъня съзря всички от семейството Оме, големи и малки, с престилки до брадите и с вилици в ръка. Жюстен беше прав, с наведена глава, и

аптекарят викаше:

— Кой ти каза да ходиш да търсиш в килера?

— Но какво се е случило? Какво има?

— Какво има ли? — отговори аптекарят. — Варят се сладка; те са на огъня; но щяха да кипнат от силното възвиране и аз искам друга тава. И ето, той от отпуснатост, от мързел взел провесения на гвоздеа в моята лаборатория ключ от килера!

Аптекарят наричаше така една стая на тавана, пълна с прибори и аптекарски стоки. Той често седеше там по часове да лепи етикети, да прелива от един съд в друг, да овързва; и го смяташе не за обикновен склад, но като истинско светилище, отдето излизаха после изработени от неговите ръце всевъзможни хапчета, хапове, билки, ароматични води и лекарства за пиене, които разнасяха неговата слава в околността. Никой не стъпваше в килера; и той така го уважаваше, че го метеше сам. Най-после, ако отворената за всекиго аптека беше място, дето той показваше гордостта си, килерът бе убежището, в което, съсредоточавайки се егоистично, Оме се наслаждаваше от упражняването на своите предпочитани занятия; затова лекомислието на Жюстен му се виждаше чудовищно неуважение; и по-червен от френското грозде, той повтаряше:

— Да, в килера! Ключът, който пази киселините и разядливите алкали! Да вземе тава от оставените за запас! Тава с капак! И с която може би аз никога не ще мога да си послужа! В деликатната работа на нашето изкуство всичко е от значение! Какво, дявол го взел! Трябва да се установят разликите и да не се употребява за почти домашни нужди онова, което е предназначено за аптекарството! Все едно да се реже кокошка с хирургически нож или ако някой съдия...

— Но успокой се! — каза госпожа Оме.

А Атали, дърпайки го за редингота, викаше:

— Татко! Татко!

— Не, оставете ме! — продължаваше аптекарят. — Оставете ме! По дяволите! Все едно да станеш бакалин, честна дума! Хайде, карай! Не щади нищо! Чупи? Троши! Пускай пиявиците! Гори слеза! Мариновай краставици в аптекарски буркани, дери превръзките!

— Но вие... — каза Ема.

— Ей сега! Знаеш ли на какво си се излагал ти!... Не си ли видял в ъгъла, отляво, на третата поличка? Казвай, отговори, изречи нещо!

— Аз... не знам — промълви момчето.

— А, не знаеш! А пък аз зная! Ти си видял една бутилка от синьо стъкло, запечатана с жълт восък, в която има бял прах, на която дори съм написал: „Опасно!“ И знаеш ли какво има вътре? Арсеник! А ти отиваш да пипаш това! Да вземаш тава, която е до него!

— До него! — възкликна госпожа Оме, като сплете ръце. — Арсеник! Можеше да изтровиш всички ни!

А децата почнаха да викат, като че бяха усетили вече страшни болки в корема си.

— Или да се отрови някой болен! — продължи аптекарят. — Ти, значи, искаш да отида на скамейката на подсъдимите, в углавен съд? Да видиш как ме влачат на ешафода? Не знаеш ли с каква предпазливост приготвям аз лекарствата, макар да имам невероятна опитност в тая работа? Често сам съм се уплашвал, като помисля за отговорността си! Защото правителството ни преследва и безсмисленото законодателство, което ни управлява, е като дамоклев меч, повиснал над главите ни!

Ема вече не мислеше да пита за какво им е трябвала и аптекарят продължи задъханите си речи:

— Ето колко си признателен за добрините към тебе! Ето как се отплащаш за съвсем бащинските грижи, с които те обсипвам! Защото без мене де щеше да си ти сега? Какво би правил? Кой ти дава храна, възпитание, облекло и всичко, с което един ден ще можеш с чест да влезеш в редовете на обществото! Но за това човек трябва здравата да се поти, като върти веслата, и да му излязат, както се казва, мазоли на ръцете. *Fabricando fit faber, age quod*

agis.³⁷

Той цитираше латински — толкова беше възбуден. Би цитирал китайски или гренландски, ако знаеше тия езици, защото беше в криза, при която цялата душа разкрива безразборно всичко, каквото таи в себе си, както се разтваря океанът през бури от крайбрежните водорасли до пясъците в бездните си.

И продължи:

— Почвам ужасно да се кая, че се заех с тебе! Навярно щях да сторя много по-добре, ако бях те оставил да тънеш в мизерията и в калта, дето си роден! Ти никога няма да бъдеш годен за друго, освен да пасеш рогат добитък! Нямах никаква способност за науките!

Едва можеш да залепиш един етикет! И живееш тук, у дома ми, като владика, като цар, за да лапаш!

Но Ема се обърна към госпожа Оме и каза:

— Поръчаха ми да дойда...

— Ах, боже мой — прекъсна я с тъжен вид добрата жена, — как да ви кажа?... Такова нещастие!

Но не довърши. Аптекарят гърмеше:

— Изпразни я! Очисти я! Занеси я! Хайде, бързо де!

И като раздруса Жюстен за яката на късата му рубашка, от джоба на момчето падна някаква книга.

То се наведе. Оме го изпревари, взе томчето и го загледа ококорен и зяпнал.

— „Съпружеска... любов“! — каза той, като отделяше бавно двете думи. — Да! Чудесно! Чудесно! Прекрасно! И с изображения!... А! Това е вече много!

Госпожа Оме приближи.

— Не, не я пипай!

Децата искаха да видят картинките.

— Излезте! — каза той повелително.

И те излязоха.

Изпърво той се разхожда с големи крачки надлъж и нашир, като държеше в ръце отворена книга, въртейки очи, задъхан, синкавочервен, апоплектичен. Сетне отиде право до ученика си и като се закова пред него със скръстени ръце, каза:

— Но ти, значи, си имал всички пороци, малък клетнико! Пази се, ти си върху наклонена плоскост! Та не помисли ли, че тя можеше да попадне — тая гнусна книга — в ръцете на децата ми, да хвърли искрата в техния мозък, да опетни чистотата на Атали, да разврати Наполеон! Той вече е оформен като мъж. Уверен ли си поне, че те не са я чели? Можеш ли да ми удостовериш?

— Но най-сетне, господине — каза Ема, — имали сте да ми казвате нещо...

— Вярно, госпожо... Свекърът ви е умрял.

Наистина господин Бовари — бащата, бе починал ненадейно по-предния ден от апоплектичен удар, когато ставал от трапезата; и от прекалено внимание към чувствителността на Ема Шарл бе помолил г. Оме да й съобщи предпазливо тая ужасна вест.

Той бе обмислил изразите си, беше ги закръглил, изградил, отмерил ритмично; то беше образец на предпазливост и постепенен преход, на изискани обръщения и на деликатност; но гневът бе разсипал реториката.

Ема, след като отказа да чуе каквато и да било подробност, излезе от аптеката; защото г. Оме бе почнал отново своите хокания. Но той почна да се успокоява и сега мъмреше с бащински тон, веейки си с грыцката шапчица:

— Не че не одобрявам изцяло това съчинение! Авторът е бил лекар. Там има някои научни положения, които не е зле да ги знае всеки мъж. Но по-късно, по-късно! Почакай

³⁷ Fabricando fit faber, age quod agis (лат.) — майсторлъкът се създава с работа — прави добре, каквото правиш.

поне ти сам да станеш мъж и твоят темперамент да се оформи.

Щом Ема удари чукчето, Шарл, който я чакаше, тръгна насреща ѝ с разтворени обятия и каза със задавен от сълзи глас:

— Ах, скъпа моя!...

И се наведе нежно да я целуне. Но от досягането на устните му споменът за другия я обзе, тя потръпна и прокара ръка по лицето си.

Все пак тя отговори:

— Да, зная... зная...

Той ѝ показа писмото, в което майка му разправяше за случилото се без никакво сантиментално лицемерие. Тя съжаляваше само, че мъжът ѝ не е бил подкрепен от религията, понеже умрял в Дудвил, на улицата, до вратата на едно кафене, след едно патриотично угощение с бивши офицери.

Ема върна писмото; сетне на вечерята от благоприличие тя каза, че не може да яде. Но понеже той я насилваше, тя почна добре да се храни, докато насреща ѝ Шарл седеше неподвижен в съкрушена поза.

От време на време, вдигайки глава, той ѝ изпращаше поглед, изпълнен с отчаяние. Един път въздъхна:

— Бих искал да го видя още веднъж!

Тя млъкна. Най-сетне, като разбра, че трябва да каже нещо, тя се обади:

— На каква възраст беше баща ти?

— Петдесет и осем години.

— Ах!

И това бе всичко.

След четвърт час той добави:

— Горката ми майка!... Какво ще прави сега?

Тя направи жест, че не знае.

Като я гледаше мълчалива, Шарл смяташе, че е наскърбена и се сдържаше да не говори нищо, за да не разврежда тая мъка, която го трогваше. Накрая надви собствената си мъка и попита:

— Прекара ли весело вчера?

— Да.

Когато дигнаха покривката, Бовари не стана. Ема също; и колкото по-дълго го гледаше, толкова еднообразието на тая гледка разсяваше постепенно всяко страдание в сърцето ѝ. Той ѝ се виждаше хилав, слаб, нищожен, с една дума — човек, жалък във всяко отношение. Как да се отърве от него? Каква безкрайна вечер! Нещо затыпяващо като парите на опиум я вцепеняваше.

В преддверието се чу сухо потропване на бастун по дъските. Беше Иполит, който носеше багажа на госпожата.

За да го сложи, той мъчително описа четвърт кръг с дървения си крак.

„Той дори не се сеща вече за това!“ — каза си тя, като гледаше клетия момък, от чиято буйна червена коса капеше пот.

Бовари търсеше в дъното на кесията си дребна монета; изглеждаше, че той не разбира всичкото унижение, което само присъствието на тоя човек тук беше за него като олицетворен укор за неговата непоправима некадърност, и забелязвайки на камината теменугите на Леон, каза:

— Я гледай! Какъв хубавичък букет!

— Да — рече тя равнодушно, — купих го преди малко... от една просякиня.

Шарл взе теменугите и като освежаваше зачервените си от сълзи очи, деликатно ги миришеше. Тя бързо ги измъкна от ръката му и отиде да ги натопа в чаша вода.

На другия ден пристигна госпожа Бовари — майката. Тя и синът плакаха много. Ема изчезна под предлог, че има да се занимава с домакинството.

Един ден след това трябваше заедно да обмислят работите по траура. Седнаха, с кутии

за шиене, в беседката на брега при водата.

Шарл мислеше за баща си и се учудваше, че чувства толкова обич към тоя човек, когото дотогава бе смятал, че обича съвсем слабо. Госпожа Бовари — майката, мислеше за мъжа си. Най-лошите някогашни дни ѝ се струваха сега завидни. Всичко се заличаваше от инстинктивното съжаление на тоя толкова продължителен навик; и от време на време, докато бодеше с иглата, едра сълза слизаше по носа ѝ и увисваше за миг там.

Ема мислеше, че само четиридесет и осем часа бяха минали, откак бяха заедно, далеч от света, в пълно опиянение, и очите им не стигаха, за да се нагледат един на друг. Тя се опитваше да си възсъздаде най-незабележимите подробности на тоя изчезнал ден. Ала присъствието на свекървата и мъжа я стесняваха. Искаше ѝ се да не чува и да не вижда нищо, за да не смуцава съсредоточаването на своята любов, която, каквото и да стореше тя, се губеше от външните усещания.

Тя разшиваше подплатата на една рокля, парчетата на която бяха пръснати наоколо ѝ; майката Бовари, без да дигне очи, скърцаше с ножиците, а Шарл с плъстените си пантофи и в стария си кафяв редингот, който му служеше за халат, седеше с ръце в джобовете си и също не приказваше; до тях Берт, с малка бяла престилка, ринеше с лопатка пясъка на алеите.

Изведнъж видяха, че през вратника влиза г. Льорьо, търговецът на платове.

Той идеше да предложи услугите си *с оглед на фаталното обстоятелство*. Ема отговори, че навярно не ще имат нужда от него. Търговецът не се сметна за победен.

— Хиляди извинения — рече той, — бих искал да поговорим отделно.

И прибави тихо:

— Относно оная работа... нали знаете?

Шарл се изчерви до ушите.

— Ах! Да... наистина.

И в смущението си каза на жена си:

— Не би ли могла... мила?...

Тя, изглежда, го разбра, защото стана, а Шарл каза на майка си:

— Нищо особено! Навярно някоя домакинска дреболия.

Той не искаше тя да узнае за записа, понеже се страхуваше от бележките ѝ.

Щом останаха сами, г. Льорьо почна със съвсем ясни изрази да честити на Ема наследството, сетне заприказва за безразлични неща — за овощни дървета, за реколтата и за собственото си здраве, което вървяло както по-рано криво-ляво, ни тъй, ни инак. Наистина той се мъчел като грешен дявол, макар че можел да изкара въпреки хорските приказки само масло за хляба си.

Ема го остави да приказва. Тъй много се измъчваше тя от два дни.

— Ето че вие вече съвсем се пооправихте! — продължаваше той. — Наистина на вашия мъж съвсем не му беше добре! Той е добър човек, макар че имахте някои неприятности с него.

Тя попита какви, защото Шарл бе скрил от нея отказването на поръчките.

— Но вие знаете! — рече Льорьо. — То беше за вашите малки прищевки, заради куфарите.

Той беше нахлупил шапка над очите си и сключил ръце на гърба си, усмихнат и подсвиркващ, гледаше я направо по непоносим начин. Подозираше ли нещо? Тя стоеше, загубена в най-различни страхове. Но най-сетне той каза:

— Ние се помирихме и аз идех да му предложа спогодба.

Отнасяше се до подновяването на записа, подписан от Бовари. Но господин лекарят можел да постъпи, както ще; той съвсем не искал да го измъчва, особено сега, когато имал сума грижи.

— И дори би сторил по-добре, ако прехвърли това задължение другиму; например на вас; с едно пълномощно ще бъде най-удобно и тогаз ние с вас ще имаме дребни сделчици...

Ема не разбираше. Той замълча. После, минавайки към търговията си, Льорьо заяви, че госпожата не ще може да стъкми траурното си облекло, ако не вземе нещо от него. Той щял

да ѝ изпрати дванадесет метра черен пълен плат за една рокля.

— Тая, която имате, е добра за в къщи. За посещения ви трябва друга. Още от пръв поглед, като влязох, разбрах. Аз имам американско око.

Той не изпрати плата, донесе го сам. После дойде пак за размерването му; дохожда още под други предлози, като всеки път се опитваше да бъде любезен, услужлив, отдавайки се напълно, както би казал Оме, и винаги пускаше на Ема по някой съвет за пълномощното. За записа не споменаваше. Тя и не мислеше за него; в началото на оздравяването ѝ Шарл беше ѝ разправял нещо по това; но толкова вълнения бяха минали през главата ѝ, че тя вече не си спомняше. От друга страна, тя се пазеше да заприказва за пари; госпожа Бовари — майката, беше изненадана от това и си обясни тая промяна с религиозните чувства, които я бяха обзели през боледуването.

Но щом тя замина, Ема скоро учуди Бовари със своя здрав практически смисъл. Трябваше да се съберат сведения, да се проверят ипотеките, да се види дали ще има продажба на публичен търг или ликвидация.

Тя цитираше произволно технически термини, изричаше големи условни думи за бъдеще, за предвидливост и непрестанно преувеличаваше затрудненията по наследството, така че един ден му показва образец на генерално пълномощно „за водене и управляване на неговите работи, за сключване заеми, подписване и джирисване на всякакви записи, плащане на всякакви суми и пр.“. Тя беше използвала уроците на Лъорьо.

Шарл я попита наивно отде има тоя документ.

— От господин Гийомен.

И с най-голямо хладнокръвие прибави:

— Аз много не му се доверявам. Нотариусите имат лошо име. Може би трябва да се посъветваме... Но ние познаваме само... О! Никого...

— Освен Леон — отвърна Шарл, който размисляше.

Ала мъчно можеше да се разберат с писма. Тогаз тя предложи да отиде. Той ѝ поблагодари, но не искаше да приеме. Тя настоя. То беше надпреварване с взаимни любезности. Най-сетне с престорено вироглавство тя възкликна:

— Не, моля ти се, ще отида!

— Колко си добра! — каза той, като я целуна по челото.

Още на другия ден тя се качи на „Лястовицата“, за да отиде в Руан да се посъветва с г. Леон, и остана там три дни.

III

Те бяха три чудесни, великолепни, пълни дни, истински меден месец. Настаниха се в хотел „Булон“, на пристанището, и живяха там при затворени капаци на прозорците, с цветя на пода и ледени сиропи, които им донасяха от заранта.

Привечер наемаха покрита лодка и отиваха да вечерят на някой остров.

То беше в часа; когато край корабостроителниците се чува как коват броните на закълчищените туловища на корабите. Катраненият дим се промъкваше между дървесата, а по реката личаха големи мазни петна, люлеещи се неравномерно под пурпурните багри на слънцето като плуващи листове флорентински бронз.

Слизаха между вързаните лодки, дългите полегати въжета на които закачаха леко покрива на тяхната лодка.

Шумовете на града неусетно се отдалечаваха — гърмолът на колела, мълвежът на гласовете, лаят на кучетата по корабните мостчета. Тя развързваше шапката си и те стъпваха на своя остров.

Сядаха в ниската зала на някоя кръчма, дето на вратата имаше провесени черни мрежи. Ядяха пържена риба, каймак и череши. Лягаха на тревата под тополите и се прегръщаха; и им се искаше да живеят вечно като двама робинзоновци в това местенце, което поради тяхното блаженство им се струваше най-прекрасното в света. Не за първи път виждаха те

дървеса, синьо небе, морава и чуваха как водата тече и вятърът вее в листата; но несъмнено никога не бяха се възхищавали от всичко това, сякаш природата не бе съществувала досега или беше почнала да става хубава само след утоляването на техните желания.

През нощта се връщаха. Лодката плуваше край брега на острова. Те стояха в дъното, притулени двамата в мрака, без да говорят. Четвъртитите лопати звънтяха в железните скоби и отмерваха тишината като чукалото на метроном, докато влачещото се отзад въже не прекъсваше своето меко плакнене във водата.

Една вечер се показва луната; тогава те не пропуснаха да заговорят за нея, намираха, че тя е печална и пълна с поезия; Ема дори запя:

Бе вечер — ти помниш? — ний плувахме...³⁸

Гласът ѝ, хармоничен и слаб, чезнеше над вълните; и вятърът отвиваше извивките, които Леон чуваше да минават край него като пърхане на крила.

Тя седеше насреща, облегната върху преградата на лодката, дето луната влизаше през отвореното прозорче. Черната ѝ рокля, гънките на която се разширяваха като ветрило, я правеше по-тънка и по-висока. Тя бе дигнала глава, сключила ръце, насочила двете си очи към небето. Навремени сянката на върбите я скриваше съвсем, сетне изведнъж се показваше като видение в лунното сияние.

Леон, седнал на дъното на лодката, до нея, напипа с ръка червена копринена панделка.

Лодкарят я разгледа и най-сетне рече:

— А, това ще е от компанията, която разхождах оня ден. Бяха дошли мнозина весели хора — господа и дами, с пасти, с шампанско, с корнет-а-пистони — цяло земетресение! Особено един от тях, висок, хубав мъж, с малки мустачки, беше много забавен! И те казваха: „Хайде, разправи ни нещо... Адолф... Додолф...“ — нещо такова беше.

Тя потръпна.

— Не ти ли е добре? — рече Леон, като се приближи до нея.

— О! Нищо. Навярно от нощния хлад.

— ... И на когото навярно не му липсват жени — добави тихо старият моряк, смятайки, че казва нещо любезно на чужденеца.

Сетне, като плю на ръцете си, хвана отново веслата.

И все пак трябваше да се разделят! Сбогуването беше тъжно. Той щеше да изпраща писмата си у стрина Роле, а тя му даде такива точни нареждания за двойните пликове, че той много се възхити от нейната любовна ловкост.

— Значи, ти твърдиш, че всичко е както трябва? — каза тя при последната целувка.

— Да! Разбира се!

„Но защо — запита се той по-късно, връщайки се сам на улиците — тя толкова много държи за това пълномощно?“

IV

Скоро Леон почна да проявява пред другарите си чувство на превъзходство, отстрани се от тях и пренебрегна съвсем преписките.

Той очакваше писмата ѝ; препрочиташе ги. Пишеше ѝ, призоваваше я във въображението си с всичката сила на желанието и на спомените си. Вместо да отслабне от отсъствието, тоя копнеж да я види се засили дотолкова, че една събота заран той се измъкна от кантората. Когато видя от връх склона църковната камбанария в долината с нейното тенекиено знаме, което се въртеше от вятъра, той почувства оная наслада, примесена с тържествуваща суетност и егоистична разнеженост, каквато навярно изпитват милионерите,

³⁸ Из поемата „Езерото“ на Ламартин.

когато се връщат в своето селище.

Той почна да обикаля около нейната къща. В кухнята светеше. Той дебнеше сянката ѝ по завесите. Не се мярна нищо.

Щом го видя, стрина Льофрансоа възкликна високо и каза, че той се е „източил и изтънял“, а Артемиз, напротив, го намери, че е „напълнял“ и „помургавял“.

Той вечеря както някога в малката стая, но сам, без бирника; защото Бине — *уморен* да чака „Лястовицата“ — окончателно беше установил вечерята си един час по-рано; и сега ядеше точно в пет часа и пак най-често твърдеше, че *старата развалина закъснява*.

Все пак Леон се реши. Почука на вратата на лекаря. Госпожата беше в стаята си, отдето щеше да слезе не по-рано от четвърт час. Господин Бовари изглеждаше във възторг, че го вижда; но той не мръдна от стаята ни вечерта, нито на другия ден.

Той я видя насаме късно вечерта, зад градината, в уличката — в уличката както с другия! Имаше буря и те приказваха под един чадър, осветявани от мълнии.

Животът в раздяла вече им ставаше непоносим.

— По-добре смърт! — казваше Ема.

И се превиваше, плачеща на ръката му.

— Сбогом!... Сбогом!... Кога ще те видя?

Те пак се върнаха, за да се прегърнат още веднъж; и тогава именно тя му обеща, че скоро под какъвто и да е предлог ще намери начин да се виждат редовно и свободно поне веднъж в седмицата. Ема не се съмняваше в това. От друга страна, тя беше изпълнена с надежда. Щеше да има пари.

Така тя купи за своята стая чифт жълти завеси на широки ивици, за които г. Льорьо беше ѝ казал, че са евтини; пожела килим и Льорьо, заявявайки, че това *не е кой знае каква трудна работа*, учтиво се нае да ѝ го достави. Тя не можеше вече без неговите услуги. По двадесет пъти на ден пращаше да го викат и той зарязваше веднага работата си без никакъв ропот. Никой също така не можеше да разбере защо стрина Роле обядваше всеки ден у тях и дори ѝ правеше отделни посещения.

По това време, тоест към началото на зимата, тя бе обзета от голямо усърдие към музиката.

Една вечер, когато Шарл я слушаше, тя четири пъти поред започваше един и същ музикален откъс, като всеки път се ядосваше, а той, без да вижда никаква разлика, възкличаваше:

— Браво!... Много добре!... Ти не си права! Карай!

— Ах, не! Това е отвратително, пръстите ми са затвърдели.

На другия ден той я помоли *да му изспири пак нещо*.

— Добре, щом ти прави удоволствие!

И Шарл призна, че тя малко е останала назад. Грешеше в нотите, бъркаше; сетне изведнъж спираше и казваше:

— Ах! Свършено е! Трябваше да вземам уроци, но...

Тя прехапа устни и добави:

— Двадесет франка за урок е много скъпо!

— Да, наистина... малко... — каза Шарл, като се хилеше глупаво. — Но струва ми се, че ще може и за по-малко; защото има артисти без голяма известност, които често струват повече от знаменитите.

— Потърси ги — каза Ема.

На следния ден при влизането си той я погледна хитро и най-сетне не се сдържа да не ѝ каже:

— Колко си упорита понякога! Бях в Барфьошер днес. И госпожа Лиежар ме увери, че нейните три госпожици, които са в пансиона „Милосърдие“, вземат уроци по петдесет су единият, и то от прочута учителка!

Тя сви рамене и вече не отвори пианото.

Ала когато минаваше край него (ако Бовари беше там), въздишаше:

— Клетото ми пиано!

А когато ѝ дохождаха гости, не пропускаше да съобщи, че по важни причини е оставила музиката и не може вече да се занимава с нея. И те я съжaliaваха. Каква загуба! Тя, с такава хубава дарба! Дори казваха и на Бовари това. Укоряваха го и особено аптекарят:

— Вие не сте прав! Никога не бива да се оставят неразработени природните способности! От друга страна, помислете, драги приятелю, че като накарате госпожата да учи, вие спестявате от музикалното образование по-късно на детето си. Аз смятам, че майките трябва сами да учат децата си. Това е мисъл на Русо, малко нова още може би, но която ще победи, уверен съм, както майчиното кърмене и ваксинацията.

И Шарл още веднъж заговори по въпроса за пианото. Ема остро отговори, че ще бъде по-добре да го продадат. Да се раздели с това нещастно пиано, което ѝ бе давало толкова суетни удоволствия, беше за госпожа Бовари нещо като самоубийство на част от самата нея.

— Ако искаш... — рече той — да вземаш от време на време по един урок, това няма най-после да ни разори.

— Но от уроците — възрази тя — има полза само ако са редовни.

И ето как тя успя да получи позволение от мъжа си да отива веднъж в седмицата в града, за да се среща с любовника си. След един месец намериха дори, че тя е направила значителен напредък.

V

Това биваше в четвъртък. Тя ставаше и се обличаше тихо, за да не събуди Шарл, който би ѝ правил бележки, че се приготвя много отрано. След това се разхождаше из стаята, изправяше се до прозорците и гледаше към площада.

Утринната дрезгавина минаваше между стълбовете на халите и върху дома на аптекаря, капациите на който бяха затворени, личаха при бледия зрак на зората едрите букви на табелата.

Когато стенният часовник показваше седем и четвърт, тя тръгваше за „Златен лъв“, дето Артемиз ѝ отваряше вратата, прозявайки се. Тя разравяше за госпожата засипаните с пепел въглени. Ема оставаше сама в готварницата. От време на време Ивер излизаше, впрягаше, без да бърза, и освен това слушаше стрина Льофрансоа, която, подавайки главата си в нощна шапчица от едно прозорче, го натоварваше с поръчки и му даваше обяснения, които биха объркали всеки друг. Ема потропваше с обувките си по павирания двор.

Най-сетне, след като изядеше супата си, след като навлечеше пътната си дреха, запалеше лулата и вземеше камшика си, Ивер спокойно се настаняваше на капрата.

„Лястовицата“ потегляше със ситен тръс и през първите три четвърти от левгата спираше тук и там да вземе пътници, които я чакаха край пътя, изправени пред вратниците на дворищата. Които бяха предупредили от вечерта, караха да ги чакат; някои дори бяха още в къщи, в леглата си; Ивер ги викаше, крещеше, ругаеше, сетне слизаше от капрата и отиваше да тропва силно по портите. Вятърът духаше през пукнатите прозорчета на колата.

През това време четирите пейки се изпълваха, колата се търкаляше, ябълковите градини се нижеха една след друга; и пътят между два дълги рова, пълни с жълта вода, непрекъснато се стесняваше към хоризонта.

Ема го познаваше от единия до другия му край; знаеше, че след ливадата имаше стълб, после един бряст, плевник или кантон; понякога дори, за да си създаде сама изненада, затваряше очи. Но никога не загубваше ясното чувство за разстоянието, което ѝ оставаше да измине.

Най-сетне тухлените къщи приближаваха, земята под колелата почваше да кънти, „Лястовицата“ се промъкваше между градини, дето зад железни огради се съзираха статуи, изкуствени хълмчета с лозница на върха, подкастрени тисови дървета и люлка. После в един миг се откриваше градът.

Слизайки амфитеатрално и потънал в мъгла, той се разширяваше неясно отвъд мостовите. По-нататък откритото поле се въземаше еднообразно чак докато стигаше в далечината смътната черта на бледото небе. Там, отвисоко, цялата местност изглеждаше неподвижна като картина; закотвени кораби бяха събрани накуп в един ъгъл; реката правеше завой в подножието на зелени хълмове, а продълговатите острови приличаха на големи черни риби, спрели над водата. Комините на фабриките изпускаха огромни, тъмни, къдрави пера, които отлитаха с единия си край. Чуваше се бученето на леярниците заедно с ясения звън на църквите, извишени в мъглата. Безлистните дървета по булевардите бяха като морави храсти сред къщите, а покривите, всички мокри от дъжда, лъщяха различно според височината на кварталите. Навремени пристъп на вятър носеше облаците към хребета Сен-Катрин като въздушни вълни, които се разбиваха беззвучно в стръмния бряг.

Някакъв шемет идеше към нея, издъхнат от тия струпани съществування, и сърцето ѝ преливаше от него, като че тия сто и двадесет хиляди души, трептящи там, бяха изпратили всички наведнъж лъха на страстите, които тя предполагаше у тях. Нейната любов възрастваше в тоя простор и се изпълваше със смута на неясния мълвеж, който идеше отдолу. А тя я възвръщаше, изливайки я навън, над площадите, над местата за разходка, над улиците, и старият нормандски град се открояваше пред очите ѝ като някаква безпределна столица, като някакъв Вавилон, в който тя влизаше. Тя се опираше с двете си ръце на прозорчето, вдишвайки вятъра; трите коня галопираха. Камъните скърцаха в калта, дилижансът се олюляваше и Ивер викаше отдалеч на каруцарите по пътя, а жителите, които бяха нощували в Боа-Гийом, се спускаха по склона спокойно в своите малки семейни коли.

Спираха пред градската бариера; Ема разкопчаваше дървените обувки, надянати над кожените, слагаше си други ръкавици, оправяше шала си и двадесет крачки по-нататък излизаше от „Лястовицата“.

В тоя час градът се събуждаше. Търговските служещи, с гръцки шапчици, излъскваха витрините, а жени, с кошници, опрени на хълбоците, викаха звънливо, на промеждутъци, по ъглите на улиците. Тя вървеше с наведени очи до самите стени, усмихната от удоволствие под спуснатия чер воал.

От страх да не я видят тя обикновено не избираше най-късия път. Пъхаше се в тъмните улици и пристигаше цяла в пот в долния край на улица Насионал, близо до чешмата, която се намира там. Това е кварталът на театъра, на кафенетата и на леките жени. Често край нея минаваше кола, пренасяща някой декор, който се подрусваше. Прислужници от кафенетата, с престилки, посипваха с пясък плочите между зелените дръвчета. Лъхаше на абсент, на пури и на стриди.

Тя завиваше в една улица; познаваше го по накъдрените коси, които се подаваха под шапката.

Леон, на тротоара, продължаваше да върви. Тя тръгваше подире му до хотела; той се качваше, отваряше вратата, влизаше... Как се прегръщаха!

След целувките думите се надпреварваха. Разправяха си скърбите през седмицата, предчувствията, тревогите за писмата; ала сега всичко се забравяше и те се гледаха право в лицата с чувствени смехове и с възгласи от нежност.

Леглото беше широко, махагоново легло във вид на ладия. Завесите от червена коприна, които се спускаха от потона, образуваха съвсем нисък свод над широкото възглавие; и нищо в света не беше по-хубаво от нейната тъмнокоса глава и нейната бяла кожа, които изпъкваха върху тоя червен цвят, когато със свенлив жест тя заключваше двете си голи ръце, за да скрие лицето си.

Топлата стая с дебелия килим, с лекомислените украшения и със спокойната светлина сякаш беше напълно пригодена за интимности на страстта. Пръчките на корнизите завършваха като стрели, медните закачалки на завесите и големите топки от каминната преграда блясваха веднага щом проникнеше слънце. Върху камината между светилниците имаше две от ония големи раковини, в които, когато ги долепиш до ухо, се чува шумът на морето.

Колко обичаха те тази стая, изпълнена с веселост, макар че беше с малко излиняло велелепие! Винаги намираха мебелите на същите им места, а понякога фуркети, които тя беше забравила миналия четвъртък под подставката на часовника. Обядваха до камината на малка, украсена с палисандър масичка. Ема режеше, слагаше късчета в чинията му, като го обсипваше с всевъзможни гальовни думи, и се смееше със звънлив и безпътен смях, когато пияната на шампанското преливаше от тънката чаша върху пръстените по ръцете ѝ. Те бяха така потънали в своето взаимно притежаване, че се мислеха в своя частна къща и че ще живеят там до смъртта си като двама вечно млади съпрузи. Те казваха „нашата стая, нашия килим, нашите кресла“, тя дори казваше „моите пантофи“, подарък от Леон, една нейна прищявка. Те бяха пантофи от розова коприна, по края с лебедов пух. Когато сядаше на коленете му, кракът ѝ, станал така по-къс, висеше във въздуха и мъничкото ѝ чехълче се държеше само на пръстите на босия ѝ крак.

За първи път той вкусваше неизразимата прелест на изящните женски неща. Никога не бе срещал тая красота на думите, тая съдържаност в облеклото, тия пози на заспала гълъбичка. Той се възторгваше от нейната душа и от дантелите на фустата ѝ. От друга страна, нали тя беше *жена от висшето общество* и омъжена жена! Истинска любовница, значи!

Чрез многообразието на настроението си — мистично или весело, бърливо, мълчаливо, буйно, отпуснато — тя извикваше в него хиляди желания, призоваваше инстинкти или спомени. Тя беше влюбената от всички романи, героиня на всички драми, неясната *тя* от всички томовете стихове. Той познаваше на плещите ѝ смолистия цвят на „Одалиската в банята“; тя носеше дългия корсаж на феодалните господарки; приличаше също на „Бледата жена от Барселона“, но над всичко тя беше цялата *ангел*.

Често, като я гледаше, нему се струваше, че душата му, устремявайки се към нея, се разлива като вълна около очертанието на нейната глава и привлечена, слиза в белотата на гърдите ѝ.

Той сядаше на земята пред нея и сложил лакти на коленете си, гледаше я усмихнат, издал чело напред.

Тя се привеждаше към него и шепнеше като задъхана от опиянение:

— О, не помръдвай! Не говори! Гледай ме! Твоите очи излъчват нещо тъй сладостно, от което ми е толкова хубаво!

Тя го наричаше „дете“.

— Дете, обичаш ли ме?

И в бързината на неговите устни, които се издигаха до устата ѝ, почти не чуваше отговора му.

Върху часовника имаше малък бронзов Купидон, който се глезеше, извил ръце под позлатена, гирлянда. Много пъти те му се смееха; ала когато трябваше да се разделят, всичко им се струваше сериозно.

Неподвижни един срещу друг, те повтаряха:

— До четвъртък!... До четвъртък!

Изведнъж тя обхващаше главата му с две ръце, целуваше го бързо по челото, като извикваше: „Сбогом!“, и хукваше към стълбата.

Отиваше на улица Комеди у един коафьор да нагласи косите си. Свечеряваше се; в дюкяна запалваха газовите рогчета.

Тя чуваше звънчето на театъра, което викаше актьорите за представлението, и виждаше насреща да минават мъже с бели лица и жени в изтъркани тоалети, които влизаха през задния вход.

Беше топло в това много ниско помещение посред перуки и помади, дето бумтеше печка. Миризмата на машините, ведно с омазаните ръце, които пипаха главата ѝ, скоро я замайваше и тя позадрямваше под покривката. Често калфата, подреждайки косата ѝ, предлагаше билети за бал-маске.

После тя излизаше! Отново поемаше по улиците; пристигаше в „Червен кръст“; слагаше отново дървените обувки, които бе скрила заранта под пейката, и се промъкваше на

мястото си между нетърпеливите пътници. Някои слизаха в подножието на склона. Тя оставаше сама в колата.

При всеки завой все повече личаха всички светлини на града, които образуваха широка лъчиста мъгла над размесените домове. Ема седеше на колене върху възглавницата на пейката и потъваше с очи в това сияние. Тя се разридаваше, зовеше Леон и му отправяше нежни думи и целувки, които чезнеха във вятъра.

Наблизо скиташе един нещастник с тояга, навъртайки се около дилижансите. Дрипи висяха по раменете му и стара, продънена касторена шапка, заприличала на леген, скриваше лицето му; но когато я сваляше, на мястото на клепачите му се виждаха две зинали очни дупки, целите в кръв. Месото им бе разнищено и червено и от тях течеше нещо, което се съсирваше в зелени язви до носа, черните ноздри на който подсмърчаха конвулсивно. За да заговори, той отмяташе главата си с идиотски смях; тогаз синкавите му зеници, като се въртяха неспирно, отиваха към слепите очи и спираха в края на живата рана.

Той пееше подир колите една песничка:

Летният зной над полето трепти
и за любов на момите шепти.

И по-нататък имаше птичета, слънце и зелени листа.

Някой път той изскачаше изведнъж без шапка зад Ема. Тя се отдръпваше с вик. Ивер дохождаше да се закача с него. Караше го да си вземе една барака на панаира Сен-Ромен или го питаше със смях как е любовницата му.

Често, когато бяха тръгнали, шапката му внезапно се вмъкваше в дилижанса през прозорчето, а с другата си ръка той се държеше за стъпалото, цял под калта от колелата. Гласът му, отначало слаб и писклив, ставаше остър. Той се влачеше в нощта като неразбираема жалба на някакво неясно отчаяние; и през дрънкането на звънчетата, мълвежа на дърветата и грохота на празната кола в него имаше нещо, което разстройваше Ема. То слизаше в дълбочините на душата ѝ като вихрушка в пропаст и я отнасяше в пространствата на някаква безпределна печал. Но Ивер, който забелязваше, че колата е изкривена на една страна, удряше силно слепеца с камшика си. Връвта го шибваше по раните и той падаше с вой сред калта.

После пътниците в „Лястовицата“ заспиваха, едни с отворена уста, други с наведени бради, облягайки се върху рамото на съседа си, или с пъхната в ремъка ръка, като се клатушкаха според тръскането на колата; и отсветът на фенера, който се люлееше по гърбовете на двата задни коня, проникнал вътре през завесите от платно с шоколаден цвят, слагаше кървавочервени сенки върху всички тия неподвижни хора.

Ема, пиана от тъга, трепереше и усещаше как нозете ѝ все повече и повече замръзват и как смърт обзема душата ѝ.

Шарл я чакаше в къщи; в четвъртък „Лястовицата“ винаги закъсняваше. Господжата най-после пристигаше! Тя едва имаше време да прегърне детето. Вечерята не била готова, нищо! Тя извиняваше прислужницата. Сега сякаш всичко бе позволено на това момиче.

Често, забелязвайки нейната бледност, мъжът ѝ я питаше да не е болна.

— Не — отговаряше Ема.

— Но — възразяваше той — ти си особена тая вечер!

— Не, нищо, нищо!

Имаше дори дни, когато, щом се върнеше, тя се качваше в стаята си; и Жюстен, ако беше там, шеташе безшумно, прислужваше ѝ по-сръчно от някоя отлична камериерка. Слагаше кибрита, свещника, някоя книга, нареждаше нощницата, откриваше леглото.

— Хайде — казваше тя, — добре е, върви си!

Защото той стоеше изправен, с увиснали ръце и отворени очи, като оплетен от безброй нишки на някакво внезапно мечтание.

Следният ден биваше ужасен; а другите — още по-непоносими от нетърпението, което

я изпълваше, да вземе отново щастието си — остро въжделение, пламтящо от познати образи, което на седмия ден се отприщваше на воля в милувките на Леон. Неговата горещина се прикриваше под излияния на удивление и признателност. Ема вкусваше тая негова любов — неизказвана и изпълнена само с нея, поддържаше я чрез всички проявления на нежността си и се боеше малко да не я загуби по-късно.

Често с нежния си и печален глас тя му казваше:

— Ах ти, ти ще ме оставиш!... Ще се ожениш!... Ще бъдеш като другите.

Той питаше:

— Кои други?

— Мъжете, разбира се — отговаряше тя.

Сетне, като го отблъскваше с жест на копнеж, добавяше:

— Вие всички сте подлеци!

Един ден, когато разговаряха философски за земните разочарования, тя му каза (за да изпита ревността му или може би не сдържайки твърде силната си потребност да разкрие душата си), че някога преди него е обичала някого. „Не както тебе!“ — бързо добави тя, като се закле в дъщеря си, *че между тях не е имало нищо*.

Момъкът ѝ повярва и все пак я попита с какво се е занимавал той.

— Беше капитан на кораб, мили.

Не беше ли то, за да се пресече всякакво издирване и в същото време да се постави много високо чрез това твърдение, че е успяла да заплени мъж, който по природа трябва да е войнствен и свикнал да се прекланят нему?

Тогава помощникът почувства нищожността на своето положение. Той завидя на еполетите, на кръстовете, на титлите. Навярно всичко това ѝ харесва; той подозираше това по нейните навици на разточителство.

Но Ема премълчаваше много от своите необикновени хрумвания, като например да дойде в Руан със синьо тилбюри, впрегнато в английски кон и карано от грум в ботуши с ревери. Жюстен беше ѝ внушил тая прищявка, умолявайки я да го вземе при себе си като камериер, и ако лишаването от това удоволствие не намаляваше при всяка среща насладата при пристигането, без друго увеличаваше горчивината при връщането.

Често, когато заедно приказваха за Париж, накрая тя мълвеше:

— Ах! Колко хубаво бихме живели там!

— Не сме ли щастливи? — отвърщаше меко момъкът, слагайки ръка на косите ѝ.

— Да, вярно е — думаше тя, — аз съм безумна; прегърни ме.

Към мъжа си тя беше по-мила от всякога; правеше му фъстъчени кремове и след вечеря му свиреше валсове. И той се смяташе най-честитият от смъртните, а Ема живееше без тревога, когато една вечер неочаквано той я попита:

— Нали госпожица Ламперьор ти дава уроци?

— Да.

— Ами аз наскоро я видях — продължи Шарл — у госпожа Лиежар. Запитах я за тебе: тя не те знае.

Това беше като мълния. Все пак тя отговори с обикновен тон:

— Ах, несъмнено, забравила ми е името!

— А може би — рече лекарят — в Руан има не една госпожица Ламперьор, която дава уроци?

— Възможно е!

После живо добави:

— Чакай, аз имам разписки от нея! Виж!

И отиде до писалищната маса, разрови всички чекмеджета, разбърка книжата и накрай така се смути, че Шарл я накара да не се измъчва толкова за тия нещастни разписки.

— О, аз ще ги намеря! — каза тя.

Наистина следния петък Шарл, обувайки единия си ботуш в килера, дето прибираха дрехите, усети между кожата и чорапа си някакъв лист хартия, взе го и прочете:

„Получено за три месеца уроци и други различни покупки сумата шестдесет и пет франка.

Фелиси Ламперьор, учител по музика“

— Какво прави това, дявол да го вземе, в ботушите ми?

— Паднало е несъмнено — отговори тя — от старата кутия с фактури, която е на края на поличката.

От тоя миг нататък нейното съществуване беше само сбор от лъжи, в които тя обвиваше своята любов като във воали, за да я скрие.

То стана потребност, мания, наслада до крайна степен и ако кажеше, че вчера е минала по дясната страна на някоя улица, трябваше да се разбира, че е минала по лявата. Една сутрин, след като току-що бе заминала както винаги твърде леко облечена, изведнъж заваля сняг; и Шарл, загледан от прозореца за времето, видя г. Бурнизиан в колата на г. Тюваш, който го караше в Руан. Той слезе и занесе на духовника един дебел шал, за да го предаде на госпожата, щом стигне в „Червен кръст“. Едва пристигнал в странноприемницата, Бурнизиан попита де е жената на йонвилския лекар. Хотелиерът отговори, че тя много рядко идва в заведението му. Вечерта, като видя госпожа Бовари в „Лястовицата“, свещеникът ѝ разправи за объркването си, без обаче, както изглеждаше, да му придава значение, защото веднага почна хвалби за някакъв проповедник, който по това време правеше чудеса в катедралата и когото много дами тичаха да чуят.

Но ако той не попита за обяснение, други по-късно биха могли да се проявят по-малко въздържани. Затова тя реши, че ще бъде полезно да слиза всеки път в „Червен кръст“, така че хорицата от тяхното градче, като я виждаха по стълбите, не подозираха нищо.

Ала един ден г. Лъорьо я среща, когато тя излизаше от хотел „Булон“ под ръка с Леон; и тя се уплаши, като си представи, че той ще се разбъбри. Но той не беше толкова глупав.

Но след три дни влезе в стаята ѝ, затвори вратата и каза:

— Трябват ми пари.

Тя заяви, че не може да му даде. Лъорьо се разхленчи ѝ припомни всичките услуги, които ѝ бил сторил.

Наистина от двата записа, подписани от Шарл, досега Ема бе изплатила само единия. Колкото за втория, по нейна молба търговецът го бе заменил с два други, които бяха дори подновени с много дълъг срок. След това той извади от джоба си списък на неизплатени доставки, а именно: завеси, килими, плат за кресла, няколко рокли и разни тоалетни неща, стойността на които възлизаше на сума около две хиляди франка.

Тя наведе глава; той каза:

— Но ако нямате пари, вие имате *имот*.

И спомена една жалка къщица, намираща се в Барневил, близо до Омал, която не носеше кой знае какъв доход. Някога тя беше част от малък чифлик, който бе продаден от г. Бовари — бащата; защото Лъорьо знаеше всичко, до броя на хектарите заедно с имената на съседите.

— На ваше място — каза той — аз бих се отървал от нея и би ми останала и разликата от парите.

Тя забеляза, че едва ли ще има купувач, той даде надежда, че може да намери; но тя попита как трябва да постъпи, за да може да я продаде.

— Нали имате пълномощно? — отговори той.

Тия думи я лъхнаха като струя чист въздух.

— Оставете ми сметката — рече Ема.

— О, няма нужда! — каза Лъорьо.

През следната седмица той пак дойде и се похвали, че след много усилия намерил най-сетне някой си Ланглоа, който отдавна имал желание да я купи, но не казвал цената си.

— Няма значение цената! — възкликна тя.

Напротив, трябвало да се почака, да се поопипа тоя юначага. Работата заслужавала да

се иде на самото място и тъй като тя не можеше да отпътува, той предложи сам да отиде, за да уговорят устно с Ланглоа. Когато се върна, той съобщи, че купувачът предлага четири хиляди франка.

Ема се зашемети от тая вест.

— Откровено казано — добави той, — цената е много добра.

Тя незабавно получи половината и когато понечи да плати неговата сметка, търговецът ѝ каза:

— Мъчно ми е, честна дума, да ви взема изведнъж такава *сериозна* сума.

Тогаз тя погледна банкнотите; и като помисли за безбройните срещи, които можеше да има с тая сума, промълви:

— Как! Как!

— О! — поде той, смеейки се добродушно. — Във фактурите се поставя каквото щете. Аз ли не знам тия семейни работи?

И я гледаше втренчено, като в същото време държеше в ръка две дълги хартии, които плъзгаше между ноктите си. Най-сетне отвори портфейла си и сложи на масата четири записа на заповед, всеки по хиляда франка.

— Подпишете тук — каза той — и задръжете всичко.

Тя извика възмутена.

— Но като ви давам разликата — отговори безочливо г. Льорьо, — не ви ли правя услуга?

И вземайки перо, написа под сметката:

„Получено от госпожа Бовари четири хиляди франка.“

— Кой ви безпокои, щом след шест месеца ще получите остатъка за вашата барака, а аз поставям падежа на последния запис след получаването?

Ема се обърка от пресмятанията си и ушите ѝ бучаха, като че изсипващи се от торбички жълтици звънтяха по паркета около нея. Най-сетне Льорьо обясни, че има свой приятел, Венсар, банкер в Руан, на когото ще сконтира тия четири записа, след което сам ще даде на госпожата разликата до действителния дълг.

Ала вместо две хиляди франка той донесе само хиляда и осемстотин, защото приятелят Венсар (както е *редно*) си беше удържал предварително двеста франка за разносните по комисионата и сконтото.

После той нехайно поиска разписка.

— Нали знаете... в търговията... понякога... И с датата, моля ви се, с датата.

Тогава цял простор от осъществими хрумвания се разкри пред Ема. Тя има достатъчно благоразумие да сложи настрана хиляда екю, с които се изплатиха, когато дойдоха падежите им, първите три записа; но четвъртият пристигна случайно в къщи един четвъртък и Шарл, съвсем смаян, чака търпеливо връщането на жена си, за да му обясни.

Ако не му била казала за тоя запис, то било, за да му спести домашните неприятности; тя седна на коленете му, погали го, загугука му, изреди надълго всички необходими неща, взети на кредит.

— Най-сетне ще се съгласиш, че за толкова много неща не е тъй скъпо.

Не знаейки какво да прави, Шарл веднага пак отиде при вечния Льорьо, който се закле, че ще уреди работата, ако господин лекарят му подпише два записа, единият от които за седемстотин франка със срок три месеца. За да бъде готов за падежа, той писа на майка си едно трогателно писмо. Вместо да изпрати отговор, тя дойде сама; и когато Ема го попита дали е успял да измъкне нещо, той отговори:

— Да. Но тя иска да види фактурата.

На другия ден в зори Ема отърча при г. Льорьо да го моли да направи друга сметка, която няма да превиши хиляда франка, защото, ако покажеше оная за четири хиляди франка, трябваше да каже, че е изплатила двете трети, да признае след това продажбата на имота, сделка, добре нагласена от търговеца и която стана известна едва по-късно.

Макар че цените на всички поръчки бяха много ниски, госпожа Бовари — майката, все

пак намери разходите прекомерни.

— Не може ли без килим? Защо трябва да се сменя платът на креслата? В мое време във всяка къща имаше само едно кресло, за по-възрастни хора, поне у майка ми, почтена жена, мога да ви уверя, беше така. Всички не могат да бъдат богати! Никакво богатство не издържа разсипничество! Аз бих се червила от срам, ако си угаждах като вас! А все пак аз съм стара, имам нужда от добро гледане... Ето ти на, украшения! За показ! Как! Коприна за подплата по два франка!... Когато може да се намери муселин по петдесет сантима, дори по четиридесет, и пак чудесно върши работа!

Ема, отпусната на малкото канапе за двама души, отвърщаше възможно най-спокойно:

— Е, госпожо, стига! Стига!...

Старата продължаваше да я мъмри, предсказвайки, че краят им ще бъде в старопиталище. Но грешката била на Бовари. Слава богу, че той ѝ обещал да унищожи онова пълномощно...

— Как?

— О, той ми се закле — рече женицата.

Ема отвори прозореца, извика Шарл и клетият човек трябваше да признае думите, които майка му бе изпуснала.

Ема изчезна, после бързо влезе, като ѝ подаде величествено дебел лист хартия.

— Благодаря ви — каза старата жена.

И хвърли пълномощното в огъня.

Ема почна да се смее с висок, рязък, продължителен смях: имаше нервен пристъп.

— Ах, боже мой! — извика Шарл. — Ти си виновна, ти! Правиш ѝ сцени!...

Майка му, свивайки рамене, заяви, че *всичко това е нарочно*.

Но Шарл, възбунтувайки се за първи път, взе страната на жена си, и то така, че госпожа Бовари — майката, реши да си замине. Тя си тръгна още на другата сутрин и на прага, когато той се опитваше да я задържи, му отвърна:

— Не, не! Ти я обичаш повече от мене и си прав, то е в реда на нещата. Всъщност няма що! Ще видиш!... Бъдете здрави!... Защото аз не съм дошла тук да ѝ правя сцени, както ти казваш.

Шарл беше не по-малко посрамен и пред Ема, която съвсем не скриваше лошото си чувство към него за липсата на доверие; трябваша много молби, докато тя се съгласи да приеме ново пълномощно, и той дори я придружи до г. Гийомен, за да ѝ направи друго, също като предишното.

— Разбирам — каза нотариусът, — един човек на науката не бива да се отруднява с практическите дреболии на живота.

И Шарл се почувства облекчен от това лукаво разсъждение, което обличаше неговата слабост в ласкателната външност на по-висше занятие.

Какво лудуване с Леон беше в четвъртъка след това в тяхната стая! Тя се смя, плака, танцува, поръча да донесат шербет, иска да пуши цигари, видя му се чудновата, но пленителна, прекрасна.

Той не знаеше какво противодействие на цялото ѝ същество я караше да се хвърля в насладите на живота. Тя ставаше раздразнителна, придирчива в яденето и чувствена; и се разхождаше с него из улиците с вдигната глава, без страх, както казваше тя, да се компрометира. Понякога все пак Ема потръпваше при внезапната мисъл, че може да срещне Родолф, защото ѝ се струваше, че макар отдавна разделени завинаги, тя все пак не бе напълно освободена от неговата власт.

Една вечер тя не се върна в Йонвил. Шарл си бе загубил ума, а малката Берта, която не искаше да легне без мама, плачеше до скъсване. Жюстен тръгна наслуки по пътя. Господин Оме излезе от аптеката. Най-сетне към единадесет часа Шарл, не можейки да издържи повече, впрегна двуколката си, скочи в нея, шибна коня и към два часа през нощта пристигна в „Червен кръст“. Там — никой. Той помисли, че помощникът може би я е срещнал; но де живееше той? За щастие Шарл си спомни адреса на неговия шеф. Отърча при него.

Зазоряваше се. Той разпозна надписа над една врата, потропа. Някакъв човек, без да отваря, му отговори, като викаше, и добави няколко ругатни към ония, които безпокоят хората нощем.

Къщата, дето живееше помощникът, нямаше ни звънец, ни чукче, нито портиер. Шарл заблъска с юмрук по капациите. Мина един стражар; тогава той се уплаши и си отиде.

„Аз съм се побъркал — казваше си той, — несъмнено задържали са я на вечеря у господин Лормо.“

Семейство Лормо не живееше вече в Руан.

„Тя е останала да наглежда госпожа Дюбрый! Ах! Госпожа Дюбрый умря преди десет месеца!... Но де може да е тя?“

Хрумна му нещо. Поиска в едно кафене „Годишния справочник“ и бързо потърси името на госпожица Ламперьор, която живееше на улица Ренел-де-Марокиние 73.

Когато влизаше в тая улица, на другия ѝ край се показва Ема; той се втурна към нея, дори не я прегърна и извика:

— Защо не се върна снощи?

— Болна бях.

— От какво?... Де?... Как?

Тя прокара ръка по челото си и отговори:

— У госпожица Ламперьор.

— Бях уверен в това! Отивах у нея.

— О, няма защо — рече Ема. — Тя току-що излезе; но в бъдеще бъди спокоен. Като зная, че и най-малкото закъснение така те тревожи, аз не се усещам свободна, нали разбираш?

Това беше един вид позволение, което тя сама си даваше, да не се стеснява никак в похожденията си. Тя го използва съвсем свободно, нашироко. Когато я обземаше желание да види Леон, тя тръгваше под какъвто и да е предлог и понеже той не я очакваше през тоя ден, отиваше да го вземе от кантората му.

Отначало то беше голямо щастие, но скоро той не скри истината, а именно, че шефът много се оплакваше от тия нередовности.

— Ами! Я ела! — казваше тя.

И той се измъкваше.

Тя пожела той да се облече цял в черно и да остави на брадичката си няколко косъма, за да прилича на портретите на Луи XIII. Поиска да види жилището му, намери, че то е твърде обикновено; той се зачерви от това, тя не обърна внимание, после го посъветва да си купи завеси като нейните и когато той спомена за разноските, тя каза, смеейки се:

— А, мъчно ти е за твоите жалки екю!

Леон трябваше всеки път да ѝ разправя всичко, каквото е правил от последната им среща. Тя поиска от него стихове, стихове за нея, *любовно произведение* в нейна чест; той не успя ни веднъж да намери рима за втория стих и накрай взе, че преписа някакъв сонет от един албум.

Това не беше толкова от суетност, колкото с едничката цел да ѝ угоди. Той не оспорваше мислите ѝ; приемаше всичките ѝ вкусове; той ставаше нейна любовница повече, отколкото тя — негова. Тя умееше да казва нежни думи с целувки, които вземаха душата. Но отде бе усвоила тя тая поквара, почти безплътна, защото беше дълбока и скритна?

VI

През пътуванията, които предприемаше, за да я види, Леон често вечеряше у аптекаря и от учтивост почувства се задължен да го покани и той.

— На драго сърце! — бе отговорил г. Оме. — Трябва наистина да се поосвежа, защото тук закостенявам. Ще отидем на театър, на ресторант, ще полудуваме.

— Ах! Мили! — промълви госпожа Оме, уплашена от опасностите, на които той се

готвеше да се излага.

— Е, та какво? Мислиш, че не похабявам твърде много здравето си, като живея постоянно сред непрекъснати изпарения в аптеката? На, ето женския характер: те ревнуват от науката, после не позволяват на човек да има най-законните развлечения. Няма значение, аз ти обещавам тия дни да кацна в Руан и заедно ще пръскаме пари.

По-рано аптекарят не би употребил подобен израз; но сега бе взел лекомислен и парижки тон, който му се струваше много изискан, и както съседката му госпожа Бовари той любопитно разпитваше за нравите в столицата, дори приказваше арго, за да слиса другите... Казваше: *тюрен*, *базар*, *шикар*, *шикандар*, *Бредастрит* и *счупвам се* вместо отивам си.

Та един четвъртък Ема се изненада, като видя в готварницата на „Златен лъв“ г. Оме в пътен костюм, т.е. със старо наметало, с каквото не бяха го виждали дотогава, в едната ръка с куфар, а в другата с грейката за козе от аптеката. Той не бе доверил никому намерението си за пътуването от страх да не разтревожи народа с отсъствието си.

Мисълта, че ще види отново местата, дето бе прекарал младостта си, несъмнено го възторгваше, защото през целия път не спря да приказва; сетне, щом пристигна, скочи живо от колата, за да търси Леон, и помощникът напразно се противеше — г. Оме го повлече към голямото кафене „Нормандия“, дето влезе величествено, без да сваля шапката си, смятайки, че е твърде провинциално да стои гологлав на публично място.

Ема чака Леон три четвърти час. Най-сетне отърча до кантората му и объркана от всевъзможни предположения, обвинявайки го в равнодушие и укорявайки се за своята слабост, прекара следобеда със залепено на прозореца чело.

В два часа те бяха още на масата един срещу друг. Голямата зала се изпразваше; тръбата на печката във вид на палма окръгляваше до белия потон своите позлатени вейки; а до тях, зад стъклата, малко водоскоче шуртеше под слънчевия блясък в мраморен басейн, дето между салатата и аспержи три неподвижни омара лежаха до куп пъдпъдъци, прострени на едната си страна.

Оме се наслаждаваше. Макар че се опиваше повече от разкоша, отколкото от хубавата трапеза, виното „Помар“ все пак възбуждаше до известна степен неговите способности и когато поднесоха омлет с ром, той изказа безнравствени теории по повод на жените. Над всичко друго съблазнявал го *шикът*. Обожаваел елегантен тоалет в добре нареден апартамент, а колкото за телесните качества, харесвал добрите *парчета*.

Леон гледаше с отчаяние часовника. Аптекарят пиеше, ядеше, приказваше.

— Вие — каза той неочаквано — трябва да търпите лишения в известен смисъл в Руан. Впрочем любовта ви не живее далеч.

И понеже другият се изчерви, той добави:

— Хайде, бъдете откровен! Ще отречете ли, че в Йонвил...

Момъкът избърбори нещо.

— У госпожа Бовари не задирахте ли...

— Но кого?

— Прислужницата!

Той не се шегуваше; но Леон, увлечен от суетност, забравяйки всяка предпазливост, възкликна против волята си. Освен това той обичал само тъмнокоси жени.

— Напълно съм съгласен с вас — каза аптекарят, — те имат повече темперамент.

И като се наведе към ухото на приятеля си, той изреди белезите, по които се познавало дали жената има темперамент. Той навлезе в етнографски отклонения: немкинята била неопределена, францужойката — лекомислена, италианката — страстна.

— Ами негритянките? — попита помощникът.

— Това е вкусът на артистите — каза Оме. — Моля! Две половинки!

— Да тръгваме ли? — рече най-сетне Леон нетърпеливо.

— Yes.

Но преди да излязат, той пожела да види стопанина на заведението и му изказа поздравления.

Тогава момъкът, за да се освободи от него, спомена, че има работа.

— А! Аз ще ви придружа! — рече Оме.

И вървейки с него по улиците, той разправяше за жена си, за децата, за тяхното бъдеще и за аптеката, казваше в какъв упадък била тя по-рано и до каква степен я е издигнал той.

Когато стигнаха до хотел „Булон“, Леон неочаквано го остави, хукна по стълбата и намери любовницата си много разстроена.

Като чу името на аптекаря, тя кипна. Но той изреждаше убедителни съображения; той не беше виновен, нима тя не познава Оме? Можела ли да помисли, че той предпочита неговото общество? Но тя се извъръщаше; той я задържа и като коленичи, обви с ръце кръста ѝ в една тъжна поза, пълна с жажда и умолителност.

Тя стоеше изправена; големите ѝ пламтящи очи го гледаха сериозно и почти страшно. Сетне ги замъглиха сълзи, розовите клепачи се затвориха, ръцете се отпуснаха и Леон ги поднесе до устните си, когато един слуга съобщи, че някой търси господина.

— Ще се върнеш ли? — попита тя.

— Да.

— Но кога?

— Веднага.

— Това е *хитрост* — каза аптекарят, като видя Леон. — Аз исках да прекъсна това посещение, което, струва ми се, ви беше неприятно. Хайде у Бриду да пийнем по един гарюс³⁹.

Леон се закле, че трябва да се върне в кантората. Но аптекарят почна да се шегува за книжните преписки, за процедурата.

— Оставете за малко Кюжа и Бартол, дявол го взел! Кой ви пречи? Бъдете смел! Хайде при Бриду; ще видите кучето му. Много любопитно нещо!

И тъй като помощникът продължаваше да упорства, той добави:

— И аз ще дойда с вас. Ще си прочета вестника, докато ви чакам, или ще прелистя някой сборник от закони.

Леон, замаян от гнева на Ема, от бърбрежа на г. Оме и може би от обилния обед, стоеше нерешителен и като че в плен на аптекаря, който повтаряше:

— Хайде при Бриду! То е на две крачки оттук, улица Малпалю.

Тогава от безхарактерност, от глупост, от онова неоквасено чувство, което ни въвлеча в най-противни за нас деяния, той се остави да го заведат у Бриду; и те го намериха в малкото му дворче, като наглеждаше трима души, които въртяха задъхани голямо колело на машина за производство на сифонна сода. Оме им даде някои съвети; прегърна Бриду, пиха гарюс. Леон двадесет пъти поиска да стане, но Оме го задържаше за ръката, като му казваше:

— Ей сега! Излизам. Ще отидем в „Руански фенер“ да видим господата. Ще ви представя на Томасен.

Той все пак се отърва и на един дъх отърча до хотела. Ема не беше вече там.

Тя току-що бе заминала отчаяна. Сега тя го мразеше. Това неудържане на думата за срещата им ѝ се струваше оскърбление и тя търсеше и други причини да се откъсне от него — той беше неспособен за героизъм, слаб, обикновен, по-мек от жена, при това скъперник и страхлив.

После, като се успокои, тя разбра накрай, че несъмнено го е оклеветила. Ала очернянето на хора, които обичаме, винаги ни откъсва донякъде от тях. Не бива да се досягат кумирите — тяхната позлата остава по ръцете.

Те почнаха да разговарят по-често за безразлични към тяхната любов неща; и в писмата, които Ема му изпращаше, ставаше дума за цветя, за стихове, за луната и за звездите, наивни извори на отслабналата страст, която се мъчеше да се оживи чрез всички

³⁹ Гарюс — питие от канела, шафран, мускат и др.

помощи отвън. Тя непрестанно вярваше, че при следното пътуване ще чувства дълбоко блаженство; сетне сама си признаваше, че не е изпитала нищо необикновено. Това разочарование бързо се заличаваше от нова надежда и Ема отиваше при него по-пламенна, по-жадна. Тя се събличаше бързо и рязко, като издърпваше тънкия шнур на корсета си, който изсъскваше около бедрата ѝ като плъзгаща се усойница. Отиваше боса на пръсти да види още веднъж дали вратата е заключена, сетне с едно само движение смъкваше всичките си дрехи и бледа, без да продума, без да се усмихва, тя се хвърляше с дълга тръпка на гърдите му.

Ала по това чело, оросено с капки студена пот, по тия устни, които мълвяха, в тия блуждаещи зеници, в прегръдките на тия ръце имаше нещо необикновено до крайност, смътно и зловещо, което се струваше на Леон, че неуловимо се промъква помежду им, сякаш за да ги раздели.

Той не се решаваше да ѝ задава въпроси; но като виждаше колко е опитна, казваше си, че тя трябва да е минала през всички изпитания на страданието и наладата. Онова, което някога го очароваше, сега малко го плашеше. От друга страна, той се бунтуваше срещу обсебването — всеки ден все по-голямо — на неговата личност. Яд го беше на Ема за тая непрекъсната победа. Насилваше се дори да не я обича; после, щом чуеше, че обувките ѝ изскърцват, чувстваше се безхарактерен, както пианиците пред силни напитки.

Тя не преставаше наистина да го обсипва разточително с всевъзможни внимания — от изискаността на храната до кокетството в облеклото и до копнеещите погледи. Донасяше от Ионвил закитени на гърдите си рози, които му хвърляше в лицето, проявяваше безпокойство за здравето му, даваше му съвети как да се държи и за да го запази по-дълго, надявайки се, че небето може би ще помогне, тя му окачи на шията медальон с Дева Мария. Като добродетелна майка, тя се осведомяваше за другарите му. Казваше му:

— Не се срещай с тях, не излизай, мисли само за нас; обичай ме!

Искаше ѝ се да бди над целия му живот и хрумна ѝ да нареди някой да го следи из улиците. Близко до хотела винаги имаше някакъв скитник, който се залепваше до пътниците и който не би отказал... Но гордостта ѝ се възбунтува.

„Няма що! Нека ми изменя, все ми е едно! Толкова ли държа на това?“

Един ден, когато се бяха разделили рано и тя се връщаше сама по булеварда, съзря стените на манастира, дето се бе възпитавала. Тя седна на една скамейка под сянката на брястовете. Какво спокойствие имаше в онова време! Как завиждаше тя за някогашните неизразими любовни чувства, които се опитваше тогава да си ги представя според книгите!

Първите месеци след омъжването ѝ, разходките на кон в града, виконтът, който валсираше, и пеещият Лагарди — всичко отново мина пред очите ѝ... И изведнъж Леон ѝ се стори тъй далечен, както другите.

„Но аз все пак го обичам!“ — казваше си тя.

Все едно! Тя не беше щастлива, никога не беше бивала. Но отгдето идеше тая непълнота на живота, това мигновено загниване на нещата, на които тя се облягаше?... И ако някъде съществуваше някой силен и хубав човек, някоя ценна личност, изпълнена едновременно с възторг и изисканост, сърце на поет под облик на ангел, лира с бронзови струни, звънящи към небето елегични сватбени химни, защо случайно да не го срещнеше тя? О, каква невъзможност! От друга страна, никакво търсене не си струваше труда: всичко измамваше! Всяка усмивка скриваше прозявка от отегчение, всяка радост — проклетие, всяка наслада — отвращение от нея самата, а най-хубавите целувки оставят на устните ви само неотразимото желание за по-висше сладострастие.

Някакво металическо хъркане се понесе из въздуха и се чува четири удара на манастирската камбана. Четири часът! А ней се струваше, че е седяла тук, на тая скамейка, цяла вечност! Но една безкрайност от страсти може да се включи в една минута, както цяла тълпа — върху малко пространство.

Ема живееше изцяло заета със своите страсти и съвсем не се безпокоеше за пари също като някоя ерцхерцогиня.

Но веднъж някакъв човек с хилава външност, червенолик и плешив, дойде в къщи, заявявайки, че е пратен от г. Венсар от Руан. Той измъкна карфиците, които затваряха страничния джоб на дългия му зелен редингот, забодде ги на ръкава си и вежливо подаде някакъв лист.

Беше запис за петстотин франка, подписан от нея, който Лъорьо, макар да бе обещал да не прави това, беше джиросал на Венсар.

Тя прати слугинята си у дома му. Той не могъл да дойде.

Тогаз непознатият, който бе останал прав, мятайки надясно и наляво любопитни погледи, скривани от гъстите му руси мисли, попита с наивен вид:

— Какъв отговор да занеса на г. Венсар?

— Е — отговори Ема, — кажете му... че нямам... Идната седмица... Нека почака... Да, идната седмица...

И човекът си отиде, без да промълви дума.

Но на другия ден по обед тя получи протест; и видът на обгербваната хартия, дето на няколко пъти се четеше: „Господин Аран, съдебен пристав в Бюши“, толкова я изплаши, че тя хукна презглава при търговеца на платове.

Завари го в дюкяна, като свързваше един пакет.

— На вашите услуги! — каза той.

Лъорьо не спря работата си, подпомаган от едно момиченце на около тринадесет години, малко гърбаво, което му служеше едновременно в дюкяна и като готвачка.

После, като затропа с дървените си обуца по дъските, той се качи пред госпожата на първия етаж и я въведе в тесен кабинет, дето върху тежка писалищна маса от чамово дърво имаше няколко регистъра, заключени напреко чрез желязна пръчка с катанец. До стената, под отрязъци басма, се виждаше каса, но с такива размери, че навярно съдържаше други неща, а не записи и пари. Наистина г. Лъорьо даваше заеми срещу залог и там именно беше сложил златната верижка на госпожа Бовари заедно с обиците на клетия чичо Телие, който, принуден най-сетне да продаде имота си, беше купил в Кенкампоа една Сиромашка бакалница, дето умираше от катара си посред свещите за продан, които не бяха толкова жълти, колкото лицето му.

Лъорьо седна в широкия си сламен стол и каза:

— Какво ново?

— Вижте.

Тя му показва документа.

— Е, та какво мога да сторя аз?

Тогава тя кипна, припомняйки му даденото обещание да не пуска в обръщение записи; той се съгласяваше.

— Но аз сам бях принуден, ножът беше на гърлото ми.

— Какво ще стане сега? — каза тя.

— О, много просто: решение на съда и после секвестър, уви!

Ема едва се съдържаше да не го удари. Тя меко го попита дали няма начин да се укроти г. Венсар.

— О! Как не! Да се укроти Венсар! Вие съвсем не го познавате, той е по-свиреп от арабин!

Но все пак г. Лъорьо трябваше да се намеси:

— Слушайте! Струва ми се, че досега съм бил достатъчно добър към вас.

Отвори един регистър и рече:

— Вижте!

Сетне, като местеше пръста си нагоре по страницата, продължи:

— Чакайте... Чакайте... На 3 август двеста франка... На 17 юни сто и петдесет... 23 март четиридесет и шест... През април...

Той се спря, страхувайки се сякаш да не направи някоя глупост.

— И не споменавам за записите, подписани от г. Бовари, един за седемстотин, друг за

триста! Колкото за вашите малки олихвявани сметки, те нямат край, човек се замайва. Аз повече не се меся.

Тя заплака, назова го дори „моя добър г. Лъорьо“. Но той хвърляше всичко върху тоя „проклет Венсар“. При това нямал ни сантим, никой сега не му плащал, смъквали му кожата от гърба, такъв беден дюканджия като него не можел да дава аванси.

Ема мълчеше и г. Лъорьо, който хапеше перцата в края на писалката, несъмнено се обезпокои от мълчанието ѝ, защото поде:

— Ако поне тия дни бих имал постъпления... бих могъл...

— Всъщност, щом остатъкът от Барневил...

— Как?

И като узна, че Ланглоа още не е платил, той се показва много изненадан. После продължи с меден глас:

— И казвате, че можем да се споразумеем...

— О, каквото поискате!

Тогаз той притвори очи, за да размисли, написа няколко цифри и като заяви, че ще има големи мъчности, че работата е трънлива и че той прави кръвна жертва, продиктува четири записа по двеста и петдесет франка всеки, разделени един от друг с по месечен срок.

— Дано само Венсар ме послуша! Най-сетне уговорено е, аз не шикалкая, аз съм откровен.

След това нехайно ѝ показва някои нови стоки, но нито една според него не беше достойна за госпожата.

— Като помисля, че ето на, това е плат за рокля по тридесет и пет сантима метърът и боята била гарантирана! А те все пак го разграбват! Никой не им е казал как е всъщност работата, разбирате ли — и с това признание, че мамии другите, той искаше да я убеди напълно в своята честност.

Сетне я повика да ѝ покаже три она⁴⁰ дантела, която напоследък намерил на *една разпродажба*.

— Не е ли хубаво! — рече Лъорьо. — Много се употребява сега за украса на креслата, модно е.

И по-бърз от фокусник, обвини дантелата в синя книга и я пхна в ръцете на Ема.

— Поне да зная...

— А, по-късно — рече той и се обърна.

Още същата вечер тя накара Бовари да пише на майка си да им изпрати остатък от наследството. Свежървата отговори, че няма нищо повече: ликвидацията приключила и освен Барневил оставала им шестстотин ливри рента, която тя редовно щяла да им изплаща.

Тогава госпожата изпрати на двама-трима пациенти сметки и скоро почна нашироко да използва това средство, което успяваше. Тя винаги се погрижваше да добави в послеписа: „Не споменавайте за това на мъжа ми, нали знаете колко е горд... Извинете... На вашите услуги...“ Имаше няколко възражения; тя ги скри.

За да набави пари, почна да продава старите си ръкавици, старите си шапки, стара железария; и се пазареше хищно — нейната селска кръв я караше да се стреми към печалба. После през пътуванията си до града купуваше разни дреболии, които ако не друг, то г. Лъорьо щеше навярно да ги вземе. Накупи щраусови пера, китайски порцелан и стари сандъци; заемаше от Фелисите, от госпожа Лъофрансоа, от хотелиерката на „Червен кръст“, от всички, безразлично отде.

С парите, които най-сетне получи от Барневил, тя изплати два записа, но другите хиляда и петстотин франка хвъркнаха. Тя почна отново и така без край!

По някой път наистина се опитваше да прави сметки, но откриваше такива чудовищни работи, че не можеше да ги повярва. Тогава отново почваше, бързо се объркваше, зарязваше

⁴⁰ Он — стара френска мярка за дължина = 1.188 м.

всичко и не мислеше повече за това.

Сега къщата беше много тъжна! Виждаха се продавачи да излизат с яростни лица. Носни кърпички се търкаляха по печките; а малката Берта за голямо възмущение на госпожа Оме носеше скъсани чорапи. Ако понякога Шарл се осмеляваше да ѝ направи плахо някоя бележка, тя отговаряше грубо, че съвсем не е виновна за това!

Защо бяха тия раздразнения? Той обясняваше всичко със старата ѝ нервна болест; и като се укоряваше, че смята за недостатъци нейните болезнени състояния, обвиняваше се в егоизъм, искаше му се да отърчи да я прегърне.

„О, не — думаше си той, — ще ѝ досадя!“

И не отиваше.

След вечеря той се разхождаше сам в градината; вземаше малката Берта на коленете си и като разгръщаше своя медицински вестник, опитваше се да я учи да чете. Детето, което никога не се занимаваше, скоро отваряше големи тъжни очи и заплакваше. Тогава той го утешаваше; отиваше да вземе вода от лейката, за да му направи реки по пясъка, или чупеше клонки от храст, за да посади дървета в лехите, което не разваляше много градината, цяла потънала в избуяли треви; дължаха толкова много надници на Лестибудоа! Сетне на детето му ставаше хладно и то искаше да отиде при майка си.

— Извикай бавачката — думаше Шарл. — Нали знаеш, миличка, че мама не иска да я безпокоят.

Есента започваше и листата вече падаха, както преди две години, когато беше болна! Кога най-после ще свърши това?... И той продължаваше да се разхожда с ръце на гърба.

Госпожата стоеше в стаята си. Там не се качваха. Тя оставаше през целия ден неподвижна, полуоблечена, запалвайки от време на време ароматични пастилки, които бе купила в Руан от дюкянчето на един алжирец. За да не е нощем до тоя прострян мъж, който спеше, тя успя най-сетне чрез гримаси да го изпрати на втория етаж; и четеше до заранта чудновати книги с оргийни картини и кървави сцени. Често я обхващаше ужас, тя извикваше. Шарл притичваше.

— Ах! Махай се! — казваше тя.

Или друг път, изгаряна от оня таен пламък, който се раздухва от измяната, задъхана, развълнувана, цялата само желание, тя отваряше прозореца, вдишваше студения въздух, разпускаше под вятъра своите много тежки коси и като гледаше звездите, мечтаеше за любовта на някой принц. Тя мислеше за него, за Леон. Би дала всичко в такива минути за едничка само от ония срещи, които я утоляваха.

Тия срещи бяха нейните празнични дни! Тя искаше да бъдат великолепни! И когато той не искаше сам да поеме разноските, тя, без да смята, доплащаше — което се случваше почти всеки път. Той се опита да я убеди, че можеха да бъдат също тъй добре другаде, в някой по-скромен хотел; но тя намери възражения.

Един ден извади от чантата си шест сребърни, позлатени лъжички (сватбен подарък от дядо Руо) и го помоли да ги занесе веднага от нейно име в заложната къща; Леон се подчини, макар че тая постъпка не му се хареса. Той се страхуваше да не се изложи.

После, като размисли, намери, че любовницата му започваше да върши странни работи и че може би имаха право, като искаха да го откъснат от нея.

Наистина някой бе пратил на майка му дълго анонимно писмо, за да я предупреди, че *той се погубва с една омъжена жена*; и женицата, съзирайки вечното плашило на почтените семейства, сиреч неясното, опасно същество, сирена, чудовище, което живее фантастично в дълбочините на любовта, веднага писа на г. Дюбокаж, шефа му, който се държа отлично в тая работа. Той му говори три четвърти час, като искаше да му отвори очите, да го предпази от пропастта. Подобна история би попречила по-късно на неговото установяване в професията. Той го моли да скъса и ако не искал да направи тая жертва в свой собствен интерес, да я направи поне за него, Дюбокаж.

Най-после Леон се закле, че няма вече да се вижда с Ема; и се укоряваше, че не удържа думата си, размисляйки за всички неприятности и злословия, които тая жена би могла да му

навлече още, без да се смятат насмешките на другарите му, които те сипеха сутрин, разговаряйки около печката. От друга страна, той щеше да става първи помощник — време беше да стане сериозен. Затова се отказа от флейтата, от възторжените чувства, от въображението — защото всеки буржоа в пламенността на своята младост е мислил, макар и за един ден, за една минута, че е способен за безгранични страсти, за висши начинания. Най-посредственият безпътник е мечтал за султанки; всеки нотариус крие в себе си останките на поет.

Сега той се отегчаваше, когато Ема изведнъж се разридаваше на гърдите му; и сърцето му, като хората, които могат да изтърпят само известна доза музика, задрямваше в безразличие пред големия шум на тая любов, тънкостите на която той вече не долавяше.

Те се познаваха предостатъчно, за да изпитват онова удивление, което прави радостта от обладаването стократно по-силна. Тя беше така отвратена от него, както той — уморен от нея. Ема виждаше в прелюбодеянието всичките обикновени неща на брака.

Но как да се отърве от това? После, макар да се чувстваше унижена от нищожността на подобно щастие, тя се държеше о него от навик или от поквареност; и всеки ден все повече се ожесточаваше от това, пресушавайки всяка радост, понеже искаше тя да бъде много голяма. Тя обвиняваше Леон за своите разочаровани надежди, като че той я бе измамил; дори пожелаваше някоя катастрофа, която би довела до разделянето им, защото сама нямаше смелост за това.

Все пак тя продължаваше да му праща любовни писма, защото смяташе, че жената трябва винаги да пише на любовника си.

Ала пишейки, тя виждаше друг човек, някакъв призрак, сътворен от нейните най-пламтящи спомени от най-хубавите книги, които бе чела, от най-силните си възжелания; и накрай той ставаше тъй истински и приемлив, че тя тръпнеше удивена, без все пак да може да си го представи, дотолкова той се загубваше като бог в множествеността на своите качества. Той живееше в някаква синкава страна под лунен блясък, дето от балконите висят копринени стълби, полюлявани от полъх на цветя. Тя го чувстваше до себе си, той щеше да дойде и да я отнесе цяла с една целувка. След това тя падаше по очи съкрушена, защото тия устреми към неопределена любов я изморяваха повече от големите безпътства.

Сега тя усещаше някакво непрестанно и всеобщо изнемощяване. Често дори получаваше обгербвани съобщения почти без да ги погледне. Искаше ѝ се да не живее вече или непрекъснато да спи.

В четвъртъка на Страстната седмица⁴¹ тя не се върна в Йонвил; отиде вечерта на маскараден бал. Обу кадифени панталони и червени чорапи, сложи перука с вързана отзад косичка и накривен цилиндър. Цялата нощ под бесния рев на тромбоните тя танцува; около нея се въртеше колело от хора; и на заранта се видя в преддверието на театъра заедно с пет-шест маски, облечени като работнички преносвачки или моряци, другари на Леон, които се канеха да отиват на закуска.

Кафенетата наоколо бяха пълни. Намериха на пристанището един ресторант от най-обикновените, съдържателят на който им даде една стаичка на четвъртия етаж.

Мъжете в ъгъла шушукаха, приказваха несъмнено за разноските. Те бяха: един помощник, двама студенти-медици и един търговски служител; какво общество за нея! Колкото до жените, Ема скоро по тембъра на гласа им разбра, че почти всичките трябва да бяха от най-долен разред. Тогава тя се уплаши, отдръпна стола си и наведе очи.

Другите почнаха да ядат; тя не яде; челото ѝ гореше, клепачите я смъдяха и усещаше по кожата си леден студ. В главата си чувстваше пода на балния салон, подскачащ от ритмичните удари на хиляди танцуващи нозе. Сетне миризмата на пунша заедно с дима на пурите я замая. Тя загубваше свят: занесоха я до прозореца.

Зазоряваше се и в бледото небе към Сент-Катрин растеше голямо пурпурно петно.

⁴¹ Страстната седмица — католически празник — микарем, с голям маскарад.

Куршуменосивата река потръпваше от вятъра; по мостовете нямаше никой; фенерите гаснеха.

Тя се съвзе и помисли за Берта, която спеше далеч в стаята на бавачката си. Но мина една кола, натоварена с дълги желяза, хвърляйки към стените на къщата оглушителен металически грохот.

Тя бързо се измъкна, свали костюма си, каза на Леон, че трябва да си отива и остана най-сетне сама в хотел „Булон“. Не можеше да понася нищо, дори и себе си. Искаше й се, излитайки като птиче, да отиде някъде много далеч, в неопетнени простори, за да си възвърне младостта.

Тя излезе, прекоси булеварда, площад Кошоаз и предградието, стигна до една не съвсем застроена улица, която се възвишаваше над градините. Вървеше бързо, чистият въздух я успокояваше; и постепенно тълпата, маските, кадрилите, полилеите, вечерята, ония жени — всичко изчезна като отвеяни мъгли. Сетне, като се върна в „Червен кръст“, тя се хвърли на леглото, в малката стаичка на втория етаж, дето бяха изображенията на „Кулата Нел“. В четири часа следобед Ивер я събуди.

Влизайки в къщи, Фелисите й показа зад часовника един сив лист. Тя прочете:

„В изпълнение на съдебното решение...“

Какво съдебно решение? Наистина предния ден бяха й донесли друг документ, какъвто тя не беше виждала; затова остана смаяна от думите:

„Заповед в името на краля, на закона и на правосъдието до госпожа Бовари...“

Тогава, като прескочи няколко реда, тя съзря:

„В срок от двадесет и четири часа.“ Значи, какво? „Да заплати пълната сума от осем хиляди франка.“ И дори по-долу имаше: „Ще бъде принудена да го стори с всички средства на закона, а в случая чрез опис и секвестър на мебелите и ценностите й.“

Какво да прави?... В двадесет и четири часа, утре! Лъорьо, помисли тя, навярно пак иска да я уплаши, защото тя веднага разбра всичките му игри и целта на любезностите му. Онова, което я успокояваше, бе преувеличението на сумата. Ала поради покупките, които не плащаше, поради заемите, подписването на записи, след това подновяването на тия записи, които се увеличаваха при всяко ново просрочване, в края на краищата тя беше приготвила на господин Лъорьо един капитал, който той с нетърпение очакваше за спекулациите си.

Тя отиде при него със самоуверен вид.

— Знаете ли какво ми се случи? Това навярно е шега!

— Не.

— Как така?

Той бавно се извърна и скръствайки ръце, каза:

— Мислите ли, миличка госпожо, че аз ще бъда от любов към бога до скончание, века ваш доставчик и банкер? Аз трябва да прибера вземанията си, бъдете справедлива!

Тя викна за размера на дълга.

— А, няма що! Съдът го е признал! Има решение. Това ви е съобщено! Освен това не съм аз, а Венсар.

— Не бихте ли могли...

— О, абсолютно нищо.

— Но... все пак... нека поговорим.

И тя започна да говори за несериозни неща; нищо не знаела... това било изненада...

— Кой ви е крив? — каза Лъорьо, като се поклонил насмешливо. — Докато аз се бяхта като роб, вие добре прекарвате времето си.

— А, няма да ми четете морал!

— Това никога не вреди — отвърна той.

Тя стана малодушна, почна да му се моли и дори сложи хубавата си бяла ръка върху коленете на търговеца.

— Я ме оставете. Ще рекат, че искате да ме съблазните!

— Вие сте негодник! — възкликна тя.

— Е! Е! Много далеч отивате! — рече той със смях.

— Аз ще разправа какъв сте! Ще кажа на мъжа си...

— Добре, аз пък ще покажа на мъжа ви нещо!

И Льорьо измъкна от касата си разписката за хиляда и осемстотин франка, която тя му беше дала при сконтирането от Венсар.

— Мислите ли — добави той, — че клетият мил човек не ще разбере мъничката ви кражба?

Тя изведнъж грохна, по-съсипана, отколкото ако би я върхлетило неочаквано нещастие. Той се разхождаше от прозореца до писалищната маса, като повтаряше непрекъснато:

— А! Аз ще му покажа... Ще му покажа...

После приближи до нея и със смекчен глас каза:

— Не е приятно, знам; но все пак никой не е умрял от това и тъй като само тоя начин ви остава да ми върнете парите...

— Но отгде да ги намеря? — каза Ема, като кършеше ръце.

— Хайде де! Имате толкова приятели!

И я гледаше тъй проникателно и тъй страшно, че тя потрепери чак до вътрешностите си.

— Обещавам ви — рече тя, — ще подпиша...

— Стигат ми вече вашите подписи!

— Ще продам още...

— Я оставете! — рече той, като сви рамене. — Нямате вече нищо!

И извика през прозорчето на дюкяна:

— Анет! Не забравяй трите отрязъка от № 14.

Слугинята дойде; Ема разбра и попита „каква сума трябва, за да спре всяко изпълнение“.

— Много е късно!

— Но аз ще донеса няколко хиляди франка, четвъртината, третината, почти цялата сума!

— Е, не, безполезно е!

Той лекичко я буташе към стълбата.

— Заклевам ви, господин Льорьо, още няколко дена срок.

Тя се разрида.

— Хайде, сега пък сълзи!

— Вие ме отчайвате!

— Не ща да зная — каза той, затваряйки вратата.

VII

На следния ден, когато съдебният пристав г. Аран се яви заедно с двама свидетели у дома им, за да направи протокол за опис, тя се държа стоически. Започнаха от кабинета на Бовари и не описаха френологичната глава, която бе сметната за *оръдие на професията му*, но в кухнята преброиха чиниите, тенджерите, столовете, светилниците, а в нейната спалня — всичките дреболии по етажерката. Прегледаха роклите, бельото, тоалетния кабинет; и нейното съществуване до най-интимните му кътчета бе изложено изцяло пред погледите на тия трима души, подобно труп, който аутопсират.

Господин Аран, в тесен, закопчан чер фрак, с бяла връзка и с много стегнати щрипки на панталоните, повтаряше от време на време:

— Позволявате ли, госпожо? Позволявате ли?

Често възклищаваше:

— Прелестно!... Твърде хубавичко!

Сетне почваше пак да пише, като натопяваше перото си в роговата мастилница, която държеше в лявата ръка.

Като свършиха със стаите, качиха се на тавана. Тя имаше там едно шкафче, дето пазеше писмата на Родолф. Трябваше да го отвори.

— А, писма! — каза г. Аран със съдържана усмивка. — Но позволете! Аз трябва да се уверя, че там няма друго нещо.

И той понаведе книгата лекичко, като че искаше да изтърси наполеони. Тогава тя бе обзета от възмущение, като гледаше тая дебела ръка с червени пръсти, меки като плужечи, да пипа страниците, по които бе трептяло нейното сърце.

Най-сетне си отидоха! Фелисите се върна. Тя я бе пратила да бди, ако Бовари се върне, да го отдалечи оттука; и бързо настаниха в таванското помещение пазача по описа, който обеща, че ще стои там.

Вечерта Шарл ѝ се стори угрижен. Ема го следеше с очи, пълни с тревога, като ѝ се струваше, че вижда в бръчките на лицето му обвинение. Сетне, когато очите ѝ се извърнаха към камината, украсена с китайски параван, към широките завеси, към креслата, с една дума, към всички тия неща, които бяха смекчили горчивината на нейния живот, обзе я угризение или по-скоро безкрайно съжаление, което възбуждаше страстта, вместо да я унищожи. Шарл спокойно разбъркваше жарта, прострял нозе върху преградката.

По едно време пазачът, който навярно се отегчаваше в скривалището си, вдигна лек шум.

— Някой като че ходи горе? — рече Шарл.

— Не! — отговори тя. — Едно от таванските прозорчета е останало отворено и вятърът го клати.

На другия ден, неделя, тя отиде в Руан, за да потърси всичките банкери, които знаеше по име. Те бяха извън града или пътуваха. Тя не се обезсърчи и от ония, които намери, поиска пари, като заявяваше, че ѝ трябва и че ще ги върне. Някои от тях ѝ се изсмяха в лицето; всички отказаха.

В два часа тя отърча до Леон, почука на вратата. Не отвориха. Най-сетне той се показва.

— Какво те води насам?

— Безпокоя ли те?

— Не... но...

И той призна, че хазаинът му никак не обича „посещения на жени“ у наемателите.

— Имам да говоря с тебе — каза тя.

Тогава той взе ключа си. Тя го спря.

— О, не тука, там, у нас.

И тръгнаха за тяхната стая в хотел „Булон“.

Когато отидоха, тя изпи голяма чаша вода. Беше много бледа. Тя му каза:

— Леон, ще ми направиш една услуга.

И като го разтърсваше с двете си ръце, които стискаше силно, добави:

— Слушай, трябва ми осем хиляди франка!

— Ти си полудяла!

— Още не.

И веднага, разправяйки за описа, тя му разкри отчаяното си положение; защото Шарл не знаеше нищо; свекърва ѝ я мразеше, дядо Руо не можеше нищо да стори, но той, Леон, ще се разтича да намери необходимата сума...

— Как може?...

— Какъв страхливец си! — извика тя.

Тогаз той каза глупаво:

— Ти преувеличаваш бедата. Може би с хиляда екю твоят човек би се укротил.

Значи, още повече тогаз трябва да се опита нещо. Не е възможно той да не може да намери три хиляди франка. От друга страна, Леон би могъл да се задължи вместо нея.

— Върви! Опитай! Трябва! Тичай... О, опитай! Опитай! Колко ще те обичам!

Той излезе, върна се след час и с тържествено лице каза:

— Бях при трима души... Безполезно!

После останаха седнали един срещу друг в двата ъгъла на камината, неподвижни, без да говорят. Ема свиваше рамене, като в същото време удряше с крак. Той чу как тя промълви:

— Ако бях на твое място, аз бих намерила!

— Къде?

— В кантората.

И го погледна.

Нейните горящи зеници излъчваха пъклена смелост, а клепачите се притваряха сладострастно и насърчително до такава степен, че момъкът усети как се прегъва под безмълвната воля на тая жена, която го караше да извърши престъпление. Той се изплаши и за да избегне всякакво по-нататъшно обяснение, плесна се по челото, като възкликна:

— Морел ще се върне тая нощ! Той няма да ми откаже (той беше негов приятел, син на едър, много богат търговец) и утре аз ще ти ги донеса — добави той.

Ема съвсем не изглеждаше толкова радостна, както той си представяше, от тая надежда. Дали подозираше лъжата? Изчервявайки се, той поде:

— Все пак, ако в три часа не дойда, не ме чакай повече, мила. Трябва да си вървя, извинявай! Сбогом!

Той стисна ръката ѝ, но усети, че е съвсем неподвижна. Ема нямаше вече сили за никакво чувство.

Удари четири часът и тя стана, за да тръгне за Йонвил, подчинявайки се като автомат на навика.

Времето беше хубаво — един от ония мартенски дни, ясни и остри, когато слънцето блести в съвсем бялото небе. Пременили руански граждани се разхождаха с щастлив вид. Тя стигна до площада пред катедралата. Хората излизаха от следобедната църковна служба; множеството се изтичаше през трите портала като река под три свода на мост и по средата, по-неподвижен от скала, стоеше пазачът.

И тя си спомни оня ден, когато, цялата безпокойна и изпълнена с надежда, беше влязла в тоя голям кораб, който се откриваше пред нея по-малко дълбок от нейната любов; и продължи да върви, разплакана под воала си, замаяна, залитаща, почти губеща съзнание.

— Пази се! — извика някой от една порта за коли, която се разтваряше.

Тя се спря, за да мине край нея един вран кон, който пръхтеше между оковите на тилбюри, карано от джентълмен, облечен в зибелинова шуба.

Кой беше той? Тя го познаваше... Колата се втурна напред и изчезна.

Та това беше той — виконтът! Тя се извърна; улицата беше пуста! И тя бе тъй съсипана, тъй тъжна, че се опря на стената, за да не падне.

Сетне помисли, че се е излъгала. Всъщност тя нищо не знаеше. Всичко в нея и извън нея я изоставяше. Почувства се изгубена, търкаляща се по волята на случая в несвършващи пропасти и когато стигна в „Червен кръст“, едва ли не с радост съзря добрия Оме, който следеше как качват на „Лястовицата“ голяма кутия, пълна с аптекарски материали; в ръката си държеше вързани в кърпа шест симидчета за своята съпруга.

Госпожа Оме много обичаше тия малки тежки хлебчета във форма на чалма, които се ядат през постите със солено масло — последния образец от средновековната храна, който води началото си може би от века на кръстоносните походи и с които яките нормандци са се тъпкали едно време, като са си въобразявали, че виждат на трапезата си под светлината на жълти факли, между съдове с канелено вино и купища салами, глави на сарацини, които те ще изядат. Жената на аптекаря ги хрускаше героично като тях, макар зъбите ѝ да бяха в окаяно състояние; и всеки път, когато господин Оме пътуваше до града, не забравяше да ѝ вземе, като ги купуваше от големия майстор-хлебар на улица Масакар.

— Драго ми е, че ви виждам! — каза той, като предложи ръка на Ема, за да се качи в „Лястовицата“.

После окачи хлебчетата на ремъците от мрежата в дилижанса и остана гологлав, кръстосал ръце, в замислена наполеоновска поза.

Но когато в подножието на склона както обикновено се появи слепецът, той възкликна:

— Не разбирам как властта още търпи такива осъдителни занаяти. Би трябвало да се затворят тия нещастници, да бъдат принудени да вършат някаква работа! Напредъкът, честна дума, върви с крачки на костенурка! Ние сме още в пълно варварство!

Слепецът протягаше шапката си, която се клатеше до ръба на вратичката като разпран джоб на вътрешната тапицировка.

— Ето на — каза аптекарят, — едно скрофулозно възпаление!

И макар да познаваше тоя клетник, престори се, че го вижда за пръв път, избъбри думите „корнеа, непрозрачна корнеа, склеротика, физиономия“, сетне с бащински тон го попита:

— Отдавна ли, приятелю, боледуваш от тоя страшен недъг? Вместо да пианстваш в кръчмата, би сторил по-добре да пазиш известен режим.

Препоръча му да пие хубаво вино, хубава бира, да яде хубаво печено. Слепецът продължаваше песента си; всъщност той изглеждаше почти идиот. Най-сетне г. Оме отвори кесията си.

— На, ето ти пет сантима, върни ми два лиара⁴²; и не забравяй моите наставления, ще ти стане по-добре от тях.

Ивер си позволи да изкаже гласно известно съмнение в тяхното действие. Но аптекарят увери, че той сам би го излекувал с една противовъзпалителна помада — собствена негова комбинация, и даде адреса си:

— Господин Оме, до халите, добре известен.

— А сега — каза Ивер — срещу това ти ще ни покажеш *комедията*.

Слепият клекна и като отметна глава назад, завъртя зеленикавите си очи, изплези език, почна да търка с две ръце корема си, като в същото време изпускаше глух вой, подобно гладно куче. Обзета от отвращение, Ема му хвърли през рамо монета от пет франка. Това беше цялото й състояние. Струваше й се, че е хубаво да го хвърли така.

Колата тръгна отново, но изведнъж г. Оме се надвеси от прозорчето и извика:

— Никакви тестени и млечни храни! Вълнен плат до кожата и болните части от тялото да се опушват с дим от хвойнов плод!

Гледката на познати неща, които се нижеха пред очите й, отвлече постепенно Ема от нейната сегашна мъка. Непоносима умора я премазваше и тя стигна в къщи затъпяла, отчаяна, почти заспала.

„Да става каквото ще“ — казваше си тя.

А пък кой знае? Защо всеки миг да не се случеше някое необикновено събитие? Дори Лъорьо можеше да умре.

В десет часа заранта я събуди някаква глъчка на площада. Около халите се бяха натрупали хора да четат някаква голяма обява, залепена на един стълб, и тя видя Жюстен, който се катереше на тротоарния ъглов камък и късаше обявата. Но в тоя миг полският пазач го хвана за яката. Господин Оме излезе от аптеката, а стрина Льофрансоа, сред множеството, като че ораторстваше.

— Госпожо! Госпожо! — влезе с вик Фелисите. — Това е ужасно!

И развълнувано, клетото момиче й подаде жълт лист, който бе откъснало от вратата. Ема с един поглед прочете, че цялата покъщнина се излага на продан.

Тогава те се спогледаха мълчаливо, господарката и слугинята нямаха никакви тайни една от друга. Най-сетне Фелисите въздъхна:

— На ваше място бих отишла у господин Гийомен.

— Вярваш ли?

И тоя въпрос казваше:

„Ти познаваш къщата чрез слугата, дали господарят понякога е приказвал за мене?“

⁴² Лиар — стара френска монета = 1,5 сантима.

— Да, идете, добре ще бъде.

Тя се приготи, облече черната си рокля, сложи шапката със зърна чер кехлибар; и за да не я видят (все още имаше много свят на площада), пое извън градчето, по крайбрежната пътека.

Стигна съвсем задъхана пред желязната ограда на нотариуса; небето беше мрачно и прехвъркваше сняг.

Щом позвъни, Теодор в червена жилетка се появи на площадката над стъпалата; той дойде да ѝ отвори почти свойски, като на позната, и я въведе в трапезарията.

Широка порцеланова печка бумтеше под един кактус, който изпълваше стенната вдлъбнатина, а в рамки от черно дърво, закачени на стената, която бе облепена с тапети, наподобяващи дъбови дъски, висяха „Есмералда“ от Щойбен и „Жената на Нентефрий“ от Шопен. Сложената маса, двата сребърни спиртника, кристалните дръжки на вратите, паркетът и мебелите, всичко лъщеше от безукорна английска чистота; прозорците във всеки ъгъл бяха украсени с цветни стъкла.

„Ето такава трапезария бих искала да имам“ — помисли Ема.

Нотариусът влезе, притискайки с лява ръка халата си, извезан с палми, а с другата ту снемаше, ту пак бързо налагаше шапчицата си от кафяво кадифе, превзето наведена вдясно, дето се показваха краищата на три руси ивици коса, които, причесани откъм тила, обикаляха плешивия му череп.

След като ѝ предложи стол, той седна да закусва, извинявайки се много за неучтивостта си.

— Господине — каза тя, — бих ви помолила...

— За какво, госпожо? Слушам.

И тя почна да му излага положението си.

Господин Гийомен го знаеше, тъй като имаше скрити връзки с търговеца на платове, който винаги му даваше капитали за ипотечни заеми, които идваха да сключат при него.

Така че той знаеше (дори по-добре от нея) дългата история на тия записи, съвсем малки в началото, с различни имена на джиранти, разделени с дълги срокове и непрекъснато подновявани, до деня, когато, събрал всички протести, търговецът бе натоварил своя приятел Венсар да започне от свое име надлежното съдебно преследване, не желайки да мине за кръвожаден между съгражданите си.

Тя изпъстри приказките си с обвинения срещу Лъорьо, обвинения, на които нотариусът отговаряше от време на време с някоя незначителна дума. Като ядеше котлета си и пиеше чай, той навеждаше брада в небесносинята си връзка, забодена с две диамантени игли, свързани със златна верижка, и се усмихваше със странна усмивка, някак сладникава и двусмислена. Но като видя, че нозете ѝ са измокрени, той каза:

— Елате по-близо до печката... По-високо... до порцелана.

Тя се боеше да не го изцапа. Нотариусът поде с тон на изискано ухажване:

— Хубавите неща не изцапват нищо.

Тогава тя се опита да го трогне и разтрогвайки се сама, разправи му за оскъдността на домакинството си, за неприятностите си, за нуждите си. Той разбираше това: една елегантна жена! И без да прекъсне да яде, съвсем се бе извърнал към нея, така че коляното му досягаше обувката ѝ, подметката на която се изкорубваше, изпускайки пара срещу печката.

Ала когато тя му поиска хиляда еку, той стисна устни, каза, че много му е криво, задето не е поел навреме управлението на състоянието ѝ, защото имало много сгодни начини, дори за една дама, да направи парите си доходоносни. Можела да се хвърли, почти на сигурно, в отлични сделки или в торфените залежи при Грюменил, или в места около Хавър; и той я остави да се къса от яд при мисълта за фантастичните суми, които навярно би спечелила.

— Но защо — продължи той — не сте дошли при мене?

— Не знам... — рече тя.

— Защо, а? Да не сте се страхували от мене? Всъщност аз би трябвало да съжалявам!

Ние едва се познаваме! Но аз съм ви много предан: вие вече не се съмнявате, надявам се?

Той протегна ръка, хвана нейната, сложи жадна целувка върху ѝ, после я задържа на коляното си и почна да гали деликатно пръстите ѝ, като в същото време ѝ говореше хиляди нежности.

Неговият безцветен глас шумолеше като ручей; от зениците му излиташе искра и минаваше през отблясъка на очилата, а ръцете му мърдаха по ръкава на Ема, за да опипат нейната ръка над лакътя. Тя чувстваше до бузата си лъха на запъхтяно дишане. Държането на тоя човек ѝ беше ужасно неприятно.

Тя изведнъж стана и му каза:

— Господине, чакам!

— Какво? — рече нотариусът, който тутакси извънредно побледня.

— Парите...

— Но...

И като отстъпи пред много силните си желания, каза:

— Е, добре, да!

Той се влачеше на колене пред нея, без да мисли за халата си.

— За бога, останете! Аз ви обичам!

Хвана я през кръста.

Алена вълна бързо заля лицето на госпожа Бовари. Тя се отдръпна със страшно лице, като извика:

— Вие безсрамно използвате моето отчаяние, господине! Аз съм за съжаление, но не за продан!

И излезе.

Нотариусът остана слисан, втренчил очи в хубавите си шити на гергеф пантофи. Те бяха любовен подарък. Техният вид в края на краищата го успокои. От друга страна, той мислеше, че подобно приключение би го отвело много далеч.

„Какъв негодник! Какъв мръсник!... Каква подлост!“ — казваше си тя, бягайки оттам с нервни крачки под трепетликите край пътя. Разочарованието от неуспеха усилваше негодуванието от оскърбената ѝ свенливост; струваше ѝ се, че провидението ожесточено я преследва и поради това, като се издигна от гордост сама в собствените си очи, никога не бе се изпълвала с такова уважение към себе си и с толкова презрение към другите. Някакво чувство на войнственост я бе обзело. Искаше ѝ се да удря мъжете, да ги заплюва в лицата, да ги стъпче... всички; и продължаваше да бърза право пред себе си бледа, трепетна, яростна, оглеждайки с просълзени очи празния кръгозор и наслаждавайки се сякаш на омразата, която я душеше.

Когато съзря къщата си, обзе я някакво вцепенение. Не можеше вече да пристъпва, а трябваше; от друга страна, де би могла да избяга?

Фелисите я чакаше на вратата.

— Е, какво?

— Не! — каза Ема.

И четвърт час двете заедно прехвърляха имената на разни йонвилски жители, които може би биха ѝ помогнали. Но всеки път, щом Фелисите назоваваше някого, Ема отговаряше:

— Възможно ли е! Те няма да искат!

— А господарят ще се върне!

— Знам много добре... Остави ме сама.

Тя беше опитала всичко. Сега нямаше повече какво да прави; и когато Шарл дойдеше, тя, значи, щеше да му каже:

„Отстрани се отгук. Тоя килим, по който стъпваш, не е вече наш. От твоята къща ти не притежаваш вече ни един мобил, ни една игла, ни една сламка — и аз, аз те разорих, клети човече!“

Тогаз ще избухнат ридания, сетне ще има много плач и накрай, когато изненадата

премине, той ще прости.

— Да — шепнеше тя, скърцайки зъби, — той ще ми прости, той, на когото аз и за повече от милион не бих му простила, че се е познавал с мене... Никога! Никога!

Тая мисъл за превъзходството на Бовари над нея я ожесточаваше. Сетне дали тя щеше да признае, или не, сега или подир малко, или утре, той все пак щеше да узнае за катастрофата; значи, трябваше да се очаква тая ужасна сцена и да се понесе бремето на неговото великодушие. Помисли да отиде пак у Лъорьо: каква полза? Да пише на баща си: беше много късно. И може би тя се разкайваше сега защо не бе отстъпила пред онзи, когато чу тропот на конски тръс по алеята. Той беше; отваряше вратника, беше по-бледен от варосаната стена. Скачайки по стълбата, тя бързо се измъкна към площада; и жената на кмета, която приказваше пред църквата с Лестибудоа, видя, че тя влиза в жилището на бирника.

Тя отърча да каже на госпожа Карон. Двете дами се качиха на таванския етаж; и закрити от прането, простряно на върлини, те се настаниха удобно, за да гледат вътре в жилището на Бине.

Той беше сам в таванската си квартира, зает да имитира на дърво едно от ония неопределими украшения от слонова кост, които се състоят от полумесеци, от издълбани едно в друго кълба, прави като обелиски и неслужещи за нищо; и той почваше последния къс, завършваше вече. В полумрака на работилницата жълтеникав прах отхвъркваше от машината като снопче искри изпод подковите на галопиращ кон; двете колела се въртяха, бръмчаха; Бине се усмихваше, навел брада, с разтворени ноздри и сякаш потънал най-сетне в онова пълно щастие, което се изпитва несъмнено само при обикновените занятия, когато умът се забавлява с леснопостигнати трудности и се удовлетворява от това осъществяване, отвъд което няма вече какво да се мечтае.

— Ах, ето я! — рече госпожа Тюваш.

Но поради струга беше почти невъзможно да чуят какво казва тя.

Най-сетне на дамите им се стори, че долавят думата франкове и стрина Тюваш пошепна съвсем тихо:

— Моли го да отсрочи плащането на данъците.

— Уж де! — поде другата.

Видяха, че тя се разхожда надлъж и нашир, като разглеждаше по стените халките за салфетки, свещниците, топките за перила, докато Бине си гладеше брадата със задоволство.

— Да не е дошла да му поръча нещо? — каза госпожа Тюваш.

— Но той не продава нищо! — забеляза съседката й.

Бирникът изглеждаше, че слуша, като в същото време блещеше очи, сякаш не разбираше. Тя продължаваше някак нежно, умолително. Приблужи до него; гърдите й се вълнуваха; вече не приказваха.

— Дали не го задиря? — рече госпожа Тюваш.

Бине се бе изчервил до уши. Тя хвана ръцете му.

— А, това е вече прекалено.

И несъмнено тя му предлагаше нещо отвратително, защото бирникът — той все пак беше храбър, беше се бил при Бауцен и при Люцен, беше участвал във войната за Франция и дори беше представен за кръст — изведнъж се дръпна назад, сякаш бе видял змия, възкликвайки:

— Госпожо! Мислите ли какво говорите?...

— Такива жени трябва да се бият с камшик! — рече госпожа Тюваш.

— Но де е тя? — поде госпожа Карон.

Защото през това време тя беше изчезнала; сетне като видяха, че тя пое по Големия път и зави вдясно, като че отиваше към гробището, те се забъркаха в догадки.

— Стрино Роле — каза тя, като пристигна у дойката, — задушавам се, разкопчайте ме!

Тя падна на леглото; ридаше. Стрина Роле я зави с една фуста и се изправи до нея. Сетне, понеже тя не отговаряше, добрата жена взе чекръка си и почна да навива лен.

— О, спрете! — промълви тя, като мислеше, че чува струга на Бине.

„Какво я мъчи? — питаше се дойката. — Защо е дошла тук?“

Тя беше побегнала тук, тласкана от някакъв страх, който я гонеше от дома ѝ.

Легнала възник неподвижна и с втренчени очи, тя смътно различаваше предметите, макар че насилваше вниманието си с идиотско упорство. Тя гледаше олющените места по стените, две димящи една до друга главни и един продълговат паяк, който лазеше над главата ѝ в цепнатината на гредата. Най-сетне събра мислите си. Припомняше си... Един ден с Леон... О, колко далеч беше това време!... Слънцето блестеше по реката, пълзящите лози благоухаеха... Тогава, понесена от спомена си като от кипящ поток, тя скоро успя да си припомни вчерашния ден.

— Колко е часът? — попита тя.

Стрина Роле излезе, вдигна пръстите на дясната си ръка към най-силното слънце и бавно се върна, като каза:

— Наближава три часът.

— Ах, благодаря, благодаря.

Защото той щеше да дойде. Сигурно! Той е намерил пари. Но той ще отиде може би оттатък, без да подозира, че тя е тук; и тя поръча на дойката да се затече до вкъщи, за да го доведе.

— Бързайте!

— Но, мила госпожо, отивам, отивам!

И тя се учудваше сега, че не е помислила за него още в началото; вчера той бе дал дума, той нямаше да я наруши; и се виждаше вече у Лъорьо, като слага на писалищната му маса три банкноти. Сетне ще трябва да измисли някаква история, за да обясни всичко на Бовари. Каква?

Но дойката се бавеше. И тъй като в къщурката нямаше никакъв часовник, Ема се боеше, че може би преувеличава продължителността на времето. Тя почна да се разхожда бавно, обикаляйки из градината; тръгна по пътеката край живия плет и бързо се върна, като се надяваше, че жената е минала по друг път. Най-после, уморена от чакане, обхваната от подозрение, което отхвърляше, не знаейки вече откога е тук — от цял век или от една минута, — седна в един ъгъл и затвори очи, запуши ушите си. Вратникът скръцна; тя скочи; преди да заговори, стрина Роле ѝ каза:

— У вас няма никой!

— Как?

— О! Никой! И господарят плаче. Той ви вика. Търсят ви.

Ема не отговори нищо. Тя се задъхваше, като въртеше очи наоколо си, а селянката, уплашена от лицето ѝ, се дърпаше инстинктивно назад, мислейки, че е луда. Изведнъж тя се плесна по челото, извика, защото споменът за Родолф като ярка мълния в тъмна нощ премина в душата ѝ. Той беше тъй добър, тъй деликатен, тъй великодушен! А от друга страна, ако би се поколебал да ѝ направи тая услуга, тя щеше да съумее да го принуди, припомняйки му само в едно мигновение тяхната загубена любов. И тя тръгна към Юшет, без да съзнава, че тичаше да предложи сама онова, което преди малко я бе тъй силно възмутило, и без ни най-малко да съзира в това проституиране.

Отивайки, тя се питаше: „Какво ще кажа? Отде да почна?“ И колкото по-близко приближаваше, познаваше храсталаците, дървесата, морските тръстики на хълма, замъка. Тя отново потъна в усещанията на своята първа нежност и нейното клето, свито сърце се отпусна сега като влюбено. Топъл ветрец лъхаше лицето ѝ; топящият се сняг падаше от пъпките върху тревата капка по капка.

Както някога тя влезе през малката вратичка на парка, сетне стигна до парадния двор, отделен с двоен ред гъсти липи. Те люлееха със свистене дългите си клони. От колибките си всички кучета се разляха и големият шум на гласовете им кънтеше, но никой не излезе.

Тя се изкачи по широката права стълба с дървени перила, която водеше към постлания

с прашни плочи коридор, дето се редяха една след друга много стаи, както в манастирите или странноприемниците. Неговата беше накрая, съвсем в дъното, вляво. Когато щеше да сложи ръка на дръжката, силите ѝ изведнъж я изоставиха. Боеше се да не го завари, почти си пожелаваше да не е там, макар че той беше единствената ѝ надежда, последната ѝ възможност за спасение. Тя се съвзе една минута и като подсили смелостта си с чувството на неотложната необходимост, влезе.

Той беше пред камината, обтегнал нозе върху решетката, и пушеше лула.

— Я гледай! Вие! — каза той, като стана веднага.

— Да, аз съм!... Бих искала, Родолф, да ви помоля за един съвет.

И въпреки всичките ѝ усилия беше ѝ невъзможно да отвори устата си.

— Вие не сте се променили, вие сте все така прелестна!

— О — рече тя горчиво, — тъжни прелести са те, приятелю, щом вие ги пренебрегнахте.

Тогаз той почна да обяснява поведението си, извинявайки се с неясни изрази, защото не можеше да измисли нещо по-убедително.

Тя се поддаде на думите му и още повече на гласа му и на това, че го вижда; и то толкова силно, че се престори, а може би и наистина повярва в предлога за тяхната раздяла; то било някаква тайна, от която зависела честта и дори животът на някакво трето лице.

— Както и да е! — рече тя, като го гледаше тъжно. — Аз много страдах!

Той отговори с философски тон:

— Такъв е животът!

— За вас поне — каза Ема — по-добър ли беше вашият живот след нашата раздяла?

— О, ни добър... ни лош.

— Може би щеше да е по-добре съвсем да не се разделяме?

— Да... може би!

— Мислиш ли? — каза тя, като се приближаваше към него.

И въздъхна:

— О, Родолф! Ако знаеше!... Аз много те обичах!

И тъкмо тогава тя хвана ръката му и известно време те останаха с преплетени пръсти както първия ден, на събора! От някаква проява на гордост той упорстваше да не се разнежи. Но като се отпусна на гърдите му, тя каза:

— Как искаш ти да мога да живея без тебе? Човек не може да отвикне от щастието! Аз бях отчаяна, мислех, че ще умра! Ще ти разправам всичко, ще видиш. А ти, ти избяга от мене!...

Защото от три години насам той грижливо я бе отбягвал поради тая естествена страхливост, която е характерна за силния пол; а Ема продължаваше с мили кимвания на главата, по-гальовна от влюбена котка:

— Ти обичаш и други, признай! О, аз ги разбирам, да! Аз ги извинявам, ти ги съблазняваш, както съблазни и мене. Ти си мъж! Имаш всичко, за да бъдеш обичан. Но ние ще почнем отново, нали? Ние ще се обичаме! Ето аз се смея, аз съм щастлива!... Но говори! И тя беше пленителна със своя поглед, в който трептеше сълза като капка, останала от буря в чашката на синьо цветче.

Той я привлече на коленете си и с опакото на дланта си галеше двете половини на гладките ѝ коси, дето в зрака на дрезгавината лъщеше като златна стрела сетният лъч на слънцето. Тя навеждаше чело; най-сетне той целуна клепачите ѝ — съвсем нежно, с крайчеца на устните си.

— Но ти си плакала! — каза той. — Защо?

Тя се разрида. Родолф помисли, че това е избухване на любовта ѝ; понеже тя мълчеше, той взе това мълчание за последна свенливост и тогава възкликна:

— Ах! Прости ми! Само тебе харесвам аз. Бях глупав и лош! Обичам те, винаги ще те обичам! Какво ти е? Но кажи ми!

Той коленичи.

— Добре!... Аз съм разорена, Родолф! Ти ще ми дадеш в заем три хиляди франка!

— Но... Но... — каза той, като постепенно ставаше, докато лицето му приемаше сериозен израз.

— Ти знаеш — продължаваше тя бързо, — че мъжът ми бе вложил цялото си състояние у един нотариус; той избяга. Ние направихме заеми; пациентите не плащат. От друга страна, ликвидацията не е свършена; ще получим пари по-късно. Но днес без три хиляди франка ще ни направят опис за секвестър; това е днес, тоя миг; и разчитайки на твоето приятелство, дойдох.

„Ах! — помисли Родолф, който изведнъж силно побледня. — Затова е дошла тук!“

Най-сетне с твърде спокоен вид той каза:

— Нямам, драга госпожо.

Той съвсем не лъжеше. Ако имаше, би ги дал несъмнено, макар че изобщо е неприятно да се правят такива добри деяния; измежду всички бури, които връхлитат любовта, молбата за пари е най-охладняващата и най-опустошителната.

Отначало няколко мигновения тя го гледа.

— Нямах!

Повтори няколко пъти:

— Нямах!... Аз трябваше да си спестя тоя последен срам. Ти никога не си ме обичал! Ти не си по-добър от другите!

Тя се издаваше, погубваше се.

Родолф я прекъсна, като уверяваше, че сам той е „затруднен“.

— Ах! Съжалявам те! — рече Ема. — Да, много!...

И спирайки поглед на една обкована със сребро карабина, която блестеше в колекцията, продължи:

— Но когато човек е беден, не слага сребро по приклада на пушката си! Не купува стенен часовник със седефени инкрустации — посочи тя часовника на Родолф, — нито позлатени свирки за дръжките на камшиците си — и ги пипна, — нито брелоци за джобния си часовник! О! Нищо не му липсва! Дори до поднос за ликьор в стаята му! Защото ти обичаш себе си, ти живееш добре, имаш замък, жени, гори; ходиш на лов с кучета, пътуваш до Париж... И дори да беше само това — възкликна тя, като взе от камината копчетата му за маншети, — най-малката от тия глупости, и тя може да се превърне в пари... О, не ги ща! Пази си ги!

И тя хвърли надалеч двете копчета, златната верижка на които се скъса, като се удари в стената.

— А пък аз, аз бих ти дала всичко, бих продала всичко, бих работила с ръцете си, бих просила по пътищата за една усмивка, за един поглед, за да чуя да ми кажеш: „Благодаря!“ А ти седиш спокойно в креслото си, като че ли досега не си ме карал достатъчно да страдам? Без тебе, знаеш ли това, аз бих могла да живея щастлива? Кой те караше? Не беше ли това някой облог? Но ти все пак ме обичаше, ти го казваше... И дори преди малко... Ах! По-добре да ме изгонеше! Ръцете ми са още топли от твоите целувки и ето на това място, върху килима, до коленете ми, ти ми се кле във вечна любов. Ти ме караше да повярвам в това: две години ме разхожда в най-великолепната и най-сладостна мечта!... Е? Спомняш ли си? Нашите планове за пътуване! О, твоето писмо, твоето писмо! То разкъса сърцето ми! И после, когато се връщам при него, при него — богат, щастлив, свободен, за да изпрося помощ, която първият срещнат човек би ми дал, умоляваща и носеща му цялата своя нежност, той ме отблъсква, защото това би му струвало три хиляди франка!

— Нямам! — отговори Родолф с онова пълно спокойствие, с което се прикрива като с щит примирения гняв.

Тя излезе. Стените трепереха, потонът я смазваше; и тя мина по дългата алея, спъвайки се в купищата сухи листа, които вятърът разпръсваше. Най-сетне стигна до защитния ров пред желязната ограда; изпочупи ноктите си в ключалката, толкова бързаше да отвори. После сто крачки по-нататък, запъхтяна, готова да падне, тя се спря. И тогава, като се

обърна, тя видя още веднъж равнодушния замък с парка, градините, трите двора и всичките прозорци на фасадата.

Тя остана вцепенена, без никакво усещане в себе си, освен биенето на артериите, което ѝ се струваше, че излиза от нея като някаква заглушаваща музика, която заливаше полето. Земята под нозете ѝ беше по-мека от вода, а браздите ѝ се струваха като гигантски тъмни вълни, които се разбиват. Всичко, което имаше в главата ѝ — възпоминания, мисли, — изхвъркваше наведнъж, само с едно избликване, както хилядите огньове на фойерверк. Тя видя баща си, кабинета на Лъорьо, тяхната стая там, друг пейзаж. Обземаше я лудост, тя се уплаши и успя да се овладее, доста несигурно наистина; защото съвсем не си спомняше причината на ужасното си състояние, тоест паричния въпрос. Тя страдаше само от любовта си и усещаше от тоя спомен, че душата ѝ я напуска, както ранените, които, умирайки, чувстват, че животът си отива през раната им, от която тече кръв.

Нощта падаше; прехвърчаха гарвани.

Изведнъж ѝ се стори, че във въздуха избухнаха огнени топчици като светеци куршуми, сплескваха се и се въртяха, докато най-сетне се стопяваха в снега между клоните на дървесата. Всред всяка от тях се проявяваше образът на Родолф. Те се множаха и се приближаваха, проникваха в нея; и всичко изчезна. Тя позна светлините на къщите, които блещукаха далеч в мъглата.

Тогаз нейното положение ѝ се разкри като същинска пропаст. Тя се задъхваше до пръсване на гърдите. Сетне в изблик на героизъм, от който стана почти радостна, се спусна тичешком от възвишението, мина по дъската за кравите, из пътеката, по алеята, край халите и стигна пред дюкяна на аптекаря.

Там нямаше никой. Тя понечи да влезе; но при звука на звънеца можеха да дойдат; и като се промъкна през вратника, сдържайки дъх, пипайки стените, тя отиде до прага на кухнята, дето гореше свещ, сложена върху печката. Жюстен по риза бе понесъл някакво ястие.

„А, те вечерят. Ще почакам.“

Той се върна. Тя чукна на прозореца. Той излезе.

— Ключа! Отгоре... дето са...

— Как!

Той я гледаше съвсем учуден от бледността на лицето ѝ, което се изрязваше бяло върху черния фон на нощта. Тя му се видя необикновено хубава и величава като видение; без да разбира какво искаше тя, той предчувстваше нещо ужасно.

Ала Ема каза бързо, с тих, нежен, със съблазняващ глас:

— Искам! Дай ми го!

Понеже стената беше тънка, от трапезарията се чуваше тракането на чиниите.

Тя каза, че ѝ е нужно да изтреби плъховете, които ѝ пречели да спи.

— Трябва да кажа на господаря.

— Не! Чакай!

Сетне каза с безразличен вид:

— Ех! Не си струва трудът, подир малко аз ще му кажа. Хайде, свети ми!

Тя влезе в коридора, дето беше вратата на лабораторията. На стената имаше ключ с надпис: „Килер“.

— Жюстен! — извика аптекарят, който губеше търпение.

— Да се качим!

И той тръгна след нея.

Ключът се завъртя в бравата и тя отиде право към третата полица — тъй сигурно я водеше паметта ѝ, — взе синята стъкленица, измъкна запушалката, пхна вътре ръката си и като я извади пълна с бял прах, почна да го гълта направо.

— Спрете! — извика той, като се хвърли към нея.

— Мълчи! Ще дойдат...

Той беше в отчаяние, той искаше да вика другите.

— Не казвай нищо, всичко би се струпало върху господаря ти!

После си тръгна обратно, внезапно усмирена и почти със спокойно и светло съзнание за изпълнен дълг.

Когато Шарл се върна в къщи, потресен от вестта за описа, Ема току-що бе излязла. Той вика, плака, падна в несвяст, но тя не се връщаше. Де можеше да бъде? Той праща Фелисите у Оме, у Тюваш, у Лъорьо, в „Златен лъв“; и в паузите на мъката си виждаше името си погубено, състоянието — разсипано, бъдещето на Берта — разбито! По каква причина?... Ни думица! Той чака до шест часа вечерта. Най-сетне не можеше повече да се сдържа и като си въобрази, че е заминала за Руан, той тръгна по Големия път, вървя половин левга, не срещна никого, почака още и се върна.

Тя си бе дошла.

— Какво имаше?... Защо?... Обясни ми...

Тя седна при масичката си и написа писмо, което бавно запечати, прибавяйки датата на деня и часа. Сетне каза с тържествен тон:

— Ще го прочетеш утре; сега, моля те, не ми задавай повече ни един въпрос!... Не, нито един!

— Но...

— Ох, остави ме!

И се простря цяла на леглото си.

Събуди я някакъв тръпчив вкус в устата. Видя Шарл и затвори очи.

Тя с любопитство се наблюдаваше, за да разбере дали не се мъчи! Но не! Още нищо. Чувахе тракането на часовника, шума на огъня и дишането на Шарл, изправен до възглавницата ѝ.

„Ах! Смъртта не била голяма работа! — мислеше тя! — Ще заспя и всичко ще свърши!“

Пи глътка вода и се обърна към стената.

Тоя противен вкус на мастило продължаваше.

— Жадна съм!... Ох! Много съм жадна!...

— Но какво ти е? — каза Шарл, като ѝ подаваше чашата.

— Нищо!... Отвори прозореца... Задушавам се!

Дойде ѝ повръщане, толкова ненадейно, че едва успя да вземе кърпичката си под възглавницата.

— Махни я! — каза бързо тя. — Хвърли я!

Той ѝ зададе въпроси; тя не отговори. Лежеше неподвижно от страх, че най-малкото движение ще ѝ причини повръщане. Но сега усети студ, който се качваше от нозете до сърцето ѝ.

— Ах! Ето че почва! — промълви тя.

— Какво казваш?

Тя въртеше глава с кротко, пълно с мъка движение, като в същото време отваряше челюсти, сякаш на езика ѝ имаше нещо много тежко. В осем часа повръщането започна отново.

Шарл забеляза, че в дъното на легена имаше нещо като бели зрънца, полепени о стените на порцелановия съд.

— Това е необикновено! Странно! — повтори той.

Ала тя с твърд глас каза:

— Не, лъжеш се!

Тогава внимателно и едва ли не като че я галеше, той пхна ръката си под стомаха ѝ. Тя извика остро. Той се дръпна съвсем изплашен.

После тя почна да стене, отначало тихо. Силна тръпка разтърси раменете ѝ и тя стана по-бяла от чаршафа, в който се вкопчаха сгърчените ѝ пръсти. Неравният ѝ пулс сега почти не се усещаше.

Капчици пот се стичаха по синкавото ѝ лице, което сякаш се беше съсирило в някакви металически изпарения. Зъбите ѝ тракаха, разширените очи гледаха неопределено наоколо и на всички въпроси тя отговаряше само с поклащане на глава; дори два-три пъти се усмихна. Постепенно стенанията ѝ се засилиха. Тя изпусна глух вой; казваше, че сега ѝ е по-добре и че след малко ще стане. Но гърченията наново почнаха; тя извика:

— Ах, колко е жестоко, боже мой!

Той падна на колене до леглото ѝ.

— Продумай! Какво си яла? Отговори, за бога!

И я гледаше с такава нежност в очите, каквато тя никога не бе виждала.

— Е, добре, там... там... — каза тя с отпаднал глас.

Той скочи към масичката ѝ, счупи печата на писмото и прочете високо:

— „Нека никого не обвиняват...“

Той спря, прокара ръка по очите си и препрочете.

— Как! На помощ! Насам!

И можеше само да повтаря: „Отровена! Отровена!“ Фелисите отърча у Оме, който се развика на площада; в „Златен лъв“ госпожа Льофрансоа го чу; неколцина станаха да съобщят на съседите си и през цялата нощ градчето беше будно.

Обезумял, бърбещ, залитащ, Шарл се въртеше из стаята. Блъскаше се в мебелите, скубеше коси и аптекарят никога не бе помислял, че може да има толкова страшно зрелище.

Той си отиде в къщи, за да пише на г. Каниве и на доктор Ларивиер. Беше се объркал: направи повече от петнадесет черновки. Иполит тръгна за Ньошател, а Жюстен пришпорваше тъй силно коня на Бовари, че го остави на склона Боа-Гийом съсипан и почти умрял.

Шарл поиска да прелисти медицинския си речник, но не виждаше, редовете скачаха.

— Спокойствие! — каза аптекарят. — Важно е да се предприше някое силно противоядие. Каква е отровата?

Шарл показа писмото. Беше арсеник.

— Е, добре — поде Оме, — ще трябва да се направи анализ.

Защото той знаеше, че при всички отравяния трябва да се прави анализ, а другият, който не проумяваше, отговори:

— Ах, направете! Направете! Спасете я!...

Сетне, като отиде пак при нея, той се отпусна на земята върху килима и остана да риде, подпрял глава о ръба на леглото.

— Недей плака! — каза му тя. — Още малко и няма да те измъчвам вече!

— Защо? Кой те принуди?

Тя отвърна:

— Трябваше, приятелю мой.

— Не беше ли щастлива? Аз ли съм крив? А пък аз правех всичко каквото можех!

— Да... вярно е... ти, ти си добър!

И тя поглади бавно с ръка косите му. Сладостта на това усещане преля неговата скръб; той почувства, че цялото му същество рухна от отчаяние при мисълта, че трябва да я загуби тъкмо сега, когато тя проявяваше към него повече любов от всякога; и не намираше нищо; не знаеше, не се решаваше и наложителността от незабавно решение окончателно го съкрушаваше.

Свърши се вече, мислеше тя, с всички измени, низости и с безбройните възжеления, които я изтезаваха. Сега тя не мразеше никого; смътна дрезгавина падаше над ума ѝ и от всички земни шумове Ема чуваше само пресечената жалба на това клето сърце, нежна и неясна като сетно ехо на глъхнеща симфония.

— Доведете ми малката — каза тя, като се приповдигна на лакът.

— Не ти е зле, нали? — попита Шарл.

— Не! Не!

Бавачката донесе детето в дългата му нощница, изпод която се подаваха босите му

крачка, сериозно и още почти спящо. То гледаше учудено стаята, цяла в безредие, и примигваше, заслепено от свещите, които горяха по всички мебели. Те му припомниха навярно утрините на Нова година или на микарем, когато, също тъй събудено рано при светлината на свещи, то се пъхаше в леглото на майка си, за да получи подаръците си, защото попита:

— Но де е то, мамо?

И тъй като всички мълчаха, продължи:

— Не виждам обувчето си⁴³.

Фелисите го поведе към леглото, но то все гледаше към камината.

— Да не го е взела дойката? — попита то.

И при тая дума, която призова в паметта ѝ нейните измени и катастрофи, госпожа Бовари извърна глава като погнусена от друга, по-силна отрова, която възлизаше до устата ѝ. През това време Берта бе седнала на леглото.

— О, колко са големи очите ти, мамо, колко си бледа, колко се потиш!...

Майка ѝ я гледаше.

— Страх ме е! — каза детето, като се дръпна.

Ема взе ръката ѝ да я целуне; Берта се дърпаше.

— Стига! Отведете я! — извика Шарл, който ридаше до леглото.

След това болезнените признаци спряха за миг; тя като че ли се поуспокои; и при всяка незначителна дума, при всеки по-уталожен дъх на гърдите ѝ неговата надежда се възвръщаше. Най-сетне, когато влезе Каниве, той се хвърли плачещ в прегръдките му.

— А! Вие ли сте! Благодаря! Вие сте добър! Но всичко сега е по-добре. Ето, вижте я...

Ала събратът съвсем не споделяше това мнение и понеже, както сам казваше, много не обичаше да *мъдрува*, предписа лекарство за повръщане, за да изчисти съвсем стомаха.

Не мина много и тя повърна кръв. Устните ѝ още повече се стиснаха. Ръцете и нозете ѝ се сгърчиха, по тялото се появиха тъмни петна, а пулсът ѝ биеше като изопнат конец, като струна на арфа, близо до скъсване.

Сетне тя почваше да вика ужасно. Проклинаше отровата, ругаеше я, умоляваше я да побърза и отблъскваше с изпънати ръце всичко, което Шарл, по-умиращ от нея, я караше да пие. Той се бе изправил с кърпичка на устните, хъркащ, плачещ, задавен от ридания, които го разтърсваха до петите; Фелисите тичаше насам-натам из стаята. Оме, неподвижен, въздишащ дълбоко, а г. Каниве, пазещ все така своята самоувереност, начеваше все пак да се чувства смутен.

— Дявол да го вземе!... Но... Тя е изчистена и щом причината престане...

— Резултатът трябва да престане — каза Оме, — това е очевидно.

— Спасете я! — възклицаваше Бовари.

Но без да слуша аптекаря, който още допускаше хипотезата: „Може би това е спасителен пароксизъм“, Каниве се канеше да предприеме териак⁴⁴, когато чуха пляска на камшик; всички стъкла потрепериха и една затворена пощенска кола, запрегната с три коня, окаляни до ушите, спря изведнъж до ъгъла на халите. Беше доктор Ларивиер.

Появяването на някой бог не би произвело по-силно вълнение. Бовари дигна ръце. Каниве изведнъж се спря, а Оме свали гръцката си шапчица, преди още докторът да е влязъл.

Той беше от великата хирургическа школа, произлизаща от Биша, от онова поколение, изчезнало днес, на лекари-практици, философи, които скъпяха изкуството си с фанатична обич, упражняваха го с възторг и с проникателност! Когато той се ядосваше в болницата си, всичко трепереше, а учениците му толкова го почитаха, че щом се установяха, мъчеха се да

⁴³ Не виждам обувчето си — по празниците — Свети Никола, Нова година, Коледа, подаръците на децата във Франция се оставят в обувката им, сложена при камината.

⁴⁴ Териак — упойка.

му подражават, доколкото е възможно; така че в околните градове виждаха учениците му облечени като него в дълго, подплатено с вата палто и в широк фрак, разкопчаните ръкави на който покриваха само донякъде неговите пълни ръце, много хубави ръце, които никога не бяха в ръкавици, сякаш за да бъдат винаги готови да се потопят в страданията. Презиращ ордените, титлите и академиите, гостоприемен, либерал, гледайки бедните като баща и проявявайки добродетели, без да вярва в добродетелта, той би могъл да мине почти за светец, ако изтънчеността на духа му не караше хората да се страхуват от него като от демон. Погледът му, по-пронизващ от хирургически нож, слизаше право в душата и отделяше всяка лъжа между доводите и недомлъвките от стеснителност. И той шестваше тъй, изпълнен с онова добродушно величие, което се създава от съзнанието за голямото дарование, от късмета и от четиридесетгодишно трудолюбиво и безукорно съществуване.

Още от вратата, като видя мъртвешкото лице на Ема, простряна по гръб, с отворена уста, той сбърчи вежди. Сетне, като се правеше, че слуша Каниве, потърка ноздри с показалеца си, повтаряйки:

— Добре, добре.

Но мръдна бавно рамене. Бовари го следеше; те се погледнаха и тоя човек, свикнал все пак толкова с гледката на страданията, не можа да удържи една сълза, която се отрони върху жабото му.

Той пожела да се отдели с Каниве в съседната стая. Шарл тръгна подире му.

— Тя е много зле, нали? Да ѝ сложим ли синап? Знам ли какво! Намерете нещо, вие сте спасили толкова хора!

Шарл обгръщаше с две ръце снагата му и го гледаше тъй загубено, умолително, полуприпаднал на гърдите му.

— Хайде, смелост, мое момче! Нищо повече не може да се направи.

И доктор Ларивиер се обърна.

— Заминавате ли?

— Ще се върна.

Той излезе, за да заповяда уж нещо на кочияша, заедно с господин Каниве, който също нямаше никакво желание да види как Ема умира в ръцете му.

Аптекарят ги настигна на площада. По темперамент той не можеше да се отдели от знаменити хора. И измоли г. Ларивиер да му направи честта да обядва у тях.

Бързо пратиха да вземат гълъби от „Златен лъв“, всички котлети от месарницата, каймак от Тюваш, яйца от Лестибудоа и аптекарят сам помагаше в приготвянето, докато госпожа Оме, като стягаше шнур на блузата си, думаше:

— Вие ще извинявате, господине, защото в нашия злочест край, когато човек не е предупреден от навечерието...

— Високите чаши! — пошушна Оме.

— Ако бяхме в града, щяхме да имаме възможност да ви поднесем най-малкото пълнени крака.

— Мълчи!... Заповядайте на трапезата, докторе!

Той сметна за добре след първите залъци да даде някои подробности за нещастieto:

— Отначало имахме чувството на засъхване в гърлото, сетне нетърпими болки в стомашната област, изобилно повръщане, безпаметство.

— Но как се е отровила тя?

— Съвсем не зная, докторе, и дори не мога да разбера отгде е могла да се снабди с тая арсенова киселина.

Жюстен, който носеше в тоя миг един куп чинии, почна да трепери.

— Какво ти е? — каза аптекарят.

При тоя въпрос момъкът пусна всичко, което падна на земята с голям трясък.

— Глупак — извика Оме, — некадърник! Дебелак, магаре такова!

Но изведнъж, като се овладя, каза:

— Аз исках, докторе, да направя анализ и, *primo*, внимателно пяхнах в една тръбичка...

— Щяхте да сторите по-добре — каза хирургът, — ако бяхте пъхнали пръстите си в гърлото й.

Неговият събрат мълчеше, след като преди малко бе изтърпял насаме строго мъмрене по повод лекарството му за повръщане, така че той славен Каниве, тъй високомерен и многоречив при случая с кривия крак, днес беше много скромен; той не пресичаше и се усмихваше одобрително.

Оме сияеше от гордостта си на гостоприемен домакин и печалната мисъл за Бовари неясно увеличаваше удоволствието му чрез егоистично сравнение със себе си. Освен това присъствието на доктора го въодушевяваше. Той показваше знанията си, цитираше, както дойде, кантариди, стрихнин, мансанилие, змийска отрова...

— И дори съм чел, докторе, че някои лица са се отравяли като поразени от мълния от кървавица, подложена на прекалено опушване! Поне тъй гласеше един много хубав доклад на една от нашите аптекарски знаменитости, един от нашите учители — славния Каде дьо Гасикур!

Госпожа Оме се появи отново, носеща един неустойчив спиртник; защото Оме държеше да приготвя кафето на масата — печено от него, смляно от него и приготвено в смес от него.

— Saccharum, докторе — каза той, като му подаваше захар.

Сетне поръча да доведат отгоре всичките му деца, любопитен да узнае мнението на доктора за тяхното телосложение.

Най-сетне г. Ларивиер щеше вече да си тръгне, когато госпожа Оме му поиска съвет за мъжа си. Кръвта му се съгъствявала така, че веднага след вечеря умът му отслабвал и той заспивал.

— О, неприятностите му идват не от много ум!

И като се усмихна на тоя неразбран от другите каламбур, докторът отвори вратата. Но аптеката гъмжеше от народ и той едва можа да се отърве от господин Тюваш, който се боеше, че жена му може да има пневмония, понеже имала навик да храни в пепелта; сетне от г. Бине, който усещал понякога силен глад, и от госпожа Карон, която имала сърбежи; от Лъорьо, който имал виене на свят; от Лестибудоа, който имал ревматизъм; от госпожа Льофрансоа, която имала киселини. Най-последно трите коня поеха и всички решиха, че той никак не е бил любезен.

Общественото мнение бе отклонено от появата на г. Бурнизиан, който минаваше край халите със своето миро.

Оме, както подobaваше на принципите му, сравни свещениците с гарвани, привлечени от мирис на мъртвци; видът на всяко духовно лице му беше лично неприятен, защото расото му навяваше мисъл за саван, и той мразеше расото от страх пред савана.

Все пак, не отбягвайки от онова, което той наричаше, своя *мисия*, той се върна у Бовари, придружен от Каниве, когато г. Ларивиер, преди да тръгне, настоятелно бе помолил за това; и дори ако жена му не бе се възпротивила, той би завел и двамата си сина, за да ги привикне с тежките случаи в живота, за да им бъде това един урок, един пример, една тържествена картина, която ще остане по-късно в паметта им.

Когато влязоха, стаята бе изпълнена със зловеща тържественост. Върху масичката за ръкоделие, покрита с бяла салфетка, пет-шест топчета памук бяха сложени в сребърно блюдо до голямо разпятие между два запалени свещника. Ема, опряла брадичка на гърдите, разтваряше необикновено очите си; и клетите й ръце мърдаха отпаднало по чаршафите с ужасяващото кротко движение на умиращите, които сякаш искат да се покрият вече със савана. Бледен като статуя и с червени като въглени очи, Шарл, без да плаче, стоеше насреща й в долния край на леглото, докато свещеникът, приведен на едно коляно, мълвеше тихичко.

Тя бавно извърна лице и сякаш бе обзета от радост, виждайки изведнъж виолетовия епитрахил, и несъмнено сред някакво необикновено успокоение намери отново забравената наслада на първите си мистични пориви заедно с виденията на вечното блаженство, които започваха.

Свещеникът стана да вземе разпятието; тогава тя протегна шия като жаден човек и долепайки устни до тялото на богочовека, сложи върху му най-дълбоката любовна целувка, която бе давала досега. След това той прочете *Misereatur Indulgentiam*⁴⁵, потопи десния си палец в мирото и започна помазването: първо — очите, които толкова бяха възжелавали всичките земни блясъци; после — ноздрите, жадни за топли ветрове и за любовни благоухания; после — устата, която се бе отваряла за лъжа, която бе стенала от гордост и викала от сладострастие; после — ръцете, на които беше приятно от сладостните досягания, и най-сетне — ходилата на нозете, тъй бързи някога, когато тя тичаше за утоляване на желанията си, и които отсега нататък нямаше вече да вървят.

Свещеникът избърса пръстите си, хвърли в огъня късчетата памук, натопени в маслото, и отново седна до умиращата, за да ѝ каже, че сега трябва да слее страданията си със страданията на Исуса Христа и да се остави на божествено милосърдие.

Като свърши увещанията си, той се опита да сложи в ръката ѝ благословена воценица, символ на небесната слава, с която след малко тя ще бъде обкръжена. Твърде слаба, Ема не можа да стисне пръстите си и свещта щеше да падне на земята, ако не беше г. Бурнизиан.

Но сега тя не беше тъй бледа и лицето ѝ имаше израз на избистрено спокойствие, като че тайнството я бе изцерило.

Свещеникът не пропусна да каже това, той обясни дори на Бовари, че понякога бог продължава съществуването на някои хора, когато смята, че е полезно за спасението им; и Шарл си спомни един ден, когато, също тъй на умираше, тя беше се причестила.

„Може би не трябва да се губи надежда“ — помисли той.

Наистина тя огледа всичко наоколо си, бавно, като човек, който се пробужда от сън; сетне с ясен глас поиска огледалото си и остана известно време склонена към него, до мига, когато едри сълзи потекоха от очите ѝ. Тогава отметна глава, въздъхна и падна на възглавницата.

Веднага гърдите ѝ почнаха бързо да се задъхват. Целият език излезе вън от устата ѝ; очите ѝ се обърнаха, побеляха, подобно абажури на гаснеща лампа; изглеждаше вече мъртва, ако не бе ужасно ускоряващото се разтърсване на гърдния кош, като че душата ѝ подскочаше, за да се откъсне. Фелисите коленичи пред разпятието, а и нозете на аптекаря се подгъваха в коленете, докато г. Каниве гледаше неопределено към площада. Бурнизиан отново почна да се моли с наведено до кран на възглавницата лице, а дългото му черно расо се влачеше след него в стаята. Шарл беше от другата страна, коленичил, с прострени към Ема ръце. Той държеше нейните ръце и ги стискаше, потрепервайки при всеки удар на сърцето ѝ като отражение на развалина, която се руши. Колкото по-силно ставаше хъркането ѝ, толкова по-бързо свещеникът четеше молитвите; те се сливаха със заглушените ридания на Бовари, а навремени като че всичко се загубваше в глухия шепот на латинските срички, които звънтяха като погребална камбана.

Изведнъж по тротоара се чу шум от груби дървени обувки и търкане на бастун; раздаде се глас, един хриптящ глас, който пееше:

Летният зной над полето трепти
и за любов на момите шепти.

Ема се дигна като галванизиран труп, с разпуснати коси, с втречени зеници, с отворена уста.

За да събира класове,
които нивата отглежда,
в пожънатите редове

⁴⁵ *Misereatur* и *Indulgentiam* (лат.) — молитви за опрощаване на греховете.

Нанет грижливо се навежда.

— Слепецът! — извика тя.

И почна да се смее с жесток, безпаметен, безнадежден смях, като ѝ се струваше, че вижда грозното лице на нещастника, което се издигаше сред вечния мрак като ужасно плашило.

Вятърът изви и сред тежкия зной
грабна ѝ късата рокличка той!

Едно стърчване я метна върху постелята. Всички се приближиха. Тя бе престанала да съществува.

IX

Винаги след смъртта на някого наоколо настъпва някакво слисване — толкова е мъчно да се проумее това втурване на небитието и че трябва да повярваш в него.

Ала все пак, когато видя, че тя е неподвижна, Шарл се хвърли върху нея с вик:

— Сбогом! Сбогом!

Оме и Каниве го изведоха от стаята.

— Въздържайте се!

— Да — думаше той, като искаше да се отскубне, — аз ще бъда благоразумен, няма да направя нищо лошо. Но оставете ме! Искам да я видя! Та това е жена ми!

И плачеше.

— Плачете — рече аптекарят, — оставете се на природата, ще ви стане по-леко!

Станал по-слаб от дете, Шарл се остави да го заведат долу в залата, а г. Оме скоро отиде у дома си. На площада към него се прилепи слепецът, който, след като се бе довякъл до Йонвил с надежда за противовъзпалителна помада, питаше всеки минувач де живее аптекарят.

— Хайде де! Като че малко други грижи имам. Е, няма що, ела по-късно.

И бързо влезе в аптеката.

Трябваше да напише две писма, да приготви успокоително питие за Бовари, да измисли някаква лъжа, за да скрие самоотравянето, и да я напише като статийка за „Фенер“, без да се смятат хората, които го очакваха, за да научат новини; и след като всички йонвилски жители добре чува неговата история, че тя сбъркала захарта с арсеник, когато се канела да приготви крем-ванилия, Оме още веднъж отиде у Бовари.

Намери го сам (г. Каниве току-що си бе отишъл), седнал в креслото до прозореца и съзерцаващ с идиотски поглед плочките на всекидневната.

— Ще трябва сега — каза аптекарят — вие сам да определите часа на церемонията.

— Защо? Каква церемония?

Сетне добави, заеквайки уплашено:

— О, не, нали! Не, аз искам да си я запазя.

Оме от приличие взе шишето от етажерката, за да полее здравеца.

— О, благодаря — каза Шарл, — вие сте добър.

И не довърши, въздишайки поради спомените, които предизвика тоя жест на аптекаря.

Тогава, за да го разсее, Оме сметна за уместно да заговори малко за градинарство; растенията имат нужда от влага. Шарл кимна с глава в знак на съгласие.

— Впрочем хубавите дни скоро ще дойдат.

— Ах! — рече Бовари.

Като не знаеше вече какво да каже, аптекарят почна да разтваря леко малките завески на стъклата.

— Я гледай, господин Тюваш минава.

Шарл повтори като машина:

— Господин Тюваш минава.

Оме не се реши да му заговори пак за нарежданията по погребението; по този въпрос свещеникът успя да го склони.

Той се затвори в кабинета си, взе перо и след като рида известно време, написа:

„Искам да бъде погребана във венчалната си рокля, с бели обувки и венец; косите ѝ да бъдат разпуснати върху раменете; три ковчега — един от дъб, един от махагон, един от олово. Не искам нищо да ми се приказва, аз ще имам сили. Отгоре цяла да бъде покрита с голям къс зелено кадифе. Искам това. Направете го.“

Господата много се учудиха на тия романтични хрумвания на Бовари и аптекарят веднага отиде да му каже:

— Това кадифе ми се вижда прекалено. От друга страна, разноските...

— Какво ви засяга вас? — викна Шарл. — Оставете ме! Вие не я обичахте! Махайте се!

Духовникът го взе под ръка, за да го поразходи из градината. Той приказваше за суетността на земните неща. Бог е много велик, много добър. Би трябвало безропотно да се подчиняваме на неговите повеления, дори да му благодарим.

Шарл избухна в богохулство.

— Аз мразя този ваш бог!

— Духът на непокорство е още във вас — въздъхна свещеникът.

Бовари се отдалечи с големи крачки. Той вървеше покрай стените близо до овощните дървета и скърцаше със зъби; изпращаше погледи към небето, изпълнени с проклетие; но ни един-единствен лист не помръдна.

Ръмеше ситен дъжд. Шарл, който беше разгърден, почна да трепери; прибра се и седна в кухнята.

В шест часа на площада се чу шум на раздрънкана железария: беше „Лястовицата“, която пристигаше; и той стоя със залепено до стъклото чело да гледа как слизат един след друг всички пътници. Фелисите му постла един дюшек в салона; той се тръшна на него и заспа.

Макар и философ, г. Оме почиташе мъртвците. И без да се сърди на бедния Шарл, вечерта той пак дойде за бдение при покойната, като донесе три тома и една папка, за да си взема бележки.

Господин Бурнизиан беше там и две големи свещи горяха при възглавницата на леглото, което беше измъкнато из алкова.

Аптекарят, комуто мълчанието тежеше, скоро изказа няколко съжаления за тая „злочеста млада жена“, а свещеникът отговори, че сега оставаше само да се моли човек за нея.

— Но все пак — поде Оме — от двете едно: или тя е умряла опростена (както се изразява църквата) и тогаз няма никаква нужда от нашите молитви; или пък е починала непокаяна (такъв е, мисля, църковният израз) и тогава.

Бурнизиан го прекъсна със сърдит тон, че и в този случай човек трябва да се моли.

— Но — възрази аптекарят — щом бог знае всичко, което ни е потребно, защо трябва да се молим?

— Как! — рече духовникът. — Молитвата! Та вие не сте ли християнин?

— Прощавайте! — каза Оме. — Аз се възхищавам от християнството. Най-напред, то премахна робството, въведе в обществото една нравственост...

— Въпросът не е в това! Всички свещени текстове...

— Ох! Ох! Колкото за текстовете, отворете историята; известно е, че те са фалшифицирани от езуитите.

Шарл влезе и като се упъти към леглото, бавно дръпна завесите.

Ема лежеше с глава, приведена към дясното рамо. Ъгълът на устата ѝ, която беше отворена, бе като черна дупка в долната част на лицето; двата палеца стояха непрегънати към дланите; нещо като бял прах беше поръсило ресниците ѝ и очите ѝ почваха да изчезват в

някаква лепкава белота, която приличаше на тъничко було, изплетено сякаш от паяци. От гърдите ѝ, чак до коленете, чаршафът се вгъваше надолу и после се издигаше при пръстите на нозете; и на Шарл се струваше, че някаква безпределна маса, някаква огромна тежест я бе натиснала.

Часовникът на църквата удари два часа. Чуваше се силният ромон на реката, течаща в мрака, под терасата. От време на време господин Бурнизиан се секнеше шумно, а Оме скърцаше с перото по хартията.

— Хайде, скъпи приятелю — каза той, — идете си, тая гледка ви къса душата!

Щом Шарл излезе, аптекарят и свещеникът отново почнаха препирните си.

— Четете Волтер! — думаше единият. — Четете Холбах, четете „Енциклопедията“!

— Четете „Писмата на неколцина португалски евреи“! — казваше другият. — Четете „Основанията на християнството“ от Никола, бивш магистрат!

Те се горещяха, бяха се зачервили, говореха едновременно, без да се чуват; Бурнизиан се възмущаваше от подобна дързост; Оме се учудваше от такава глупост; и щяха да почнат да се оскърбяват, когато изведнъж Шарл отново се появи. Някакво непреодолимо привличане го водеше, той постоянно се качваше по стълбата.

Заставаше срещу нея, за да я вижда по-добре, и се загубваше в това съзерцание, което не беше вече мъчително, тъй като беше дълбоко.

Припомняше си случаите на каталепсия, чудесата на магнетизма и си казваше, че като пожелае това извънредно силно, ще успее може би да я възкреси. Веднъж дори се наведе над нея и тихичко извика: „Ема! Ема!“ Дъхът му, издъхнат силно, разлюля пламъка на свещите до стената.

Призори пристигна госпожа Бовари — майката; прегръщайки я, Шарл отново се обля в сълзи. Тя се опита, както бе сторил аптекарят, да му направи бележки по разноските за погребението. Той избухна тъй силно, че тя млъкна и дори той я натовари да отиде веднага в града, за да купи каквото трябваше.

Целият следобед Шарл остана сам; бяха завели Берта при госпожа Оме; Фелисите беше горе, в спалнята, заедно със стрина Льофрансоа.

Вечерта Шарл приемаше посетители. Ставаше, стискаше ръка, без да говори, след това посетителят сядаше при другите, които образуваха голям полукръг около камината. С наведени лица, с метнати един върху друг нозе, те клатеха крак от коляното надолу, като в същото време пускаха от време на време по някоя дълбока въздишка; и всеки се отегчаваше безгранично, но все пак никой не искаше да излезе преди другите.

Към девет часа, когато Оме отново дойде (от два дни само него виждаха по площада), беше натоварен със запас от камфор, смирна и ароматични треви. Носеше също гърне, пълно с хлор, за да обезвреди миазмите. В тоя миг слугинята, госпожа Льофрансоа и старата Бовари се въртяха около Ема, привършвайки обличането ѝ; слагаха дългото, кораво було, което я покри до копринените ѝ обувки. Фелисите хълцаше:

— Ах! Клетата ми господарка! Клетата ми господарка!

— Погледнете я — думаше с въздишка хотелиерката — колко е миличка още! Като че ей сега ще стане!

След това се наведоха да ѝ сложат венеца.

Трябваше да се повдигне малко главата и тогаз от устата ѝ излезе като повръщане черна течност.

— Ах, боже мой! Роклята, внимавайте! — викна госпожа Льофрансоа. — Но помогнете ни — каза тя на аптекаря. — Да не би случайно да ви е страх?

— Аз? Страх? — отвърна той, като сви рамене. — Е, да! Малко съм ги виждал в болницата, когато следвах фармация! Правехме си пунш в дисекционната зала! Небитието не плаши философа; и дори, аз често съм казвал това, имам намерение да завещая трупа си на болниците, за да послужи след това на науката.

Като дойде, свещеникът попита как е господин Бовари; и след отговора на аптекаря добави:

— Ударът, нали, е още твърде скорошен!

Тогаз Оме му каза, че той е щастлив, защото не е изложен, както всички други хора, на опасността да загуби скъпа другарка; от което последва препирня за безбрачието на свещениците.

— Защото — казваше аптекарят — не е естествено един мъж да се лишава от жени! Ставали са престъпления...

— Но поврага! — възкликна духовникът. — Как смятате вие, че един човек, оплетен от брачни връзки, ще може да запази например тайната на изповедта?

Оме се нахвърли срещу изповедта. Бурнизиан я защити; той се разпростря върху възраждащото ѝ действие. Цитира различни случаи с крадци, превърнати из един път в честни хора. Военни пред изповедалнята чувствали как падат наочниците им. Във Фрибург имало един министър...

Събеседникът му спеше. Сетне, понеже му беше малко задушно от тежкия въздух в стаята, той отвори прозореца, от което аптекарят се събуди.

— Хайде, смръкнете една щипка! — каза той. — Вземете, то разсънва.

Някъде в далечината се чу продължително виене.

— Чувате ли, куче вие? — каза аптекарят.

— Разправят, че те подушвали мъртъвците — отвърна духовникът. — Като пчелите: щом умре някой, те напускат кошера.

Оме не възрази срещу тия предразсъдъци, защото отново бе заспал. Господин Бурнизиан, по-издръжлив, продължи известно време да мърда устни; после неусетно отпусна брада, изгърва дебелия си черна книга и захърка.

Те седяха един срещу друг, с издадени коремни, с подпухнали лица, намръщени; след толкова раздори събрани най-сетне заедно в една и съща човешка слабост; и не помръдваха също като трупа до тях, който имаше вид на заспал човек.

Шарл влезе, без да ги събуди. Беше за последен път. Той идеше да се прости с нея.

Ароматичните треви още пушеха и спираловидни синкави пари се смесваха до прозорците с мъглата, която влизаше. Виждаха се няколко звезди и нощта беше мека.

Воськът от свещите сълзеше на едри капки по чаршафите на леглото. Шарл ги гледеше как горят, изморявайки очите си от блясъка на жълтия пламък.

Отраженията му трептяха по копринената рокля, бяла като лунна светлина. Ема се губеше под нея; и нему се струваше, че излетявайки извън себе си като дихание, тя се стапяше неясно в нещата наоколо, в безмълвието, в нощта, във вятъра, който се носеше във влажните миризми, които възлизаша.

Сетне изведнъж я виждаше из градината в Тост, на пейката до плета от бодливи храсти или в Руан, из улиците, на тяхната пътна врата, в двора на Берто. Той още чуваше смеха на развеселените момци, които танцуваха в ябълковата градина; стаята бе изпълнена с дъха на косите ѝ, а роклята ѝ шумолеше по ръцете му с прашене на искри. Тя беше тая тук, същата!

Така той дълго си припомняше всички загубени радости, нейното държане, движенията ѝ, тембъра на гласа ѝ. След едно отчаяние дохождаше друго и винаги несвършващо, като вълни на прилив, който минава над преградите.

Обзе го страшно любопитство: с края на пръстите си бавно, опипвайки, той повдигна булото ѝ. Но изпусна вик на ужас, който събуди двамата спящи. Те го заведоха долу във всекидневната.

След това дойде Фелисите и каза, че той иска коси от нея.

— Отрежете! — отвърна аптекарят.

И тъй като тя не се решаваше, той сам тръгна с ножици в ръка. Той трепереше тъй силно, че на няколко места поряза кожата на слепите очи. Най-сетне, като овладя вълнението си, Оме рязна два-три пъти напосоки, от което останаха бели белези в тая хубава черна коса.

Аптекарят и свещеникът отново потънаха в своите занимания, като от време на време поспиваха, за което при всяко ново пробуждане взаимно се укоряваха. Тогаз г. Бурнизиан поръсваше стаята със светена вода, а Оме пръскаше по малко хлор на земята.

Фелисите се бе погрижила да им остави на скрина бутилка ракия, сирене и голямо бяло хлебче. И аптекарят, който вече не издържаше, към четири часа сутринта въздъхна:

— Ей богу, с удоволствие бих се подкрепил!

Духовникът не остави да го молят; той излезе да извърши църковната си служба, върна се; след това ядоха и се чукнаха, като се хилеха, без да знаят защо възбудени от оная неопределена веселост, която ни обзема, след като сме присъствали на скръбни случаи; при последната чашка свещеникът потупна аптекаря по рамото и каза:

— В края на краищата ще се разберем!

Долу, в преддверието, те срещнаха работниците, които идеха. Тогава два часа Шарл трябваше да понася мъчението от чука, който кънтеше по дъските. След това я снеха в нейния дъбов ковчег, който поставиха в два други; но понеже саркофагът беше много широк, трябваше да попълнят празнините с вълната на един дюшек. Най-сетне, когато трите капака бяха изгладени, заковани, споени, изложиха я до вратата; разтвориха нашироко къщата и жителите на Йонвил почнаха да прииждат.

Пристигна дядо Руо. Щом съзря черния плат, той припадна на площада.

Х

Той бе получил писмото на аптекаря едва тридесет и шест часа след събитието; от грижа за неговата чувствителност г. Оме така го бе написал, че бе невъзможно да се разбере за какво се отнася.

Отначало добрият човек падна като поразен от апоплексия. След това разбра, че тя не е умряла. Но можеше и да е... Най-сетне навлече блузата си, взе шапката, закачи една шпора на обувката си и тръгна, като препускаше лудо; и през целия път дядо Руо, задъхан, се късаше от тревога. Веднъж дори бе принуден да слезе. Вече не виждаше, чуваше наоколо си гласове, усещаше, че ще полудее.

Съмна се. Той видя три черни кокошки, които спяха на едно дърво; потрепери, уплашен от тая поличба. Тогаз обеща на света Богородица три епитрахила за църквата и че ще отиде пешком, бос от гробището на Берто до параклиса на Васонвил.

Той влезе в Маром, като викаше отдалече слугите на странноприемницата, изкърти вратата с един удар на рамото си, хвърли се към чувала с овес, изля в яслата бутилка сладък сидър и пришпори кончето си, което сечеше искри с четирите си подкови.

Казваше си, че несъмнено ще я спасят; докторите ще измислят някоя рецепта, това беше сигурно. Спомни си всички чудодейни оздравявания, които му бяха разправяли.

Сетне я виждаше умряла. Тя беше тук, наред пътя, пред него, простряна по гръб. Той дръпваше поводите и халюцинацията изчезваше.

В Кенкампоа изпи три кафета едно след друго, за да се ободри.

Помисли, че са сгрешили името, като са писали. Потърси писмото в джоба си, напипа го, но не се реши да го отвори.

Той допусна дори, че това е може би шега, отмъщение на някого, приумица на пийнал човек; и, от друга страна, ако беше умряла, то щеше да се знае! Но не! Наоколо нямаше нищо необикновено; небето беше синьо, дървесата се полюляваха; мина стадо овце. Той съзря градчето; видяха го да пристига препускащ, целият наведен над коня, като го удряше силно с бастуна си, а от ремъците капеше кръв.

Когато дойде в съзнание, той падна, облян в сълзи, в прегръдките на Бовари.

— Моето момиче! Ема, моето дете. Обяснете ми?...

А другият отговори с ридания:

— Не зная! Не зная! Това е някакво проклетие!

Аптекарят ги раздели:

— Тия ужасни подробности са безполезни. Аз ще осведомя господина. Ето че хората идат. Повече достойнство, дявол да го вземе! Повече философия!

Клетият Бовари поиска да се покаже силен и няколко пъти повтори:

— Да... да, смелост!

— Е, добре! — извика старецът. — Аз имам смелост, гръм и мълния! Аз ще я изпратя до края.

Камбаната заби. Всичко беше готово. Трябваше да се тръгва.

И седнали един до друг на едно седалище близо до олтара, те видяха да минават пред тях и да се връщат непрекъснато трима псалтове, които пееха еднозвучно. Органът бучеше с все сила. Господин Бурнизиан в парадни одежди пееше с остър глас, покланяше се пред дарохранителницата, дигаше ръце, простираше ги. Лестибудоа сновеше из църквата с машата от китова кост за гасене на свещи; саркофагът бе сложен близо до аналоя, между четири реда свещи. Шарл имаше желание да стане и да ги изгаси.

Вие пак той се опитваше да се настрои благочестиво, да се отдаде на надеждата за някакъв бъдещ живот, в който ще я види. Въобразяваше си, че е заминала отдавна на много далечно пътуване. Но щом помислеше, че тя е там, отдолу, и че всичко беше свършено, че ще я зароят в земята, обхващаше го свирепа черна, безнадеждна ярост. Навремени му се струваше, че вече не чувства нищо; и вкусваше някакво смекчаване на мъката си, като в същото време се укоряваше, че е негодник.

По плочите се чу някакво сухо потропване на бастун, обкован с желязо, който почукваше равномерно. То идеше откъм дъното и спря изведнъж в страничната част на църквата. Мъж в грубо кафяво палто коленичи с големи усилия. Беше Иполит, слугата от „Златен лъв“. Той си бе сложил новия крак.

Един псалт обикаляше църквата с дискос и едрите петаци един след друг звънтяха по сребърната табла.

— Хайде, по-бързо! Аз се измъчвам! — възкликна Бовари, като му хвърли с яд монета от пет франка.

Църковният служител му благодари с дълъг поклон.

Пееха, коленичеха, ставаха — нямаше край! Той си спомни, че веднъж наскоро след сватбата бяха отишли заедно на литургия и се наредиха от другата страна, вдясно, до стената. Камбаната отново заби. Столовете силно се раздвижиха. Носачите провряха трите си тояги под саркофага и всички излязоха от църквата.

Тогаз на прага на аптеката се появи Жюстен. Той веднага си влезе бледен, политащ.

Хората бяха по прозорците, за да гледат минаването на процесията. Шарл вървеше напред с изправена снага. Той си даваше мъжествен вид и поздравяваше с кимване хората, които излизаха от уличките или вратите и се присъединяваха към множеството. Шест души, по трима от всяка страна, вървяха със ситни крачки и малко задъхани. Свещениците, псалтовете и две деца от хора припяваха „De profundus“ и гласовете им се носеха над полето, възлизайки и падайки вълнообразно. От време на време те изчезваха при завоите на пътеката; но високият сребърен кръст непрекъснато се издигаше между дърветата.

След тях вървяха жените в черни наметки, с отметнати качулки; носеха в ръка големи запалени свещи и Шарл усещаше, че ще припадне от това непрекъснато повтаряне на молитви и свещи, под тия противни миризми на восък и църковни одежди. Лъхаше свеж ветреца, овесът и рапицата се зеленееха, край пътя по живите плетища трептяха капчици роса. Всевъзможни весели шумове изпълваха пространството; тропот на каручка, която се търкаляше далеч някъде из коловоза, вик на петел, който се повтаряше, или препускане на конче, което се виждаше как бяга под ябълковите дръвчета. Чистото небе беше попъстрено с розови облаци; малки синкави пушеци се извиваха надолу, върху колибите, покрити с перуники; минавайки покрай тях, Шарл разпознаваше дворовете. Припомняше си утрини, подобни на тая, когато, след като бе посетил някой болен, излизаше оттам и се връщаше при нея.

Черният плат, напръскан със сребърни капки като сълзи, се подигаше навремени и откриваше саркофага. Уморените носачи забавяха хода; и я носеха с непрекъснати тласкания напред, като ладия, която се люшка от всяка вълна.

Пристигнаха.

Мъжете отидоха до края, до едно място в лехата, дето бе изкопан гробът.

Наредиха се наоколо; и докато свещеникът говореше, червената пръст, изхвърлена по краищата, се свличаше в ъглите безшумно и непрестанно.

Сетне, когато нагласиха четирите въжета, бутнаха саркофага върху тях. Той видя как я спускаха. Спускаха я дълго.

Най-после се чу сблъскване; въжетата се измъкнаха горе със скърцане. Тогаз Бурнизиан взе лопатата, която Лестибудоа му подаваше; с лявата си ръка, като едновременно поръсваше с дясната, той хвърли силно голям къс отрязана с лопатата земя; и дъската на ковчега, ударена от камъните, издаде оня ужасен звук, който ни се струва, че е тътен на вечността.

Духовникът подаде ръсилото на съседа си. Той беше Оме. Той важно го раздруса, след това го даде на Шарл, който се смъкна до колене в пръстта и като хвърляше пълни шепи от нея, в същото време викаше: „Сбогом“ Изпращаше ѝ целувки, влачеше се към гроба, за да се варови там заедно с нея.

Отведоха го; и той скоро се укроти, изпитвайки може би както всички други неясно довольство, че най-сетне се бе свършило.

На връщане дядо Руо спокойно запуши лулата си, нещо, което Оме в дълбочините на душата си намери, че не е много прилично. Той забеляза също, че г. Бине се бе въздържал да дойде, че Тюваш се беше „измъкнал“ след опелото и че Теодор, слугата на нотариуса, носеше синя дреха, като че не можеше да намери черна, защото такъв е, дявол да го вземе, обичаят! И за да сподели мнението си, отиваше от една група до друга. Всички жалеха за смъртта на Ема и особено Лъорьо, който не бе пропуснал да дойде на погребението.

— Клетата мила женица! Каква мъка за мъжа ѝ!

Аптекарят поемаше:

— Ако не бях аз, знаете ли, той щеше да предприеме някакво гибелно покушение срещу себе си!

— Такава добра! Миналата събота я видях в дюкяна си!

— Нямах свободно време — каза Оме — да приготвя няколко думи, които можех да произнеса на гроба ѝ.

Като се върна в къщи, Шарл се съблече, а дядо Руо свали синята си блуза. Тя беше нова и тъй като, докато бе пътувал, често избърсваше очите си с ръкавите, беше пуснала боя по лицето му; а сълзите бяха набраздили пласта от прах, с който бе изцапана.

Госпожа Бовари — майката, беше при тях. И тримата мълчаха. Най-сетне старият въздъхна:

— Спомняте ли си, приятелю, че дойдох веднъж в Тост, когато вие бяхте загубили първата си покойница. Тогава аз ви утешавах! Имах какво да ви кажа, но сега...

Сетне със стенание, което подигна високо гърдите му, добави:

— Ах, знаете ли, за мене това е край! Изпратих жена си... след туй сина си... и ето днес — дъщеря си.

Той пожела веднага да се върне в Берто, като казваше, че не би могъл да спи в тая къща. Отказа дори да види внучката си.

— Не! Не! Ще ми бъде много тежко. Вие ще я целунете силно заради мене! Сбогом!... Вие сте добър момък! И после аз никога няма да забравя това — каза той, като тупна бедрото си, — не се бойте! Ще си получавате пак винаги пуйката.

Ала когато се изкачи на склона, той се обърна, както някога се бе обърнал на пътя за Сен-Виктор, когато се разделяше с нея. Прозорците на градчето бяха цели в пламък от полегатите лъчи на слънцето, което залязваше в ливадите. Засенил с ръка очите си, той съзря на хоризонта оградено с каменен зид място, в което тук-таме имаше китки дървеса между бели камъни, сетне продължи пътя си със ситен тръс, защото кончето му куцаше.

Макар да бяха уморени, Шарл и майка му останаха да разговарят много дълго време. Приказваха за някогашните дни и за бъдещето. Тя щеше да се настани в Йонвил, да гледа домакинството, нямаше вече да се разделят. Тя беше ловка и ласкава, радвайки се в душата си, че отново си възвръща обичта му, която от толкова години ѝ се изплъзваше. Удари

полунощ. Градчето както обикновено беше тихо, а Шарл, буден, непрекъснато мислеше за нея.

Родолф, който цял ден бе скитал из гората, за да се разсее, спокойно спеше в своя замък; и Леон, някъде си, също спеше.

Имаше друг един, който в тоя час не спеше.

Над гроба между елите едно коленичило дете плачеше и гърдите му, съкрушени от риданията, се задъхваха в мрака под бремето на безпределна жалба, по-нежна от луната и по-непрозрачна от нощта. Изведнъж желязната ограда скръдна. Беше Лестибудоа; той идеше за лопатата си, която бе забравил преди малко. Той позна Жюстен, покатерил се по стената, и разбра тогава кой е бил злосторникът, който му крадеше картофите.

XI

На другия ден Шарл нареди да му доведат малката. Тя поиска да види майка си. Отговориха ѝ, че отсъства, че ще ѝ донесе играчки. Берта няколко пъти пита; сетне полека-лека вече не се сещаше. Веселостта на детето разкъсваше сърцето на Бовари и той трябваше да търпи непоносимите утешения на аптекаря.

Паричните сделки скоро пак започнаха, тъй като г. Льорьо подбуждаше своя приятел Венсар и Шарл се задължи за прекомерни суми; защото той никога не пожела да се съгласи да остави на публична продажба и най-малкия от мебелите, които са били *нейни*. Майка му се отчая от това. Но той се възмути от нея. Той съвсем се бе променил. Тя напусна къщата.

Тогава всички почнаха да *използват*. Госпожица Ламперьор поиска да ѝ се плати за шест месеца уроци, макар че Ема никога не бе взела ни един (въпреки сметката, която ѝ бе дала, за да я види Бовари): така беше уговорено помежду им; книжарят, който заемаше книги за четене, поиска абонамент за три години; стрина Роле поиска разноските за двадесетина писма и понеже Шарл ѝ поиска обяснение, тя има деликатността да отговори:

— Ах, нищо не зная! Това бяха нейни работи.

При всеки дълг, който плащаше, Шарл мислеше, че се е свършило. Но други идеха непрекъснато.

Той поиска от пациентите да му платят за старите визити. Показаха писмата, които жена му беше изпратила. Тогава той трябваше да се извинява.

Сега Фелисите носеше роклите на госпожата; не всичките, защото той бе взел някои и отиваше да ги гледа в кабинета си, дето се затваряше; тя беше на ръст горе-долу като нея; често, като я виждаше в гръб, Шарл се излъгваше и викаше:

— О, остани! Остани!

Но на Петдесетница тя избяга от Йонвил, отвличена от Теодор, като задигна всичко, което бе останало в гардероба.

По това време госпожа вдовицата Дюпюи има честта да му съобщи за „бракосъчетанието на г. Леон Дюпюи, неин син, нотариус в Ивето, с госпожица Леокади Льобьоф от Бонвил“. Между поздравленията, които ѝ отправи, Шарл написа следната фраза: „Колко би се зарадвала моята клета жена!“

Един ден, ходейки безцелно из къщата, той се бе качил на тавана и усети под пантофите си топка смачкана хартия. Разгъна я и прочете: „Смелост, Ема, смелост! Аз не искам да бъда нещастieto на вашия живот.“

Беше писмото на Родолф, паднало на земята между сандъците, останало там и отвеяно към вратата от вятъра през прозорчето. И Шарл остана съвсем неподвижен и с отворена уста на същото място, дето някога, много по-бледа от него, Ема, отчаяна, бе пожелала да умре. Най-сетне той съзря едно малко „Р.“ долу, на втората страница. Кой беше той? Той си припомни редовните посещения на Родолф, внезапното му изчезване и неестественото му държане, когато два-три пъти след това го беше виждал. Но почтителният тон на писмото го заблуди.

„Те може би са се обичали платонически“ — каза си той.

От друга страна, Шарл не беше от ония, които се вдълбочават до същината на нещата; той отстъпи пред доказателствата и неговата смъртна ревност се изгуби в безпределността на скръбта му.

Всички, мислеше той, трябва да са я обожавали. Сигурно всички мъже са я желали. Тя му се стори още по-хубава; и усещаше непрестанно бясно възжелание към нея, което разгаряше отчаянието му, защото сега беше неосъществимо.

За да ѝ се хареса, като че тя беше още жива, той усвои нейните предпочитания, нейните мисли; купи си лачени обувца, почна да носи бели вратовръзки. Парфюмираше мустаците си, подписваше като нея записи на заповед. Тя го развърташе дори отвъд гроба си.

Той бе принуден да продаде къс по къс сребърните сервизи, след това продаде мебелите от салона. Всичките помещения се изпразниха; ала стаята, нейната стая, бе останала както преди. След като вечеряше, Шарл се качваше там. Приближаваше до камината кръглата маса и поставяше до нея нейното кресло. Той седнаше насреща. В позлатените светилници гореше свещ. До него Берта шареше с бои картинки.

Като я виждаше тъй лошо облечена, с обувки без връзки и с блузка, скъсана от мишниците до бедрата, защото прислужницата съвсем не се грижеше за това, клетият човек страдеше. Но тя беше тъй кротка, тъй мила и главичката ѝ тъй грациозно се наклоняваше, а хубавите ѝ руси коси падаха над розовите бузи, че някаква безкрайна наслада го обземаше, удоволствие, примесено с горчивина, като ония не добре приготвени вина, които имат дъх на смола. Той поправяше играчите ѝ, правеше ѝ палячовци от картон, зашиваше разпраните корема на куклите ѝ. После, щом съглеждаше кутията за ръкоделие, някоя паднала панделка или дори някоя карфица, той се замисляше и имаше такъв тъжен вид, че тя ставаше тъжна като него.

Сега никой не дохождаше у тях; защото Жюстен беше избягал в Руан, дето бе станал прислужник в бакалница, а децата на аптекаря идваха все по-рядко да видят малката; г. Оме, пред вид разликата в общественото им положение, не се интересувахе вече да поддържа близостта си с него.

Слепецът, когото той не можа да изцери с помадата си, се върна по склона Боа-Гийом, дето тъй много разправяше на пътниците неуспешния опит на аптекаря, че когато отиваше в града, Оме се криеше зад завесите на „Лястовицата“, за да не се срещне с него. Той го мразеше и в интереса на собствената си известност, като искаше на всяка цена да се отърве от него, предприе срещу него скрити мерки, които излагаха на показ дълбочината на ума му и престъпността на тщеславието му. През цели шест месеца в „Руански фенер“ можеха да се прочетат подобни статийки:

„Всички пътници, които отиват към плодородните местности на Пикардия, са забелязали несъмнено по склона Боа-Гийом един нещастник с ужасна рана на лицето. Той досажда, преследва и събира истински данък от пътниците. Мигар още сме в чудовищните времена на Средните векове, когато бе позволено на скитниците да излагат по нашите обществени места проказа и скрофули, донесени от тях през кръстоносните походи?“

Или:

„Макар да има закони срещу скитничеството, крайнините на нашите градове все още гъмжат от банди просяци. Има и други, които скитат сами и които не са може би по-малко опасни. За какво мислят нашите управници?“

После Оме измисляше и случки:

„Вчера под склона Боа-Гийом един плашлив кон...“ И следваше разказът за злополуката, причинена от слепеца.

Той кара дотам, че арестуваха слепия. Но го освободиха. Той отново почна и Оме също отново почна. То беше истинска борба. Той спечели победата, защото врагът му бе осъден на доживотно затваряне в един приют за болни.

Тоя успех го насърчи; от тоя ден нататък нямаше в околията ни едно премазано куче, ни една запалена плевня, ни една бита жена, за които веднага той да не съобщи на читателите, воден винаги от любов към напредъка и омраза към свещениците. Той правеше

сравнения между първоначалните училища и братята-иньорантини⁴⁶ във вреда на последните; по повод сто франка, подарени на църквата, припомняше за свети Вартоломей и изобличаваше злоупотребленията, хвърляше остроти. Това беше неговата дума. Оме подкопаваше; ставаше опасен.

Но той се задушаваше в тесните рамки на журнализма и скоро почувства, че му е потребна книга, съчинение! Тогаз състави една „Обща статистика на кантона Йонвил, придружена с климатически наблюдения“, а статистиката го тласна към философия. Той се зае с големи въпроси: обществения проблем, морализиране на бедните класи, рибовъдство, каучук, железни пътища и др. Стигна дотам да се срамува, че е буржоа. Усвои *артистично държане*, почна да пуши! Купи си две статуетки *шик* „Помпадур“ за украса на салона си.

Той съвсем не изоставяше аптеката; напротив! Беше в течения на откритията. Следеше голямото движение за разпространението на шоколада. Пръв той въведе в Долна Сена шо-ка⁴⁷ и реваленцията⁴⁸. Той възторжено се увлече от хидроелектрическите верижки на Пулвермахер; самият той носеше такава верижка; и вечер, когато сваляше фланелената си жилетка, госпожа Оме съвсем се смайваше от златната спирала, навита около него, и чувстваше как страстта ѝ се удвоява към тоя мъж, опасан по-здравео от скит и блестящ като маг.

Той има хубави хрумвания за гроба на Ема. Отначало предложи преломена колона с драперия, след това — пирамида, сетне — храм на Веста, нещо подобно на кръгла постройка... или пък „куп развалини“. И във всички тия планове Оме не пропускаше плащещата върба, която смяташе като задължителен символ на тъгата.

Заедно с Шарл отидоха в Руан, за да видят надгробни паметници у един майстор, придружавани от един живописец, някой си Вофрилар, приятел на Бриду, който от време на време разправяше каламбури. Най-сетне, след като бяха разгледали стотина рисунки, поискаха подробна сметка и втори път ходиха в Руан, Шарл се спря на един мавзолей, който трябваше да има на двете си главни стени „гений, държащ угаснал факел“.

Колкото за надписа, Оме не намираше нищо толкова хубаво, колкото: *Sta, viator*⁴⁹ и държеше за него; той ровеше въображението си; непрекъснато повтаряше *Sta, viator...* Най-сетне откри: *Amabilem conjugem calcas*⁵⁰, което бе прието.

Странно нещо, Бовари, мислейки непрекъснато за Ема, в същото време я забравяше; и той се отчайваше, че образът ѝ се изплъзва от паметта му въпреки усилията, които правеше да го задържи. Но всяка нощ я сънуваше; винаги един и същ сън: той приближаваше към нея, но когато се опитваше да я прегърне, тя се разпадаше на прах в прегръдката му.

Цяла седмица го виждаха да отива вечер на църква. Господин Бурнизиан дори го посети два-три пъти, после престана. От друга страна, добрякът бе изпаднал, както казваше Оме, в непримиримост, във фанатизъм; той изригваше гръмотевици срещу духа на съвременността и не пропускаше на всеки петнадесет дни в проповедта си да разказва за агонията на Волтер, който, както всички знаят, умрял, като ядял изпразнеността си.

Макар да живееше оскъдно, Бовари съвсем не можеше да погаси старите си дългове. Лъорьо отказа да поднови дори един запис. Секвестърът беше неминуем. Тогава той се обърна към майка си, която склони да склучи ипотека на имота си заради него, като му

⁴⁶ Братята-шьорантини — прозвище на монасите, учители в християнските училища.

⁴⁷ Шо-ка — шоколад.

⁴⁸ Реваленция — арабско лекарство.

⁴⁹ *Sta, viator* (лат.) — спри, пътнито.

⁵⁰ *Amabilem conjugem calcas* (лат.) — ти стъпваш върху любимата съпруга.

отправи обаче силни обвинения срещу Ема; и поиска срещу своята жертва един шал, спасен от кражбите на Фелисите. Шарл отказа да ѝ го даде. Скараха се.

Тя направи първите опити за сдобряване, като му предложи да вземе при себе си малката, с която би ѝ било по-леко в къщи. Шарл се съгласи. Но при заминаването няма смелост за това. Тогава скъсването стана окончателно, пълно.

Колкото по-малко привързаности му оставаха, толкова по-силно той се държеше за обичта си към своето дете. Но то го безпокоеше, защото, кашляше понякога и имаше червени петна по скулите.

Срещу него, изложено на показ, цъфтящо и весело, беше семейството на аптекаря, на когото всичко способстваше, за да бъде доволен. Наполеон му помагаше в лабораторията, Атали му бродираше гръцка шапчица, Ирма изрязваше книжни кръгчета за бурканите със сладка, а Франклин на един дъх изричаше Питагоровата таблица. Той беше най-щастливият баща, най-честитият човек.

Грешка! Една скрита амбиция го гложеше: Оме искаше да получи почетен кръст. Съвсем не му липсваха основания за това:

1. Проявил се през време на холерата с безгранично самопожертвуване. 2. Публикувал, и то на свои разноски, различни общественополезни трудове като... (и той припомняше статията си „За сидъра, за неговото приготвяне и действие“; после наблюдения над вълнената въшка, изпратени в Академията; томът на статистиката и дори аптекарската си теза); без да се взема пред вид, че съм член на много научни дружества. (Той беше член само на едно.)

— Най-сетне — възкликаваше той, като се завърташе около себе си — достатъчно е, дето се отличавам по пожарите.

Тогаз Оме почна да клони към страната на властта. Тайно той оказа големи услуги на г. окръжния управител по изборите. Той се продаде най-после, проституира се. Изпрати дори прошение до монарха, с което го умоляваше *да му отдаде заслуженото* ; той го наричаше *нашия добър крал* и го уподобяваше на Анри IV.

И всяка сутрин аптекарят бързаше да види във вестника съобщение за награждаването си; но то не дохождаше. Най-сетне, като не можеше да търпи повече, поръча да направят в градината му лека, изобразяваща почетна звезда, с две ивички трева, които излизаха от горния край, за да приличат на лента. Разхождаше се наоколо, скръстил ръце, разсъждавайки за некадърността на правителството и неблагодарността на хората.

От почит или от някаква наслада да забавя изследванията си, Шарл още не бе отворил тайното отделение на една писалищна маса от палисандър, с която Ема обикновено си служеше. Най-сетне един ден той седна пред нея, завъртя ключа и натисна пружината. Там бяха всичките писма от Леон. Тоя път вече нямаше съмнение! Той ги прочете жадно, до последното, рови из всички ъгли, из всички мебели, всички чекмеджета, по стените, ридаш, виещ, извън себе си, полудял. Намери една кутия, строши я с крак. Портретът на Родолф го плесна в лицето посред разбърканите любовни писма.

Учудиха се на неговото отчаяние. Той вече не излизаше, не приемаше никого, отказваше дори да посещава болните си. Тогаз решиха, че *той се затваря, за да тие* .

Ала понякога някой любопитен надничаеше над живия градински плет и със смайване виждаше тоя човек с дълга брада, облечен в нечисти дрехи, подивял, който плачеше гласно, като се разхождаше.

Привечер през лятото той вземаше момиченцето си и го водеше на гробището. Връщаха се късно вечерта, когато нищо вече не светеше на площада освен таванското прозорче на Бине.

Но насладата от мъката му не беше пълна, защото около него нямаше никой да я споделя; и той ходеше при стрина Льофрансоа, за да може да приказва за *нея* . Ала стопанката на странноприемницата го слушаше само с едно ухо, защото и тя като него си имаше скърби, понеже г. Льорьо беше най-сетне открил „Любимките на търговията“ и Ивер, прославен с поръчките, които изпълняваше, искаше повишение на заплатата и заплашваше,

че ще се услови „при конкурента“.

Един ден, когато Шарл бе отишъл на пазара в Аргъой, за да продаде последния източник — коня си, той срещна Родолф.

Щом се видяха, и двамата побледняха. Родолф, който бе изпратил само картичката си, избъбри отначало някакво извинение, после се одързости и дори прояви самоувереност (беше много горещо, това бе през август), като го покани да изпият бутилка бира в кръчмата.

Облакътен срещу него, той дъвчеше пурата си, като приказваше, а Шарл се губеше в размисли пред това лице, което тя бе обичала. Струваше му се, че вижда, отново нещо от нея. То бе смайващо. Искаше му се той да е тоя мъж.

Другият приказваше за земеделие, за добитък, за торове, като запълваше с обикновени фрази всички, паузи, в които можеше да се вмъкне някое загатване. Шарл не го слушаше; Родолф забеляза това и дебнеше по неподвижното му лице минаващата върволица от спомени. Постепенно той започна да се зачервява, ноздрите му бързо мърдаха, устните потрепваха; за миг, изпълнен с мрачна ярост, Шарл втренчи очи в Родолф, който, като че уплашен, спря да говори. Ала скоро същата тъжна умора се появи пак по лицето на Шарл.

— Не ви се сърдя — каза той.

Родолф остана безмълвен. А обхванал с две ръце главата си, Шарл продължи с угаснал глас и с примирения тон на безпределната мъка:

— Не, не ви се сърдя вече!

Той дори добави една гръмка дума, единствената, която някога бе произнасял:

— Виновна е съдбата!

Родолф, който бе направлявал тая съдба, намери, че за човек в неговото положение той е много добродушен, дори смешен и малко долен.

На следния ден Шарл отиде да седне на пейката в беседката. Слънчевите лъчи влизаха през решетката; лозовите листа чертаеха сенките си по пясъка, жасминът благоухаше, небето беше синьо, мухи бръмчаха около цъфналите кринове и Шарл се задъхваше като юноша под смътните любовни приливи, които препълваха до пукване неговото тъжно сърце.

В седем часа малката Берта, която не го бе виждала целия следобед, дойде да го вика за вечеря.

Той бе отпуснал глава на стената, със затворени очи, с отворена уста, и държеше в ръце дълъг кичур черни коси.

— Татко, хайде ела! — рече тя.

И като мислеше, че той се шегува, тя леко го бутна. Той падна на земята. Беше умрял.

След тридесет и шест часа по искане на аптекаря доктор Каниве пристигна. Той го аутопсира и не откри нищо.

Когато всичко беше продадено, останаха дванадесет франка и седемдесет и пет сантима, които послужиха за пътни разноски на госпожица Бовари до баба й. Добрата жена умря още през същата година; тъй като дядо Руо беше парализиран, някаква леля я взе да се грижи за нея. Тя е бедна и я праща да изкарва прехраната си в една фабрика за памучна прежда.

Откак Бовари умря, в Йонвил се изредиха трима лекари, без да успеят да се задържат — до такава степен г. Оме веднага ги подби. Той има дяволска клиентела; властта го щади, а общественото мнение го покровителства.

Наскоро получи почетния кръст.

От редколегията

Всяко следващо поколение проектира в произведенията на класиците собственото си съзнание и мироглед и в този смисъл ги възприема различно. Същото се отнася и за преводачите от различните поколения, всяко от които дава свой принос в тяхното тълкуване. Днес ние виждаме в стилистично вярното предаване на авторовото отношение към

собствения му художествен текст една от най-мъчнопреодолимите трудности при превода на Флобер, натоварена при това със значеща функция от самия него. Както вече бе изтъкнато в предговора към изданието, в „Мадам Бовари“ Флобер съзнателно заема позата на безпристрастен, но не и безстрастен наблюдател, на човек, извършващ научен експеримент и дебнеш резултата от опита си. Сполуката и евентуалните възражения към превода на Константин Константинов са именно по линията на активната преводаческа намеса, на емоционалното тълкуване на оригинала, при което изходният текст губи един от пластове си, но печели езикова и стилова монолитност, с което се превръща във факт от българската духовна култура. Без да е остарял ни най-малко като конкретна езикова реализация, българският превод на „Мадам Бовари“ има стойността на документ, отразяващ определен етап от развитието на нашата преводаческа школа. Водени от това съображение, счетохме за свой дълг да представим „Мадам Бовари“ в добилия вече известност превод на Константин Константинов, като засвидетелстваме по този начин цялото си уважение към големия творец на българското художествено слово.

Информация за текста

© Константин Константинов, превод от френски

Gustave Flaubert

Сканиране, разпознаване и редакция: stomart, 2009

Последна редакция и SFB-форматиране: NomaD, 2010

Издание:

Гюстав Флобер. Избрани творби в четири тома. Том 1. Мадам Бовари

Пето издание

Съставител: Богдан Богданов

Редактори: Пенка Пройкова, Силвия Вагенщайн

Художник: Петър Добрев

Художник-редактор: Светлана Йосифова

Технически редактор: Езекил Лападатов

Коректор: Евелина Тодорова

Издателство „Народна култура“, София, 1984

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://chitanka.info/text/14997>]

Последна редакция: 2010-01-15 16:00:00

Спасибо, что скачали книгу в [бесплатной электронной библиотеке Royallib.com](http://Royallib.com)

[Оставить отзыв о книге](#)

[Все книги автора](#)